CESTA
do
SVATÉHO ŘÍMA
a po
ITALII,

kterouž r. 1846 konal

P. Pavel Frey,
kapitulár Teplský, dozorce v Marianově.

Nákladem Dědictví Svatojanského.
Pro rok 1852. — Číslo 35.

Cena 1 zl. 12 kr. stříbra.

V Praze 1852.

Tisk cís. král. dvorní knihtiskárny Synů Bohumila Haase.

K dostání v c. k. dvorním kněhkupectví Bedřicha Krednera a Kleinbuba na Staroměstském náměstí č. 548.

Předmluva.

Redakcí Dědictví Svatojanského podává jménem vysoce důstojné arcibiskupské konsistoře Pražské vzácným spoluoudům popsání „Cesty po Italii“; zvláště **„popsání svatého Říma“**, sídla stolice svatého Petra, středu svaté Římské, katolické, apoštolské církve Kristovy, na skále Petrově od Něho založené; jakovéhož, pokud nám vědomo, dosaváde pro Česko-Slovanský lid není. Jest toť pro nás tím ještě vzácnější, protože popsání sv. Říma a Italie, v jiných jazycích, větším dílem z nekatolických pér pochází, a proto samé mnoho, co se velebnosti katolického hlavního sídla, velebnosti církve vůbec a jejich obřadů, pak rozličných církevních znamenitostí týká, buď opomenuto, buď jen povrchně podotknuto, buď křivě posouzeno, zlehčeno, zoškliveno a v posměch uvedeno, se na-

chází, jen aby i tímto způsobem, odpor proti pravé církvi Kristově rozšířen a odpad od ní rozmnožen byl. — Přítomné ale popsání má za spisovatele katolického kněze, prémonstratského řeholníka, muže ve vědách a umech i konversačních jazycích velmi vzdělaného, který, v duši zbožný, cestu tu dalekou a znamenitou jen z zbožného oumyslu nastoupil, a tu vlastně na vše pozorliv byl, coby pro katolickou mysl a katolické srdce zvláště zajímavého nacházel.

Nemínil ale pan spisovatel rukopis tento svůj tiskem vydati, nýbrž ho jen v knihovně kapitoly své Teplské uložiti: ale redaktor, zhlídna ho v Marianských lázních u něho, hned připadl na oudy Svatojanské, a vyprosil si ho, by vydán byl a stal se knihou podělovací.

Jak ale připadla Redakcí na to, že popsání toto proti všemu dosavádnímu při Dědictví Svatojanském spůsobu, písmem latinským v opraveném pravopisu*) tisknout dala? — Proto:

1. Že to výslovná žádost pana spisovatele byla, ant i sám rukopis svůj literou latinskou byl sepsal.

---

*) Totiž *ou* za au; *i* za j; *j* za g; *v* za w.

2. proto že litera, aneb písmo latinské, jest právě písmo slovanské, jak ho také u Poláků, Srbů, a jiných slovanských národů nacházíme.

3. Že písmo, při tisku českých kněh dosaváde užívané jest písmo pouze německé jest jistá pravda, an knihotisk u Němců začal, od kterých si později Češí a Moravané pro své knihy písmeny zaopatřili, a dosaváde jimi tisknou.

4. Však ale i Němci již od toho písma druhu silně odstupují, a při knihách vznešenějšího umění, jako jsou hvězdářství, lučba, matematika čili vyšší počtářství, lékařské, divadelní, básnické, výroční almanachy, povídky, kritické, libomudrcké, soudné a i časopisy, ačkoliv německého jazyka, přece latinskou literou se tisknou.

5. Německou literou tisknou jen Němci, po nich to písmo přijali Čechové a Moravané.

6. Latinou ale tisknou a píší Poláci, Maďarové, Vlachové, Srbové, Horvati, Dalmati, Illyrové, Vlaši, Neapolitanové, Siciliani, Španělové, Portugisové, Francouzové, Angličani, Irové, Skotové, Holanďané, Švédové, Norvegové.

7. Latinou se stanou tedy knihy naše přístupnější a čitelnější i jiným národům.

8. A proto, že se k tomu hledí, by byl jeden způsob psaní a tisku, tak jest potřebí, aby Čech i Moravan počal se učiti čísti a psáti literou latinskou. Neboť osvícená naše vláda zákony pro Čecho-Slovany literou latinskou tiskne, a v tom ohledu nejvyšší čas, by lid náš milý, na písmo latinku uvykna, zákony čísti mohl a dle potřeby času s vědou postupoval.

9. I kněhtlačitelům bude to velkým ziskem, když tak nazvaný německo-švabachský tisk přestane a latinský opanuje, neboť tiskařové kapitál ten, který na mnohonásobné druhy německého čili švabachského písma vynakládají, budou moci na zdokonalení a vyozdobení jediného latinského písma vynaložiti, čímž opět jen čtenářstvo něžnější, zpanilejší a vkusnější tisk získá.

10. Duchovenstvo a všickni, jenž vyšší školy prošli, jsou již na čtení latinky zvykli; a jim tisk této přítomné knihy nijak na urážku nebude; a

11. aby ostatní obecenstvo latinu čísti uvyklo, nutná potřeba více a více naléhá; — neb

12. v Králové Hradci český školní spis vychází již latinskými písmenami vytištěn.

Z těchto důvodů kojím se nadějí, že přítomný vědecký spis písmem latinským tištěný žádného neurazí, ano doufám, že mnohému vděk přijde.

Že se tento spis stal velmi nákladným, an dva a padesáte rytin obsahuje, (tím ale vzácným a slavným, neb za dávný čas nevyšlo spisu v Česko-slovanském jazyku, tak ozdobeného) z nákladu toho uznej každý, jak vysoce důstojná arcibiskupská konsistoř Pražská k tomu hledí, by spoluoudům jak svou péčí o ně osvědčila, tak i jim vyšší potěšení způsobila.

Mimo starost a péči se spisem tímto přiložil redaktor zde ještě, na svůj náklad, na památku, vyobrazení „Stolice svatého Petra," na které sv. Petr za svého 25tiletého vladování nad církví Boží, jakožto zástupce Krista a hlava církve, sedával, církev řídil a o spásu její pečoval; od které, také církevní vladování každého Papeže, Stolice svatá neb Svatá Stolice se jmenuje; což buď samého Papeže, neb jeho církevní nejvyšší důstojnost, neb jeho církevní přednostenství a pravomocnost, neb jeho vládu, neb jeho nejvyšší církevní kardinálskou radu znamená. — Jakož podobně se

říkává: „Rakouský dvůr, Turecká Vysoká brána, porta.“

Nebude od místa, bych tu Svatou Stolici popsal, a také ukázal, zdaliž jí Sv. Petr užíval.

Papežský oltář u svatého Petra ve Vatikanu v Římě, stojí pod velikánskou kuplí, jejížto obrovskou výšku svět dosti obdivovati nemůže. V zadu ale toho chrámu Paně, tam, kde u nás velký čili hlavní oltář stojí, stojí v Římském Svátopetrském chrámu Páně pěkná schránka, na čtyrech velikánských sochách spočívající, jenž čtyry církevní sv. Otce: sv. sv. Ambrože, sv. Augustina, sv. Anastazia a sv. Jana Zlatoustého představují. Celá tato kovová litina podobná jest trůnu, v jakémž se nachází ona Stolice Sv. Petra. Dle pradávného udání daroval tuto stkvostnou stolici sv. Petru co biskupu Římskému, římský senator Pudencius, v jehožto domě sv. Petr byl hostem a bytem, a kde z té stolice sv. evangelium o Kristu Pánu hlásával a služby Boží vykonával. — Tento způsob užívání stolice přešel ze Starého zákona do církve Kristovy.

Pozůstává tato stolice ze dřeva, je celá vykládaná slonovinou. Rozložiti se může na dvě hlavní částky: a sice „vlastní sedadlo v kostky vyroubené, a zadní stranu čili le-

noch neb lehátko. Sedadlo jest čtyry římské pídě*) široké, postranice jest půl třetí a výška půl čtvrté pídě. Zpočívá na čtyrech přímých sloupech, kteréž nahoře i dole příčními závorkami spojeny jsou. — Postranice jeho jistými arkadami, sloupovými oblouky vyplněny jsou, kde v spojení s nárožními pilířky na dvou čtverhranných sloupcích tré oblouků spočívá. — Přední strana jest zvlášť bohatě ozdobena, záležejíc z 18 přehrádek, třemi řadami rozlosovaných. V každé přehrádce zasazená jest slonová tabulka, obroubená způsobným rámcem z ryzího zlata. Na těch tabulkách vyobrazen jest život a obrovské činy Herkulesovi. Na lenochu klenou se, jako na postranicích, čtyry oblouky, na pěti sloupcích zpočívající. Nad tím sloupením vyvyšena jest třihranná římsa, která celé stolici vkusnou podobu dává. — Mimo dotčené tabulky, jest celá přední strana, jakož i rámec lenochu a plocha římsy vkusně dlabanou a rytou slonovinou pokrytá. — Stolice tato jest patrně výrobek římské dílny, nepochybně stolice kurulská, senátorská, soudní; což mistrná její řezba dosvědčuje, a ukazuje, že byla nábytkem nějakého mohovitého senátora Římského. — P o s l é z,

*) Římská píď má 8 palců.

že stolice tato pochází právě z toho věku, v němž Sv. Petr do Říma přišel, dosvědčují nám železné kruhy, kteříž s obou stran do hlavních sloupů vpraveny jsou, do nichž dva sochorky neb nosidla nastrčeny bývaly, jimiž se celá stolice přenášela, bylť to způsob „důstojné osoby na takových sedadlech nositi“, a počal za času císaře Klaudia, v čase, v kterém právě Sv. Petr do Říma přišel.

Že se ale stolice tato znamenitá až do našich časů zachovala, není divu, když uvážíme, jak se od křesťanů prvních století vše, což z časů apoštolských pocházelo, v největší uctivosti drželo; a tak i také ony biskupské stolice, na kterých první církevní biskupové sedávali, a na které jich nástupníci usazováni bývali, se vysoce šetřily. — Tím způsobem máme svědectví o stolici sv. Apoštola Jakuba Velikého, o které svědčí Eusebius těmito slovy: „Stolice Jakubova, kterýž od našeho Spasitele a od Apoštolův za biskupa v Jerusalémě ustanoven byl, zachována jest až do dnešního dne, a bratří církve ji mají od dávných časů u veliké uctivosti.“ Tak to dosvědčuje i Niceforus, když uvádí posazení Hermovo na stolici s. Jakubovu, jakožto jeho nástupníka, na biskupství Jerusalémské. Tak také svědčí Valesius o bi-

skupské stolici sv. Marka v Alexandrii v Egyptě. O pravé stolici ale sv. Petra v Římě svědčí Tertulian, Valesius, svatý Optat, Enodius a svatý Augustin; a žádný Papež by byl nedopustil, aby tato stolice za biskupskou stolici sv. Petra byla držána a tak skvostně v papežském chrámu Páně veřejně a uctivě uložena, kdyby od prvopočátku a skrze všecka století nebylo s přesvědčeností bývalo držáno, že tato stolice jest „pravá biskupská stolice sv. Petra.“ — A od toho času také ten způsob pozůstává, že svatý Otec na velmi skvostné stolici od osmi dvořenínů do kostela a z kostela nošen bývá.

Kdo tuto knihu přečte, před celým světem směle se ho tázati můžeme: Kde jest národa, kde jakého jiného vyznání víry, kde jaké jiné tak nazvané církve, kteráž by křesťanské vyznání své tak velebnými, vznešenými a tak četnými památkami vykázati mohla, jako naše církev katolická, a předkem jako náš svatý Řím? — A co do um a uměleckých plodů, kde jest ve světě tolik a tak výtečného jich bohatství? A co se toho po celém světě nachází a kde se slavní mistrové v umění vzdělali, a odkuď se více takových vzácností sebralo,

jakož z Říma, této kolébky všeobecné vzdělanosti? — To samé jest nám již svědectvím, že ta církev, která v těchto vzácnostech celý ostatní svět převyšuje, Bohem založena, Bohem vedena a Bohem držena býti musí.

Nemůžeme jinak, než velectihodnému panu spisovateli velevděčnu býti, že tento poklad práce své také našim slovanským vlastencům k vědomosti uvedl, a tím k církvi naší svaté přispěl a všech spoluoudů a čtenářů našich vysoce potěšil.

Knihu tuto cení naši kněhkupci na 3 zl. stř. Protože ale v pravidlech Dědictví Svatojanského stojí: knihy své prodávati v nejlevnější ceně. tedy spoluoudům podává se zdarma; v krámském prodeji ale necháváme jí jen za 1 zl. 12 kr. stříbra.

Na hradě Pražském, na Nový rok 1852.

Václav Pešina,
kanovník, konsistorní rada, redaktor.

Má vroucí žádost uzříti *Řím*, Neapoli a snad i Sicilii — místa, kterýmiž od první mladosti obrazotvornost má se zabývala, konečně se mi vyplnila. Dlouho jsem se k tomu strojil a hospodařil, abych, jestliby mně kdy možná byla ta cesta, nižádného obtěžovati nemusil. Na laskavé domlouvání Jeho Excellencí c. k. vyslance u svaté stolice, vysoce urozeného pána hraběte Lützova, abych déle neodkládal úmysl svůj vyvésti, odhodlal jsem se konečně na to. I psal jsem mu několik měsíců před tím do Říma, sdělil mu celý plán svého cestování a každé místo poznamenal, do kteréhož každodenně doraziti chci; čehož se mi také podařilo.

Rozloučiv se (22. prosince 1845) se svými milými, cestoval jsem přes Plzeň do Prahy, kde jsem Vánoce strávil. Jeho knížecí Milost, arcibiskup pražský, Svobodný Pán z Schrenků, přijav mne velmi laskavě, přímluvním listem mne opatřil.

Dne 26. okolo šesté na večer ubíral jsem se po železné dráze k Vídni. Noc byla jasná, tichá a velmi příjemná. Společnost se od místa k místu množila. Okolo jedné hodiny odpoledne uzřeli jsme starou věž Svatoštěpánskou

nad městem vysoko strmící. Krasný byl to den, vše zelenalo se jako v jaře; jen semotam po vysokých a vzdálených horách sněhové čáry zimu jevily. Okolo druhé hodiny přijeli jsme do Vídně, kde jsem se jenom po dva dny zdržel.

Dne 29. okolo osmé na večer jeli jsme po dráze do Glognic; odtuď pak v poštovkých vozech čtyry hodiny cesty přes vrch Semerink. Zde kráčela noha má přes první a poslední sníh této zimy. Od Mürzuschlagu jeli jsme opět po dráze přes Most, kde ruský cár na cestě z Italie do Vídně tohoto dne noclehoval (30. prosince); a okolo sedmé ráno do Hradce. Z Vídně semnou jel baron C. Mandell. Vlídný ten pán ukázal mi laskavě v Hradci veškeré znamenitosti.

Odpoledne ubíral jsem ze při krásném povětří oudolím plzným Mury v společnosti jednoho israelského kupeckého mládence z Terstu.

U Marburku byli jsme okolo půlnoci krásným podíváním překvapeni. Bylo viděti tisíce světel na vrchu se míhajících, jenž se různo do údolí sem tam tratily. Byli to na dráze železné, která v tom místě skrze vrch se kopala, dělníci, kteří ve dne v noci pracujíce, v sobotu o půlnoci do svých obydlí v dolinách na všecky strany se na odpočinutí brali.

Jako Hradec tak i Lublaň točí se okolo starého hradu na vrchu ležícího. Pan professor Dr. Med. Schiffer ukazoval mi (31. prosince)

mimo jiné znamenitosti také Lublaňské výborné kassino. Semotam spatřil jsem také zbořené komíny a rozpukané zdi, následky to zemětřesení 21. prosince. Za Lublaní překrásný pohled působí Julské Alpy sněhem pokryté od zapadajícího slunce růžovým rouchem ozářené.

O jedenácté v noci přijel jsem do Adelsberku aneb do Postojny. Zde jsem si předně objednal osvětlení jeskyně na druhý den ráno, a položiv se do ledochladné postele, skončil jsem rok 1845.

Jeskyně stalaktytová (krápníková) blíže Adelsberku.

Na nový rok (1846) před šestou ráno vedl mne vůdce do jeskyně asi čtvrt hodiny od města vzdálené. Dva muži již před tím obstarali skrovné osvětlení; zač jsem spolu i s císařskou taksou tři zlat. stř. zaplatil.

Vrata ze železné mříže hájí vchod této znamenité jeskyně, v níž se na tři čtvrti hodiny délky pohodlně jíti může. Celá pak délka tohoto podzemského doupěte obnáší několik hodin. Něco doleji od této brány na levé straně vylévá potok několik sáhů široký svou vodu bělozelenou do jámy přírodou gotycky vyklenuté. Dlouhá chodba svíčkami osvícená vede nejprv na most přírodně skálou překlenutý. Odtud padá voda silným pádem a hučením pod druhým dřevěným mostem do tmavé jámy a proběhši vnitřnosti vrchu několika hodin nedaleko

Oberlaibachu zas rychle zpěněná vychází. Na místě, kde se dřevěný most nachází, má jeskyně tato šest a třidcet sáhů výšky, a snad tolik šířky.

Počet nesmírný všelijakých divných podob, jež stalaktytové vody tvoří a jimž obrazotvornost jména dává, ozdobují půdu, přenáramné zdi i klenbu skalní. Docela dokonané štíhlé zvlášť stojící sloupy a pilíře co podpory se týčí od půdy až ku klenutí, kteréž krápěje stalaktytové po tisíce let stavěly; jiné čekají ještě na dokonání; jiné na půdě a na stropu začaté stavějí krápěje ustavičně, až dolejší díl se s hořejším někdy spojí.

Nyní se vejde do tančíny, veliké to síně, v které každoročně na svatodušní svátky radovánky se slavívají a se tančí. Odtuď se do velikého tak zvaného chrámu jde, kde stalaktytové vody mnoho věcí kostelnímu nářadí podobných utvořily. Tu slyšeti zvony veliké i malé, — co tlučením holí na všelijaké duté stalaktyty se dělá. Lehkověrná obrazotvornost tu vidí oltář, tu kazatelnu, zde a tam několik pobožných stojících aneb klečících; vidí a slyší varhany, — množství tenkých sloupků všeho druhu z téhož kamene, které co harmonika zvoní. Velmi znamenitá z téhož kamene jest ona veliká prosvítavá bílá opona, záhyby krásnými a červenou obroubou ozdobena, jenž od stropu po jedné straně zdi dolů visí a za veliký div přírody od každého jest vyhlášena. Ja ne-

pozoroval, když se jeden z mých průvodců do jedné něco vyšší, mříží z téhož kamene od přírody obehnané malé jeskyně odstranil, tam svící rozžehl, a co vězeň skrze mříž na nás se díval.

Zde se musím zmíniti, že jenom ve vodě této jeskyně se nalezá onen Proteus anguinus, který dle důmění učených v této jeskyni z času před potopou světá se zachoval. Pan Townshend nám přinesl do Marianských lázní jeden exemplář, který přes tři léta v nádobě každý den čistou vodou naplňované a propíchovaným papírem zakryté, v níž několika kamínků z toho samého potoku bylo, beze vší jiné potravy živ byl. Světla velmi málo snesl, neboť barvu hned měnil a červenal se *.

Tato podzemská, přenáramná prostranství v nejkrásnějším blesku krystalovém se třpytící a s nesmírnými a rozmanitými podobami posetá, právě všeho obdivení hodná jednoho každého překvapí. Mnoho jsem o té jeskyni četl a slyšel, mnoho jsem očekával, ale přec jsem více viděl. Pohnut tou velikou krásou a vznešeností přírody zde ustavičně tvořící děkoval jsem Hospodinu za tu radost, kteréž mi v prvních hodinách tohoto roku požíti dal. Navštíviv na to ctihod. faráře žádal jsem o dovolení, mši svatou sloužiti. Líbezný obraz Panny neporušené ozdobuje stranný oltář, do ochrany jejíž jsem se poroučel.

*) Pešina ho před 5 lety tam viděl.

V Sessaně, poslední poště před Terstem, měl jsem skrovný oběd a s radostí jsem vypil sklenku Istranského na zdraví svých přátel v tomto novém roku. Světnice hosty byla naplněná a sice samými slovenskými sedláky a vozky, jenž brzo sprosty italiansky, brzo slovensky, brzo jedno s druhým míchali. Vínem rozpáleni, ukrutného hluku činíce, jeden druhému hrozili, tak že mi již ouzko bylo, an jsem každou chvíli bitvu očekával. Však vždy se všecko se smíchem skončilo.

Šťastně přešel jsem ony vysoké vrchy, kterých jsem se za tohoto času, kdež ona strašlivá bóra*) bouřívá a vše zhladiti hrozívá, velmi bál. Povětří bylo velmi příjemné; jenom vrcholy hor byly sněhem přikryty. Jedno oddělení husarů, povídalo se mi, jelo před několika léty do Terstu. V Lubláni byl jejich kommandant napomenut, aby se nevydával do nebezpečenství, an se znamení předcházející bouře ukazují. „Vždyť mi vítr nesfoukne husara s koně“, odpověděl, a dále se jelo. Na vysokém vrchu překvapila je strašlivá bóra, muži i koně do zákopů smetla a naplnila špitál celý porouchanými.

Vína na jižní straně blíže Terstu pilně se hledí. Obzorně jako přes besídky tažené révy dávají vinnicím krásný pohled.

Těšil jsem se velice spatřiti ponejprv od Občiny — *moře*. Neviděl jsem ze začátku niče-

*) prudký severní vichr.

hož. Hustá mlha najednou nastala. Však dále a dále vždy více mizela. Tu spatřil jsem semotamo špice z ní se vypínati, které jsem za věže měl. Byly to veliké lodi na vysokém moři. Najednou co opona se vyzdvihla mlha, a moře velikánské, neobsáhlé, zde modré, tam zazelenalé, — krásný veliký přístav s tisíci loďmi, velikými i malými, se svou světlárnou i svými hrázemi daleko do moře se vztahujícími, — celé překrásné město se svými hrady, nádhernými paláci a kostely zapadajícím sluncem zpanile osvícené ležely přede mnou. Tím vznešeným obrazem byl jsem až k slzám pohnut.

Okolo čtvrté odpoledne ubytoval jsem se v hostinci „Il principe Metternich“ *). Krásné toto stavení v středu jiných výborných má na přístavu prostomilé položení. Dlouho jsem se z okna díval na množství lodí a na jednání plavců tolikerých národů. Pro mně byla to z cela nová podívaná. Z večera, když vše osvíceno bylo, procházel jsem se na velikánském přístavu, hudba vojenská hrála nedaleko odtud na velikém náměstí. Na veliké hrázi (il molo grande) sešel jsem se s jedním sicilianským plavcem, kterýž mne prováděl a rozdíl lodí mi ukazoval. Těšilo mne, že jsem jemu a on mně dobře rozuměl. Moře bylo tiché, nebe jasné, a teploměr ukazoval + 9 R.

*) nyní „Albergo nazionale“.

Hlavní ulice, náměstí (piazza grande) veliký přístav i hráze (moli) pěknými a velikými plochami z istrické žuly*) dlážděné a výborně plynem osvícené, byly procházejícími se plny; semotam stálo nekolik zpěváků, ani zpívali a na guitary hráli; jemné i divoké hlasy na lodích ze všech stran se rozléhaly.

(2. ledna). Nové město jest pravidelně založené, má pěkná naměstí, krásné a veliké domy a čisté a pohodlné dláždění, veskrz z velikých ploch. Il canale grande, přeplněný velkými i malými lodmi zabíhá daleko do města až ku kostelu Sv. Antonína. Železný most, jehož polovice, když lodi procházejí, řetězy na břeh se přitáčívá, spojuje nejhlavnější ulice.

V společnosti jednoho mladíka, jehož jsem se tázal, kudy nejkratší cesta na starý hrad, strávil jsem velmi příjemně několik hodin. S tohoto hradu, vysoko nad městem ležícího jest utěšená vyhlídka na celé město i na celé moře. Na jedné straně třpytily se z daleka sněhem kryté krajinské Alpy v růžovém rouchu.

St. Giusto, kathedrální kostel nad hrobem svatého patrona tohoto města, jest z prostředního věku. Vedle něho stojí stará zvonice nad zříceninami pohanského chrámu, z něhož dva sloupy se zachovaly. Nezhlední jsou také kostelové sv. Petra a panny Marie Maggiore, s přistavenými starými domy.

---

*) Granit.

St. Antonio, nový kostel má dvě kuple. Co se týče kostelů, Terst znamenitých nemá. Veliká studně od r. 1751 a socha Karla III. krášlejí náměstí.

Přístav s krasnými hrázemi (moli) jest největší ze všech co jsem viděl, v něm i v kanálu velikém bylo na tři tisíce lodí všeho druhu. Zde viděti všelijaké národy, a slyšeti rozličných řečí.

Rybní trh velmi mne zajímal, na nějž jsem proto často chodil. Zde viděti všelijaké ryby a příšery mořské živé, které jsem až dotuď toliko v obrázkách vídal. Křik prodávačů jest náramný.

Ženy z krajinských vesnic nosí sebe těžší věci na hlavě; tímž se navykají na přímou chůzi, což jim při oděvu jejich čistém hezky šluší.

První zmínka o Terstu se činí v Caesarových kommentařích. Za Konstantina Velikého patřil Terst ku východořímské říši. Od r. 949—1382 jsa svobodným státem, poddal se později pod ochranu rakouskou. Později patřil vývodům Friaulským, potom patriarchům Aquilejským a pak Benátkám. Za Leopolda Pobožného připadl k Rakousům; za Karla VI. stal se přístavem svobodným. Od 16. května 1809 až k 8. listop. 1813 patřil Francouzům.

Dvě míle odtud v Castello Duino roste ono výborné víno „Prosecco“ dle Plinia Pucinum, jehož požívání Julia, manželka císaře

Augusta své dlouhé živobytí přičítala. Krásné položení má městečko Capo d' Istria (Justinopolis) na malém ostrovu, řečeném Aegida, ležící.

Od poledne (3. ledna) nebe se zakrylo, bóra hrůzně hučela skrze stežnový les, tisíců lodí na přístavu semotam se klácejících. Jeden z mých spolustolujících, a sice Marsův syn, boje se té bauřky, odložil svou cestu na jiný den, i mne k tomu nabízel. Já pak již byl zapsán. Nějakž řečí jeho poněkud zastrašen, šel jsem na pární loď „Mitrovského" a otázal se kapitana, jestli bouře ta cestě naší nepřekáží; dostal jsem za odpověd pravé orakulum: „Non é secondo non contra rio". Po prvním „Non" myslel jsem si čárku, a uhodnul jsem.

Po jedenácté v noci činily se hřmotné přípravy k odjetí. Pronikavý hluk plavců, řinkot řetězů, chrlení lan, hvízdání skřipců, hlučné nakládání a semo tam házení těžkého zboží, k tomu hučení nepřestálé lité bóry — nebylo mi velmi příjemno, když jsem v tiché sedě společnosti v prostranném kotci *) nade hlavou takový hluk slyšel. O půl noci vytáhli se s velikým hlukem kotvice, stroj pární se spustil, kola pačaly práti se s vysokými vlnami, loď se hýbati a srdečko mé ouzkostí silněji tlouci. Nedaleko jednoho pána, již častěji po moři cestovavšího volil jsem si lože. Co on činil, činil jsem i já, zavázav si totiž hlavu šátkem, lehl jsem, a jako lampa nedaleko

*) Hostinec na lodi.

ode mne na stropu zavěšená semo tam se kolíbaje, usnul jsem.

Probudiv se spatřil jsem skrze okénko v stropu ranní světlo. (4. ledna). Společník můj z hnízda vylezl, a já za ním; vypil šálek černé kávy, a já také; a semo tam se potáceje a rukama o stěny opíraje, jako on, vylezl jsem po schůdkách na palubu. Bylo osm ráno. Ve vzdálí asi tří hodin pnula se k překrásnému nebi ze zelených vln pěnícího se moře, sluncem ranním ozlacená ona druhdy tak mocná a hrdá královna velikého moře, ověnčená rozkošnými ostrovy. Tento vznešený pohled na *Benátky* s tolika krásnými kuplemi, chrámy a paláci ze zelenavého moře vystupující nedá se vysloviti. Z toho okouzlení vytrhly mne dvě bledé, mořskou nemocí zohyzděné tváře, které se teď na palubě ukázaly a na mně nemálo oči vyvalovaly. Byly to osoby, jejichž známost před několika léty v Marianských lázních mi vzácná byla. Obyčejně se jede z Terstu do Benátek asi 8 hodin; my potřebovali pro veliký vítr v noci dvou hodin více.

Délší cesta přes *Malamocco*, ono obrovské dílo starých Benátčanů, jest příjemnější a podává více pohledů. Tato předlouhá, třidcet střevíců vysoká, 40—50 střevíců široká, z přenáramných kamenů v moři založená zeď pro ochranu před mořem má nápis: „*Aere Veneto, Animo Romano*“.

Benátky.

Z parní lodi jel jsem po loďce až do hostince „Europa“. Hostinec tento druhdy Dožův palác, zcela jako všecky jiné z mramoru stavený, leží na začátku Velikého kanálu. Mramorové stupně vedou z moře do veliké síně, ozdobené jako síně v hořejších patrách obrazy. Z pokoje mého viděl jsem východ slunce, přístav, krásné ostrovy, vznešené chrámy a množství lodí sem tam se křižujících. Z tohoto paláce pocházel S. Lorenco de Giustiniani, první patriarcha Benátský 1540, jehož památka se 7. ledna v kostele sv. Marka slavila.

První můj východ byl do kostela sv. Marka. Velkolepou sloupovou chodbou paláce z bílého mramoru, od Napoleona na místě bývalého zde kostela r. 1810 vystaveného, přišel jsem na náměstí veliké (piazza grande). Zde se na všech stranách hrdě vynášejí přenáramné mramorové budovy*) Okouzlen a zražen stál jsem obdivuje jejich krásu a vznešenost. Předemnou chrám sv. Marka s pěti velikými zamodralými kuplemi, jasným sluncem osvícený a zlatem a leskem barev se třpytící — nedaleko něho ona krásná štíhlá zvonice na jedné, a na druhé straně věž s hodinami, na jejíž vrcholu dva obrové z kovu, hodinu na

*) Celé veliké náměstí zavírá jenom čtvero stavení: Kostel S. Marka, Palazzo reale, Procuracia vecchia, a nový od Napoleona vystavený palác. — Dože, znamená nejvyššího představeného, čili ředitele, také vývodu neb knížete.

veliký zvon bijí — vedle kostela na straně k moři onen znamenitý ohromný palác dožův, — náměstí, pravidelný podlouhlý čtyrhran, modrým a bílým mramorem dlážděné a podloubím sloupovým obroubené, kde krám vedle krámu nejkrásnějšího zboží k prodeji podává, — lid se tam v rozmanitém kroji hemžící, — to vše na cizince dojem působí nad vše pomyšlení veliký.

Když jsem do chrámu zv. Marka vstoupil, přeplnila mne jeho vznešenost a nádherná ozdoba citem hlubokého pohnutí. I kráčel jsem po nerovné jeho mosaikové půdě co po vlnách mořských. Někteří se domnívají, že půda ta schválně na způsob vln již tak založena byla; jiní praví, že prý od vln v čas velké bouře tak způsobena jest. Nechtě při prvním navštívení jej dále prohlížeti, klekl jsem mezi nábožný lid a mši sv. jsem slyšel. I zde mi napadlo: Katolík jest všudy domovem.

Okolo poledne procházelo se množství lidu na náměstí velikém i malém (piazzetta), a všecko se hrnulo k moři na břeh slovenský (viva de' sciavoni), až k zahradám veřejným (giardini publici), kde jediné stromy rostou, se táhnoucí.

Do města, které co pravý labyrinth křižujícími se průtoky a ouzkými uličkami rozděleno jest, nechtěl jsem se ponejprv samotný pustiti. Najal jsem si tedy vůdce, aby mne dovedl k pánu J. Unterbacherovi, cís. dvor-

skému kazatelovi nedaleko sv. Bartoloměje, na něhož mi pan arcibiskup vídeňský list poruční dal. Známost tohoto pána mi byla nejenom pro Benátky, nýbrž pro celou cestu velmi užitečná. Abych v každém velkém městě, kamkoliv přijdu, kdyby potřeba byla, někoho pro ochranu měl, pojmenoval mi některé známé, a lístek na ně doručil. Za dobrou jeho radu a přívětivost jemu vždy zůstanu povděčným.

V společnosti nějakého potřeštěného Rusa, který se mne chytil, a o jehož bláznivosti jsem se později přesvědčil, procházel jsem se z večera po náměstí velikém a v jeho podloubích překrásně plynem osvícených, kde každého večera se množství lidu scházívá. Okolo osmé šli jsme do zpěvohry „la Fenice“ kde „Ernani“ s balletem až do půl jedné se hrál. V prostřed jednání vstal a obratil se můj Rus, a hlasitě o čertu a pekle mluvil. Přátelským mým domlouváním upokojil a odstranil se. Tento člověk, u společenského stolu můj soused, od té chvíle co mne spatřil, přivěsil se na mne, velikou radost jevě, že konečně svého přítele mezi tolika nepřátely, — hledě na spolustolující, — našel. Nemálo jsem se zalekl, když on jednoho dne na jistého pána naproti němu vedle své choti sedícího, prstem ukázaje, hlasitě francouzsky řekl: „Znáte toho pána? znám ho dobře — to jest čert“. Všecko bylo ticho a každý žádal, by se ten člověk nějak odstranil. On pak vždy na tom zůstal, že se mnou odjede.

Na mé představování byl ruskému konsulovi oznámen, a pod dohlídkou do vlasti své dovežen. O, jak jsem byl rád, že jsem se ho zbavil.

Od sedmi ráno až do půl třetí odpoledne (5. ledna) použiv krásného času a tichého moře ploul jsem na gondoli ku vzdálenejším ostrovům; a sice na astrov Murano, na němž město tohoto jména, rozděleno širokým průtokem na dvě strany, s dvěma kostely sv. Petra a Pavla a sv. Donata. Zde jsou ony znamenité továrny na zrcadla, krystaly a smaltu (Email).

Ostrov sv. Lazara, na kterémž klášter armenských Mechitaristů se znamenitou tiskárnou a knihovnou; tam se množství rukopisů východních chová. Zde nejvíce kněh se tiskne pro národy východní. Mladý kněz téhož zákona, narozen v Carhradě, vodil mne a ukazoval znamenitosti kláštera.

Ostrov „S. Cristoforo della Pace“, na němž klášter kapucinů s hřbitovem, kostel sv. Michala a krásná capella Emiliana, celá z mramoru.

Ostrov s kostelem vznešeným „S. Giorgio“, vystaveným od Palladio 1556, v němž výborné obrazy od Bassana Tintoretta. Klášter Benediktinů, z něhož papež Pius VII. pocházel, byl od Napoleona s mnohými jinými v Benátkách vyzdvižen.

Od Porto franco vráceje se, ploul sem přes celé město na velikém průtoku (Canale grande), který v podobě velikého latinského „S“ město rozděluje. Z obou stran jest viděti

ta nejkrásnější stavení z moře se vypínající, paláce ohromné z mramoru, svědky slávy minulých časů. Asi v středu města jest most Rialto, kterýž jedním velikým obloukem obě strany spojuje. Tento most celý z bílého mramoru má dvě řady krámů, mezi nimi tři cesty přes něj vedou. Plouli jsme až na konec města, a odtuď skrze jiné křižující se průtoky až k domu pana kazatele dvorského.

Vodil mne nějaký Giacomo Cigogna (6. ledna), kteryž maje dobrou známost obrazů a jiných památností, ouplně mi zadost učinil. Šel jsem do následujících ovšem překrásných kostelů: S. Giovanni Crisostomo, Ai Gesuiti, drahými mramory a malbami ozdobené; S. Giovanni e Paolo v německo-italianském slohu, též ze 13. století s vznešenými pomníky dožů. Monceniga a j.; obrazy Bellini-ho a Tiziana „smrt Petra mučedlníka“, jeden z nejvýbornějších obrazů. S. Maria ai Frari, jeden z největších kostelů v německo-italiánském slohu, též ze 13. století; zde množství překrásných pomníků, obrazů a řezeb, zde hroby Tiziana, Canovy, dožů Foscari a j. Kostel „Degli Scalci“, bohatý na drahé kameny, mramor, bezdrak aneb achat, drahul aneb jasten*); každý oltář jest zde výborné mistrovské dílo. Zde jest zpanilý obraz Panny Marie od Bellini-ho, a hrobka dože Manina a j. V kostele S. Seba-

*) Jaspis.

stiana jest na hlavním oltáři obraz od Tiziana, a jiných mnoho zde od Paolo Veronese. Ze slibu šel jsem také do kostela a k hrobu S. Lucie, vystaveného od Palladia.

Academia delle arti má veliké umělecké poklady. Zde onen vznešený obraz „Na nebevzeti Panny“ od Tiziana, ve zvláštní síni vystaven. Žadný obraz do té doby takový dojem na mne neučinil, jako ten. Zde mnoho vlastnoručních kreslení od Rafaela, Michaela Angela, Leonarda a j. Zde se chová pravá ruka Canovy, vysoce mistrného sochaře.

Též obrazárna v palacu Manfrini má výborné obrazy; zde „Pohřbení Páně“ od Tiziana.

Dožův palác, tato nejkrásnější ozdoba Benátek, pochází od dvou mužů, z nichž jeden byl sťat a druhý oběšen, proto že se opovážili sahati na řízení zemské. Poslednější, Filippo Calendario, architekt a řezbář vystavěl onen palác za panování prvního dože Marina Falieri-ho 1342—1354. Jaký to pohled na toto stavení vážné s tolika ozdobami zajímavé, tento ohromný mramorový kolos! Velikánské mramorové schody mezi obrovskými sochami — od Sansovina — vedou na chodby a pavlany ozdobené nesčíslnými sloupy, řezbami a sochami. Přenáramné síně, obrazy a malbami výtečnými okrášlené, sloužejí nyní za knihovnu, museum a obrazárnu. „Raj“ od Tintoretta, největší obraz na plátně olejovými barvami malovaný, jest přes osm sáhů široký, a tři

sáhy dva střevíce vysoký, a zajímá celou stranu veliké síně. Někdejší Dožova trůnní síň, jiná pro audience a ostatní pro rozličné auřady, jako síň senatu, síň rady Desíti a mnohé jiné jsou všecky ještě v tom samém stavu, v kterémž byly za časů republiky. Trůn, stoly, sedadla — vše na svém místě, jakoby tu chvíli teprv Dože se svou radou byl odešel. Chodil jsem zde samotný v těch prostranných síních, představuje si v duchu ony velkomocné osoby, ani zde sedí, a samy sebe často odsuzují. Můstek krytý, Ponte de' sospiri — most vzdychání — spojuje tento hrdý palác se žalářem. Stavení toto se svou rustikou a s tolika černými mřížemi dává. strašlivý pohled. Tak tedy i zde lidská sláva spojená jest s bídností lidskou! Tak nazvané olověné komory jsou malé nízké dřevéné komůrky pod střechou olověnou paláce; horko nesnesitelné a nesčíslný hmiz činily žaláře tyto hrozné a děsné.

Palazzo reale má množství výborných obrazů, též i z německé školy. Z druhé strany toho palacu k moři La Zecca, mince, kde se první dukáty, Zecchini d'oro, razily.

La Giudecca (spina longa) ostrov, kde se první židé usadili. Zde jsou veliké sklady na obilí, uhlí a j. Kostel del Redentore jest od Palladia 1576, dílo tohoto mistra nejvýbornější s krásnými malbami.

S. Maria della Salute na začátku velikého průtoku, kostel velmi vznešený s velikou ku-

plí, vystaven po skončení moru 1630 od Longhena, stojí na 1,200,000 do moře zaražených dřevených jehlách. Při tomto kostele jest seminarium pro mladé kněžstvo.

Arsenal*) objímá kolem tři vlaské míle. Zde se vidí krásně spořádaná sbírka zbraní, všelijaká kořist, obrazy znamenitých osob, jejich zbroj, jako brnění Jindřicha IV. z Navarry; všelijaké nástroje utrpného práva a j. La Corderia, provazna, jest tisíc střevíců dlouhá, stojí na 92 dorických sloupech, vystavena od Antonio di Ponte. La Sega, píla, kde se kmeny řeží, jest od Palladio. V jiné dílně se lejí a vrtají děla válečná. Viděl jsem zde fregaty: La Guerrira, Bellona a Minerva, která ještě dohotovena nebyla. Muselo to zde jinák vyhlížeti, když za času republiky čtyry a dvadcet velikánských lodí a dvě stě galejí k odplavu připraveno bylo.

Tohoto dne šel jsem také do kostela S. Giuliano, kde se slavil den tohoto Svatého. Sct. Salvatore, v němž obraz Zvěstování Panny Marie, a Proměnění Páně od Tiziana; to samé ve vypuklé práci ze stříbra od r. 1290; jiné obrazy od Bellini-ho, a pomník Dože Veniera od Sansovina.

Krásného povětří používaje vylezl jsem na zvonici, Il Campanile. Tato věž jest 335 střev. vysoká, počala se stavěti v r. 902 a

*) Zbrojnice.

dokonána byla teprve r. 1510. Roztomilá jest vyhlídka odtuď na celé město, na moře a na ostrovy. Dole má ťa věž tak jmenovanou loggiettu, přistavený pavlan, ozdobený řezbami z mramoru a bronzu, jenž představují Minervu, Apollina, Merkuria a bohyni Míru.

Na malém náměstí, la Piazzetta, stojí dva veliké sloupy nedaleko od moře, které sem od dože Michaela r. 1120 co kořist ze Syrie přivezeny a od Niccola Barathieri-ho 1380 postaveny byly. Na jednom jest lev s křidly, na druhém S. Theodor patron města.

Tohoto dne (8. ledna) vyjel jsem si po dráze železné do Padovi, o které později psáti budu.

Státní chrám S. Marka stojí na nejkrásnějším místě světa, památka pobožnosti a velikého bohatství tohoto někdy tak mocného města. Jest celý z mramoru, nesčislnými sloupy, oblouky, sochami, řezbami a mosaiky v zlatém poli, ozdobený. Pět velikých bání olovem krytých v slohu východním pne se k nebi. Pět vysokých bran z hlavní strany vede do vnitřku. Předloubí množstvím sloupů a řezbou ozdobené vroubí ze tří stran chrám tento. Před hlavní branou jest plocha serpentinová na pámatku velikého pokoření císaře Friderika Rudobradého. Osm sloupů, kořist z Carhradu ozdobuje prostřední portal. Na zevnější přídě jsou staré řezby a mosaiky byzantinského slohu a některé novější od Rizzi-ho, Pietra Vecchio

a j., které jsouce v zlatém poli, když slunce je osvítí, podivně zajímají. V středu na průčelí stojí vedle sebe čtyři bronzové koně z dávnověkosti. Druhdy bývali pozlacení, jak se vůbec za to má, od Lisippa za časů Alexandra lití. Pyšný jejich výkrok a bůjnost ukazuje, že nejprv vůz nějakého vítěze nebo boha Jasoně táhli. Žádný kůň ještě takové cesty nedělal, jako oni bronzové tisícoletí. Z Athén neb z jiného řeckého města přišli za Nerona a Trajána do Říma. Konstantin je postavil na Hyppodrom v svém novém městě. Po vybojování Carhradu za dože Dandolo 1205 přišli do Benátek; zkrze Napoleona r. 1797 do Paříže a r. 1815 skrze rakouského císaře Františka nazpět do Benátek.

Ve svatyni chrámu panuje šeré světlo. Zdi, pilíře, klenutí, obloukové, všecko jest mosaickými obrazy v zlatém poli ozdobeno. Mosaikové z 11. a 12. století jeví tvrdost byzantinskéko umění. Pozdější pak ukazují zponenáhla zvelebování toho umění. Na parapetu, kde presbyterium počína, stojí krucifix, Maria a apoštolové z mramoru. V hlavním oltáři, jejž ozdobují bronzové relievy, jsou ostatky sv. evangelisty Marka, přenešené z Alexandrie, bývalé jeho stolice. Na polední straně jest křtitelnice se sochou sv. Jana křtitele z bronzu. V této kapli se chová ona biskupská stolice se staro-křesťanskými symboly z Alexandrie, od císaře Heraklia v 7. století darem daná.

V kapli sv. Zena jest krásná hrobka tohoto Svatého z kovu.

Toto znamenité stavení, na polovic v slohu východním a v slohu německém, ukazuje, že spojovaly Benátky východ se západem. Založen byl tento chrám r. 977, a vysvěcen r. 1172. Gotické vižky a jiné ozdoby hořejší jsou ze 14. století. Prostrannost kostela jest na 7000 lidí.

Na polední straně před kostelem stojí dva čtyrhranné mramorové sloupy, pocházející z kostela svaté Saby v Akru Sicilianského města, jenž býval jeden z nejstarších kostelů.

Před průčelím chrámu stojí něco povzdál na náměstí tři vysoké červeně polityrované stěžně ve bronzových podstavkách, na znamení prý někdejší vlady města nad ostrovem Cyprem, Kandií a Moreí, na nichž při slavnostech veliké červené praporce vlájí.

V pokladní komoře sv. Marka jest ona znamenitá Pala d'oro, antipendium aneb závěsek hlavního oltáře, dar Dože Petra Orseola ze zlata a pozlaceného stříbra, osetá 3000 drahými kameny a velkými perlami, dělaná v Carhradě r. 976. Podivno, že Napoleon na tento poklad zapomněl, ačkoliv jich tolik všady pobral. Mimo to jest tu také veliký meč, dar papeže Alexandra VIII.; zlaté desky misálu drahými kameny ozdobené, které Dože Dandolo v Carhradu vzal a sv. Marku daroval; ta „Rosa d'oro", dar Řehoře XVI.; žezlo Ferdinanda I.;

výborný svícen od Dože Mauro a jiné nádoby drahé.

Benátky stojí na devadesáti ostrovech, 400 průtoků dělí je na ulice, spojené se 450 mosty. Všecky domy, paláce a kostely jsou na zaražených jehlách staveny. Město má 15,000 domů a 120,000 obyvatelů.

Slované bydlící na severo západním pomoří Jaderském, Veneti, Venedi, před outokem Hunnů r. 452, a Longobardů r. 568 své utočiště vzali na malé ostrovy mělkého moře (laguny). Tam se usadivše založili stát republikanský pod Dožem na celé živobytí vyvoleným. Sídlo řízení z počátku bylo *Eraclea*; od r. 742 *Malamocca*; od r. 809 ostrov *Rialto*, nímž nynější Benátky založeny byly. Obchod veliký, nejvíce pak za časů křížových tahů, na vše strany se vedl, a tím moc a bohatství tohoto města od roku k roku se množilo, tak že v tom samém čase, když všecky ostatní říše válkami se hubily, toto město pro své nedobitelné položení uchráněno, vždy více a více se zvelebovalo. Ostrovy chránily Benátky co hrady; průtoky mělkého moře při odtoku sotva trávu krýjícího, lehce a v krátkém čase udělaly se pro nepřátele neschůdné; obrová zeď „Murazzi“ chránila proti outoku bouřlivého moře. Když umění v celé Italií klesalo, v Benátkách se drželo, zachovalo a obchodem s východem se oživovalo.

Za každý verš následující zaplatila republika Sannazarovi sto louisdorů (dvoudukatů).

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem et toto ponere jura mari:
„Nunc mihi Tarpejas, quantum vis, Jupiter, arces
„Objice, et illa tui moenia Martis“. ait;
„Si Pelago Tiberim praefers, lumbem aspice utramque;
„Illam homines dices, hanc posuisse deos“.

Jaderských na vlnách Neptun když město Benátky
Státi viděl a celým žířiti vládu mořem:
„Chval“, dí, „ten svůj Řím, a ty pyšné chrámy Peráne!
„Chval Tarpejský hrad, chval jeho sílu i moc;
„Dáš Tiberu přednost, ne moři? Však zhledni na města:
Řím založen člověkem — město Benátky bohem!“

Nová cesta r. 1498 do Indie vynalezená přeťala městu takměř hlavní žílu. Obchod klesal, krajiny venkovské odtrhovaly se, síla obce slábla, až konečně r. 1794 staré zřízení města a samovláda zašla.

Na rohu sv. Marka a na jiných lidnatých místech viděti při stolečku písaře, který každému, kdo psáti neumí, listiny vyhotovuje. S jakou vážností zde sedí, poslouchá, rady dává! Často na listy od sebe samého psané

odpovídá. Dlouho jsem se na jednoho díval, a vida rozmanité tvářnosti, z nichž každá jiné city jevila, nemálo jsem se bavil. Celé město jest křížem krážem*) pravý Labyrinth, z něhož cizinec jen tenkráte ven se dostane, když jde tam, kam nejvíce lidí jde. Ptáti se, má vždycky za odpověd: „sempre dritto“: pořad rovně. Hlavní ulice jest sotva dva sáhy široká, a mnohé jsou tak ouzké, že sotva dvě osoby vedle sebe jíti mohou. Žádný vůz po ulici neřinčí, ani podkova netluče dlažbu. Všudy jen pěší lid. Však tím více křiku dělají prodavači všelijakých pokrmů.

Padua.

Železná dráha po novém mostě v moři as hodinu cesty dlouhém (jenom pro dráhu železnou a vod dobré vody s náramným nákladem staveném) nebyla ještě otevřena toho dne, když jsem si do Pádui vyjel. Poštovskou loďkou jel jsem pořád podle mostu až do Mestre; odtuď dráhou v krásné přeúrodné, vinicemi a zámky poseté krajině okolo hradů Fortezza Malghera a Marano přes řeku Brentu, as za hodinu přijel jsem do Padui. Na té cestě jsem udělal známost s panem professorem Dr. Rossi, arciknězem u S Justiny.

První cesta byla do kostela S. Antonína, jehož zde zvlášť „Il Santo“ jmenují. Professor

*) sik sak.

Dr. Stockner, minorita z téhož kláštera, na něhož jsem byl poručen, mne vodil.

Kostel S. Antonína, zemřelého r. 1231, byl založen 1256 a vystaven 1307 mistrem Niccolo Pisano. Kuple dle východního slohu jsou přídavek patnáctého století. „Capella del Santo“, v které překrásná hrobka S. Antonína, jest od Sansovína. Sloupy a oltář ze zeleného mramoru (verde antico), sochy z kovu, mramorové basrelievy jsou výborná díla. Obklopuje lid pobožný hrob Svatého neustále, a vzkládaje ruce na něj, modlitby koná.

U kosteta jest veliký klášter Minoritů, kteří zde a všady v Italii Františkáni se jmenují; okolo něho veliké zahrady. Zde jest theologický ústav, promocí oudů téhož kláštera stává se na universitě.

Nedaleko odtuď jest krásný a veliký kostel S. Justiny, s hrobem této S. mučedlnice.

Prato della Valle jest veřejné místo pro procházku. Kolem zelené půdy sazené řady stromů, chládek podávají. Čtyry a sedmdesát soch znamenitých Paduanů a cizých o město zasloužilých dokola postavených okrašlují to místo.

Hlavní kostel stavěl 1552—1572 dle plánu Michala Angela, Andreas della Valle. Křtitelnice má krásné obrazy od Giovanni a Antonio Paduano.

Palazzo della Ragione má převelikou síň, (il salone) přes 42 sáhů dlouhou, 14 širokou

a přes 12 sáhů vysokou, ozdobenou malbami od r. 1209.

Universita — Il Bó — z počátku třináctého století. Nynější stavení od r. 1493—1552 má vnitř podloubí od Sansovina, v němž jmena a erby zde na doktorství povýšených. Zde také jest socha Heleny Lukrecie Cornaro Piscopia, ženy pověstné učeností svou ve filologii, filosofii, theologii, astronomii — jako i krásou svou, která zde Doktorem filosofie se stala. Ve fysikálním kabinetu chová se příhbí kost Galilei-ho, jenž 18 let zde professorem filosofie byl.

Zahrada botanická jest nejstarší ze všech.

Padua, vlast římského dějepisce Tita Livia, jehož poprsí, a jak se praví hrobní kámen ve veliké síni „il salone“ řečené, viděti, jest prý dle jeho dějespisu od Antenora Trojanského po dobytí Troje vystavena. Pod římskou vládou vedlo toto město veliký obchod, a nabylo v r. 47 před Kristem práv římského měšťanstva. V patnáctém století připadlo k Benátkám. Má úrodné položení na řece Bacchilione a 45,000 obyvatelů. Starobylého jest pohledu, ulice jsou ouzké s podloubím. V ulici S. Giovanni, ukazuje se dům Tita Livia, na němž nápis: „Vetustate restaurata“, Kavárna: „Pedrocchi“ předčí všecky jiné svou velkostí a ozdobností.

K večeru navrátil jsem se opět do Benátek. (10. ledna.) Tohoto dne sloužil jsem mši svatou na hrobě S. Marka a připravoval

se k odjezdu. K večeru procházel jsem se posledníkrát na krásně plynem osvíceném, lidnatém náměstí. Šel jsem až na přístav, moře bylo tiché, dvě rány z děl na cís. fregatě oznamovaly dle vojenského řádu večerní odpočinutí, obrové bili na veliký zvon osmou hodinu, a já se odebral na poštu. Plouli jsme poštovskou loďkou asi půl druhé hodiny až do Mestre; odtuď jeli jsme vozem poštovským přes Paduu, Rovigo, okolo poledne (11. ledna) přijeli jsme ku břehu mohutné řeky Po, a přeplavivše se na prámu papežském, dosáhli jsme okolo dvou hodin odpoledne Ferraru.

Ferrara.

S jedním kupcem z Fano, s kterým jsem až do Faenze cestoval, přehledl jsem toto krásně stavené, však na jeho velikost málo lidnaté město s 24,000 obyvately.

Bývalý palác vévody jest citadella, hlubokými a vodou naplněnými příkopy vůkol obehnaná, s rakouskou posádkou, naproti ní v hostinci jsem se zastavil.

V kathedrálním chrámu, míchaného slohu od r. 1135 jsou obrazy od Garofala, Dossa Dossi, a hrob papeže Urbana III.

V kostele S. Francesco jest znamenitá ozvěna (echo). Postaví-li se kdo nedaleko od velkých dvéří na jistý kámen, a rukama

pleskne aneb houkne, slyší šestnáctekrát opakující ozvěnu. Zde jsou náhrobky rodiny Este.

Il Campo Santo, bývalá kartusa, jest znamenitý hřbitov.

Lo Studio publico má výbornou knihovnu a sbírku starobylostí. Zde mnoho rukopisů. „Orlando furioso“ vlastní rukou Ariostovou, „Osvobozený Jerusalem“ od Tassa, „Pastor Fido“ od Guarini. Zde také hrob, lenoška a kalamář Ariostův se chová. Dům jemu někdy patřící má tento nápis:

Parva sed apta mihi, sed nulli obnoxia; sed non Sordida, parta meo sed tamen aere domus.

Pošta teprv v 11 hodin v noci jela; aby mi nějak čas ušel, šel jsem do divadla. I zde byla hra i hudba dobrá, však jako v Benátkách veliký šumot a applauso furioso.

Bologna.

Okolo šesté ráno (12. ledna) jsme sem dorazili. S mým společníkem chodil jsem po městě. Křivá věž (la torre storta), ana nedaleko jiné štíhlé, vysoké a rovné věži stojí, tím více svou nakloněnost jeví. Na náměstí velkém jest studně Fontana publica, na níž kolosální Neptun ze 20,012 liber kovu od r. 1564. Kostel S. Petronio veliký, však nedostavený, v slohu německo-toskánském. S. Domenico s klášterem, v kterémž sv. Dominik

živ byl i umřel. V krásné kapli jest převýborná hrobka téhož Svatého, na níž pracovali umělci nejvýtěčnější, jako Niccolo, Pisano, Alfonso Lombardo, Niccolo dell' Arca, M. Angelo Buonarotti; zde krásné obrazy od Guida Reni, Francia, Caracci a j. Hlavní kostel S. Pietro, též i S. Bartolomeo mají výtečné obrazy.

Universita po onné v Salernu jest nejstarší a od starých časů pro právnické umění velmi znamenitá. Zde se Galvanismus vyskoumal. Museum i Academia delle belle arti mají obrazy nejvíce ze školy Bolognské.

Na domu Rossini-ho nápis: „*Non domo dominus, sed domino domus*“. Bologna hlavní město delegace v úrodné rovině u paty hor Apenninských má 70,000 obyvatelů. Město veliké a krásné, má mnoho ulic s podloubím. Domenichino, Guido Reni, Caracci se zde narodili. Gallové a Etruskové ji založili; asi sto let před Kristem P. stala se římskou provincí. Augustus po bitvě u Actium ji zvětšil a zvelebil. V středním věku vedly rozmanité rodiny tuhé boje o vládu nad městem; v šestnáctém století připadlo zase k stolici papežské.

V jednu hodinu odpoledne poštou jsem jel přes Imolu, kde toho času Pius IX. biskupem byl, do Faenzy. Zde jsem noclehoval, a druhého dne najmutou příležitostí ve společnosti angličana Eduarda Fâlkene-ra dále jel.

Ravenna.

(13. ledna). Společník můj, jenž co architekt ve východních zemích cestoval, domlouval mi, abych se delší čas v Ravenně, jak opravdu to město to zasluhuje, se zdržel. Ravenna, hlavní mětso delegace s arcibiskupem má 17,000 obyvatelů, a jest jedno z nejstarších italianských měst. Bylo sídlo Sabinských Umbrů, asi 641 let před založením Říma, 1394 let před Kristem Pánem.

Augustus k němu přistavěl dvě města: Classe a Caesarea s přístavem. Classe bylo r. 728 od Longobardů ztrozkotáno, a z celého toho města nepozůstalo ničehož, než překrásná basilika S. Apollináře in Classe, asi tři čtvrti hodiny od Ravenny na samotě stojící, vzdálená. Též Caesarea zašla. Vzdálí nyní od města na samotě stojí Mausoleum Theodorika v mokré půdě. Také přístav zašel, neboť se moře asi hodinu vzdálilo; semotam viděti železné kruhy, na ních druhdy lodí uvázany bývaly. Honorius, syn Theodosia Velkého, povýšil Ravennu za residenci západo-římské říše. Po jeho smrti Galla Placidia, sestra jeho a matka Valentinianova, okrášlila toto město jako druhý Řím. Také Theodorik svítěziv nad Odoakrem 493, ozdoboval je, jakož i jeho dcera Amalasuntha 526—535. Po vítězství nad Východo-Gothy 540 stala se Ravenna sídlem řeckého Exarchatu. Místodržící stkvostolibého

Justiniana I. s velkým nákladem zvelebovali město. Roku 752 Longobardové ho dobyli; 755 od Pipina papeži darováno, což i Karel Veliký 769 potvrdil; r. 1318 panoval Ostasio; 1441 bylo v moci Benátek; 1509 zase dobyto papežem Juliem II.

Přebýval jsem v přestarém hostinském domu „Spada d'oro". Toto město velmi znamenité jest pro jeho větším dílem dobře zachovaná a ne jako v Římě a jinde novozmoděná stavení čtvrtého, pátého a šestého století.

S. Vitale, vystaven za panování Gothů pro Ariany, mosaikem od Justiniana I. ozdoben dle vzoru sv. Žofie v Carhradu, a r. 547 pro katolické služby zasvěcen, jest znamenitý kostel, protože ním sloh byzantinský ustaven byl, a až na nějaké maličkosti docela bez změny se zachoval. Osm pilířů, samy o sobě stojící, činějí osmihran. Mezi dvěma a dvěma pilíři jsou dva sloupy galerie podporující. Nad nimi vznášejí se opět jiné sloupy nesoucí klenutí z pálených baněk stavené, které proto nad míru jsouc lehké, na zdi velmi málo tlačí. Sloupy a zevnitřní nižší zeď, která činí okolo pilířů svobodnou a prostrannou obcházku, jsou v kružní čáře. Má dvě řady oken, z nich nižší řada galerie, druhá pak ze začátku klenutí, vnitřek osvěcuje. Sloupy jsou mramorové, pilíře, zdi mramorem a mosaikem kryté. Každý sloup má dvojitý kapital, ozdobený všelikými monogrammy Julia Argentaria. Presby-

terium jest mosaikem okrášlené a proto znamenité, že viděti tam podobizny a oděvy pátého a šestého století. Překrásná vypuklá řezba v bílém mramoru z chrámu Neptuna ve zdi založená jest výborné řecké dílo. Podlaha mosaiková jest nyní pro vystupující vodu o sokl sloupů povýšená. To patrně viděti u jednoho sloupu až na bývalou půdu vykopaného. Díra čistou vodou až k půdě naplněna jest, příklopem krytá. Výborný ten kostel domy jest zastaven. Před kostelem stojí hrobka Exarcha Isaaka od r. 641 s řeckým nápisem.

Basilika sv. Agathy vystavená r. 417 má překrásné sloupy a tři lodi. Kostel sv. Apollinara ve městě, ze začátku 6. století od Theodorika vystaven za kathedrální kostel pro Ariany. Na postranních zdech jsou veliké mosaiky od r. 556—569, v kterém času kostel tento pro katolické služby posvěcen byl.

Il Baptisterio, křtitelnice, osmihranné stavení, vystavené za živobytí sv. Ursa, zemřelého r. 396, má sloupy z chrámů pohanských všelikého druhu, a jest mosaikem ozdobeno. V středu jest veliká osmihranná křtitelnice, porfyrem a mramorem okrášlená, v níž se za starých časů potápením křtívalo. Nyní však stojí v středu jejím obyčejná křtítelnice. Kropenka milčaty a orlem ozdobená, bývala druhdy nádoba k očisťování v nějakém chrámu Jupitera. Zde nalezá se stará biskupská stolice. Stavení toto již r. 451 bylo obnoveno.

S. Giovanni, Evangelista, basilika od Gally Placidie r. 420 vystavená, má 24 sloupů a jeden oltář ze serpentinu a porfyru.

S. Nazareo e Celso, mausoleum Gally Placidie, okolo 440 od ní vystavené na podobu kříže v slohu řeckém. Zde i klenutí jsou vůbec mosaikem ozdobené. Velikánská hrobka s okrouhlou přikryvkou, z bílého mramoru chová tělo Placidie, druhá tělo císaře Honoria, třetí tělo Constantia, druhého manžele Placidie, a dvě jiné chovají těla neznámá z toho samého věku. Hrobky mají vypuklé řezby, a síce ptáky za symbol nesmrtelných duší, beránka za Krista; čtyry řeky za evangelisty, jelena za duši žížnící po věčné blaženosti.

Mausoleum gotického krále Theodorika, (sám jsem je vykreslil) nyní nazvané S. Maria della Rotonda, vystavila jeho dcera Amalasuntha z velikých kamenů na desítihranné podstavě. Vnitřek jest okrouhlý v průměru 24 střevíců. Celá kuple sestává z jednoho istranského žulového sválu, a vyhlíží zevnitř co přenáramná poklice kolem uchami posetá, jejížto váhu Soufflet na 2,280,000 liber udává.

Kathedrální kostel stojí na místě bývalé basiliky ze čtvrtého století. Obrazy výborné od Guida Reni, Camuccini-ho a j. Na oltáři se chová starý krucifix ze šestého století. V sakristii pak biskupská stolice arcibiskupa Maximiana z téhož století, krásnými vypuklými řez-

bami ozdobená; též stranice staré kazatelny, na níž znamenité symboly.

S. Apollináře in Classe, jediný to pozůstatek bývalého stkvostného města Classe, jest překrásná basilika na samotě as hodinu cesty od Ravenny vzdálená, a až na porticus docela zachovaná. Dokonána byla r. 549 a posvěcena od arcibiskupa Maximiana. Sloupy jsou z řeckého mramoru. V středu stojí malý oltář Panny Marie. Celé zdi střední lodí jsou znamenitými mosaiky vykládány. Hlavní oltář z drahého mramoru má čtyry sloupy z mramoru východního bianco e nero. V konfessí — dolejší kryptě — jest hrob sv. Apollinaře. Na jedné postranní zdi ukazuje nápis, že v tomto chrámu císař Otto III. r. 1000 pokání činil v rouchu kajíčním (in sacco et cinere).

Jaká to vznešenost tohoto chrámu!

Arcibiskupský palác má stkvostné schody z karárského mramoru, a hojnost starobylostí ve zdích zazděných. Kaple v něm celá krásným mosaikem ozdobená pochází od sv. Giera Chrysologa r. 449. V této kapli se modlil, jak se mi řeklo, vyobcovaný arcibiskup Lisabonský, jehož jsem vycházeti viděl.

Zříceniny paláce Theodorika, rozbořeného od Karla Velikého, mají na přední straně zazděnou lazební vanu z porfyru, která prý Theodorikovi za hrobku sloužila. Ostatní díla umělecká, klénoty se svatými ostatky odvezl vítěz do Německa.

Hrobka Dantova jest v malé kapli s mramorovým poprsím, vystavena od kardinala Legata Conzaga z Mantui r. 1750. Dante poslední léta života svého trávil v Ravenně, kdež také 14. září 1321 dokonal.

Hrobní napis od něho samého zložen, zní:

Jura Monarchiae, Superos, Phlegetonta Lacusque
Lustrado cecini, voluerunt fata quousque,
Sed quia pars cessit melioribus hospita castris
Actoremque suum petiit felicior astris,
Hic claudor Danthes patriis extorris ab oris,
Quem genuit parvi Florentia mater amoris.

(14. ledna.) Hostinský vší ochotností mi sloužil tím více, když společník můj nedůvěrou jej urazil. Zde, jako i v celé Romagně bylo pro nedlouho před tím vypuklé rozbroje přísnější policejní dozorství zavedeno. Protož jsem opatrností všech nepříjemností ušel. Angličan pak sveden svou knihou, že v tomto hostinci se protokol k zapsání podává a nespravedlivě za to se poplatek vybírá, nechtěl se zapsati. Hostinský ukázal mu nové nařízení, dle něhož každý host vlastní rukou se zapsati a recepis svého průvodního listu před noclehem hostinskému dodati musí. On pak ani to, ani ono neučinil. Seděli jsme spolu u komína, srovnávaje každý své popsání Ravenny, když dva ozbrojení karabinierové do světnice vkročili. On se poddal, a oni se vší zdvořilostí nám „felicissíma notte“ přejíce, se odebrali.

Hostinský sám mne také vodil, obstaral mi příležitost, a dal mi list na tchána svého v Perugii. Smlouvu písební jsem učinil na devět dní až do Perugie s vozkou, čili Vetturino, kterýžto stravu, nocleh a všecky poplaty na sebe vzal. Jmenoval se Antonio, jehož bílý kůň na hlavě ozdoben kytkou, — Colombino — hezký malý polokrytý kočárek táhl. Jeli jsme krásnou velikou rovinou pořád po břehu moře Jaderského. Jako celá Lombardie, tak jest také celé pobřeží od Benátek, Ferrarsko, Bologňsko, Romagna až ku Pesaro, vymíňujíce několik pahrbů, veliká, úrodná pšenicí a všelijakými zelinami posetá rovina, v níž řady oklestěných stromů, na nichž od jednoho k druhému révy se táhnou, za tyčky viniční slouží. Oklestěné suky dávají palivo, lupení potravu hedbávcům. Na starších a churavých stromech vine se až na vrchol vždy zelený břečtan, a divné často podoby činí. Okolo Ravenny táhnou se veliká rybnatá bahniště, z nichž také sůl se dobývá. Pro vysost moře nedají se tyto močály lehce odvodniti; na mnohých se rejže seje. Nedaleko od Ravenny jede se okolo lesa piniového, v kterémž dle básně Boccaccio-vé příšerný rytíř každodenně svou milenku k smrti uhání. Krásný pohled činí vzdálené Apenniny a vrch San Marino. Cesta na břehu mořském velmi příjemná vede přes řeky Montone a Savio do moře se vylévající. Nedaleko od silnice mezi městečkami Cesenna a Savignáno stojí u po-

toka Rucico kámen, kterým se Caesar za zrádce země vyhlašuje, opovážil-liby se brannou rukou Rubikon potok překročiti.

Přes Cervii přijeli jsme do Cesenatico, kdež malý přístav jest. Nemálo jsem se horšil, slyše zde místo zvovění, klepati marš francouzský na zvony.

Přes řeku Marecchii (Ariminus) stojí dobře zachovaný most, začatý od cís. Augusta, a po němž také „Ponte d' Augusto" jmenovaný a dokonaný od Tiberia; má pět oblouků, 15' šířky a 200' délky, z velikých tesových kusů istranského bílého mramoru. Na podprsní zdi jest kámen s nápisem. Via Emilia vede přes most do

Rimini (Ariminum).

V krásném údolí mezi úrodnými pahrbky na výlevu řek Marecchio a Ausy má toto město přístav, hezké domy a 15,000 obyvatelů. Od starého přístavu sotva nějaké známky pozůstaly, proto že moře dále ustoupilo. L'arco triomfale, aneb Porta romana, vystavená ke cti Augusta, kterýž město velmi zveleboval, jest sprostý oblouk mramorový na každé straně s dvěma korintskými polosloupy. Na jedné straně jsou mramorové medalie s hlavami Neptuna a Venery, na druhé s hlavami Jupitera a Joviny. Štíta stranice jsou opět sestaveny z rozlámaných kusů. Na náměstí, a sice na zeleném trhu čtyrhranný sloupek — piedestallo

di Caesare — s nápisem, že na tom místě Caesar překročiv Rubikon, vojsko řečí k udatnosti a k věrnosti vzbuzoval. U toho samého kamenu viděl jsem uvázaného osla chápati po zeleninách. Na hlavním náměstí stojí veliká socha Pavla V.

V kathedrálním kostele S. Francesco jest mnoho hrobek Malatestů z 15. století. S. Antonino, kaple na kanálu, kde prý tento svatý zvířatům mořským kázal. V kostele S. Giuliano výborný obraz tohoto svatého od Pavla Veronese.

Toto krásné město i tím mne zajímalo, že výborná truchlohra „Francesca da Rimini“ od Silvia Pelico v témž také městě jedná.

Cattolica.

(15. ledna.) Malé město, však malebné svým starobylým hradem. Jméno obdrželo od katolických biskupů, kteří na sněmu Riminském r. 359 od Arianů hlasy přemoženi, sem se odebrali.

Pesaro (Pisaurum).

V pahrbkovité, velmi úrodné krajině, kde výborné víno s velikými hrozny a zrny roste, má toto město široké ulice, krásné náměstí, kolem zdi a bašty a 10,000 obyvatelů. O tomto času dostal jsem za dva groše hezký košík hroznů, čemuž jsem se nemálo divil.

Zde se narodili vzácní mužové, jako: dramatický básnír a přítel Cicerona, Accius, Perticari, Rossini, hrabě Paoli, Petrucci, Mammiani. Přes řeku Foglia vede most mramorový z časů Trajanových; na náměstí socha Urbana VIII. V předsíni palácu arcibiskupského starokřesťanská hrobka rozmanitými symboly ozdobená. V kostelích obrazy od Bellini-ho a Guida-Reni.

Fano.

(16. ledna.) To město vystavili Římané po obdrženém vítězství nad Hasdrubalem r. 208 před Kr., a jmenovali je Colonia Julia Fanestris, Fanum Fortunae. Město má biskupa, 15,000 obyvatelů, malý přístav, vítězný oblouk Augustův.

Sinigaglia.

Sena Gallica, se 6000 obyvatelů. Zde narozen byl Pius IX. Město má v červenci znamenitý trh a přístav svobodný. U první brány posadil se voják s ručnicí k vozkovi, jel sebou přes město, u poslední brány slezaje „non é státo visitato, Signor!“ pravil, ruku vypial a obdržel několik bajoků. Takové hanebnosti se stávají jenom na několika místech. Lehce dalyby se odstraniti, a tím by se mnohým přílišným stížnostem cestujících odolalo.

Ancona.

Na vysokém daleko do moře se vztahujícím předhoří mezi vrchem S. Ciriaco a Guasco se rozkládá amphitheatrálsky krásná *Ancona* od břehu moře až na čelo vrchů. Kolem velikého zátoku vede pěkná silnice na břehu dlouhou hrází z velikých kamenů, něco dále v moři proti vlnám zuřivým ochráněná. Překrásný popohled to byl již z daleka na toto krásně osvícené z moře vystupující a na oba vrchy se opírající město, korunované na jedné špici kostelem kathedrálním a na druhé hradem, nad kterým veliký praporec v povětří plápolal. Zazelenavé moře, čím dal tím více modré, na obzoru s nebem se slilo. Veliké lodí zdaleka byly co motýlkove s bílýma křídloma. Čím blíže ku městu, tím více jich viděti bylo pliti do přístavu bezpečného. Dlouhé bílé čáry pěnících se vln odrážely se o kamenou hráz, a často jako o závod ji přeskakujíce až na silnici sahaly. Sleza s vozu a dlouho pozorovav hru tuto, zvolal jsem: Vznešené moře! tys zvučný hlas a obraz neskončeného Boha!

Ancona, počátku Dorického, sesilnila se Syrakusany, kteří jho ukrutného Dionysia I. snášeti nechtělí; r. 268 před Kr. Římané jí dobyli. Trajan zřídil přistav, k jehožto cti stavený oblouk až posud dobře se zachoval. Totilas, gothský král, ji v obležení držel, však nedobyl, r. 550; Lombardové pod Agilulfem

se ji zmocnili r. 592, a Turkové r. 839. Delší čas byla státem svobodným; za Innocencia III. r. 1198 a za Clementa VII. r. 1532 připadla zase k církevnímu státu; r 1796 byla pod Francouzy; r. 1814 zase pod papežem. R. 1832 22. unora, když Rakušané pro ukrocení bouře do Italie vtrhli, Francouzové nenadále na město i hrad udeřili, a je až k 12. pros. 1838 osadili.

Město má 30,000 obyvatelů, vede znamenitý obchod, jest velmi průmyslné a svým položením a pěknými budovami velmi zájímavé.

S. Ciriaco, kathedralní kostel na vrchu příkrém tohoto jména, vystaven z pozůstatků chrámu bohyně Lady, má prý nejstarší kupli. Tato bohyně byvši v tom městě obzvláštně ctěna, ženám Ankonským až podnes slávu nejkrásnějších prý zachovala. Znamenita jest stará průčelní brána. V kostele na pomníku mramorovém tento nápis:

Solus. In. Occultis. Degens. Hieronymus. Antris
Hic. Recubo. Montis. Accola. Chymerici
Unde. Mare. Et. Terras. Tenebrosumque. Aera. Cerno.
Et. Video. Coelum. Quod. Colo. Sydereum.

Příkrý tento vrch se tří stran mořem opnutý daleko patou do moře sahá, a dělá jistou přístavu hráz. Pohledem tím vznešeným celý okouzlen, dlouhý čas na příkré skále strmící vysoko nad mořem neskončeným jsem seděl k vlasti své obrácen, žehnal jsem ji, pln žádosti, by možná bylo, děliti s někým z milých přátel tento blažený pohled!

Viděl jsem kostel S. Francesco, S. Domenico s obrazy Tiziana, též kostel S. Maria della piazza.

Druhý vrch, Monte Guasco, jest ověnčený velikým a pevným hradem, jejž jsem ve společnosti hajného guardiano, celý obešel. Napoleon začal oba vrchy pevnostmi spojovati, chtě na straně k zemi obrácené město nedobytelné učiniti; však té věci nedokonal.

Ačkoliv domy výstavny jsou, přec dílo truhlářké a zamečnické jest bídné; dvéře, okna nedoléhají, zamky, závory a j. vše jest hmotné, neouhledné a nepřiměřené. Sklepník podávaje mi klíč od světnice mluvil o znamenitém oblouku Trajanovu, tomu císaři r. 112 ke cti postaveném. Vida náramný netvorný klíč, řekl jsem: Tento klíč zdá se mi též tak starý.

Okolo poledne odebral jsem se do Loretty, as pět hodin vzdálené.

Loretta.

Z vrchu se jede dolů a nahoru; ačkoliv lehký kočár jsem měl, bylo přec přípřehu dvou volů třeba, bychom dosáhli na vysokém vrchu hnízděcí Camurano, kde výborného vína, pintu za 7 kr. jsme pili. Na vrchu viděli jsme zdaleka *Lorettu.* Silnice dobrá sice, ale často příkrá unavila tuze nebohého Colombina, an krmen byv bobem, docela zpocen, smrděl co diakolová mast. Na příkrém vrchu leží Loretta, odkuď přes celou kopcovitou, vinicemi, hrady

a městy posetou a mořem ověnčenou krajinu stkvostný pohled jest. V hostinci, Albergo dé Gemelli, kde jsem noclehoval, byl balkon celý kvetoucími růžemi ozdoben. Toho samého večera šel jsem do kostela, jejž kostelníkové právě zavírali. Byli však tak zdvořilí a nechali mne samotného několik minut v tom vznešeném chrámu, a čekali až jsem vyšel. Šel jsem se procházet kolem města, starými zdmi obehnaného. Jako na každé pouti tak i zde jest tím větší hojnost kramářů a churavých žebráků. Město má 6000 obyvatelů.

Byla neděle a svátek Jména P. Ježíše, a tím zde veliká pouť. Žádost má, tohoto dne (18. ledna) zde býti, se mi vyplnila. Veliký kostel za Pavla II. 1464 počat a 1513 za Julia II. až na kupli od Bramante dokonán byl. Kuple veliká za Klementa VII. a Pavla III; a přída za Sixta V. 1587 dostavena byla. Vrata z kovu s vypuklou prací jsou od Lombarda, Bernardina a Vercelli-ho. Tento slavný chrám se vypíná co přenáramný baldachin nad domečkem, jejž legenda pod jménem „santa casa“ za ten samý vydává, v němž Maria Pana, matka P. Ježíše v Nazaretu měla prý přebývati. Legenda vypravuje, že tento domeček v Nazaretu, v němž krucifix a socha Panny Marie ze dřeva cedrového byla, od císařovny Heleny chrámem nad ním vystaveným zveleben byl. Když pak Saracenové chrám zbořili, domeček tento od andělů v noci 10. máje 1291 na pahrb mezi Tersati a Fiume

v Dalmácii přenešen měl býti, což jednomu nemocnému knězi v Tersatě ve snu zjeveno prý bylo. Odtuď pak 9. pros. 1294 dále přes Jaderské moře přenešen, u Recanati ve vavřinovém háji postaven, jméno Lauretta obdržel. Odkuď zase pro nesvornost dvou bratří, jimž půda, na které stál, patřila, přenešen na vrch, kdež až posaváde stojí. Tak praví legenda.

Vpády Saracenů, a snad i obrazoborců mohly býti příčinou, že tento přestarý, ctihodný obraz od ctitelů Marianských z místa na místo přenášen a velice vážen, základem byl prvního a nejznamenitějšího místa poutnického.

R. 1797 Francouzové odvezli odtuď celý poklad, též i sochu matky Boží, kteráž v Paříži do medaliárny přišla. R. 1801 navrátil ji Napoleon papežskému kommissarovi. Domeček tento čtverhranný, podlouhlý z cihel, co se týká podoby a materiálu, domkům této krajiny podobný, má vnitř holé zdi množstvím světel očazené. Oltář, na němž socha stojí, jest bohatě ozdoben. Ze vnitř celý domek bílým mramorem a krasnými řezbami od Bramante jest okrášlen. Okolo osmé sloužil jsem mši svatou v tomto domku „santa casa“, lidem natlačeném. Pokladna od Francouzů byvši oloupena, nyní zase mnohé drahé oběti chová. V sakristii mezi jinými obrazy jest pěkný obraz Panny Marie, co děvčete mladého mezi jinými děvčaty prací ženskou se obírajícími, od Guida Reni. V kostele množství lidu nábožného při-

jímalo svátost pokání a oltářní. Jaký to rozmanitý kroj lidu ze všech stran jsem putujícího, vší barvy a podoby; však veskrz sličný a čistý. Odjel jsem okolo poledne. Cesta s vrchu dolů jest náhlá; nebohý Colombino celý zchvácen bylby sebe i nás do propasti překotil, kdyby se nebyl kočár u velikého kamenu zastavil.

Macerata.

S vrchu dolů nahoru přes Recanati, Sambucchetto jeli jsme připřeží dvou volů do *Maceraty*, na příkrém vrchu ležícího města. Jak krásně vyhlížejí tato místa na celém temeně hory příkré strmící sluncem osvícená! V údolí as půl hodiny před městem viděti zříceniny města Helvii Reciny od Septimia Severa založeného, a ostatky okrouhlého divadla.

Macerata, sídlo delegace, má 14,000 obyvatelů. V čtvrtou hodinu v kathedrálním kostele konovník sedě na kazatelně, vykládal výborně „přímluvu Abrahamovu“. Ostatní kanovníci seděli naproti kazatelně. Kostel celý byl naplněný a nábožnost panovala. Po skončení výkladu odebrali se kanovníci na svá sedadla blíže velikého oltáře. Nejsvětější svátost se vystavila, všecken lid na kolena padl a zpíval „Pange lingua.“ Po skončení zpěvu teprv dal kněz incensum, a v tichosti požehnání a sice velikou pobožností velmi vážně a zdlouha s Nejsvětější svátostí dělaje kříž. Tak vážně se všudy

v Italii požehnání dává. Jen kdyby varhany na konci služeb božích pravým galopem lid nevyháněly.

Prostomilá procházka kolem zdí města podává vábný pohled na množství úrodných pahrbů, olivových hájů až na moře Jaderské na jedné a na druhé straně až k vysokým Apenninům. V noci se strhla bouře s velikým deštěm. Nemálo jsem se obával nastávající cesty v Apenninských úžlabinách. Z rána (19. ledna) déšť přestal, a ačkoliv skrze nebe zamračené jen chvílkami slunce se prodíralo, nic méně cesta v úžlabinách mezi vysokými vrchy velmi byla příjemná.

Tolentino.

Jeli jsme přes Tolentino na řece Chienta. Zde roku 1797 s Francouzy ku skodě státu církevního pokoj uzavřen byl; zde r. 1813 2. a 3. května Murat bitvu a tím i korunu královskou ztratil. Také Tolentino leží velmi romanticky, jehož zdi a bašty vždy zelený břečtan aksamitovými obvěšky krášlí. Mezi přýkrými vrchy, z nichž některé pyramídám ostřehraným se podobají, vine se řeka, do níž se všech stran pěnící se potokové co bílé čáry s vysokých skal vodopády činíce se kácí. Bylo to krásné podívání, čemuž déšť předešlé noci velmi přispěl. Jenom nejvyšší hlavy Apenninské kryl sníh. Vrchy větším dílem až k temeni jsou duby a jílmy obrostlé. Pořád mezi

vysokými vrchy kroutí se v oudolí cesta vedle potoka.

Na poledne přijeli jsme do vesnice *Valcimare.* Syrové uzenky, dobrého chleba a vína přineslo mi mladé prostomilé děvče, dcera hostinského, kterýž s manželkou a s celou rodinou, s třemi syny a pěti dcerami okolo ohně, nad nímž měděný kotlík v řetězu visel, sedě obědval. Celá rodina byla velmi zpanilé podoby v prostém, však slušném oděvu. Vážná nelíčena slušnost a přívětivost krásného děvčete mne upamatovala, že mnohý z velkých malířů v Apenninských neb Albanských horách si vynašel vzor pro svůj obraz. Ve velké, prostě malované síni v hořejším poschodí měl jsem výbornou vyhlídku na příkré skály a místa na nich hnízdící. S přípřeží jeli jsme v úžlabinách vždy více a více se úžících, skály s obou stran byly vždy příkřejší, silnice dle potoka kolem skal se vinoucí má na mnohých místech jen pro jeden vůz šířky. Přes Ponte della Trave, kde na pravé straně hrad Varano na vysoké skále leží, přijeli jsme do údolí Muggia, nejjižnější a nejkrásnější doliny Alpinské, vysokými horami zavřené, a znamenité pro bujnou ourodnost a libé povětří. Sem patří šest obcí, jejichž domky, kostely, hrady a věže kolem na vysokých a příkrých skalách rozptýleny jsou.

Domy jsou stavené docela z cihel neb z kamene, taškami a prejsy kryté, schody z kamene neb z cihel, půdy cihlami dlážděné; tím

jisté všecko před ohněm. Střechy v Apenninách ploché proti větru kameny jsou upevněné. Lože, s výjimkou větších měst, nemají postele. Na dvou nízkých lavicích neb železných roštech leží prkna, na nich veliký slamník nacpaný lupením kukuřičným as sáh široký, sedm střevíců dlouhý a tři střevíce vysoký; na tom žínovka dlouhou vlnou nacpaná; přes to prostěradlo plátěné a poduška žíněná. Svrchnice sestává ze dvou neb tří prostěradel; hořejší bavlněné, prostřední, jeli pro teplo třeba, vlněné, dolejší plátěné, a sahá přes celé lože až hnedle na zem. Lože jsou čistá a pro velkost velmi pohodlná, na mnohých místech však příliš vysoká, a běda tomu, kdoby ve spaní dolů na půdu tvrdou spadl.

(20. ledna) Nebohý Colombino vrchy celý schvácený pro ulehčení za kočárem byl uvázán. Vetturino objednal si silnějšího koně až na nejvyšší Colfiorito. Dříve jsme jeli skrze úžinu Serra Valle. Mezi dvěma velmi přikrými vrchy stojí v středu úzkého průchodu zříceniny vysokou věží gotického hradu ze středního věku, okolo jehož zdi silnice se točí. Z dola až nahoru na příkré skále viděti ostatky pevné zdi, která chránila vchod do zemi; neb zde byla někdy hranice římského království. Jeli jsme okolo jezera, na němž na některých místech něco tenkého ledu bylo. Nyní jsme dosáhli nejvyšší roviny as hodinu širokou a dlouhou, Colfiorito. Zde jest rozhraní vod s jedné

do Jaderského, s druhé strany do středozemního moře. Na levo as půl hodiny cesty jsou minerální vody a koupele. Nedaleko nich viděti zříceniny města a kostela, jak se mi řeklo, rozvodněním zrušeného. Na pravo leží na skále klášter kapucinský. Studený vítr fičel, však nemrzlo. Přes celou tu rovinu stojí vedle silnice vysoké černé koly s měrou pro sníh, jak vysoko leží, by vozkové s cesty nezbloudili a závějím vyhýbati se mohli. Tehdáž pak sněhu nebylo, jenom vrchole hor byly jím kryty. Nyní se jelo náhle dolů v hrůzných roklínách přes Case nove na silnici ouzké ve skále vysekané, až jsme přijeli do krásné a úrodné krajiny města:

Foligno*.

Foligno (Fuligno, Fulgineum), kteréž zemětřesením 1831 a 1832 mnoho trpělo, na řece Topino s 9000 obyvtelů; vymřením rodiny Friaci 1439 kardinálem Vitteleschi připadlo ku církevnímu státu.

V kathedrálním kostele dělaly se přípravy k nastávajícímu svátku sv. patrona Feliciana. Stavěl se podstavek pro velikou stříbrnou sochu téhož svatého.

V kostele S. Domenico obrazy od Niccola, předchůdce Perugina. Na malém naměstí před kostelem as dvadcet mladých i starých zahalečů hrálo la boccia, hru v Italii všudy velmi oblí-

*) Leží tam právě (1851) rakouská posádka.

benou; hází se koule, kamen neb pomaranč; kdo nejblíže k věci nejprv vyhozené dohodí, vyhraje. Však naproti tomu jsem viděl děvčata pásti dobytek, ženy koše nositi a při tom vřetýnkem přísti.

Spello.

(21. ledna.) Přes krásně položené a starými zdmi a baštami ohražené město *Spello*, s 6000 obyvatelů, kteréž, pozorujíli se zříceniny před městem břečtanem obrostlé a daleko rozstroušené, někdy znamenitější býti muselo, jedouce spatřili jsme též množství zahalečů starých i mladých házeti la boccia. St. Filip de Neri zavedl prý tuto hru pro vyražení mládeže a takového lidu, jenž co nosičové všelijakých břemen aneb vozíčkáři, Facchini na náměstích čekají, až je někdo zjedná. Jiná hra sprostého lidu velikou náruživostí všudy hraná pozůstává v tom: Dva stojí proti sobě s vyvalenýma očima a otevřenou hubou; oba mžikem natáhnou ruku buď zamknutou aneb jeden, dva, tři, čtyry neb pět prstů otevrou, až do desíti hádajíce, jedním duchem zároveň počet vykřikují, a sice velikou rychlostí a takovou horlivostí, že je daleko slyšeti jest. Kdo uhádnul počet prstů otevřených obou rukou, ten vyhral. Jmenují tuto hru „la mora“.

Město Spello trpělo též mnoho škody posledním zemětřesením. Brána, Porta Veneris, dobře zachovaná, jest důkladné dílo starořímské. Zde se ukazuje hrob římského spisova-

tele Propertia. Odtuď několik mil u paty Apennin až k městu Perugii táhne se olivový les, v němž vede cesta příjemná do vlídné

Assissi.

Nad olivovým hájem se vypíná krásně položené město, odkuď se přehledne celá krajina příjemná a úrodností znamenitá. Město má 5000 obyvatelů. Sv. František, zde narozen, r. 1206 řád založil, jehož oudové dle rady sv. evangelium v dobrovolné chudobě živi býti měli. Tím způsobem opíral se fanatikům Albingenským a Waldenským, kteří učíce mimo jiné také ten blud, že statky a zboží spolčeny býti mají — Communismus — netoliko církev ale i celé odčanstvo i všecku vzdělanost vyvrátiti usilovali *).

Kostel St. Francesco, trojnásobný jeden nad druhým vystavený, strmí na skále svislé, a ku všem třem jeti se může. Vystaven r. 1229 od německého mistra Jakuba, znamenitý jest pro historii rozvinování malířského umění. V nejdolejším jest hrob sv. Františka ve skále, nad ní v prostředním kostele velký oltář stojí. Dlouho se hledal hrob toho svatého; práce byla těžká a velmi nebezpečná pro zdi základní a veliký oltář. Až konečně r. 1825 v skále hrob železnými ploštinami obtažený se vynašel. Vytesané zdi chodu okolo té skály vedoucího dal císař František I. krásným mra-

*) Nic se nestává teď nového pod sluncem, coby již bylo dávno nebývalo. Red.

morem ozdobiti. Před oltářem u hrobu svatého rozžal můj přívětivý vůdce bratr Augustin *) svíce a já vykonal svou modlitbu.

Schody vedou odtuď do prostředního a nejprostrannějšího kostela znamenitými malbami a řezbami okrášleného. Množství velikých malovaných oken řezbou ozdobených, bleskem barev rozmanitých magické světlo po celé rozšiřuje svatyni. Odtuď zase vedou schody do třetího a nejvyššího kostela, krásnou mosaickou půdou ozdobeného. Vedle kostela jest klášter Minoritů, velikánské stavení, jež podpírá množství velikých pilířů a celému majestatného pohledu dodává. Z venku kolem celého stavení ve všech patrech jsou klenuté otevřené galerie, s nichž roztomilý pohled na celou libou krajinu. V síních prostranných chovají se podobizny mužů znamenitých řádu tohoto.

S. Chiara, kostel, v němž hrob sv. Kláry, s klášterem klarisek. Z kostela skrze okno mřížové viděl jsem obraz nejsv. Spasitele v jedné kapli kláštera, jejž sv. František ve velké uctivosti měl. Jedna z panen klášterních, bych jej lépe viděl, rozžala svíci.

Il Convento delle Tedesche, klášter panen řádu kapucinského, založen od jedné německé (zvlášť pro německé) panny, které se berou z Bavor neb z Tyrol. Dvorní kazatel v Benátkách mne žádal, abych jeho krajanky,

*) Dal mi na památku tištěný dovodný list papežský, potvrzující nalezení hrobu.

zde v středu Italie bydlící, navštívil. Vrchní s dvěma pannami mne srdečně přivítaly, a ačkoliv velmi chudé, přec se chystali mi oběd připraviti. Zdržeti se nemoha, poděkoval jsem se. V kostele malém, ale čistém ukázaly mi za sklem ozdobené tělo sv. Kandidy, desítileté mučedlnice, kteréž nedávno obdržely. Tělo svaté, určeno pro kostel německého města, neseno bylo z Říma. Posel na cestě se rozstonav, outočiště vzal k nim a na prahu klausury skonal. Na jich vroucí žádost byly jim ostatky tyto darovány. Na památku mi daly několik ostatků té sv. mučedlnice s authentikou biskupa v Assissi, a za to si požehnání odemně vyžádaly. Kathedrální kostel pochází ze 12. století; malá pod ním basilika z osmého století.

Na náměstí v řadě hezkých domů jest velmi ozdobný chrám Minervy, korynthického slohu, jehož Göthe ve své „cestě do Italie“ velebí. V sínci starořímská epitaphia, zde nalezená, do zdi zazděná jsou.

Okolo poledne pršelo, ponejprv na mé cestě; chozením s vrchu do vrchu unavený, občerstvil jsem se v hostinci dobrým vínem a kvíčalami, kterých jsem se v Italii nenadál.

Z Assissi dolů vede jiná cesta skrze olivový háj a vinnice až ku silnici po rovině táhnouci; as půl hodiny cesty od města jest veliký a překrásný kostel:

S. Maria degli Angeli.

Vystaven byl tento převznešený kostel r. 1569 s velikánskou kuplí nad nejprvnější kaplí sv. Františka, kde s několika druhy řeholi svou založil, a která se „Portiuncula“ jmenuje. Ona vyhlíží jako malý podlouhlý domeček, as pět sáhů dýlky a tři šířky; vnitř goticky jest klenutá. Roku 1832 zemětřesením všecka klenutí dlouhých lodí a dvě řady pilířů se sesuly. Jenom ona obrovská kuple nad tím domečkem, a stranní zdi zůstaly k podivu státi. Papež Řehoř XVI. od r. 1836—1840 celý chrám s pěti loďmi dal zase vystavěti. Právě když jsem zde byl, kladla se půda mramorová bílé a růžové barvy. Na čele Porciunkuly výborný malíř Overbeck, stav se katolíkem, vymaloval na obmítce ze slibu růžový zázrak, pro který sv. František odpustkami obdarován byl. Vedle kostela klášter, hnědých františkánů, jmenovaných zde „I zuccolanti“, jich větší počet nejsou kněží.

Perugia.

(22. ledna). *Perugia* (Augusta Perusia) ležící vysoko na vrchu, roztahuje se přes několika pahrbů, se 16,000 obyvatelů; achajského počátku jest jedno z nejstarších etrurských měst, kteréž r. 294 před Kr. P. již od Římanů přemoženo, později pak od Oktavia Caesara těžce obleženo, hladem donuceno se

vzdalo, a 26 let př. Kr. P. římskou kolonií se stalo. Za Justiniana od Gothů obleženo, šťastně odporovalo. Divná pak věc jest, že Hannibal po vítězství na jezeru Trasimenském odtuď tři hodiny vzdáleném, na Perugii nesáhl. V středním století bylo toto město na straně Guelfů, a trpělo mnoho. Později rozličným pánům bylo poddané, až r. 1424 církevnímu státu se přivtělilo.

Město jest velmi starožitného pohledu; mívalo okolo zdi tolik věží, že se pro to Perusina Torrena jmenovalo, z nich jenom jedna stojí. Pozůstatky silných zdí etrurských budí podivení. Porta Martia z velikých kamenů stavená, přece byla obležením rozkotána. Nyní pak jest ve zdi městské zase sestavená. Na náměstí Rivarolla starožitná brána, snad vítězní oblouk ze časů etrurských s řezbami a nápisy pozdějšími, jako: *Colonia Vibia, Augusta Perusina.*

Perugia jest hlavní sídlo umbrické školy malířské, z níž Rafael vyšel. Kathedrále S. Lorenzo ze 13. století, pravá nezdara a smíšenina slohu, má krásné skleněné malby. Před kostelem výborná studně od Giovanni Pisano s množstvím alegorických figur.

S. Angelo býval chrám Vulkanův, jest mnohohran se starými sloupy.

S. Pietro fuori di mura, opatství Benediktinů, bývalý chrám Vesty, má vyborné obrazy, řezby a některá díla z mládí Rafaelova.

S. Severo, klášter Kamaldulenský má v kapli obraz sv. Trojice od Rafaela na vápně, již porušený; ostatní dílo od Perugina. V kostelích S. Augustino, S. Domenico, S. Francesco, též v kapli della Confraternita de' Nobili jest množství obrazů školy umbrické. V kostele S. Francesco jest hrob Braccia Fortebracci.

Ústav krásných umění má velkou sbírku etrurských a římských pamětností, obrazů a j.

Il gambio bursa má krásné fresky od Perugina a Rafaela.

V domě náčelnictví, Casa conestabile, chová se malý obraz, jeden z nejlíbeznějších malých Madon Rafaelových.

Pavel III. dal vystavěti citadellu s nápisem: „Ad coercendam Perusinorum audaciam". Později se ten nápis sundal. Na náměstí jest socha bronzová Julia III. Potkal jsem ve čtyrech odděleních seminaristy se svými praefekty navracující se z procházky. I nejmladší z nich as dvanáctiletí, nosí veliký třírohý klobouk, černý talár a fialový výložek. Mluvil jsem s jedním praefektem, kterýž velmi přívětivě mne k sobě pozval, u něhož jsem v společnosti jiných duchovních příjemnou ztrávil hodinu.

K večeru dala mne domácí paní, kteréž jsem psaní od matky z Ravenny doručil, prositi, bych ji navštívil. Ležela i s jednou svých dcer již dlouho nemocná, a srdečně mne přijaly. V tu právě dobu navštívil je také ka-

novník a sekretář delegatův, Vincenzo Banketti; zůstali jsme u nich on i já celý večer. Zajisté se ponejprv zde tolik mluvilo o naší vlasti, řízení, školách, o Marianských lázních a j. Pozvání pana kanovníka na druhy den, jenž mi slíbil mezi jinými znamenitostmi ukázati svaté písmo, Codex ze sedmého století, nemohl jsem přijmouti, protože k odjezdu toho dne jsem již připraven byl.

(23. ledna.) Jeli jsme s vrchu dolů do *Folígna*. Assissi, Spello — na vrchu ležicí, S. Maria degli angeli a jiná místa ve velkém údolí ranním slunceem osvícená až k vysokým Apenninám sněhem krytým a kolem celou libou v tom času krásně zelenou krajinu stříbrem vroubícím — převnadný obraz působí.

Ve Folignu uzřel jsem tenkráte v kathedrálním kostele onu velikou sochu sv. Feliciana biskupa, an na trůnu pod baldachinem sedí, mistrovské dílo ze stříbra zhotovené a uvěřil jsem, že šestnácte osob třeba, ji nésti. Dva duchovní mne vedli do Confessí; to jest, před velkým oltářem mřížinou ohražený okrouhlý nižší díl kostela, do něhož schody vedou, a otuď dvéře do krypty, v níž množství mučedlníků jest pochováno. Dělaly se přípravy na zejtří k slavnosti sv. Feliciana. Však nemálo jsem se horšil, spatřiv na divadle a na všech rozích přilepenou velikou ceduli růžové barvy, oznamující 1. slavnost kostelní se jménem a s velkými tituly každého, kdo nešpory,

slavnou mši a kázaní míti, kdo hudbu a od koho složenou říditi bude; 2. že v divadle tohoto dne „Ernani“ opera a t. d. a 3. že „la celeberrima fra tutte le celeberrime, danzatrice Elster si é degnata“ — ráčí zde tancovati!

K večeru jsem odjel s jiným Vetturínem přes *Le Vene*. Na levo spatřili jsme Trevi. Před poštou jest malý starožitný pohanský chrám u pramene Clitamno; nyní slouží za kostel.

V Spolettu jsem noclehoval na poště, kde množství lidu očekávalo veleslavnou tanečnici. Ona pak se neukázala a hned odjela do Foligna. Spoletto, hlavní město delegace, na řece Mareggia s 8000 obyvatelů, velmi malebně položeno, 241 př. Kr. P. kolonie římská, urputně odporovala Hannibalovi po bitvě Trasimenské. Na skále strmí hrad se zdmi cyklopskými; bývalé chrámy pohanské staly se kostely.

Terni. Vodopád.

(24. ledna.) Přes vysoký vrch vede příkrá ve skále vytesaná cesta skrze la Strettura dolů do *Terni* — (Interamna — proto že mezi dvěma ramenoma řeky Nary leží), s 7000 obyvatelů. Již za Numy bylo to město možné, trpělo mnoho ve válce mezi Mariem a Syllou. Císař Tacitus a Florianus, též dějepřsec Cornelius Tacitus se zde narodili.

Půl druhé hodiny odtuď jest onen znamenitý a překrásný vodopád řeky Velino — ca-

duta delle marmore. Marcus Curius Dentatus dal svým nákladem r. 82 př. Kr. vesti řeku Velino na místo, odkuď přes kolmou skálu výšky tisíce střevíců dolů do řeky Nar se kácí. Vede sice nová silnice na levém břehu ve vysoké skále vytesaná, kterouž poštovský najmul a žádnému jinému cizí hosti na ní tam vézti není dovoleno. Že jsem byl ale samotný, nechtěl jsem poštovskému tolik platiti, vzal jsem vůdce a šel jsem půl cesty pěšky starou pěšinkou obtížnou sice ale tím více zajímavou. Ve Fapigno, na skále visícím hnízdě najmul jsem osla, který mne s vrchu dolů nahoru po úzkých stezkách bezpečně nesl. Hluboko pod místem Fapigno vede most přes vodu pěnící se mezi skalami velikým hlukem rychle se valící na pravý břeh. Na patě převysoké skalné zdi této úzké klouzy lákal k sobě pomarančový háj se svým zlatožlutým ovocem, které se tu dobu ponejprv v roce odbíralo. Hajný této zahrady vzav košík plný pomarančů k nám se připojil. Vede odtuď cestička nahoru na příkrou skálu úzká, semotam chrastím zarostlá, jinde holá, blízko strašlivých propastí. Krásný to den byl a teplý. Však z jedné strany najednou objevilo se mračno, černé jako sukno, a vítr se zdvhl. „Non fará niente“, řekli moji vůdcové, „fa vento“. Zdaleka jsme spatřili prášící se oblak a sloupy pární zdvihati se nad vodopádem. A hle! mžikem bouře se ztrhla, den v noc obrácen, blesk, hro-

mobití, déšť a krupobití strašné. Ja skočiv s osla a vydrápav se pod skálu něco málo vypuklou, jenom hlavu jsem skrýti mohl. To samé i osel učinil jako i ostatní. S tváří ku skále drželi jsme se rukama o kámen, obávajíce se, by nás prudký vítr neodtrhnul aneb voda nesplavila do propasti na tom místě as padesát sahů hluboké. Hlavy jsme měli všickni i náš osel, ochraněné, hřbety však byly šlehány deštěm a kroupami. As půl hodiny trvalo to strašlivé povětří, žádný ani slova nepromluvil. Nedaleko od mého cíle zde v té pustině zajíti tak strašlivou smrtí, o ní by se snad žádný z mých přátel ani nedozvěděl — bylo mi hrůzno. Najednou utichlo všecko, nebe, jehož jen malý díl jsme viděli, se ojasnilo. Skrz naskrz promoklí sušili jsme se na slunci a loupali čerstvé pomaranče. Odtuď dále táhli jsme nahoru až na ono místo, kde naproti nám světoslavný vodopád v celé své strašnopříjemné kráse se ukázal.

Sáhů sto šedesát šest s příkré skály ze kácí
Hřmotně Velino dolů kolmým proudem se pěnicí.
Tam v hlubokosti celý rozprášen bystře ubíhá,
Vzteklostí bouří a ječí a sičí a se krouží,
Hrůzně o skály v propasti co had veliký přeukrutný,
Mocně na všecko doráží, vstříc co mu cestu zaráží.
Náru *) *utíká před ním ustrašená jeho pádem;*
Co střela rychle za ní pádí a ji horlivě stíhá,

*) Řeka v propasti, do které padá Velino.

Pak ji chopí, a tu v lůně okřívá až dokonává.
Vysoko nad skálou zdvíhá se oblak šeropární,
V němž se vynáší v krásném rouchu Iris diamantném,
Žehná sňatek obou stkvostností hrůzo-oslavnou,

Audit et Triviae longe lacus; audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Relini.
Virgil. Aen. lib. VII.

Něco unaven rád bylbych osla až do města podržel. Oslohonec pro monopol poštmistra, obávaje se trestu, až na půl cesty mi sloužil. Byl to hezký a dobrý mladík, jehož štěbetavost mi cestu ukrátila.

Až dosavad bylo povětří vždy přívětivé a zima žádná; teploměr nestál nikdy pod + 8° z rána, a pod + 10° na poledne, vyjímaje nejvyšší hory. Dnes byl den krásný a velmi teplý, v údolí květlo kvítí i křoví. V olivových hájích se sbíraly na zemi olívky zralé, větrem se stromů sbité. Ve světnici psal jsem až k večeru při otevřených oknech.

(25. ledna). *Narni*, Nequinum, Narnia, město s 5000 obyvatelů, leží vysoko s krásnou vyhlídkou na celé údolí řeky Nery. Zde se narodil císař Nerva. Přes tu řeku dal Augustus stavěti most s čtyrmi oblouky, 100′ — 180′ ve světle, z něho několik pilířů z vody ční.

Otricoli, římské municipium Utriculum, se zbořeninami chrámů, vodovodů a lázní, v nichž

mnoho soch a výborných řezeb se našlo, kteréž se nyní ve Vatikánu chovají.

Borghetto, má zříceniny středověkého hradu blízko kameného mostu Ponte Felice přes Tiberu vystaveného od Sixta V., kterýž, co mladý klášterník Felix svým krajanům v žertu slíbil: „Až budu papežem, vystavím vám most“.

Na levém břehu vystupují vrchy sabinské s hradem Magliano, malebně položeným, v němž kardinal přebývá. Z jeho oken viděti jest Řím as deset hodin vzdálený a moře středozemní.

Též na levé straně dlouhý čas jest viděti samotně stojící krasný vrch *Sorakte.*

Vides ut alta stet nive candidum Soracte. Od. 1. 1. 9. Tento vrch se svými jeskyněmi býval za časů pronásledování církve, útočiště křesťanů. Zde se skryl sv. papež Sylvestr s několika kněžmi, byv v Římě stíhán. Po vítězství nad Maxenciem (312) dal císař Constantin svými vojáky hledati svatého papeže, a v krátkém času přebýval tento v jeskyních vrchu Sorakte skrytý vyloučenec v císařském palácu Lateranském. Acta St. Sylvest. ex Hadriani P. lit.

Civita Castellana.

Do toho pevného města vede vysoký most přes hlubokou propasť od přírody kolmými skalami učiněnou. Má 10,000 obyvatelů. Stranu města leží v zříceninách staré etruské město Fa-

lerii, po dobytí od Římanů Junonia Falisci nazvané. Vzdalo se dle Livia Camillovi, protože on učitele, kterýž mu město zradou podati chtěl, skrze školáky nazpět metlami vymrskati dal.

V kathedrálním kostele všecky venkovské ženy měly svrchní sukně přes hlavy; snad na místo roušky dle starobylého křesťanského obyčeje. Vzácnější pak městské nosily přes tváři dlouhé bílé roušky. Byl to podivný pohled na množství rozmanitých světlých barev.

Dnes byl nejteplejší den až posud, a všecko vyloudil ven. I dvě milosrdné sestry vedly na procházku ošířelá děvčata v tmavozeleném oděvu a v bílých rouškách.

Ten den jsem jel v společnosti příjemné a mi velmi prospěšné dvou měšťanů římských. Vyšli jsme spolu před město na procházku a oni k mému podivění všecku šetrnost mi prokazovali. Vracujíce se vešli jsme do kavárny, jenž měla nápis: „Café col bigliardo“. Mé podotknutí, že piji „kávu bez biljaru“, je dlouho vyráželo. Zde toho dne byl poslední noclech před Římem. Dlouho do noci zabral jsem se do myšlének, Bohu děkuje, že mne tak daleko bez vší nehody zachoval a všudy dobré lidi najíti dal. O jak jsem se radoval druhého dne již spatřiti Řím!

Campagna.

(26. ledna) Jeli jsme s Vetturinem, silné, hezké podstavy, jehož každé dítě znalo, a

všudy jménem „Mariano“! z daleka pozdravovalo, příliš zdlouha dlouhochvilnou tesklivou *Campagnu*. Zvlaštní ráz má tato krajina. Od Říma se všech stran šest až deset hodin délky se roztahuje ona jednotvárná vlnopodobnými pahorky posetá rovina, na ní pole, pastvy, močály, však žádné křoví ani strom, ani les, žadné město ani ves nemění podobu; semotam stojí pro sebe mizerný barák ze slámy neb rákosu pro dělníky, kteří zde jen za času chladných měsíců pracují. Na silnici jsou od sebe daleko vzdálené na samotě stojící domky s konírnou pro Carabinieri, co strážnice pro jistotu cestujících aneb chatrná krčma neb pošta. Semotam jest viděti veliká stáda tmavošedých bůvolů a černých sviň v močálu rozstroušených, neb na pahrbech se pásti stáda dlouhorounatých ovec a koz; hejna vodního ptactva se zdvíhají se všech stran. Na přemnohých místech vydychuje země všelijaké plyny a sírní výpary, vylévá sírní prameny a jiné kyseliny, které z daleka zapáchají, a s jinými výpary stojících vod, nejvíce letního času nezdravé povětří — malaria — a tím nakažlivé horečné nemoci působí. Krajinomalíři si oblibují Campagnu, proto že jim ze všech stran podává krásné průhledníctví buď na vzdálené Apenniny, neb na Sabinské a Albanské hory.

Pocestnému, jenž jak náleží připraven se raduje spatřiti ono věčné město, které v dějepisu jest středem událostí tisicoletých, diva-

dlem znamenitých a důležitých činů a příběhů; místem tolika vábných památek, tolika velikých svatostí, skladem tolika uměleckých pokladů — pocestnému, jenž uznává veliký záměr prozřetelnosti Božské v zachování toho jediného velikého města ze starobylosti, proti nimž lidé i příroda se svými živly se sprotivila, přichází Campagna holopustá, liduprázdná a jednotvárná, obzvlásťně způsobna, připraviti mysl jako v tiché poušti na vznešený dojem, jehož toto město na každého vzdělaného, zvlášt na věřícího působí.

Letního času celá tato krajiná sluncem vypálená jest tím truchlivější a velmi nezdravá. Cestuje se pro velké horko větším dílem nočního času. Od Civity Castollany silnice jako i všecky jiné několik mil od Říma, jsou dlážděné malými čtyrhrannými kameny, jako naše městské dlaždění.

Několik hodin před Římem dostihnuli jsme kočár s ozbrojeným průvodem. Dva jiné kočáry přijeli ze Říma na proti s přátely. Slezše všickni srdcejemností se objímali. Dvě paní v bohatém oděvu vzavše nebohého jatého mezi sebe, jej dlouhý kus cesty pěšky vedly. Velice jsem se těšil na místo, odkuď ponejprv se spatří město. Až konečně se ukázala co pahrb okrouhlý nad pahrby strmící kuple veliká svatého Petra.

Rychleji, hlučněji tlouklo mi srdce,
Slzy radosti z očí mi se hrnuly;

Cíl onen dávno potajmo mi záměrem
Zdál se mi často nemožná dosáhnout.
Teď se mu blížím — teď je předemnou:
Řím, moje žádost!

Dosáhli jsme již vinnic, milohradů a zahrad v krásném širokém údolí Tiberském, všecko již v jarním oděno rouchu. Na pravo se vynáší „Il Monte Mario“ s Villou „Madama“, kde císař Constantin uzřel onen kříž, kterýž mu vítězství oznámil. Odtuď dolů se hrnuly zástupy jeho proti Maxenciovi. Zde na tomtéž mostě, němém svědku události této veliké, skrocená byla ukrutná moc pohanstva, ve vlnách Tibery zahynul Maxencius, poraženo jeho vojsko — Constantin vítěz táhl do Říma, a stana se císařem prvním křesťanským, prohlásil pokoj a svobodu církvi svaté dlouho pronasledované 28. října roku 312.

Ponte Mole.

As půl hodiny před branou jest tento most, r. 109 př. Kr. P. od Censora M. Aemilia Scaura vystaven, jmenován Pons Milvius od vrchu blízkéko toho jména, nyní Monte Mario. Staré pilíře stojí; však podobu nynější obdržel po povodnění r. 1805 od architekta Veladiera.

Skrze zahrady a milohrady, z nichž jeden tento důmyslný nápis má:

Parva . Domus
Magna . Quies.

„malý dům, velký pokoj“, vede cesta vedle libohradu „Villa Borghese“ ku bráně,

Řím.

Porta del Popolo,

dříve Flaminia za Aureliana na silnici: Via Flaminia stavené. R. 1562 byla dle výkresu Michaela Angela znovu přestavená, sochami sv. Petra a Pavla od Mocchi-ho, později k slavnému příjezdu Kristiny královny švédské od Bernini-ho ozdobená.

Piazza del Popolo.

U brány této na překrásném náměstí „Piazza del popolo“, zastavil se vůz. Ze zvláštním citem kráčel jsem po zemi té od dávna žádané, myšlénkou: „Tys v Římě“ — celý omámen a při tom oblažen. Překvapen jsem byl krásou náměstí, v jehož středu obelisk se čtyrmi vodomety hledí do tří nejhlavnějších ulic, které co tři dlouhé poloměry se rozbíhajíce město dělí. Prostřední nejhlavnější ulice, znamenitý *Corso* běží mezi dvěma kostely se stejnými přídami a kuplemi as půl hodiny rovně až ku palácu Benátskému, kde rakouský vyslanec své sídlo má; odtuď vede na Capitolium, Forum, Colosseum a Lateran. Druhá na levo vede na náměstí Piazza di Spagna, na Quirinal a ku S. Maria Maggiore; třetí na pravo, jménem „La ripetta“, nedaleko břehu Tibery na Andělský hrad a Vatikan. Krásné budovy též i Monte Pincio se svými novosady ozdobují náměstí toto.

Obelisco del Popolo.

Obelisk z červené žuly, s patou a křížem osmnáct sáhů a čtyry střevíce vysoký a nad patou z jednoho kusu, má se všech stran obrazopísma. Stál někdy v Heliopoli, postaven od Semneserta r. 522 př. Kr. P. Císař Augustus dal jej přivesti do Říma a postaviti na Circus Maximus, kde svalen pod zemí ležel, až jej papež Sixtus V. vykopati, a zde skrze mistra Fontanu r. 1589 postaviti dal. Obdivovav svědka toho tisíciletého, vytržen jsem byl z mých básnických myšlének prostomluvnou celnou. Zdvořile veden do kanceláře a od vrchního výběrčího požádán, bych těm druhým něco dal — což on sám do kapsy strčil — byl jsem zbaven prohledávání mých věcí. Nyní se přihrnulo hejno špinavých nosičů (facchini). Jeden z mých zpolucestujících, právník římský, Erminio Gentili, se vší ochotností se mne ujal, a laskavě k sobě vzal, bych u něho několik dní zůstal. Nechtě mu býti obtížným, zdvořile jsem mu děkoval. On pak přec mne neopustil. Hledal sebou až do noci hostince; nikde nebylo místa. Tím způsobem přinucen, užil jsem jeho laskavosti, a šel jsem s ním dalekou cestu „ai monti“, nedaleko S. Maria Maggiore, a se vší srdečností byl jsem od jeho paní přijat. Celý unavený a upocený odebral jsem se do pokoje vykázaného, a nechal jsem toho dobrého pána vybojovati půtku s fakiny. S ra-

dostí jsem zahlídnul piano, jehož jsem již dlouhý čas neměl, a obstoupen čtyrmi proztomilými dítkami, jsem něco zahrál, a tím na jednou jejich lásku získal, z nich nejstařší dvanáctiletá dceruška ve hře již hezky prospívala. Líbeznou přívětivost, nábožnost a vážnou slušnost celé té rodiny nikdy nezapomenu. Po večeři navštívily je dvě paní v tomto domu bydlící, a začala se hra v karty, způsobu našich šestadvadcet, pro ukrácení času. Don Paolo, tak mne všickni jmenovali, musel mnoho o své vlásti a cestě jim vypravovati. Přebývali jsme ve čtvrtém patru. Z rána sluncem skrze žárlivky se prodírajícím probuzen, stoupil jsem k oknu a otevřel je. Jaký pohled mne překvapil s vysokého toho místa na větší díl města a krajinu až k moři středozemnímu ranním sluncem ozlacenou. (27. ledna.) Všecko ještě bylo ticho, já pak s radostí nevýslovnou jsem začal ze stavení nad jiné se zdvihajících a dle popisu a vyobrazení znalých, s polohou se seznamovati.

Pan Gentili mne vyprovázel k rakouskému vyslanci. Jeho Excell. pán hrabě z Lützov přijal mne laskavě a ujišťoval, že po nějaký čas každý den o mně se mluvilo, neb skrze mé psaní v podzimku bylo mu povědomo, že míním tohoto dne do Říma dorazíti. Přede vším žádal jsem vyjíti do chrámu papežského sv. Petra. Tam mne vyprovodil pěstoun mladých hrabat, pan Braun, krajan, rozený z Planu,

1 ½ míle od našich Mariánských lázní. Kočár stál již připravený. Jeli jsme dlouhou nerovnou ulicí, a nemálo se divil můj společník tomu, že z paměti položení všech nejhlavnějších míst udati jsem byl sto. Zatočivše do ulice rovně tažené na Andělský most, překvapil mne velice obrovský hrad Andělský, pevnost města Říma, svou vysokostí a svým převelikým objemem. Přijeli jsme na náměstí Svato-Petrské. Majestatný chrám s kuplí do nebe strmící, před ním kolosálné okrouhlé sloupořadí ze dvou stran, přenáramné vodomety a v středu ohromný obelisk, stály před námi.

Z počátku se mi zdálo všecko býti menší, než jak jsem sobě to dle popisu představoval. Činí to při prvním spatření veliká vzdálenost a sloučení samých velikých předmětů. Když jsem se pak více přiblížil, každý předmět daleko převyšil mé očekávání.

Vstoupiv do velikánského chrámu, majestatností, stkvostností a leskem, jakoby všecko teprv dohotoveno bylo, celý jsem byl ohromen. Nepozorovav jednotlivých věcí, se zlzícíma očima a srdcem radostí plápolajícím kráčel jsem po lesklé mosaikové půdě předlouhé střední lodí až ku confessí před hlavním oltářem. Zde padna na kolona jsem vykonal modlitbu u hrobu sv. Apoštola. Vyhledav si potom příhodné místo v levé křížní lodi, pozoroval jsem pravý div této obrovské kuple, s tím způsobem přede vším jsem použil velikotvárného dojmu. To

učiniti jsem přislíbiti musel jeho Excell. ruskému právnímu ministru, panu hraběti Panínu, jehož laskavost mne zaopatřila výbornými knihami v Římě a v Neapoli. Bych se lépe obezříti mohl, šel jsem pěšky přes Trastevere, Il Ponte Sisto, na Capitol, Forum až ku Colosseum, a na některá hlavní náměstí. Velice překvapen jsem byl lesem květoucích růží, a nad nimi zralých pomorančů v libohradu Aldobrandini, nedaleko domu pana Gentili. O šesté na večer u stolu pana vyslance seznámil jsem se s radou vyslanství, s panem rytířem Ohms, s hrabětem Szechényi a s baronem Ottenfels-em.

(28. ledna.) Dozvěděv se, že již dva čeští kněži z Litoměřické diécese přebývají u rakouského národního kostela, žádal jsem v jejich společnosti býti. Tento kostel a hospic německý „All' anima“ byl vystaven od Němce Petra Fiamingo za německého papeže Adriana VI., jehož hrobka u velkého oltáře. V prostranné sakristii jsou podobizny německých papežů. Hospic byl založen pro poutníky ze všech německých krajů, a nadán několika dvadceti domy blíže kostela*). Nedávno teprv přišel kostel a ústav tento pod císařský patronat, jako kostel národní a hospic pro chudé poutníky se všech rakouských provincií, kteří skrze sedm dnů bývají ve všem zaopatřeni. Pro služby boží jsou pod cís. patronátem kazatel a dva kaplani němečtí. Každý kněz říše rakouské

*) příjmů as 12,000 scudů = 25,000 zl. stř.

cestující do Říma, má zde byt zadarmo a stravu dle vůle za malý peníz.

Také onen znamenitý cypřiši zastíněný hřbitov „Il Campo Santo“, blíže kostela sv. Petra, od císařovny Heleny zemí ze svatých míst v Jerusalemě přivezenou naplněný, jest nyní pod císařským patronátem. I zde jest kostel a dům pro německého kněze. Zde v stínu cypřišovém odpočívají Němci všech krajin katolických. Zde také hrobka Karoliny Friderikv Šverinské, matky krále Dánského, která do katolické církve přestoupila. Navštívil jsem toto místo, bych věděl, kdyby boží vůle byla, kam mne položí.

Castell S. Angelo.

Ze sedmi pahrbů dolů v Tiberském údolí na levém břehu, v bývalém Campus Martius vystavil se nový Řím. Na pravém břehu Tibery jest hrad Andělský, Vatikan s kostelem sv. Petra, vrch Janiculus s městem Trastevere. Hrdě k nebi strmí hrad Andělský, bývalý hrob císaře Hadriana — Moles Hadriani — od něho vystavené Mausoleum v bývalé zahradě Domicie pro sebe a své nastupce r. 140 po Kr. P. Celý tento kolos byl mramorem potažený, sloupy, sochami a kovovými štíty ozdoben. Skvostné stavení převyšovalo vše, cožkoliv tento císař v Řecku a v Egyptu krásného viděl. Nyní ačkoliv celé ozdoby zevnitřní zbaveno a jen jádro ze peperinových a travertinových veli-

kých kusů se vypíná, přece každý obdivuje tento vysoký okrouhlý kolos na veliké čtverhranné podstavě, nad nímž ve výšce ještě mnohá veliká stavení stojí. Již r. 537 užíval ho Honorius za tvrz a bránil ji svrhnutými sochami proti Theodorikovi. Krásný Faunus v Mnichově byl nedávno v příkopu hradu Andělského nalezen.

Papež Řehoř Veliký v sedmém století dal na poděkování za odvrácený mor vystavěti na vrcholi kapli ke cti Archanděla Michala. Benedikt XIV., zřením na to, dal postaviti nad ni velikého Anděla z bronzu se skloněným mečem. Největší zkáza se mu učinila r. 1379 skrze Francouzy v službě Klementa VII., v něm se bránící proti Římanům, kteří je ku vzdání pevnosti přinutili. Nyní slouží za vězení státní. a nejsilnější pevnost celé říše. Krytá chodba spojuje tento hrad s Vatikánem.

Ponte S. Angelo.

Od Hadriana vystaven, později byl přestaven a okrášlen sochami Apoštolů a Andělů s nástroji utrpení Páně od Bernini-ho.

Capitolium.

Od velikého kostela „al Gesu“ vedle Palazzo di Venezia, vede rovná ulice ku Capitolium. Již z daleka viděti jest široké římské schody s mramorovým zábradlím. V dole na obou stranách schodů jsou dvě starodávné lvice čedičné, egyptského díla, s dvěmi malými stu-

dněmi. Na hořejším příčním zábradlí stojí veliké sochy Castora a Poluxa s koňmi, okrašlujíce někdy divadlo Pompejovo; vedle nich s obou stran ona znamenitá vítězná kořist řecká, „Spolia“, císaře Trajana, z mramoru vytesaná vzácná ozdoba tohoto místa někdy na hradu „Aqua Julia“; potom sochy Constantina a jeho syna, a dva míllní sloupy, z nichž jeden původní s číslem I. stával na cestě „Via Appia“ a oznamoval první míli, „Columna milliaria Vespasiani et Nervae“; druhý pak na pravo jest podle něho napodobován. V středu náměstí čtyrhranného kapitolního mezi třemi paláci stojí ona výborná velikánská socha Marka Aurelia na hrdém koni z bronzu, na níž až dosaváde pozlacení rozeznati lze. Stála někdy na vítězném oblouku Severově, potom před Lateránem, a jedině tím se zachovala, že ji za sochu Constantina drželi.

Krásné schody s dvou stran, pod nimiž vodomeť s Minervou v porfyr oděnou, a vedle ní říční bohové Niles a Tiber, vedou do veliké síně Senatora na starobylém Tabularium stojící. Nad senatorským palácem strmí vysoká věž a nad ní vítězná Roma s křížem. Na věži jest viděti z každé strany onen veliký zvon, jímž se jen zvonívá, když papež umře a pověstný Carneval se začne. Před palácem Senatorským s obou stran proti sobě stojí paláci Conservatorů, v nichž se Museum Capitolinské nachází. Stavení tato jsou dle vý-

kresu Michaela Angela. Ty tři palaci s malým náměstím mezi nimi, jsou v středu vrchu, jenž se na levo a na pravo něco vyzdvihuje. Na levo vedou veliké schody mramorové do kostela „Ara Celi“, kde někdy stával hrad Capitolinský „Arx“. Na pravo stávaly znamenité chrámy Capitolinského Jupitera, Junony a Minervy. Zde ona Tarpejská skála, s níž zločinci svrhnuti bývali, a kdež Gally, chtící Capitol přepadnouti, křik hus Junoně zasvěcených prozradil. Od skály této nyní domy zastavené, nevidí se mnoho. V zahradě palácu Caffarelli, v kterémž vyslanec Pruský přebývá, viděti jsou základové chrámu Jupitera.

I vylezl jsem na věž až ku vítězné Romě. Veliká tato socha, držící kříž v pravé ruce, jest z bílého mramoru. Věčné toto město, staré i nové velikánskými chrámy, kuplemi, paláci, s tolika ostatky ze šedověkosti i v zříceninách obdivovanými leželo předemnou co otevřená kniha, obsahujíc dějepis tisícoletý. Věda i umění složily svá až dosaváde nepřekonaná díla co pravzory pro všecky národy i pro všecky časy do svatyně tohoto města. Nadevšecko pak vynáší se velikánský chrám Sv. Petra, svatyně věčné pravdy.

Forum.

Na druhé straně vrchu Capitolinského vedou římské schody *) dolů na Forum, jenž za-

*) Jsou ty, kde stupeň na stupni nestojí, nébrž po každém stupni částka půdy dlážděné se zlehka vyzdvihuje.

číná pod Tabularium a roztahuje se až ku oblouku Titovu proti Colosseum. Zde býval střed obcování lidu římského pro obchod a pro právo; zde se konaly sněmy, zde se řečnilo, o osud světa rokovalo a bohům obětovalo. Časem zasypal je rum až na deset—patnáct střevíců vysoko; a toto starým Římanům posvátné místo stalo se pastvištěm a jmenuje se teď pole kravské, Campo Vaccino. Za časů novějších vykopalo se mnoho znamenitých ostatků staré skvostnosti. Středem nynějsího Forum vede stromořadí k oblouku Titovu. Po obou stranách semotam stojí zříceniny bývalých chrámů anebo z nich vystavené kostely. Na pravo vznáší se vrch Palatinus s velikými a rozsáhlými zříceninami někdejších císařských paláců, mezi nimiž teď vinice a libohrady jsou. Bývalá svatá cesta, „Via sacra“, běžící podle Tabularium, dlaždděná velikými kameny jest semotam vykopána. Po ni se držela druhdy vítězoslavná tažení do Capitolinských chrámů.

Tabularium, nyní základ paláců Senatorského, z velikých čtverhranů peperinových, býval starořímským archivem a pokladní komorou. Od něho jsou vykopané chodby a síně. Podivným citem kráčel jsem po starověkých schodech a procházel jsem chodby a jiné prostrannosti, v kterých se za starodávna poklady celého světa ukrývaly. Porušená ohlaví, římsy, vlysy a jiné bývalé ozdoby, krásného díla, leží semotam po různu. Prostomilá vyhlídka odtuď

na ostatky bývalého Forum, vítězoslavné brány a Colosseum.

Hned pod Tabularium vykopali půdu chrámu Concordii, v němž Cicero proti Catilinovi řeč měl. Vedle něho stojí tři překrásné korintské vyžlábkované sloupy chrámu Saturna, vystaveného r. 12 před Kr. P. Omylem se dodosaváde držely za ostatky chrámu Jovis tonantis. Výborné tyto sloupy mají svá ohlaví, římsy a vlysy, na nichž velikými písmeny poznamenáno.. „restituer", že tento chrám (od Septimia Severa) opraven byl. Umělcové měří a rejsují ustavičně tyto sloupy. Nedaleko něho stojí osm sloupů s architravem a nápisem chrámu Vespasiana v porušeném slohu.

Před těmito chrámy vedle schodů s Capitolu dolů na Forum vedoucích stojí vítězoslavný oblouk Septimiovi Severovi, jemu a synům jeho Caracallovi a Getovi nad Parthy a Araby r. 203 po Kr. P. svítězivšímu postavený. Celá tato brána vypuklou řezbou ozdobená ukazuje již klesající umění toho času. Caracalla poručil obraz a jméno bratra svého na něm zrušiti. V středověku sloužila za pevnost.

Něco dále odtud stojí sloup ke cti císaře Phokasa r. 608 postavený. Nástupce jeho Heraclius poručil jméno „Phokas" zrušiti, proto že on té cti nezasloužil.

Nedaleko bývalé radnice „Curia Juliana" na patě vrchu palatinského dal vystavěti císař Augustus dle plánu Julia Caesara krásný chrám

Minervě, z něhož toliko tři sloupy z mramoru páriského 43′ 4″ vysoké a 4′ 4″ v průměru, vyžlábkované, nejčistějšího díla s ohlavím, římsami, vlysy stojí. Základy celého stavení jsou vykopané. Na jedné z oněch v šestnáctém století vykopaných a nyní v schodních zděch capitolního Museum vsazených mramorových tabul, na nichž vyrejsován jest plán města Říma, čte se při tomto chrámu: „Graeco st...., to jest, Graecostasis. Zde bývali přivítáni vyslancové, z nichž byli nejprvnější Řekové, které Pyrrhus do Říma vyslal. Zde vítají se vyslancové cizí až podnes.

Chrám Antonína a Faustiny, nyní kostel st. Lorenzo in Miranda, vystavěla Faustina ku cti nebožtíka manžela svého Antonína Pia; má předloubí z deset sloupů z mramoru cipollino. Můstek vede do nynějšího kostela.

Aedes Penatium, Romula a Rema. Z něho zachovalo se malé, kulaté klenuté stavení s kovovými vraty, nyní za předsíň starého kostela S. Cosma e Damiano sloužící.

Tři velikánské překlenuté oblouky z cihel na silných pilířích s silnými zdmi vysoko strmícími jsou jediné ostatky bývalého Forum aneb Templum Pacis, také Basilica Constantini nazvané.

Vedle kláštera S. Francesca Romana nedaleko oblouku Titova jsou zříceniny chrámu Venuše a Romy, dvě veliké zadkem spojené

výklenky, od Hadriana r. 135 po Kr. P. vystaveného. Býval jeden z nejkrásnějších.

Oblouk Titův.

Oblouk ke cti císaře Tita, mezi Forum a Colosseum po dobytí Jerusalema r. 70 po Kr. P. z mramoru bílého postavený jest slohu čistého a řezby převýborné. Dobře zachovalo se klenutí brány ozdobené bohatou řezbou, krásnými růžetkami, v středu nichž jest viděti obraz Tita, od orla nešeného. Stranice vnitřní mají též překrásné, něco již porušené vypuklé řezby. Na jedné straně jest Titus na vítězném voze, vezen od Romy a korunován od Victorie; na druhé straně nesou ověnčení římští vojácí svátosti chrámu Jerusalemského, totiž: svícen sedmiramenný, archu, plesní trouby, obětní číše. Na straně ku Colosseum jest prvotní nápis:

Senatus . Populusque . Romanus . Divo . Tito
Divi . Vespasiani . F. Vespasiano Augusto.

A zde na té straně jest vodní bůh Jordan, v podobě starce ve vítězném tažení na márách nešeného.

Oblouk Constantinův.

Před Colosseum stojí jadro bývalého vodometu Meta sudans, a zde vítězná brána Constantinovi po vítězství nad Maxenciem r. 312 po Kr. P. vystavená. Lepší řezby a sochy na ní byly vzaty z Forum Trajanova. Ostatní dílo oznamuje již klesající umělost.

Pius VII. a Řehoř XVI. dobyli si velikých zásluh, že tyto znamenité památky dali opraviti, starou půdu vykopati, rum odstraniti a novými silnicemi Forum, Colosseum a Circus Maximus spojiti. Teď se může po staré půdě skrze Titův a Constantinův oblouk dobrou silnicí jezditi.

Mamertinský žalář.

Na Capitolinských schodech proti Forum blíže oblouku Severovu jest Mamertinský žalář, nyní St. Pietro in carcere. Pochází prý od Anca Martia a Servia Tullia. Dle stavby pochází zajisté z prvnější epochy římské. Nad ním jest kostel sv. Josefa. Odtuď vedou staré kamenné schody dolů do tmavých, prostranných, z velikých tesaných kameuů stavených a klenutých žalářů. V prostřed jednoho klenutí jest kulatá díra. Zde Jugurtha hladem byl umořen, zde také spoluspikelci Catilinovi a jiní vůdcové nepřátelští, byvše dříve k slavnému průvodu vítězů vláčeni, ukrutně zahynuli. Zde také sv. Petr do okovů dán, Ukřižovaného nepřestal hlásati. Ze skalné půdy prýští se zde čistý pramen, který prý na slovo Apoštolovo vznikl ku křestění na víru obráceného správce žalářního. Nábožným citem pil jsem z té křišťálové vody, na tom někdy tak strašném, nyní posvátném místě.

Skrze zříceniny bývalé mramorové síně, Porticus Octaviae, kde nyní trh na ryby se

držívá, šel jsem k divadlu Marcellovu. Jest to veliké, vysoké, okrouhlé stavení se zachovanými polosloupy ve dvou patrech; nyní ale v domy se přestavilo. Zde Göthe často krčmu „Göthe's Kneipe“ navštěvoval.

(30. ledna). Navštívil mne Mons. Curtins, rozený Švejcar, komorník papežův a kaplan švýcarské stráže, a doručil mi list, oznamující, že Jeho Svatost na prosbu vyslancovu mně i dvěma kněžím litoměřickým Ferd. Karl-ovi a Jos. Pietsch-ovi na den očišťování Panny Marie bromnici podati ráčí.

Svatá Martina.

Šel jsem do kostela této Svaté, jejíž svátek se právě slavil. Kostel stojí ze začátku Forum blíže žaláře Mamertinského na tom samém místě, kdež se tělo této s. římské panny, za panování Alexandra Severa okolo r. 225 v Amphitheatrum od divoké zvěře neporušené, potom teprv umučené s jinými třemi mučenníky vynašlo. Svrchní i spodní kostel (Confessio) krásně ozdobený a osvícený, byl celý den nábožným lidem naplněn. Vrata i schody kostela byly ověnčeny prvosenkami a jiným kvítím. Duchovní podával k políbení hlavu sv. mučedlnice v nádobě křišťálové. Tichá a hluboká pobožnost všeho lidu bez rozdílu, jak duchovního tak i vojáka a ouředníka a šlechty, mužů i žen, sprostých i bohatých mne velmi překvapila.

Na místě, kde stávala Basilica Aemilia na Forum římském, stojí nyní kostel sv. Adriano.

Před kostelem St. Cosma e Damiano stojí, jak jsem již se zmínil, kulatý chrám, Aedes Penatium. Za velikým oltářem jest starý mosaik, představující Dobrého pastýře s ovcemi. V tomto kostele se objevila v šestnáctém století těla sv. mučedlníků Marca, Marcellina, Tranquillina a tělo sv. papeže Felixe s následujícím nápisem na kameně: Corpus St. Felicis papae et martyris, qui damnavit Constantium (proto že tento císař se přiznával k arianskému kacířství). Pamětihodno jest, že tělo toho Svatého s nápisem tímto se objevilo na den jeho slavnosti 4. srpna 1582, právě v ten čas, když při přehlédání martyrologia jedna strana o to rokovala, by se památka toho Svatého vynechala, protože prý k učení arianskému nakloněn býti se zdál. Card. Baron. ann. 357 art. LXII.

Kostel s panenským klášterem St. Francesca Romana v zříceninách bývalého chrámu Venuše a Romy má mosaiky z devátého století a hrob Řehoře XI. Pod tímto klášterem proti Colosseum jsou vykopány základy domu Neronova s podstavou, na které kolosální socha téhož císaře 110 střevíců vysoká stála, odkud Colosseum snad jméno obdrželo.

Colosseum.

Colesseum, podlouhlo-okrouhlé velikánské stavení, začato od Vespasiana a dokonáno od

Tita r. 80 po Kr. P., má v ellipse sto sáhů délky a 85 sáhů šířky. V této ellipse běží kolem šestero zdí, jedna od druhé stejně vzdálená. První zevnější jest pět a dvadcet sáhů vysoká, pět ostatních, čím dále do vnitř, každá nižší a překlenutá; tak že tyto zdi v každém patru klenuté chodby kolem do kola činily a sice v každém výšším o chodbu méně. Nad těmi překlenutými chodbami byla mramorová sedadla kolem do kola jako stupně z dola nahorů, tak že nejvyšší stupeň také největší ellipsi činil. Sedadla byla v pěti odděleních. Na nejdolejší řadě něco již od půdy Areny pro jistotu povýšené byla sedadla pro císaře, senatory a Vestálky. Čtvrté oddělení kryté bylo pro ženské pohlaví. Z chodeb vnitřních se přicházelo na sedadla. Arena v středu, jest 45 ½ sáhů dlouhá a 29 sáhů široká. Na čtyrech stranách byla třílodní síň klenutá a stukovním dílem ozdobená, sloužící za hlavní vchod, nad kterýmž se čtverospřež s kovových koňů vypínala. Celý tento kolos pozůstává z velikých čistě tesaných travertinů, bez vápna silnými železnými pruty stažených. Zevnější zeď (do polovice oběhu celá zachovaná) má čtyry patra; v nejdolejším jest sloupořadí dorického slohu s osmdesáti oblouků, v druhém jonického slohu též s osmdesáti oblouků, v třetím korintského slohu též s osmdesáti oblouků; ve čtvrtém patru jsou okna mezi pilířemi korintskými. Ve vyšších patrech stály sochy kovové a mramorové. Mezi

pilířemi nejvyššího patra byly štíty kovové s vypuklou řezbou. Nahoře viděti jsou místa, kdež byla silná dřeva upevněna, na nichž se uvázovaly převeliké plachty před sluncem a deštěm chránící. V tomto okrouhlém divadle bylo na sedadlech a v podloubích místa pro 200,000 lidí. Stavilo se toto přenáramné stavení po dobytí Jerusalema; množství zajatých židů prý pracovalo na něm.

V středověku sloužilo za tvrz, o níž se Frangipani a Anibaldi potýkávali. Nenáhle hynulo toto znamenité stavení do pola byvši rumem zasypáno. Chodby naplnily se mrvou k vyrobení dusičníka; z kamení pálilo se vápno a zdi se bořily. Velikost jeho se poznati může, když se pováží, že z polovice zevnější zdi a z částek jiných menších tři velké paláci, jako Palazzo di Venezia, Palazzo Farnese, la Cancellaria se vystavěly. Ujal se ho Clemens X. a Benedikt XIV. Do prostředka Areny, kde tisíce pro Krista krev byli cedili, postavil se kříž, a tím znamenitá tato památka od uplné zkázy se zachovala.

Pius VII. a jeho nástupcové vyhnali semotam vysoké zdi k podpoře, rum vyvezli a stavení vně a vnitř vyčistili, tak že nyní i dolejší komory pro divokou zvěř a bývalé vodovody pro naumachie (půtky na lodích) viděti lze. Opravuje se ustavičně; a pro zachování, čistotu a jistotu stojí na dvou stranách stráže.

Sloužívalo toto stavení pro šermířské hry a potýkání se zvěří, též pro půtky na vodě. Netrvalo pak dlouho, že se stalo Arenou křesťanských mučedlníků.

Velikolepý jest pohled na tyto velikánské znamenité zříceniny kvítím a květoucím křovím od přírody ozdobené, zvlášť když měsíc je osvěcuje. Nezřídka provozují zde velké společnosti v noční době při měsíci hudbu a zpěv.

V každý pátek odpoledne o třetí kázává zde kapucín a křížovou cestu s bratrstvem konává, jehož oudové až na oči v popelavý oděv zahaleni jsou. Jeden z nich nosí před mužským pohlavím kříž. Panna čistě oblečená v černem klobouku s černou rouškou mezi dvěma jinýmá nesouc kříž předcházela pohlaví ženské. V středu Areny stojí prostý kříž s nástroji utrpení; kolem jest křížová cesta. Velice pohnut stál a klečel jsem mezi těmi nábožnými. Jaké city na mne dorážely: vida tyto kolosalní památky největší rozmařilosti a baživosti po užívání nezdárného lidu libujícího si v mučení hovad a člověka, jehož žádost jenom proleváním krve se nasycovala — a tu prostnost a pokoru těchto nábožných. Osoby vznešeného stavu mezi chudými vedeny mnichem od světa opovrženým, padly na kolena před křížem na tom samém písku, který krví tisíců Svatých zvlažován býval.

Jak živě jsem si zde představil smrt ukrutnou Svatého Ignatia, třetího biskupa po sv.

Petru v Antiochii, kterýž r. 108 zde na tom místě k rozkoši lidu lvům předhozen a od nich roztrhán byl. Vydrápav se do vyššího patra posadil jsem se na kámen, čta zajímavý list, kterýž tento svatý biskup k ukrutné smrti odsouzený a do Říma vlečený ve Smyrně na římské křesťany psal. Ostatky těla jeho přišly do Antiochie, později do Říma a leží s tělem sv. Klimenta, apoštolského učedníka, v hlavním oltáři prastarého kostela sv. Klimenta blíže Colosseum.

Krev mučedníků, dle Tertuliana, byla semenem křesťanů. Také říci se může, že Arena tato se stala semeništěm křesťanského Říma; neboť zde zápasili rekové křesťanští všeho stavu, všeho stáří a pohlaví. A potupa a ukrutná muka a bolestná smrt, kterou nepřátelé na ně uvrhovali, aby od víry křesťanské je a ostatní lid odstrašili, měly zhola jiný následek; neboť časem celí zástupové stávali se křesťany.

Capitolium i Forum se skvostnými chrámy a oblouky, hrdá mausolea, pyšné paláce císařů leskly se chvíli, a teď leží rumem zasypané. Nad hrobem ale chudého opovrženého galilejského rybáře, stanovníka Tarsenského a jiných mučedníků vznesly se nejslavnější památky, ušetřeny i od nejdivočejších barbarů do druhého tisíce let již sahající.

V mnohých cestopisech činí se ousměšná zmínka o kázaní kapucína a o křížové cestě v Colosseum. Snadby raději poslouchali strašlivé řvání divoké zvěře, bolestné upění umí-

rajícího šermíře, a raději dívali se na ukrutné muka, na nichž zkažený lid rozkoš svou míval a při nich radostí jásával.

S. Maria della Consolazione.

K večeru šel jsem do kostela Sv. Maria della Consolazione, kde se pobožnost čtyřiceti hodin vystavené nejsvětější svátosti konala. Tato pobožnost počíná ve Vatikánu v kapli Paulinské na zelený čtvrtek a koná se přes celý rok v jednom kostele po druhém. V každé sakristii ukazuje list, v kterém kostele právě pobožnost se koná. Při nejsvětější svátosti na oltáři hoří svíček na sáh dlouhých od dvou až do pěti set. U toho kostela jest veliká nemocnice.

Chrám sv. Petra.

(31. ledna.) Již několikrát jsem byl u sv. Petra. Ponenáhlu uvykly oči na veliké poměry velikánského chrámu a všeho, což okolo něho jest. Z daleka již ho viděti. Přes dlouhé náměstí, přijde se na jiné náměstí, ověnčené s obou stran sloupořadím v obloukořezu. Na levo i na pravo běží sloupy čtyrmi řadami, mezi nimiž se choditi i jezditi může. Sloupů počíta se tu dvě stě osmdesát čtyry, každý sáh v průměru, a mezi nimi osmdesát osm pilířů. Před předloubím kostela na začátku schodů jsou sochy sv. Petra a Pavla. Toto náměstí svatopetrské, v středu ozdobené ohromným obeliskem a dvěma vo-

domety, má místa pro 624,000 lidí (Roman Advertiser 26. Dec. 1846).

Obelisk, obětován 1473 let před Kr. P. od Ramesses-a VII. bohu Slunci, stál prvé před chrámem téhož boha v Heliopolis. Před Kristem P. 39 let převezl ho císař Caligula z Egypta do Říma, a postavil ho ve Vatikánském Circusu (na levo od nynějšího kostela). Všecky ostatní obelisky časem se porazily a hlubokou prstí zanesly, jen tento zůstal na svém místě, až ho Sixtus V. naprostřed náměstí sv. Petra převezti dal. Leta 1586 30. dubna byl tento balvan 963,507 liber těžký, z jednoho kusu kamenu tesaný z kostky vyzdvižen, 7. května spuštěn a 10. září pomocí čtyřidceti jeřábů, osmi sty lidí a sto padesáti koňmí, řízením mistra Fontani do prostřed náměstí sv. Petra na staré kostce postaven. By pak tento velikán dokonale kolmo se postaviti a zaklíniti mohl, bylo třeba ho na tu neb onu stranu ponenáhlu dotahovati, což se navlažením provazů docílilo. Dne 27. září po exorcismu byl svatému kříži zasvěcen, a na špici křížem kovovým, do něhož Klement VII. částku pravého kříže založil, ozdoben. Výloha postavení obnašela 81,180 zl. stř. Na místě starých nápisů, jejichžto známky jest viděti, a se dosaváde čísti mohou, daly se nové. Čtyři lvi potahují se na erb Sixta V. Celá výška obnáší dva a dvadcet sáhů a tři střevíce. Pyramida z jednoho kusu kamene má as 17 sahů.

Tento přes 3300 let starý obelisk, bývavši v Circusu Neronově svědkem téhož potvorníka často krví křesťanskou postříkaným — stojí nyní v středu před chrámem sv. Petra, jako vysoká světlárna do jistého přístavu věřícím se všech stran světa tam putujícím.

S dvou stran ozdobují toto naměstí dva velikánské vodomety, od Maderna za Pavla V. a Innocentia XI. drahné vody přes sedm sáhů od půdy vysoko vyhazující. Voda řine hlukem přes dvě veliké žulové mísy dolů, což každého velmi překvapuje. Wilhelm Friedrich III. král pruský, vida tuto velikotvárnost, v důmění, že jen jemu ke cti na krátký čas tolik vody se vypouští, nemálo se tomu divil, uslyšev že celoročně stejným proudem voda se kácí.

Přída velikánského předloubí sv. Petra od Maderna, pět a dvadcet sáhů vysoká a dva a šedesát sáhů široká, má osm sloupů s čtyrmi pilíři a šesti polopilíři, korintského slohu, patnáct sáhů tři a půl střevíce vysokých a každý sloup osm a půl střevíce v průměru. Podstavek sloupu dva sáhy šířky. V středu přídy ve výšce jest ona Loggia, pavlan, odkuď svatý Otec na zelený čtvrtek a velikonoční svátek slavné požehnání lidu dává. Vnitř vedle ní jest síň veliká, v které na zelený čtvrtek svatý Otec třinácti kněžům z rozličných krajin světa, kterým v kostele nohy byl myl, při stole posluhuje a je obdařuje. Nad vysokým zábrablím předloubí stojí devatenácte střevíců vysoké so-

chy Pána Krista, Marie a Apoštolů, vyjímaje Petra.

V dole na jedné straně velikánského předloubí jest socha jezdecká Constantina od Bernini-ho, a na druhé Karla Velikého od Cornacchini-ho.

Z předloubí vede pět bran jednou řadou do pětilodního chrámu. Jedna z nich na pravé straně zazděná a křížem znamenaná jenom času milostivého leta se otvírá. Prostřední hlavní brána má kovová vrata s vypuklou řezbou, představující radostné spojení s církví východní, od Eugenia IV. l. 1440. Zde ve zdi jsou zazděny tři kameny s nápisy ze starého kostela pocházející. Na jednom jest žalozpěv Karla Velikého na smrt přítele jeho papeže Hadriana I., snad od Alkuina ve jménu císaře složeny:

Post patrem lacrimans Carolus haec carmina scripsi:
Tu mihi dulcis amor, te modo plango, Pater
Tu memor esto mei: sequitur te mens mea semper.
Cum Christo teneas regna beata poli:
Te clerus, populus magno dilexit amore,
Omnibus unus amor, optime praesul, eras;
Nomina jungo simul titulis, clarissime, nostra,
Hadrianus, Carolus, rex ego tuque Pater.

Druhý kámen má starší nápis, jímž se dosvědčuje darování lesa olivového na lampy u hrobu sv. Petra.

V tomto předloubí jest také zasazen mo-

saik z bývalého předloubí starého kostela od r. 1298, jmenovaný „La navicella di Giotto“; přestavuje Petra, an ku Kristu na moři kráčí.

Vnitřnost chrámu překvapuje každého velikou prostranností, čistotou a skvostností. Půda mramorová leskne se rozličnými barvami velikých mosaiků. Pilíře a zdi jsou pokryty drahým mramorem, řezbami, štukem a zlatem. Vysoká klenutí s vypuklými ozdobami též zlatem jen se třpytí. V postranních lodích jsou stkvostné a výtečné pomníky z kararského mramoru, množství kaplí, z nichž mnohé velikým kostelům se rovnají a překrásné oltáře s obrazy mosaikovými. Vše tak čisté jest, jakoby se bylo teprv dohotovilo, a leskem a stkvostností, výtečností a velikotvárností ducha jen zajímá.

Hlavní loď jest pět a dvadcet sáhů vysoká. V ní není žádná stolice, žádný oltář a žádná kazatelna. Nic nesmírnou a stkvětlou tu prostoru nezastavuje, tak že od hlavních vrat v perspektivní dálce jediné velikanský oltář oku se objevuje, stojící v středu ohromné kuple mezi čtyřmi kovovými sloupy baldachýnem spiatými, a před ním v polokruhu devět a osmdesát světel pozlacených lamp na zábradlí dolejší confessí. Za oltářem v dálce, od hlavních vrat počítaje as sto čtyry sáhy, stojí oltář stolice sv. Petra. Na prvním pilíři jsou po obou stranách mramorové kropenky, neseny od andělíčků, kteří, když se k nim přibližujeme, obry se stanou. Nedaleko hlavních vrat jest veliká,

kulatá porfyrová plocha, na níž císař před korunováním klečíval a od papeže žehnán býval.

V půdě střední lodí jest v mosaiku zaznamenaná míra kostelů europských po onom sv. Petra nejprostrannějších.

U posledního pilíře střední lodí, kde kuple a křížní loď počíná, jest na pravo ona starověká kovová socha sv. Petra, an sedě na biskupské stolici dává požehnání. Noha apoštola od líbání milionů skrz čtrnáct set let, jest již silně vyhlubena. Dle mínění mnohých zpytatelů starověkosti, dal prý sv. Leo v pátém století na poděkování za vysvobození Říma od Attily, Jupitera Capitolinského rozlíti a z něho sochu sv. Petra vyhotoviti. Starší ještě jest ona mramorová v dolejším kostele, t. j. v confessí, která druhdy mezi sloupy nad kovovými vraty starého chrámu stávala.

Kdykoliv jsem do velikánské kuple vstoupil, býval jsem její velebností jako ohromený. Čtyry obrovské pilíře strmějí a podpírají dvoje klenutí šedesát devět sáhů vysoké. Ve výklencích těchto čtyř pilířů stojí kolosální sochy sv. Veroniky, sv. Heleny, sv. Longina a sv. apoštola Ondřeje; nad nimiž vysoko v každém pilíři jsou kaple, v nich se chovají nejhlavnější ostatky, jako potní roucho, díl sv. kříže, kopí, a hlava sv. Ondřeje, které na zelený čtvrtek na balkonu před těmi kaplemi lidu se ukazují. Výše na pilířech jsou veliké kulaté mosaikové obrazy sv. evangelistů dle Giov. de Vecchi.

Ostatní mosaikové ve kupli pocházejí od Arpina. V kupli i v lucerně v nesmírné výšce vedou kolem, vnitř i vně kostela, gallerie. Zde pod tímto velikánským klenutím stojí nad hrobem sv. Petra veliký oltář. Několik stupňů ze zadní strany vedou k podlouhlé kostce, nad níž plocha $14^3/_4$ střevíců dlouhá z jednoho kusu bílého mramoru; na malé nástavě kříž mezi šesti svícny.

Nad oltářem se vznáší velikánský baldachyn z pozlaceného kovu, jehož čtyry kovové, pozlacené, točené sloupy, ozdobené lupením a hrozny, podporují. Nad nimi andělé, a v největší výšce koule a nad ní kříž. Podstavy sloupů jsou z čistého mramoru. Tento oltář s baldachynem a sloupy u vzdálenosti od velkých vrat zdá se býti velmi skrovný. A hle! on převyšuje nejvyšší palác římský, a má s křížem přes osmnáct sáhů výšky. Kovová masa váží 186,000 liber, a vzata byla ze předloubí Pantheonu.

Před oltářem jest ona jmenovaná Confessí. Mramorové zábradlí v polokruhu, kolem něho ustavičně devět a osmdesát světel v pozlacených lampách hoří, ověnčuje malý díl bývalých vatikanských jeskyň s hrobem sv. Petra. Krásné schody vedou dolů na půdu as o deset střevíců nižší. Před hrobem, nad nímž veliký oltář se vznáší, jsou pozlacená vrata z kovového pletiva, pocházející ze starého kostela, před nimi jest socha z kararského mramoru Pia VI.,

an klečí, představující. Nad hrobem apoštola jest mramorová plocha, na kterou se pallia pro arcibiskupy kladou.

Na hlavním oltáři obětovává toliko svatý Otec, aneb se zvláštním jeho povolením, což na sloupu zavěšeno bývá, na jeho místě kardinál. Kůrní loď za velikým oltařem jest té samé délky jako lodí křížové. Zde staví se při slavnostech trůn pro papeže a sedadla pro assistencí, pavlany pro kardinály, biskupy, řeholní prokuratory, kanovníky, dvořany, vyslance; nad těmi jiné pro panovníky a osoby z nejvyšších stavů, vše stkvostně ozdobeno. Z té strany vedou stupně k oltáři, tak že celebrant s tváří obrácen jest k hlavním vratům.

Tato velká prostranství jsou jenom pro hlavní slavnosti. Obyčejné služby boží, kázaní a kůr koná se v jedné veliké kapli, Capella Chori.

Ve výklenkách pilířů křížových a kůrní lodí jsou sochy z bílého mramoru zakladatelu řeholnictví. Před sochou sv. Norberta jest nápis: *Canonici Praemonstratenses excexerunt.*

V pozadí kurní lodí jest oltář zasvěcený Panně Marii a všem svatým papežům, nad nímž u výšce Stolice sv. Petra, o níž svědectví až do prvních křesťanských časů sahají; pokrytá jest jinou velikou kovovou, a nešena od otců církve: sv. Augustina, Ambrože, Athanasia a Chrysostoma. Holubice, paprsky a anděly ověnčená, vznáší se nade vším.

V pobočních lodích jsou zpovědlnice, na nichž nápisy kolika řečí. Mimo spovědlnic a několik klekadel nenajdeš ničehož ze dřeva, všecko jest z kamene, mramoru a kovu. Obrazy, kopie nejvznešenějších, jsou všecky mosaikové, ani jeden na plátně neb na dřevě. Jenom na blízku a to dobrýma očíma dá se rozeznati, že z malých leštěných kamínků složeny jsou. Bleskem barev převyšují každou jinou malbu a vzdorují věčnosti.

Všecko, jedno k druhému jest v nejkrášnějším souměru. Jsouce na blízku musíme se diviti velikosti každého předmětu. Sloupy předloubní zdají se z daleka jakoby jen tři střevíce měly; v průměru ale jsou as devět střevíců tlusté a šestnácte sáhů vysoké; podstavek každého sloupu má dva sáhy šířky. Od sochy Constantina až k soše Karla Velkého v předloubí počítá se dvě stě třidceti kroků. Ze čtvera pilířů kupli podpírajících obnáší každý v objemu sto dvadcet kroků, čemuž neuvěříme, ohledneme-li se na pilíř naproti stojící. To též platí o kupli, kteráž sedmdesát sáhů vysoká jest. Na ni vstoupil jsem dne 16. dubna, kteréhož dne o ní obšírněji vypravovati budu. Nad kuplí pne se lucerna, velikosti malého kostela. Z pavlanu vnitřního mohlbys kříže svatoštěpánské věže Vídeňské rukou dosáhnouti. Podívášli se dolů, ulekneš se nad maličkostí kovového baldachínu hlavního oltáře. Oko zde vidí jenom velikánské předměty, a

velikánskou jedností bývá omámené. Zvuk varhan veliké kaple kůrní šlyší se v hlavní lodi co temná harmonika. Ucho jistěji uzná velikou tuto prostranost.

Majestatnost chrámu tohoto velikánského slovy vyjádřiti se nedá, tak aby si ji někdo dokonale představiti mohl. Jaká to byla blaženost pro mne, když jsem vkročil do svatyně této, která od té doby, co církev pokoje a svobody dosáhla, na miliony lidí ze všech končin světa, císaře, krále, knížata a jiné svaté a znamenité osoby — chudé i bohaté — v pokoji vítala a objala. I starý pohanský Řím veliké, skvostné a umělecké divy zplodil, a viděl krále, knížata a lidi ze všech končin světa, však jen toliko co otroky, ani v okovy spoutáni ozdobovati měli hrdé jejich průvody vítězoslavné.

Velikost chrámu tohoto nejlépe se uzná z následujícího sestavení nejhlavnějších chrámů europejských: *)

S. Petr má	13500	quadrat-metrů,	pro	54000 osob,
Katedrale v Miláno...	9259	aneb	„	37000 na
S. Pavel v Římě ...	8000	ploch devět	„	32000 každý
S. Pavel v Londýnu	6400	čtverečných	„	25600 metre
S. Petronio v Bologně	6100	střevíců.	„	24400 dle
Katedrale v Florenci	6075		„	34300 vojen-
Katedrale v Antverpu	6000		„	24000 ského
S. Žofie v Carhradu	5750		„	23000 řádu
S. Jan v Lateranu...	5725		„	22900 jenom
Notre Dame v Paříži	5250		„	21000 čtyry
S. Štěpan ve Vídni	3100		„	12400 osoby.
S Dominik v Bologně	3000		„	12000
S. Petr v „	2850		„	11400
Katedrale v Sieně...	2750		„	11000
S. Marek v Benátkách	1753		„	7000

*) Roman Advertiser 26. Decemb. 1846.

Počítá-li se, jak obyčejně, 12 osob na quadrat-metre, aby byl kostel lidem natlačen, byloby v svatopetrském chrámu P. místa na 162,000 osob.

Dolejší kostel Vatikanských jeskyň.

Ve Vatikanských jeskyních pod velkým oltářem sv. Petra, blíže bývalého Circus Nerona v nynějším dolejším kostele jest hrob sv. Petra. Odtuď přeneslo se tělo jeho, jakož i tělo sv. Pavla ze hřbitova sv. Luciny na dráze Ostienské, na hřbitov Calixtův — do katakomb Sebastianových. — Po krátkém čase ale okolo r. 250 kázal je Kornelius papež do prvních hrobů položiti, nad kterými již za Konstantina císaře basilika sv. Petra vatikanská a basilika sv. Pavla před městem stály. V dolejším kostele sv. Petra jest malý oltář s prastarými obrazy svatých těchto apoštolů nad hrobem od Konstantina kovem ozdobeným, kterýž při stavení nynějšího chrámu se objevil. Papež Klement VIII. uslyšav o tom sstoupil s několika kardinály dolů a se přesvědčiv o tom, díru zase zazdíti rozkázal. Pod mosaikovou půdou jsou staré hroby papežů; okolo zdí staré hrobky a obrazy. Toto místo se jmenuje Confessio, jako i v jiných kostelích, kde těla s. mučedlníků se chovají. Tři nápisy oznamují tři hlavní doby stavení tohoto chrámu. „St. Anacletus papa et martyr memoriam Beati Petri construxit, confessionem appelatam. Jiná: „S. Sylvester altare lapideum supra cor-

pus beati Petri apostoli consecravit"; třetí se potahuje na nynější sťavení.

Tohoto dne pan Curtins mne uvedl ku kardinálům Altieri a Mezzofanti. První mne hned poznal, srdečně mne přivítal a zval, bych jej častěji navštěvoval.

Kardinál Mezzofanti, panem vyslancem na mne pozorným učiněn, odpověděl na mou v italianské řeči pronešenou úctu, česky, na mou češtinu anglicky a. t. až konečně uherský, načež jsem mu odpověděl: „Tanto corso non ho fatto, come vostra Eminenza". On ale chopiv mou ruku, vedl mne do druhého pokoje řka: „Posaďme se a mluvme česky"; a mluvili jsme v té řeči as půl hodiny. Až posaváde nezajal mne tak žádný člověk v prvním okamžení, jako tento starec. Jeho přívětivostí celý jsa nadchnutý, plynula řeč z duše mé lehkostí jako nikdy snad před tím. Radostí srdce mé plápolalo, že mi dáno bylo, poznati a uctíti muže, jenž co pravý div a veliká ozdoba církve ve čtyry a čtyřiceti řečech s tolika národy mluviti umí, z jehož čela moudrost a zkušenost, z oka jasný rozum z tváři pouhá láska a z malé a outlé postavy, pouhá pokora vyniká. Chudý jsa, živ jest jen pro chudé, vyhledává je, pomáhá jim, navštivuje nemocnice a žaláře co anděl útěchy, podporu a poučení rozdává. Propagandu, ústav pro rozšíření víry, s velikou radostí navštivuje; zde s chovanci tolikera národů ze všech dílů světa obcuje, s každým jako otec se synem

v jeho mateřské řeči srdce sděluje, poučuje a k vznešenému a těžkému povolání je vzbuzuje. Domu vlastního nemá, staví pak dům pro chudé a bídné. V předsíni jest malý oltář blahoslavené Panny; pokoje jsou čisté, nářadí prosté. V prvním patru, v němž jiní zůstávají, jsou na schodech nahé sochy; v druhém patru, kde on zůstává, aby se žádného pohoršení nedalo, dal je odstraniti. Vida prázné podstavky: „zde zajisté tento muž zůstává“, pravil jsem k mému průvodci. Českou řeč velmi miluje a jako každý Italian, Francouz a Španiel čistěji než německou vyslovuje. Češtině jeho plynomluvné jsem se nemohl dosti nadiviti. Poslední navštívení viz 17. dubna.

Kostel al Gesù.

Vedle benátského palácu vystaven r. 1573 v římském slohu s velikou kuplí. Poboční oltář s tělem sv. Ignatia má sloupy korintské z pozlaceného kovu s výžlabkami z kamene lazurového; ostatní ozdoby jsou z drahých kamenů, ze zlata, stříbra a kovu. Vynaložilo se prý na něj přes milion zlatých. Při tomto kostele jest Collegium Germanicum, jehož chovanci nosí červený oděv.

S. Andrea della Valle.

Tento veliký chrám též v římském slohu s velikou kuplí, v níž čtyři evangelistové od Domenichino jsou, patří ku klášteru Theatinů,

z něhož výborný kazatel u sv. Petra P. Ventura pochází. Do krásného velikého chrámu tohoto, okolo něhož cesta nedaleko bytu mého vedla, velmi často jsem chodíval, v chládku odpočíval a v modlitbě na mé milé vzpomínal.

S. Maria della Pace.

Vystaven r. 1487 od Sixta IV. po vítězství nad Turky. Nad jedním obloukem v pravo jsou od Rafaela malované Sybilly. Tento kostel, vedle císařského rakouského narodního kostela „All' Anima" sloužil toho času za farní; každý den v postě o šesti k večeru drželo se kázaní a po něm požehnání.

Velice jsem se těšil každý den na večerní společnost v našem domě. Navštěvovali nás němečtí duchovní a umělcové, nejčastěji naši vlastencové, řezbář Max a malíř Kandler. Od sedmé z rána až do večera do šesté chodil jsem po Římě, často velmi unavený. Po večeři sedávali jsme okolo komínu, kdež v ohni kaštany pekly; při víně dobrém z filipinských zahrad se důvěrně rozpravělo, kouřilo a často i zpívalo.

Collegium Romanum.

(1. unora.) Převeliké stavení s kostelem sv. Ignacia, jehož kuple bez lucerny a oken, střed chrámu velice zastinuje. Má zvláštní theologické školy, jimž se toho času přednost nad universitské dávala. Collegium Romanum též i

Germanicum byla toho času pod správou Jezuitů.

Dnes na den sv. mučedlníka Ignacia šel jsem do Colosseum, v němž tento svatý r. 108 lvům předhozen byl, a pak do prastaré basiliky.

S. Clemente.

Tato předůstojná basilika mezi všemi starými kostely nejméně znovomoděná, o níž sv. Jeroným r. 392 zmínku činí, byla r. 532 od Jana II. ozdobena, od Adriana I. r. 772 obnovena a r. 1112 od kardinála Anastasia mosaiky v presbyterium obohacena. Jest to jediný kostel v Římě, při němž se zachoval osm sáhů široký a deset sáhů hluboký porticus s malou předsíní — Vestibulum — se čtyrmi žulovými sloupy ustanovená pro kající. Kostel má jeden a dvadcet sáhů délky, a jedenácte šířky. Sloupy dělí tři nestejné lodi. Strop jest pozlacen. V středu ku hlavnímu oltáři jest zvláštní Presbyterium z bílého mramoru a krasným mosaikem ozdobené a několik střevíců vyvýšené. V středu vedou stupně nahoru, na obou stranách jest ambona; vedle oné na epištolní straně jest pult pro Graduale. Všecko jest z bílého mramoru jako i biskupská stolice za oltařem, odkud, jako ve všech basilikách stupně k oltáři vedou. Oltář se stává jenom z tumby, nad ní krucifix a svícny, v ní pak jsou ostatky sv. Klementa, třetího nástupce sv. Petra v Římě od sv. Cyrilla z Chersonesu, kdež sv. Klement ve vy-

hnanství usmrcen byl, do Říma přenešené; též ostatky bratra jeho Flavia a sv. mučedlníka Ignatia, třetího nástupce sv. Petra v Antiochii, kterýž v blízkem Colosseum od lvů roztrhán byl. V tomto kostele pochován byl také náš apoštol sv. Cyrillus, tentýž, co ostatky sv. Klementa přenesl; jehož hrob se až dosaváde nenašel. Tento kostel chová hrob společný římského, řeckého a slovanského apoštola co důkaz jednoty katolické. Před tímto kostelem stával chudý starec, jemuž lid pro jeho neduhy almužny dával. On pak vyhledával v městě jiné chudé v největší bídě bez vší pomoci hynoucí a s nimi své dary sdělíval. Protož po smrti všeobecným hlasem od lidu a papeže za svatého vyhlášen nabyl v společnosti apoštolských mužů hrobu svého. Jest to sv. Servulus.

S. Pietro in montorio.

Na vrchu Janiculus jest tento kostel a před ním malou zdí ohražená prostranina, odkuď nejkrásnější pohled na město, okolnost a vrchy Albanské. V kostele býval výtečný obraz „proměnění Paně“ od Rafaela, nyní ve vatikanské obrazně. V středu klášterního dvora jest krásná mramorová kaple od Bramanta na místě vystavená, kdež prý sv. Petr ukřižován byl.

Aqua Paola.

Nedaleko toho kostela na vrchu Janiculus valí se voda ze pěti bran, Aqua Paola, někdy

Trajana, vedená pod zemí z pramenů jezera Lacus Sabatinus, a padá do velkého vodojemu, odtuď pod zemi s vrchu dolů žene mlýny a dílny a vyvaluje se velikou mocí z vodometů na náměstí sv. Petra, odtuď zase do jiných menších se rozděluje. Přída veliká s pěti branami má nápis, že od Pavla V. tato ozdoba jest vystavena.

Před branami obírala se mládež se svými pěstouny krásným povětřím vylouděná všelijakými hrami, nejvíce tak jmenovanou „la boccia.“ Odtuď blíže Vatikánu u brány „Porta Cavallegieri“ jest vrch Monte dorato, odkuď žlutý písek se po cestách trousí, když papež ku slavnostem jede. Všecko se již zelenalo, broskve, mandle, růže, křoví, byliny květly a v zahradách množství pomarančů mezi tmavým listem velmi oko zajímaly.

Slavnost hromnic u sv. Petra.

(2. unora.) Na jednom pavlanu nedaleko trůnu papežského bylo mně a dvěma litoměřickým kněžům místo vykázáno. Od kaple di Pietà na pravo u hlavních vrat až ku hlavnímu oltáři byl udělán špalir od vojska. Na obou stranách křížové lodi byly veliké pavlany pro vyznamenané dámy, které ke všem slavnostem v černém šatu a v černé roušce bez klobouku přicházejí. Od hlavního oltáře dále do kůru stála z obou stran až ku pavlanům pro kardinály a vznešené osoby šlechtická čer-

vená stráže, vedle ní švýcarská stráže v malebném oděvu dle výkresu Michaela Angela, s bradaticemi a někteří ze strážných v třpytícím brnění. Od kaple di Pietà počal slavný průvod. Za zástupem nižšího duchovenstva ve fialovém oděvu, šli duchovní komorníkové v šarlatu, kanovníci, preláti, řeholní jenerálové a kardinálové. Za nimi zbor zpěváků ve fialovém oděvu s rochetou, pak akkolythové, podjáhnové a jáhnové v latinském a řeckém ornátu, biskupové latinští v prostém pluvialu a s mitrou bez zlata a stříbra; pak řecký, armenský a syrský biskup v drahém ornátu — konečně Svatý otec v pluvial oděn na trůnu nesen od dvanácti mužů v karmazinovém oděvu pod baldachinem, tiaru maje na hlavě; s obou stran po boku šli dva komorníci s flabelli, t. j. s velikými vějíky z pštrosích per. Za ním šli světští komorníci, senator a konservatorové s celým sborem v šarlatovém oděvu. V kůru před hlavním oltářem sejmula se papeži tiara a dala se mu biskupská mitra, načež on pokleknuv u oltáře krátkou modlitbu vykonal a pak na trůn as dvadcet sáhů od oltáře vzdálený se odebral. Kardinalové jeden po druhém přistupovali k homagium a líbali pluvial, ostatní nohu. Svatý Otec posvětiv svíčky podělil kardinály a všechny ostatní k průvodu patřící; a nyní vedlo se slavné processí v chrámu, svatý Otec na trůnu nesen.

*

Po tomto processí měl kardinál velkou mši sv., sbor zpěváků nedaleko oltáře na zvláštním pavlanu zpíval bez varhan. Zpěv, skladba výtečného Palestrini, byl krásný; jen kdybych nebyl mezi tolika výbornými hlasy slyšel také hlas dvou vykleštěnců. Po velké mši ubíral se průvod v tom samém pořádku zase do kaple di Pietà. Zde učinil jeden ze sboru kardinálů řeč, v které papeži šťastné panování přál: neboť právě padal na dnešek výroční den jeho korunovaní. Svatý Otec odloživ pluvial a posadiv se v papežské kápě na trůn, přijal nás Čechy; já jsem byl mu první představen. Polibiv mu nohu, obdržel jsem od něho svíci, za níž jsem se několika slovy po italiansku poděkoval, na čež on hlasitě a velmi přívětivě odpověděl.

Nyní vedl nás pán Curtins za papežem po schodech v jednom pilíři kostela. Nemálo podivil jsem se, jakou lehkostí tento starec na takovou výšku vstupoval. Přes skleněný pavlan šli jsme skrze Sixtinu do papežských světnic. Zde v jedné síni posadil se svatý Otec na trůn, a odbíral obětované svíce veliké, všelikými podobenstvími ozdobené z rukou všech představených kapitol, far a klášterů římských. První předstoupil jeneral Trapistů Geramb s obrovskou svící šedesát dvou liber vážící s malbou a nápisem; mezi jiným toto distichon:

Arte . Duce . Ut . Formam . Caera . Haec . Convenit . In . Unam
Te . Duce . Sic . Gentes . Congreget . Una . Fides.

Při vkročení do síně této zhlídna papež svého milého přítele, vzal jej za ruku a posadil ho vedle sebe u trůnu. Nikdy jsem neviděl jeden a osmdesátiletého starce, an by se lehce pohýboval, tak dobře vyhlížel, tak silně a zřetelně mluvil, a každého svou přívětivostí tak velice zajímal. Co otec v kole své rodiny každému, an se mu přiblížil, řekl něco utěšeného. Ve všech tvářích stkvěla se veselost, všecky oči slzely radostí. Po této duchojemné slavnosti přikročiv ke mně Geramb zval mne, bych jej častěji navštívil.

Pantheon,

aneb S. Maria ad Martyres.

Odpoledne obětoval jsem několik hodin k ohledání znamenitého Pantheonu, nejkrásnější a nejlépe zachované památky starého Říma. Z počátku bylo toto stavení veliká síň k lázním patřící, které vystavěl M. Agrippa, zeť Augusta císaře pět a dvacet let před Kr. P. Pak byl to chrám Jupitera Ultora a později stal se z toho chrám všem bohům věnovaný. Septimius Severus a Karacalla opravili jej, neboť nápis ukazuje, že tenkráte (okolo r. 197 po Kr. P.) časem již mnoho toto stavení trpělo.

Sedmnáct sáhů širokou a šest sáhů hlubokou předsíň podpírá dvadcet korintských slou-

pů z egyptské žuly, každý šest a půl sáhů výsoký a čtyry střevíce a čtyry palce v průměru. Náčelí, na němž až dosaváde nápis se spatřuje, bývalo ozdobeno kovovými sochami od mistra Diogenes-a Athenienského. Ve velikých výklenkách v této předsíni stály sochy Augusta a Agrippy. Strop pozlaceným kovem obtažený vzal Urban VIII. a dal z něho veliký baldachin a sloupy v svatopetrském kostele a děla pro Andělský hrad ulíti. Odkuď přísloví: „Quod non fecerunt barbari Romae fecit Barberini“. Za to dal tento papež postaviti jeden zbořený sloup, v jehož ohlaví se včela nachází, což znamení rodiny Barberini. Mimo to dal také vystavěti dvě zvonice jmenováné „gli asinelli“, aneb oslovské uši mistra Bernini-ho. Alexander VII. jiné dva sloupy dal postaviti. Obrovská kovová vrata, prý Genserich sebou vzal. Konstans II. císař sebral střechu z kovových cihel. Řehoř III. dal ji olovem krýti.

Ve vnitřku Rotundy, dva a dvadcet sáhů v průměru a tak také vysoké, obdivuje se kolosální klenutí kolem s pěti řadami vyhloubených skřinek. V prostředku klenutí jest veliká kulata dírá, sedm a dvadcet střevíců v průměru, skrze níž světlo do vnitřku padá. Prší-li, odbíhá voda do malých děr v mramorové půdě. V osmi velikých výklenkách stávali někdy bohové. Čtyry výklenky zachovaly své staré vyžlábkované sloupy z mramoru „gialo antico“; dva z hladkého porfyru byly za Septimia po-

staveny; ostatní sloupy žulové jsou novějšího času. Zde stávala též socha Julia Caesara.

Roku 608 skrze papeže Bonifacia IV. za panování císaře Phoka stal se Pantheon kostelem křesťanským pod titulem St. Maria ad Martyres. Osm a dvacet vozů kostí svatých mučedlníků, nalezených v katakombách dal tento papež pod hlavní oltář vložiti. V jednom výklenku jest krásná socha s hojnou a pravidelnou ústrojností záhybů, představujíc sv. Annu vedoucí za ruku dcerušku Marii. Na mou otázku, jestli by to nebyla antika, představující římskou matronu aneb Vestalku vedoucí svou chovanku, přisvědčilo se mi.

Mezi jinými jsou zde pohřbeni: Ann. Caracci, kardinál Consalvi; Rafael s hrobním nápisem:

Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum magna parens et moriente mori.

Na náměstí před Pantheonem jest vodomet ozdobený malým obeliskem egyptským, na němž obrazopísmo.

S. Maria sopra Minerva.

Na základech od Pompeja vystaveného a Minervě obětovaného chrámu stojí kostel tento s třemi loďmi v slohu ostrého klenutí. Zde hrobky Leona X. a Klementa VII. Socha Pána Krista od M. Angela. Hrob malíře Fra Beato Angelico da Fiesole, od něhož hlavní obraz

pochází. Při tom kostele jest nejhlavnější klášter Dominikánů. Zde knihovna, Bibliotheka Casanatensis, jedna z nejvýbornějších v Italii. Na náměstí před kostelem jest obelisk egyptský s obrazopísmem, stojící na slonu.

(3. unora.) Použiv krásného povětří šel jsem spatřiti vzdálenější místa. Skrze Ghetto, zvláštní díl města na Tiberu pro židy, kteří se zde větším dílem řemesly obírají, přišel jsem k mostu Ponte rotto, neb Pons Aemilius Palatinus, od Censora M. Fulvia začatému a od Scipiona Afrikánského a Lucia Mumia dohotovenému, z něhož polovice se zachovala. Nad pilíři mezi oblouky jsou vyklenuté průhledy.

T. Fortuna Virilis.

Chrám malý, podlouhý čtyrhran s polosloupy v zevnější zdi, Pseudoperipteros, jonického slohu, pochází prý z časů republiky a jest nyní kostel St. Maria Egiciaca.

Chrám bohyně Vesty.

Kulatý chrám Vesty, nedaleko Tiberu, Peripteros, má z venku dvadcet korintských výžlábkovaných kolem zdi o sobě stojících sloupů, jejichžto ohlaví lupení olivové ve třech řadách ozdobuje. Vlysů a bývalé střechy není více. Nynější střecha zohavuje toto stavení, kteréž nyní kostelíčkem St. Maria del Sole se stalo. Kdykoliv jsem na to místo přišel, viděl jsem několik volů, ani pohodlně ležíce na zby-

lém seně přežvykují; tak jak o tom spisovatelové před dvěmi tisíci lety zmínku činí; neb býval zde trh dobytčí, Forum Boarium.

Blíže „Il ponte rotto“ ukazovaly se mi zbytky domu, v němž pry Colla Rienzi přebýval.

Oblouk zlatníků.

Tento oblouk byl od zlatníků a kupců římských na Forum boarium císaři Sept. Severovi, jeho manželce Julii Pie, a synům Caracallovi a Getovi postaven. Jméno a vyobrazení posledního bylo později od bratra tak jako na oblouku Severovém zničeno.

Janus Quadrifons.

Čtveročelý oblouk Janův z mramoru řeckého, má ze všech čtyr stran průchody. Každá strana jest dvanáct sáhů čtyry střevíce dlouhá. V osmi a čtyřidceti výklencích bývaly sochy. Toto stavení jako i oblouk zlatníků ukazují čas klesajícího umění.

Cloaca Maxima.

Nedaleko odtuď jest onen prastarý trativod, Cloaca Maxima, nejstarší památka římského umění o klenutí v klínovém slohu. Veliký tento kanál z tesaných kamenů as pět sáhů pod zemí přivádí stýkající se vody do Tibery a byl jest vystaven šest set let před Kristem P. od Tarquinia Prisca.

S. Maria in Cosmedin.

Jeden z nejstarších kostelů jest kostel s. Maria in Cosmedin, dle mínění některých z bývalého chrámu „Pudicitia Patricia“ nazvaného, z něhož osm sloupů římského slohu ve zdech zazděných. Při tomto kostele učíval sv. Augustin. Hadrian I. l. 780 postoupil tento kostel Řekům. Basilika tato se jmenovala Schola graeca. V předloubí stojí u zdi veliká vejcokulatá ploska mramorová, představujíc velikou tvář s otevřenou hubou, jmenovaná „Bocca di veritá“, huba pravdy, při ní, prý, se přísahalo, a kteráž ruku křivopřisežníka stiskovala. Bezpochyby sloužívala tato okrouhlá krabuše za ozdobu nějaké studně. Před tímto kostelem jest popravní místo.

S. Giorgio in Velabro.

Jedno z nejstarších jahenství jest kostel sv. Jiří na trhu; až po dnes jeden z kardinálů má titul od toho kostela. Kdykoliv jsem tam přišel, byl zavřen.

Circus Maximus.

Mimo několik starých zřícenin nespatřuje se od něho ničehož více, nežli veliká podlouhlá pláň, sloužící za zahrady.

Na vrchu Aventinském jsou tři kostely:

S. Sabina, stará basilika od r. 423 s třemi loďmi a čtyry a dvadceti starodávnými mistrovnými sloupy. V jedné kapli jest krásný obraz P.

Marie od Sasso-Ferrata. Zde viděti mnohé starokřesťanské řezby a nápisy. Za Sixta V. byl tento kostel znovomoděn. V klášteru ukazuje se bývalá cella sv. Dominika, která nyní za kapli slouží; v zahradě ukazuje se olivový strom od něho zasazený.

S. Alessio na místě, kde býval dům otcovský sv. Alše, v tomto kostele jsou těla sv. Alše, sv. Bonifacia, umučeného v Tarsus ve čtvrtém století a sv. Aglae. Po odpadnutí řecké církve k tomuto kostelu, tehdáž sv. Bonifacia jmenovanému, Řekové věrní útočiště své brali. Východní mniší držíce se řehole sv. Basilia spojili se zde s latinskými mnichy řehole sv. Benedikta. Odtuď vycházeli poslové víry svaté k severu. Zde přebýval svatý náš Vojtěch a sv. Bonifacius apoštol Němců a přítel Císaře Otty III. Jest zde nyní klášter Hieronymitánů s krásnou zahradou, z ní skrze cypřišové stromořadí zajímavá vyhlídka na město a svatopetrský chrám.

S. Maria del Priorato,

patří řádu Malteskému.

Dále v starém Římě jest kostel St. Prisca se starými zdmi bývalého domu Aquily a Prisky, z něhož sv. Eutichius r. 280 kostel vystavěl. Duchovní toho kostela s velikou přívětivostí mne též do své zahrádky uvedl.

St. Saba, velmi starobylý kostel, má čtrc' starověkých sloupů a dvojí předsíň.

Malý kostel „Domine quo vadis“, aneb „St. Maria delle palme“, jest na tom místě, kde prý Spasitel s křížem na rameně sv. Petrovi z Říma utíkajícímu se zjevil a na otázku: „Pane, kam jdeš“? odpovědel: „Do Říma bych z novu byl ukřižován“. O tom nadání již sv. Ambrož zmínku činí.

Porta s. Paolo,

aneb Ostiensis, vystavená od Aureliana okolo r. 270, jest velmi malebného pohledu se starožitnými vysokými zdmi, věžemi s cimbuřím a s pyramidou vedle ní stojící.

Pyramida Cestia.

Pyramida římského měšťana Cestia, sedm a dvadcet sáhů dva střevíce vysoká, vnitř z cihel, vně z bílého mramoru, má nápis, že dle pořízení Cestia roku města 741 (13 let před Kr. P.) ve tři sta třidceti dnech výstavena byla. U této pyramidy vnitř městských zdí leží krásně položený hřbitov protestanský, ozdobený vysokými cypřiši.

Odpoledne vyšel jsem si na

Monte Pincio.

Od náměstí Piazza del Popolo vedou cesty, ztezky se schody ze všech stran na tento vršek stromy, křovím a květinami překrásně posazený a výtečnými budovami ozdobený. V této veřejné zahradě prochází se každý den

množství lidu aneb jezdí na koni a ve vozích, jako nedaleko před branou v sadu Villa Borghese. Zde scházejí se cizinci ze všech národů na krásné vyhlídce na město a Vatikan se bavíce.

Fontana Trevi.

Jmenuje se také Aqua Vergine, protože dívka žíznivým vojákům Agrippy tento pramen ukázala. Jest to největší vodomet římský. Tato dobrá voda se vede až z Tivoli a Palestriny v latinských horách as devět hodin cesty. Krásné stavení tohoto vodometu pne se co veliký palác, s jehož bran vody přes skály dolů se kácejí. Vše se sochami, vodopády a s velikým vodojemem vystavěl Klement XII. r. 1735 dle nákresu Nikola Salvi-ho.

V dílně krajana našeho Emanuela Max-e *) spatřil jsem již docela hotové sochy svatých apoštolů slovanských Cyrilla a Methudia, nyní darem od Císaře Ferdinanda do týnského kostela v Praze dané. Zde jsem se seznámil s krajanem naším malířem Kandlerem, jehož krásné malby jsem spatřil v dílně jeho v paláci Benátském.

Chrám bývalý Antonina, nyní Dogana.

Ze chrámu M. A. Antonína stojí toliko jedenáct sloupů tři a třidcet a půl střevíců vysokých a čtyry střevíce a dva palce silných,

*) Bytuje právě v Praze.

s římsou a vlysem zazděných ve zdi nynejší Dogany aneb hlavního celního úřadu.

S. Andrea delle Fratte.

(4. unora.) V oné kapli, kdež slovútný Ratisbonne, žid, na víru podivným způsobem obracen byl, jest na oltáři nový obraz, jmenován Madonna di medaglia, u něhož, pobožní, celý den klečí a se modlí.

Trinitá de Monti.

Převeliké schody kamenné vedou z náměstí Španělského k tomu kostelu. Před jeho portálem stojí Obelisk z červené žuly s obrazopísmem, který někdy ozdoboval Sallustův Circus. Kostel tento, v němž krásné obrazy jsou, pod francouzským patronátem, má klašter panen jmenovaných „Dames du sacré coeur“ s vychovatelnou. Vysoko a krásně položený kostel se všech stran proztomilý pohled poskytuje.

Piazza Navonna.

Největší náměstí římské jest Piazza Navonna, jindy Circus Agonalis se třemi výtečnými vodomety, z nichž prostřední ozdoben jest Obeliskem a velikánskými sochami. Na tomto náměstí jest zelený trh. V měsíci září celé povodněno slouží Římanům ku veselosti, ani tu dobu ve vodě s kočáry jezdějí. Odtuď jde se po širokých schodech do kostela St. Agnese, překrásnými mramory a vypuklou řezbou od

mistra Algardi ozdobeného. Pod tímto kostelem jsou silné starořímské zdi a klenutí, ostatky onoho hanebného místa, do kteréhož tato třináctiletá svatá panna k porušení vydaná čistotu podivně zachovala. Na místě malého starého kostela dal Innocens XI. vystavěti tento znamenitý chrám.

Forum d' Augusto e Nerva.

Ve Forum Augusta a Nervy jsou pozůstatky chrámu Marsa Ultora a bohyně Minervy, jejíž kamenná socha časem velmi sešla. Černé vysoké zdi z velikých čtvercových kamenů dodávají zříceninám těmto vážného pohledu.

Thermae Caracallae.

Celé země byly od Římanů oloupeny, by se mohly vystavěti tak obšírné a stkvostné budovy, jako byly lázně císaře Caracally. Velikánské zdi, pilíře, oblouky vysoko strmící, půdy mosaikové vykopané aneb s hořejších vysokých síní dolů spadlé semotam ve velikých kusech na hromadě ležících svědčí až podnes o stkvostnosti a rozsáhlosti těchto lázní. Schody kamenné vedou do hořejších síní. Jaká to výška a mohútnost těchto zdí. Chodil jsem po nich přes oblouky od pilíře ku pilíři mezi vonným kvítím a hustým křovím ve všech barvách kvetoucím celého půldne, nemoha se dosti nadiviti velikotvárným zříceninám, ani nasytiti se přerozkošného pohledu odtuď

na různé zůstatky starého Říma západajícím sluncem libě osvícené. Obšírné toto stavení bylo staveno od roku 212—217 po Kr. P. od Karakally, Heliogabala a Alexandra Severa. O skvostnosti jeho staří nemohou se dosti napovídati. Zde nalezené sochy, jako Farneský Herkules, Flora, Farneský býk, nyní v Neapoli; velikánské žulové mísy na náměstí Farneském v Římě a t. d. také to osvědčují. Počítalo se v nich šestnáct set van lazebních z leštěného mramoru. Ve vinohradu vedlejším viděti jest mnoho malých komůrek, které sloužívaly za láznice, z nichž některé až podnes vody mají.

Nedaleko od lázní těchto na staré dráze Via Appia jest

Kostel s. Nerea a Achilea,

již v pátém století známý. Leo III. přestavěl ho a mosaiky ozdobil r. 800. Velmi znamenitá jest stará kazatelna (Ambo); veliký svícen mosaikový pro velikonoční svíci, a biskupská stolice z bílého mramoru, na níž celá homilie čistě jest vydlabaná, kterouž v tomto kostele svatý papež Řehoř I. (r. 590—604) přednesl. Zde odpočívá sv. Domitilla, vnučka císaře Domitiana, mučedlnice prvního století. Obnoven byl tento chrám od kardinála Baronia.

Scipionů hroby.

Blíže ku bráně Porta St. Sebastiano byly nalezeny r. 1780 v jedné vinnici hroby Scipi-

onů, z nichž všecko vandalským způsobem až na kosti se vybralo a rozptýlilo. Mladé děvče s několika svíčkami vodí do podzemních chodů v skále vytesaných. Místa, na nichž kamenné rakve stávaly, jsou nápisy poznamenána. Sarkofag Luc. Scipiona Barbata, consula a. U. 456 (298 let před Kristem P.) byl odtuď přenešen do vatikanského Museum.

Columbarium

r. 1840 vynalezené.

Též v jedné vinnici v starém městě u brány sv. Sebastiana na cestě Via Appia bylo vynalezeno r. 1840 Columbarium, kteréž docela až na maličkosti zachované velmi zajímá. Jest to domek malý, něco podlouhlý čtverhran, polovic pod zemí, čtyřmi okny osvícený. Do vnitř stupuje se po kamenných stupních dolů. V prostředku jest čtyrhranný podlouhlý pilíř klenutí podpírající. V čtyrech zděch a v čtyrech stranách pilíře toho domku vnitř jsou malé kaplíčky aneb výklenky, jedna vedle druhé v stejných řadách z dola až nahoru: odkuď jmeno Columbarium aneb holubník. V každé kapličce jsou zazděny vedle sebe dva hrnce s půdou stejně a pokličkou přikryty, v nichž se popel a kousky kostí nedocela spálených chovají. Okolo hrnců stojí malé skleněné lahvičky aneb slzníčky, malé mramorové truhličky, figurky, zde a tam jsou malby. Nad každou kapličkou jest tabule mramorová aneb

kovní s nápisem jmena rodiny zde pohřbené. Odkryv jednu pokličku, hleděl jsem na popel a na nedopálené kůstky, a vzav jednu do ruky, zamyslil jsem se. Konečně utkvělo oko na nápisu:

Cornelius Salvius emit:
de lucei auct:
ne tangito
mortales reverere
deos lares.

I lekna se jaksi bez meškání položil jsem kůstku tam, kde již tak dlouho ležela. Takový malý výklenek celé rodině na dlouhy čas sloužil.

Arco di Druso.

U brány Porta S. Sebastiano (Appia) jest vítězní oblouk od římského senátu r. 745 U., aneb 9 let před Kr. P. vystavený ke cti C. Drusa Germanika za vítězství nad Germány.

Porta S. Sebastiano,

aneb Porta Appia, brána vystavená od Appia Klaudia Crassa 313 let před Kristem P.

Il Pasquino.

(5. unora.) Na rohu palácu Braschi stojí na podstavku kamenný trup porušené starodávné sochy, která se drží za Patrokla od nějakého řeckého mistra. Tato stávala dříve před domem ševce, jménem Pasquino, který

pro své satyrické dorážky jistého jména sobě získal. Po jeho smrti přilepovaly se všelijaké satyrické ohlášení na tuto sochu, což se až podnes stává. Odtuď pochází jméno paskvilu. Malé náměstí se jmenuje Piazza di Pasquino.

Piazza Colonna

se sloupem Antonina.

Krásná a veliká stavení, hlavní pošta s dvojími hodinami, jejichž číslovníky římského a francouského způsobu a nočního času průsvitné jsou, hlávní stráž, palác Chigi a jiné krásné domy, veliký vodomet, přede vším velikánský sloup Antonina okrašlují náměstí toto. Vedlé táhne se Corso, as půl hodiny dlouhá, rovná ulice. Sloup Antoninův z bílého mramoru, pozůstává z osmi a dvaceti velikých kusů v průměru dva sáhy, a dva a dvacet a půl sáhu vysoký. Vystaven byl ke cti M. Aurelia Antonina nad Markomany svítězivšího. Činy Antonina jsou ve vypukle řezbě kolem velikanského sloupu z dola až nahoru mistrně vypracovány. Vnitř vedou točité schody až na galerii nad ohlavím, strmícím nad vysokými paláci, odkuď vyhlídka překvapná na město a okolí jeho.

Sixtus V. dal tento krásný sloup opraviti a ozdobiti na vrcholi velikou kovovou sochou sv. Apoštola Pavla, kterýž nedaleko toho místa ve vězení byl. „Viz sv. Maria in via lata.“

Trajanův sloup
se sloupy Basiliky Ulpia.

Největší a nejstkvostnější Forum bylo Forum Trajanovo, z rozkazu téhož císaře od Apollodora z Damasku vyvedeno a ozdobeno s chrámy, knihovnami a s basilikou řečenou Ulpia. Od této basiliky stojí šest řad porušených sloupů, jenž ukazují, že měla pět lodí. Před těmi sloupy stojí velikánský sloup Trajanův ke cti Trajana dobyvšího Dacii r. 112 po Kr. P. od římského senatu vystavený. Jest celý z bílého mramoru, a má patnáct střevíců v průměru, a jeden a dvadcet sáhů a čtyry střevíce výšky a sestaven jest ze čtyr a třiceti mramorových kusů. Hlaveň sloupu sama sestává ze tří a dvadceti kusů, na kterýchž z dola až nahoru točitě ve vypuklé řezbě činy Trajanovy vypodobněny jsou. Toto mistrovské dílo jest jedno z nejlepších starořímských, a již několikráte saderným ulitím napodobněno. Schody točité vedou vnitř až na galerii nad ohlávím, kdež Sixtus V. velikou kovovou sochu sv. Petra dal postaviti. Nižší bývalá půda v středu nynějšího náměstí zábradlím jest ohražena. Zde leží zlomky ohromných sloupů z mramoru cipolinového, z nichž snadno se dá na skvostnost a nádheru někdejších chrámů Hadriana a Nervy souditi. Vše ostatní zmizelo až na půdu nyní domy zastavenou; toliko z bývalé basiliky Ulpia zachovaly se některé řady po-

lámaných sloupů co znamenitá památka. Na tom samém místě měl Konstantin Veliký, zvítěziv nad Maxenciem řeč k lidu schromážděnému, v které modloslužebnost zapuzuje a svobodu křesťanského vyznání hlásá, však bez pronásledování těch, kteří křesťany býti se zapírali.

Oba velikánští sloupové v celé skvostnosti své bez porušení se zachovali, a slouží nyní za podnožky sloupům dvěma velikým církve svaté.

Mausoleum Augustovo.

Od tohoto velikého okrouhlého stavení stojí toliko silné zdi prvního patra, v němž hrobní komory byly. Toto někdy skvostné stavení slouží nyní za sklad na uhlí, hořejší díl za rejdiště pro obveselení obecného lidu.

Palazzo Borghese.

Zde se nachází mimo znamenitých starobylostí převýborná obrazna ve dvanácti síních, mezi jinými velebné „položení Paně do hrobu“ od Rafaela.

S. Apollinare.

Seminarium pro světské kněží s vlastními theologickými školami.

S. Agostino.

Veliký oltář od Bernini-ho; na jednom pilíři prorok Izaiáš na obmítce od Rafaela; pod

jedným oltářem leží sv. Monika, matka sv. Augustina.

S. Antonio.

Portugalský národní kostel drahými mramory ozdoben.

Dnes na výroční den korunování papeže velicí zastupové chudých táhli ku Vatikanu: bylo jich as na 4000; neboť toho dne, osoba 6. krejc. stř. — těhotné 12 krejc. obdařeni bývají. Z večera byla hlavní strana svatopetrského chrámu, obydlí kardinálů a vysokých ouředníků osvícena. Na ulicích semotam zapalovaly se staré sudy.

S. Maria d'ara celi.

(6. unora.) Na místě, kde někdy stála Arx, tvrz Kapitolinská, jest tato basilika, ozdobená sloupy ze starých pohanských chrámů. do ní sto čtyry a dvadcet mramorových stupňů vedou. V první postranní kapli jsou malby na obmítce od Pinturicchio. Vánočního času přicházívají sem dítky, před jeslemi lalotajíce své chvalozpěvy novorozenému Spasiteli. Při tom kostele jest Convent reformovaných Františkánů.

S. Gregorio in Monte Celio.

Sv. Papež Řehoř Veliký na konci šestého a z počátku sedmého století, dříve nežli nejvyššího důstojenství dosáhl, otcovský dům, Anicianský palác v kostel sv. Ondřeje a klášter přestavil, v kterémž poutníky a chudé přecho-

vával. Na cestě do města uzřev jednou na blízkém Forum tři krásné mladíky z Angličan, ani za otroky prodati se měli, ptal se, odkud by byli. „Non Angli, sed angeli sunt“, pravil a koupiv je vzal je sebou do bytu svého. Tím snad tento Svatý povzbuzen ve svém domě zřídil ústav, v kterém se mladý lid na zvěstování svaté víry, zvlášť Angličanům připravovati měl. I podobá se, že jeden neb druhý ze třích těchto mladíků napotom průvodcem a pomocníkem Augustína byl, od Řehoře do Angličan, poslaného, aby je také k víře obrátil. Z toho kláštera vyšli: Augustinus, Laurentius, Honorius, arcibiskupové Kantuarienští; Justus, biskup Rochesterský. Kostel jest docela znovomoděn. V pilířích prostřední lodi jest šestnáct starobylých sloupů zazděno. V kapli sv. Řehoře jest stará biskupská stolice. V kapli sv. Ondřeje jsou znamenité malby na obmítce od Guida Reni a Domenichino; v kapli sv. Silvie, matky Řehoře, malby od G. Reni; v kapli sv. Barbory jest socha sv. Řehoře, počatá od M. Angela a dokonaná od Cordieri-ho. Zde se ukazuje stůl, na kterémž tento svatý muž každého dne dvanáct chudých stravoval.

Do toho tichého přístavu z něhož v počátku sedmého století světlo pro Angličany vyšlo, brali v šestnáctém století za času krvavého pronásledování své útočiště mnozí církvi věrní Angličané, jakž toho památní nápisové v předsíni dosvědčují. Nyní jest při tomto kostelu klášter

Kamaldulenský. Velmi přívětivý mladý kněz v bílém oděvu mne provázel. Řehoř XVI. byl téhož kláštera opatem. Překrásně stojí na pahrbu tento klášter, odkudž spanilá vyhlídka na velikotvárné zbořeniny císařských paláců na naprotějším vrchu Palatinském se vynášející.

S. Giovanni e Paolo.

Též výborné položení má tento kostel s klášterem Passionistů, vystavený na místě otcovského domu, v kterémž tito bratří pro víru umučeni byli. Kostel tento vystaven okolo roku 400, ozdoben v třináctém století s předsíní a půdou mosaikovou, a od Klementa XI. znovomoděn. General Procurator téhož řádu ukazoval mi tento krásný kostel s hrobem sv. mučedlníků, klášter a zahradu a v ní onu znamenitou pětistyletou palmu, kteráž později r. 1847 větrem vyvrácena byla.

S. Stefano rotondo.

Odsud něco dále na Monte Celio stojí mezi ssutinami starořímských domů oblouk, jmenovaný Porta Damasi aneb l'arco di Dolabella, nedaleko něho S. Stefano rotondo, jeden z nejstarších římských kostelů. V předsíni stojí biskupská stolice mramorová, na níž Řehoř Veliký kázával. Dvadcet nestejných starobylých sloupů podpírá kupli okrouhlého stavení. V kapli sv. Prima a Felixa jsou mosaiky od r. 640. Kolem kostela jsou vypodobněna mučení římských svatých.

S. Maria in navicella.

Nedaleko předešlého kostela jest S. Maria in navicella, tak jmenovaný kostel, proto že před ním na podstavě jedenáct střevíců dlouhá loďka z bílého mramoru stojí. Tento kostel také S. Maria in Domenica nazvaný jest nejstarší římské jahenství. Zde přisluhoval sv. Vavřinec. Kostel tento vystavěl z novu Paskal I. r. 827, jej zase Leo X. dle vykresu Rafaelova přestavil. Mosaiky v něm jsou z devatého století.

Palatinus.

Odpoledne procházel jsem se na Palatinu obdivuje velmi rozšířené velikotvárné zříceniny císařských paláců a lázní císařovny Livie. Zde nyní jest villa Mills a zahrady Farneské. Dnešního večera u stolu pana vyslance seznámil jsem se s hrabětem Borromeo, mladým knězem a komorníkem papežským, jehož otec z Milánu před několika léty lázní Mariánských užíval.

S. Giovanni in Laterano.

(7. unora.) „By celému římskému světu známo bylo“, řekl Konstantin ve své k senátu a římskému lidu v Ulpianské basilice učiněné řeči, „že v srdci našem žádné pochybnosti ani památky starého bludu nepozůstalo, uzavřel jsem, v našem palácu Kristu P. vystavěti chrám“. Acta Silvestri.

Okolí na vrchu Celio, kde Lateranský palác stál, patřilo prvé rodině Lateranské, ale

po smrti Plautia Laterana, kterýž obviňován ze spiknutí a od jistého Tribuna soukromě zavražděn byl, císaři Nerovi připadlo.

Basilika Lateranensis, Constantina, Salvatoris jest vlastně stolice papeže, co biskupa římského a první křesťanský chrám, „Mater et Caput Ecclesiarum“, jak jeho nápis zní. Zde chovají se od nejstarších dob křesťanství znamenité svatosti: hlavy apoštolů sv. Petra a a Pavla, sv. Jana křtitele. Postranní oltář z pozlaceného kovu má býti zhotoven ze židovských posvátností po zboření Jeruzalema do Říma přivezených. Též prý se chová zde hůl Mojžíšova a Aronova z posvatné schránky chrámu Jerusalemského *), která při vítězním tažení v Římě, jak až podnes Titův oblouk svědčí, nosena byla, jako i onen stůl, na kterémž večeře Páně se držela. Starší píší, že lid ho jmenoval „zlatým chrámem“ z ohledu na veliké a drahé jeho ozdoby.

Roku 896 Konstantinův chrám zemětřesením zbořil se; Papež Sergius III. vystavil jej r. 900 pod titulem sv. Jana Křtitele. A však i tentokráte nezůstal všech pohrom prost, jelikož dvakráte popelem lehl. Roku 1360, když papežové v Avignonu sidlili, ležel opět v zříceninách, z čehož Petrarka velký měl žel a proto i snažně Urbana V. prosil, aby zas do Říma se navrátil.

*) Reliquie téhož i v pokladě sv. Vita v Praze se nachází. P.

Nynější stavení pochází od r. 1570, a na základu basiliky oné od Sergia vystavené, vzděláno jest. Klement XII. vystavěl majestátnou přídu předsíně s loggií aneb pavlanem. z kteréhož svatý otec v den nanebevstoupení Páně požehnání dává. Na vrcholi této předsíně stojí velikánské sochy svatých, čímž chrám tento putujícím z jižních krajin do Říma zdaleka svou majestatnost ukazuje.

Kostel jest čtyry a šedesát sáhů dlouhý: ve výklencích pilířů s obou stran prostřední lodě stojí veliké mramorové sochy apoštolů; půda mosaiková jest jako ve všech římských kostelech čistá, sedadly aneb stolicemi nezohyzděná. Pažba stropu pozlacená jest dílo M. Angela. V prostřed křížových lodí vypíná se hlavní oltář jehlančitý, v němž se chovají nejznamenitější ostatky.

Velikou uctivost vzbuzují ony prastaré mosaikové obrazy a jiné vznešené památky. Zde ukazuje se Crucifix pocházející z prvních časů církve, jest prý ten samý, kterýž byl od papeže Silvestra na počátku čtvrtého století lidu římskému k úctě vystaven.

V křížové chodbě vedle kostela jsou překrásné, tenké, byzantinské, mramorové sloupky podpírajíce oblouky klenutí. Zde stojí mnoho památek ze staré basiliky.

Baptisterium Lateranské.

Stranu kostela ku městu na náměstí velikého obelisku jest staré osmihranné Bap-

tisterium, které prý od Konstantina pochází, a jejž Sixtus III. v pátém, a Leo III. v osmém století přestavil a rozšířil. Křtitelnice jest veliká, starobylá, porfyrová vana s kovovým pokrývadlem stojící v hlubině, která křestní vodou naplněna bývala a v níž se křest potápěním uděloval. V bílou sobotu bývají zde židé a pohani od Papeže křtěni. Troje oratorium jest přistaveno, dvě od papeže Hilaria v pátém století, třetí sv. Venancia od Jana IV. r. 638, kteréž on mosaiky ozdobil.

Palác Lateranský.

Tisíc let přebývali papežové v palácu vedle kostela stojícím, a sice od čtvrtého století až ku času přeložení stolice do Avignonu r. 1305. Z tohoto sídla, středu událostí skrze tisíc let, rozšiřovalo se světlo víry na všecky strany, a jím se rozmáhala osvěta a vzdělanost; zde každého času práva člověčenstva a svoboda proti krutovládcům se chránila a zastávala; odtud rozšiřovaly se školy vysoké, školy a nemocnice pro chudé a jiné dobročinné ústavy po světě, o nichž se dříve nevědělo. Kdyby nebylo toho sídla bylo, nevěděli bychom o písmu svatém, ani o Homeru o Ciceronu, a asiatské despotství byloby polapilo a opoutalo svět. Bylo sice několik papežů, kteří vadami svými stolici svatou poškvrnili: však celý převeliký počet ostatních byli mužové svatí, učení a horliví vzdělavatelové lidu, jak nyní, po sto

let, ty nejvýtečnější na stolici s. Petrské církev Boží řídili.

Za nebytí papežů v Římě rozpadl se tento starý palác. Papežové navrátivše se do Říma, přebývali ve Vatikanu a časem na Quirinalu.

Nynější palác byl vystaven od Sixta V. r. 1586, a r. 1839 od Řehoře XVI. opraven a novým Museum ozdoben. Zde jest Capella Sancta Sanctorum, již r. 383 známá, v níž drahé ostatky se chovají. V třináctém století přestavená a padesáti pěti točenými sloupy ozdobená stala se domácí kaplí papežskou. Ve zvláštní kapli jsou ony mramorové schody z Jerusaléma, Scala Santa, po nichž Kristus Pán k Pilátovi kráčel.

Proti bráně S. Giovanni dal Benedikt XIV. vystavěti kapli a do ní poobraziti onen znamenitý mosaik z Triklinium Leona III. (795—800) představující: zjevení Krista P. po zmrtvých vstání; na pravé straně jest Kristus P. na trůnu sedící, an klíče papežovi Silvestrovi a praporec Konstantinovi podává, na levé ale jest sv. Petr na trůnu podávaje Leonovi III. pallium a Karlovi Velkému praporec.

Obelisk Lateranský.

Na náměstí proti městu stojí před palácem nejvyšší římský obelisk, jej viděti jest již z daleka v rovné ulici od Kolosseum k němu vedoucí. Z Heliopolis v Egyptu přivezl jej Konstantin do Alexandrie, Konstans pak do Říma a tam r. 357 v Circus Maximus jej postavil.

R. 1587 pod zemí šestnáct střevíců hluboko nalezen a od Sixta V. mistrem Fontanou byl zde postaven. Nejvyšší tento obelisk z červené žuly, ozdoben s obrazopismem od dola až na horu se všech čtyr stran, jest z podstavy z jednoho kusu kamene, a v celosti dva a dvadceti sáhů, čtyry střevíce vysoký.

S. Croce in Geruzaleme.

Tento znamenitý kostel u městkých zdí starého Říma vystaven byl od císařovny Heleny ke cti nalezeného od ní sv. kříže; r. 720 a 1144 obnoven a 1743 znovomoděn. Do dolejší kaple jest vchod ženám zapověděn. Zde a u sv. Petra chovají se větší částky svatého kříže. Kostel stojí na místě zahrad Varianských, kde Heliogabalus své hanebné prostopášnosti prováděl. Vedlé kostela jest malý klášter Dominikánů. Jeden z nich mne vedl do Amphitheatrum Castrense vnitř zasypaného a v zahradu obráceného. Vně městských zdí činí toto Amphitheatrum okrouhlou valní zeď. Bývalé oblouky mezi sloupy aneb zloubení se později zazdilo, a celé stavení stalo se baštou.

Na druhé straně kostela jsou v zahradě veliké zříceniny bývalého Nymphaeum Alexandrova, veliký výklenek se strannými zdmi, kteréž bývalo chrám Lady a Milka a jmenovalo se Sessorium. Zde nalezená socha manželky Alexandra, která zde Ladu představovala, jest ve Vatikanu.

Odtud nedaleko jest viděti několik oblouků z velikých kvádrů „alla rustica“, pozůstatky vodovodu Aqua Claudia. Vydrápal jsem se na staré městské zdi s vodovodem „Aqua Felice“ od Sixta V., protože se před tím co klášterník Felix jmenoval, tak nazvaném, jenž jej zase v předešlý stav uvedl. Zde jsem na starých hradbách stál, dívaje se s podivením na ony staré obrovské zdi, táhnoucí se samými oblouky pět až šest našich mil.

Palazzo Quirinale.

Palác tento od Řehoře VIII. začatý a od Pavla V. mistrem Maderno dokonaný má nad hlavní branou pavlan (loggia), z něho papež lidu požehnání dává. Na věži s hodinami jest veliký mosaik od Maratta. Ku bráně Porta Pia má tento palác dlouhé křídlo, v kterémž se, když nový papež se voliti má, Konklave držívá. Veliké zahrady ověnčují tato veliká stavení. Zde se vyráželi chovanci Propagandy, t. j. onoho velikého ústavu pro rozšiřování víry, kde se jinoši všech národů a řečí vychovávají a připravují za missionáře. Mluvil jsem s dvěma Irčany, s jedním Jihoamerikánem a s jedním Francouzem. — Před palácem na naměstí

Monte Cavallo

stojí egyptský obelisk z červené žuly bez obrazopisma, vysoký mimo podstavu sedm sáhů tři střevíce; býval prvé v Mausoleum Augusta,

zde od Pia VI. postavený. Vedlé něho stojí velikánské sousoší koňokrotitelů (dioscuri). Na jednom nápis „Phidias“, na druhém „Praxiteles“. Plinius svědčí, že jeden z těch kolosů jest dílo Phidia. Stály prvé v lázních Konstantinových. Zde také ona velikánská mísa žulová, osm a dvadceti střevíců v průměru, kteráž někdy stála na Forum.

Quattro Fontane.

Jde-li se od Quirinálu silnicí rovnou dle konklave, tu se vidí v krásném průhlednictví brána Porta Pia, a přichází se na malé náměstí Quattro Fontane. Zde v středu křížují se čtyry dlouhé rovné ulice, z nichž jedna na obelisk u basiliky S. Maria Maggiore, druhá na obelisk Quirinalský a velikánské sousoší; třetí na obelisk před kostelem S. Trinita ai Monti, a čtvrtá na bránu Porta Pia, přímo tažena jest. M. Angelo, vystavitel této brány, žádal míti na ní též jeden obelisk. Čtyry rohy tohoto náměstí jsou tupohranné, a u každého studně ozdobená sochami. Jeden roh zajímá malý kostel a klašter Trinitarů; oboje má velkost a podobu jednoho ze čtyř pilířů kuple svatopetrské.

Kostel sv. Bernarda s klášterem Cisterciánů na vrchu Viminálském jest vysoká Rotunda s klenutím na způsob Pantheona kassettovaným. Bývala někdy veliká síň lázní Dioklecianových. Ze vzdálenosti od ostatních pozůstatků dá se souditi na obšírnost těchto lázní.

Lázně Dioklecianovy.

Tyto lázně největšího objemu, měly tři tisíce láznic, t. j. malých komůrek, které větším dílem lampou osvíceny bývaly; mimo to veliké prostranné síně sloužící za knihovnu, obrazárnu a t. d. Zde bylo dvanácte set mramorových sedadel, která nyní leckdes v kostelích za biskupské stolice se potřebují. Přes dvě stě sloupů se odtud vzalo ještě v šestnáctém století. Bohatí Římané mívali lázně ve svých domech; tyto byly pro obecný lid staveny od císařů velikým nákladem a nádherností, by si lid naklonili. Povídá se, že čtyřicet tisíc křesťanů na tomto obšírném stavení pracovati muselo. Také prý se zde cihly našly křížem znamenané. Z nejvyšších síní těchto zřícenin vystavěl M. Angelo na rozkaz papeže Pia IV. veliký a krásný kostel v podobě kříže řeckého.

S. Maria degli Angeli.

Kdoby ze vnějška v prostřed zřícenin hledal takovou skvostnost a prostrannost! Šestnáct ohromných sloupů z červené egyptské žuly, z nichž osm na svém prvotním místě, bývalé veliké síně lázní, zůstaly státi, podpírají své staré římsy. Každý sloup z jednoho kusu má pět střevíců v průměru a přes sedm sáhů výšky. Krásné malby na obmítce od Domenichino a jiné výborné obrazy ozdobují jej. Na čisté mosaikové půdě jest též mramorem vykládaná polední přímka, dle které hodiny římské se

spravují. Vedle kostela u prostřed zřicenin jest klášter kartusiánský s malým hřbitovem pro mnichy cypřiši zastíněným. Mezi zbořenými zdmi jest pomorančová zahrada, z ní vůz pln pomorančů vyjížděl. Požádal jsem pacholka o dva pomoranče, dávaje mu peníz, za který bych byl je několikrát zaplatil. Vrtě hlavou: „Non é roba mia“, není to má věc, odpověděl. Milý byl by mi pomoranč, však milejší byla mi jeho odpověd.

(8. unora.) S panem Braunem navštívil jsem Jenerala Trapistů Geramb-a. Ačkoliv toho ctihodného starce truchlivá zpráva o smrti bratra a sestry jeho těžce zarmoutila, přece jeho obyčejná jasnost mysli prosvitala co jednotlivé papršky sluneční skrze tmavé mračno. Přislíbil mi něco napsati do mého Album; což také později učinil.

Ve společnosti několik známých vyšel jsem na libohrad

Villa Madama.

na vrchu Monte Mario. Vystavena byla od kardinála Julia Medici (Klementa VIII.) dle výkresu Julia Romana a Jana da Udine a ozdobena malbami na obmítce. Nyní hyne jako vše, co v Římě patří králi Neapolskému. Jméno má od Markéty Rakouské, manželky Oct. Farnese. Odsud jest proztomilá vyhlídka na Ponte Molo, na bojiště vítěze Konstantina, na celé oudolí Tiberské, na město, a při čistém povětří až na moře.

Oratorio s. Filippo Neri.

Na večer šel jsem do Oratorium sv. Filippa Neri. Pro obveselení a lepší vzdělání a povýšení ducha lidu, než se to stávalo v divadlech, způsobil tento lidomil každou neděli z večera své Oratorium ve zvláštní krásné kapli akusticky stavené. Nač též svůj dům a celé své jmění obětoval. Po krátké pobožnosti vystupuje pacholík na kathedru a přednáší krátkou vzdělávající řeč na shromážděné muže; na to začne čtverohlasí zpěv s provodem piána a violoncella. Hezky se hrálo, překrásně se zpívalo, škoda že slova nábožná byla vložena do hudby ze zpěvoher. Na to vystoupil jeden kněz z té congregace a učinil krátkou řeč. Po tom zase hudba a zpěv, čímž se shromáždění skončilo. Kněží vstupující do této kongregace nemají ničehož nežli byt za darmo, a zavazují se, vědám se oddati, opuštěnou a zanedbalou mládež cvičiti, a jistou hodinu vzdělavající řeč shromážděnému lidu činiti. Zde jsem mluvil s bohoslovcem Theinerem, jehož papež Řehoř v té kongregaci podporoval. Pádem svého bratra, který v Vratislavi slezské kacířství Rongianismu se přidržel celý zarmoucený v tichosti zde přebývá. Vedlé domu toho jest kostel s. Maria in Vallicella, aneb „Chiesa nova“ s krásnými obrazy Rubens-e. V kapli sv. Filippa jest obraz toho svatého, vzácný mosaik dle Guida.

(9. unora.) Čím častěji se chodí do chrámu sv. Petra, tím více zajímá. O kýžbych mohl od času k času života mého jej viděti. Quam dilecta tabernacula tua Domine! Vešel jsem zase do dolejší svatyně, která na den sv. Petra pro muže a svatodušní pondělí pro ženy otevřena a osvícena bývá. Jiného času jen zvláštním dovolením se otevře.

S. Onofrio.

Šel jsem na vrch Janiculus ku kostelu sv. Onofria s klášterem Hieronymitánů. Zde jsou krásné obrazy od Domenichino, Pinturicchio a Leonarda da Vinci. Odtud rozkošná vyhlídka na celý Řím. V kostele hrobní kámen s nápisem: „Torquati Tassi Ossa“. Starý znamenitý dub Tassův, jejž každý cizí navštívil a pod ním z krásné vyhlídky na Řím se radoval, byl nedávno od bouře vyvrácen.

Odtud jsem šel do kostela a kláštera nového francouských Salesianek na patě vrchu Janiculus, jenž jest jediný v Římě slohu gotického. Jedna z panen se vší přívětivostí mne do kostela vedla, kde jiné svou pobožnost konaly.

S. Maria in Trastevere.

Jak vážný jest tento prastarý kostel, pokuď se ví, první ku cti blahoslavené Panny vystavený od Julia I. r. 340, od Jana VII. r. 707 mosaiky velmi znamenitými až potud do-

bře zachovanými ozdoben; r. 1139 prostranější učiněn. Strop pozlacený jest ze 17. století. Dva a dvadcet nestejných starobylých žulových sloupů, v jejichž ohlavích Jupiter, Juno a jiní bohové se rozeznávají, dělí tuto ctihodnou basiliku na tři lodí. Obraz na stropu „Na nebevzetí Panny“ jest od Domenichino. V dolejší Confessí jsou hroby sv. papežů Calixta a čtyř jiných z prvních století. Veliký kámen oznamuje jména sv. mučedlníků, jichž těla z katakomb jsem se přenesla, a jiných svatých těl zde pochovaných.

Museum Kapitolinské.

V obou na proti sobě stojících palácích Konservatorů jest sbírka starobylých poprsí, soch, kovů, hrobů, oltařů a t. d. Též sbírka poprsí všech znamenitých mužů starých i novějších časů. Obrazárna není velmi znamenitá. Na schodech ve zdi jsou zazděné zbytky mramorových ploch plánu Říma za času Septimia Severa. V jedné síni ona tabule z kovu „Lex regia“, oznamující práva od římského senátu Vespasianovi udělená, na kterouž tabuli se Cola Rienzi odvolával, a z ní moc římského lidu dokazoval. V jiné síni staré kapitolinské Fasti aneb starořímský kalendář, poznamenání Consulů, legionů a t. d. Největší poklady jsou: „Umírající Šermíř“, dílo ze školy Pergamské, as sto let před Kr. P., „Jupiter„ z mramoru nero antico; „Centaurové“ z mramoru bigio

morato, dílo Aristea a Papia z Aphrodisium; „kapitolinské holubi“, mosaik vzatý z Villy Hadriana nedaleko Tivoli; kapitolinský Antinous, Venus, Alexander Veliký, Děvče s holubem a j.

S. Maria Maggiore.

(10. unora.) Jmenuje se „ad nives“, na sněhu, protože místo, na kterém chrám stojí, sněhem 5. srpna padlým poznamenané, Jana Patricia a papeže Liberia dle legendy snem obou stejným pohnulo, zde r. 352 kostel vystaviti ke cti blahoslavené Panny. Jmenuje se též „Ad praesepe“, protože jesle betlémské zde se chovají. Od papeže Sixta III. r. 432 byl kostel poznovu vystaven; v 12. a 16. století zase přestaven. Na vítězním oblouku střední lodi jsou mosaiky z patého století, velmi znamenité; ostatní jsou pozdějšího času. Hlavní oltář jest starobylý sarkophag mramorový. Oltář neviňatek jest též starokřesťanský sarkophag, nalezen v katakombách svaté Luciny blíže hrobu sv. Pavla apoštola, v ní se několik koster malých dítek našlo.

Dva a čtyřiceti skvostných jonických sloupů z mlékobílého mramoru z někdejšího chrámu „Juno Esquilina“, dělí basiliku na tři lodí. Celý strop byl pozlacen prvním zlatem z Ameriky přinešeným. V kapli Paulinské jest plochořezbou vyobrazeno, kterak Pavel III. přijal vyslance z Persie, z Congo a Japanu. Jeden z těch

vyslanců a sice černoch z Congo umřel brzo po tom v Římě a byl v té kapli pochován. Jistě každý černoch, kterýžto ono černé poprsí v oděvu Congoském od ostátního bílého mramoru se lišící spatří, zaradovati se musí, an vidí zde hrob svého krajana Antonia Nigrita vedle poprsí Klementa XII. a Benedikta XIV. a tím své pokolení od církve vymaněné.

Před předsíní na náměstí stojí vysoký korintský vyžlábkovaný sloup (jediný zachovaný ze Forum Pacis) nad ním socha blahoslavené Panny. Na druhé straně kostela stojí obelisk z červené žuly, prvé v Mausoleum Augusta, jejž Claudius z Egypta přivezl.

Umínil jsem sobě objíti starobylé zdi a brány celého Říma, co jsem také dílem pěšky, dílem v kočáru vykonal, a sice od Porta del Popolo až ku Porta St. Paolo na levém, od Porta Portuese až k Vatikánu na pravém břehu Tibery, vyjma zdi Vatikánu a Andělohradu.*) Řím má patnáct otevřených bran a pět zazděných.

Znamenitější z nich: Porta del Popolo; o níž dříve.

Porta St. Lorenzo, Tiburtina, vystavena od Honoria r. 402. Zde viděti starší silné zdi s trojím vodovodem Aqua Marcia, Tepula, a Julia se starými nápisy. Oblouk starší brány jest až na patu klenutí zasypán, a přece veveliký dost, že každý vůz projede.

*) Kolem zdí městkých vede dobrá cesta přes osm hodin délky.

Porta maggiore, Praenestina, Sessoriana, ohromné kvádrové stavení s vodovodem Aqua Claudia s velikými napisy, že od Vespasiana a Tita tyto budovy obnoveny byly. Písmena starobylá veliká a krásně vydlabaná z daleka čísti se mohou.

Porta s. Giovanni, Asinaria Celimontana, znovu vystavěná 1574.

Porta latina, písmeny řeckými „Alpha a Omega“ co starokřesťanskými symboly, prý, od Honoria, nyní jest zazděna.

Porta s. Sebastiano, Appia, vystavena od Appia Claudia Crassa 313 let před Kr. P. V bráně jest zazděný kříž s řeckým nápisem: „Milost boží“, snad z časů Belisara aneb Narses-a.

Velmi malebného pohledu jest Porta s. Paolo, Ostiensis, o níž již dříve, též brána S. Sebastiano a jiné s vysokými věžemi, a prastaré městské zdi s baštami cimbuřím obroubené. Veliké paměti vzbuzují tyto starobylé budovy. U bývalé brány „Porta Collina — nedaleko nynější brány Porta Pia — zastrašil město Hannibal, později Brennus; před branou Porta Salara stál Alarich; na bránu Porta Ostiensis udeřil Totilas; na bránu S. Giovanni hnali útokem Totilas, Belisar a Robert Guiscard, kterýžto poslední po druhé branou Porta del Popolo do města vrazil. Od brány sv. Sebastiano až k mému bytu potřeboval jsem dobrou hodinu.

S. Marco v palácu Benátském.

(11. unora.) Papež Marcus I. vystavil r. 336 tuto basiliku; Řehoř IV. r. 833 ji mosaiky ozdobil. Dvadcet sloupů jaspisových dělí ji na tři lodí. Pavel II. přistavil k této basilice sloupové předloubí, v němž kameny s starokřesťanskými nápisy zazděny jsou. V středu kostela stála bohatě ozdobená otevřená rakev, v ní tělo plátnem přikryto. Těla mrtvých nosívají se obyčejně v průvodu z večera do kostela, odkud druhého dne časně ráno v tichosti se na hřbitov odvážejí. Tentýž papež Pavel II. vystavěl také z kamení zbořených zdí z Colosseum veliký palác vedlé této basiliky, Palazzo di Venezia, v kterémž papežové delší čas přebývali. Nyní patří rakouské říši, a císařský vyslanec má v něm svůj byt a kanceláře. V tom palácu bydlí také několik umělců rakouských k docvičení poslaných a podporovaných. Do vyšších pater vede vedlé ouzkých schodů dřevem dlážděná chodba pro osly a mezky, na nichž starší kardinálové a ouřadníci do vyšších síní jezdívali. Listiny dané pod jménem: „Ad s. Marcum“, byly v tomto palácu vyhotoveny.

S. Pudenziana.

Prastarý tento kostel stojí na místě, kdež býval dům senatora Pudens-a, otce sv. Pudenciany a Praxedis. Byl pak Pudens jeden z nejprvnějších z vyššího stavu, který sv. Petra se ujav, v svém domě pohostinství mu dal, a kře-

sťanům povolil, zde služby boží konati. Zde na tom místě začalo první zrno křesťanstva se vkořeňovati; odtud zase první poslové víry se vysílali do Španělska a Francouzska. Z toho domu nejspíše pochází ona Curulská stolice, snad dar senatora, jíž apoštol užíval při shromáždění a která pod jménem: stolice (Cathedra) svatého Petra, po vše časy velice vážená až dosaváde v svatopetrském chrámu se chová. Stál ještě chrám starého zákona v Jeruzalemě, když tento rybář od jezera Genezaretského první svatyni nového zákona v Římě založil. Asi sto let později, okolo r. 145 vystavil Pius I. tento kostel na místě první modlitebnice (S. Damasus in vita S. Pii I.) V tom času měl tento kostel již svůj titul „titulus Pastoris“. Tak se jmenoval bratr papeže Pia I., jehož péči se tento kostel svěřil. Jedna postranní kaple až dosaváde se jmenuje „San Pastore“. Hadrian I. v osmém století ozdobil ten kostel mosaiky až potud dobře zachovanými. Též portál, velikého však nejistého stáří polovypuklou řezbou se zachoval. Na levé straně v staré mosaikové půdě jest studně, do které sv. Pudenciana ostatky mučedlníků ukrývala a nočního času v katakombách (S. Priscillae) na draze „Via Salaria“ pochovávala, tam se také její a její sestry sv. Praxedis těla vynašla.

S. Prassede.

Prastarý kostel na místě prý domu svaté Praxedis, byl již známý v prvních dobách

čtvrtého století, neboť již Antonius Silvanus r. 318 sloul: presbyter cardinalis sanctae Praxedis. R. 817 vystavil ho z novu Paskal I.; sv. Karel Borromeo jej opravil a znovomodil. Před předloubím jest malé vestibulum na dvou starých žulových sloupech. Čtyry a dvadcet korintských sloupů, v jejichž ohlavích ptáčky mezi lístím viděti, dělí basiliku na tři lodi. Osm sloupů z nich jest v pilířích zazděno. Mosaikové za velikým oltářem a na vítězném oblouku jsou od Paskala I. ze začátku devátého století. V kostele se chová mramorové roubení od studně, v níž sv. Praxedis ostatky mučedlníků ukrývala. V confessí jsou čtyry starokřesťanské hrobky s řezbami. V kapli „della Colonna“, se chová sloup, u kteréhož Kristus P. bičovan byl. Pro drahé mosaiky jmenovala se tato kaple „Orto del paradiso“. Zde se ukazují též některé památky sv. Karla Borromea. Při tomto kostele jest od roku 1198 klášter Benediktinů z Vallombrosa.

S. Martino ai monti.

Jmenuje se tento kostel také S. Silvestre e Martino, vystaven od Symmacha okolo r. 500, opraven v 9. století; r. 1295 dán od Bonifacia VIII. Karmelitům. Čtyry a dvadcet starobylých sloupů dělí jej ve tři lodi. Při opravení a ozdobení toho kostela r. 1650, čemuž general Karmelitů, Pater Filippini, celé své dědictví 70,000 *) skudů obětoval, vynašel se vedlé

*) 147,000 našich zl.

staré dolejší krypty pod zemí v starých zděch bývalých lázní Domitiana a Tita, prastarý kostel sv. papeže Silvestra, kdež on, dříve nežli církev svobody nabyla, své sídlo míval. Jmenovalo se toto místo: „Titulus Equitii“ (*Anastasii bibliotheca in vita Silvestri.*) Silné zdi, vysoké klenutí a porušená půda mosaiková z bílých a černých kamínků, jest to samé starořímské dílo, jako v ostatních vykopaných síních těchto lázní. V této podzemní síni slavil sv. Sylvester dva sněmy r. 322 a r. 325, v kterýchž Ariánské učení se zavrhlo a rozsudky otců Nicenského sněmu papežovi se předložily a potvrdily. Zde na tom místě tedy základné učení církve bylo stvrzeno, zde Symbolum Nicenské zasvěceno. Jak svaté mi bylo to místo! Na jedné straně viděti velmi porušené staré malby, mezi nimiž obraz Panny Marie, kterýž byl od Sylvestra po skončení pronasledování církve pod jménem „Maria Gaudium Christianorum“ zasvěcen. Ačkoliv tuze porušen byl, nedali ho zrušiti, nýbrž udělal se jemu podobný mosaik nedaleko něho. Maria má štolu aneb roušku, podobně obrazům v katakombách, které modlící představují. V středu modré kulaté půdy jest beránek s knihou pod nohami; na jedné straně sv. Jan křtitel s nápisem: Ecce agnus Dei, qui etc.; na druhé straně sv. Jan evangelista se slovy: In principio erat verbum a t. d.*) Což se srovnává s uzavřením Nicen-

*) Eyhle beranek Boží, — Napočátku bylo slowo.

ského sněmu. Nad tímto původním kostelem vystavěl Symmachus basiliku. Do starého pak podzemního kostela muselo se choditi ještě ve dvanáctém století, protože se zde obraz sv. Tomáše z Canterburry nalezl. Později pak až do šestnáctého století docela se na něj zapomělo. V hořejší basilice jest vyobrazení sněmu (s anachronismy) a tímto italianským nápisem: „Na tomto svatém místě, prvé znamenité lázně císařů Tita, Domitiana a Trajana, byly od sv. papeže Silvestra slaveny dva sněmy; první léta Páně 322 v přítomnosti Constantina Velikého, svaté Heleny, Calfurnia Pisone, praefekta římského, celého kněžstva z Říma, a 284 biskupů; druhý leta 325 v přítomnosti toho samého císaře a 225 biskupů; a bylo zde potvrzeno usnešení sněmu Nicenského v Bithinii; odsouzeni byli Arius, Sabellius, Victorinus, a jejich knihy v přítomnosti císaře spáleny. — Baronnius. annal. CCCXXX.

Sette Sale.

Nedaleko toho kostela jest devět vedlé sebe vystavených velikých síní aneb chodeb, jmenovaných „sette sale“; od jedné do druhé jsou překlenuté vchody však ne rovně, nýbrž šikmo skrz všecky vedoucí. Buď to byly společné studené lázně aneb jen vodárny, z nichž se vody do lázní Titových pod nimi ležících, a snad také do Colosseum a Meta sudans vodily. Vně jsou viděti výklenky pro sochy. Jedna

z těchto chodeb jest zasypána. Zde se vynašlo překrásné sousoší „Laokoon se syny“, nyní ve Vatikanu. V okolí tomto se vynašlo množství nejvýbornějších soch.

(12. unora.) Pan Curtins opatřil mi dobré místo v kapli consistoriální, kdež toho dne papež podal klobouk kardinální franckému biskupu z Arras, La Tour d' Auvergne. Seznámil jsem se zde s hrabětem Gab. Keglevichem, kterýžto vraceje se z Neapole, k této slavnosti v drahém uherském oděvu přijel.

S. Pietro in vincoli. *)

S. Petr v okovách, proto tak sluje tento kostel, že se v sakristii chovají ve skříni, kovovými dveřmi zavřené, okovy, v kteréž od Herodesa sv. Petr v Jerusalémě vložen byl. Eudoxia, manželka Valentiniana III. je do Říma přivezla. Praví se, že se s okovy, v kteréž byl sv. Petr v Římě vložen, při dotknutí sebe samy spojily, načež prý ona r. 440 kostel založila. Později od Sixta IV. a Julia II. byl opraven. Tento skvostný kostel má tři lodi rozdělené dvadceti vyžlábkovanými sloupy z pariského mramoru. Zde nápis od r. 532; obraz sv. Sebastiana od r. 680; obrazy od Guercina, Domenichina, Guida Reni a j. Pomník Julia II. pověstný s velikánskou sochou Mojžíše od Michaela Angela. V tomto kostele r. 1073 stal se papežem Hildebrand pop jmenem Řehoř VII.

*) Opakuji, že sv. Petr byl hlavou k zemi ukřižován. Red.

(13. unora.) Tohoto dne se mi oznámilo, že na zejtřejší den obdržím audiencí u svatého Otce.

Audiencí u svatého Otce.

(14. unora.) Pan Curtins uvedl mne do jedné síně ve Vatikanu, v které již několika panů shromážděno bylo, z nichž jeden po druhém audiencí obdržel. Mezi tím ukázal mi tento pán velmi prostou kapli, v které papež každodenně, posluhován od jednoho Acolytha, mši sv. sloužívá; také jeden prostý pokoj, kdež samotný, „velmi zřídká v společnosti nějakého přítele“ jídá. Nyní byv veden do předsíně nalezl jsem Maggiordomo Pallavicini-ho a jednoho světského komorníka v černém španělském oděvu. Odtud vkročiv do jiného pokoje čistě a prostě upraveného, uzřel jsem několik kroků od dvéří u psacího stolu stojícího papeže v prostém bílém oděvu bez všeho odznaku. Polibiv kříž na noze pozdravil jsem ho těmi slovy: „Il nostro arcivescovo, il mio prelato e tutti i miei cari fratelli m' hanno caricato, quando saró prostrato ai piedi di Vostra Santitá, di presentare la loro somma venerazione“. Papež mi dal požehnání, podal mi ruku řka: „La benedizione per tutti chi si sono raccomandati“. Nyní začal přívětivě v nejlepším rozmaru ledcos povídati, a vzal mne s sebou k oknu. Bylo poledne, libezné a jasné povětří, vyhlídka odtud proztomilá na velikánské svatopetrské náměstí, na krásně osvícené město, které vše

vnady své k Vatikanu obrací, na malebné dlouhé vodovody skrze Campagnu až na krásné modré vrchy Albanské, na druhé straně na špičaté hřbety Apennínské sněhem kryté; — více než vše to, obdivoval jsem prostomilost ctihodného vedlé mne stojícího starce. Ačkoliv jeden a osmdesáte let starý, vyhlížel velmi dobře, oko měl čisté a jasné, hlas silný, řeč a chůzi čerstvou. Jeho přívětivostí, o kteréž každý cizí svědectví dává, hluboko pohnut, chtěl jsem se poroučeti. „Eccoli vengono domandare la benedizione per diventar pazzi“, Vidíte je, pravil, přicházeti pro požehnání, aby se blázny stali. Viděl jsem osm všelikými barvami ošacených jezdců s troubami a praporci, ani se postavili u velikého obelisku. Po vykonané úctě poděkovav se za tu milost, poroučel jsem se veden jsa od komorníka skrze síně, chodby, dolů obrovskými schody až k obelisku. Nyní teprv otevřel svatý Otec to samé okno, u něhož jsem s ním stál, v druhém patru druhé od rohu paláce, dávaje požehnání. Jezdci zatroubili, a táhli po městě, oznamujíce začátek Karnevalu. Nyní jsem teprv slovům papeže porozuměl, an k nim přidal: „žádného neštěstí se posud nestalo.“

Karneval.

Byla dnes sobota před nedělí Sexagesimae, kteréhož dne v třetí hodinu odpolední velkým zvonem kapitolinským začátek římského Karnevalu se oznamuje. Okolo dvou hodin již

množství lidu římského i cizího na Kapitolu se shromáždělo. Ve veliké síni palácu, Senator římský, kníže Corsini, v dlouhém šarlatovém oděvu, sedě na trůnu, obstoupen od komonstva, od šlechtické a měšťanské stráže, vše v bohatém a nádherném oděvu — přijal tři židy v černém taláru, kteří na tento den každoročně o snášelivost a ochranu prosívají. Což se jim na zadanou prosbu zde veřejně přislibuje. Řeklo se mi, že židé za to v ten den ony bohatě ozdobené praporce za vítěznou oslavu závodních koní při Karnevalu obětují. Okolo třetí vystoupil Senator se svým komonstvem ze síně kapitolinské a velikým zvonem se zvonilo, z děl se střílelo. U schodů palácu připojili se k němu Conservatorové (radní), též v dlouhém šarlatu oděni. Všecko s množstvím diváků všeho stavu se odebralo dolů ze schodů Kapitolu, kde veliké zlatem se třpitící kočáry pro Senatora, Conservatory, vysoké ouřadníky a pážata připřipraveny stály. Muži v nádherném oděvu vedli na způsob starých vítězních tažení bohatě ozdobené koně; na každém kočáru druhdy něco více znamenající nápis se zlatými písmenami: S. P. Q. R. Hudebníci, jezdci s oněmi praporci a stráže předcházeli. Slavné toto tažení se zdlouha pohybovalo na Benátské náměstí, kdež veliké pavlany, suknem potažené, pro osoby vyšších stavů připraveny byly. Celé náměstí Benatské a Corso, odtud až k náměstí Piazza del Popolo, as půl hodiny dlouhý, naplněno

lidem, též všecka okna, pavlany a střechy. Domy, balkony různobarevnou tkaninou a kvítím ozdobeny; na zápraží z obou stran tisíce stolic a lavic za malý plat propuštěných; celá dlouhá široká ulice naplněna tisíci vozů, z nichž jedni z jedné strany sem z druhé tam se zdlouha pohybují, mezi nimi lidu a maškar, žeby jablko nepropadlo. Na levo a pravo dlouhého Corso na náměstích a v ulicích postaveno vojsko všeho druhu s hudebními sbory. Množství chlapců s košíky podávají kytky a confetti na prodej. Se všech stran jako krupobití hází se kytkami a confetti z kočáru, s okna dolů do okna nahoru. Ne všecky confetti jsou cukrové, větším dílem obarvená zrnka. Chudí sebírají kytky a zas je za odměnu podávají. Všecko žertuje a se směje. Vznešený zapomene tu dobu svého důstojenství, chudý své chudoby, churavý své churavosti, bohatý své hrdosti, žebráku nenapadne zde žebrati, zloději nenapadne tu dobu krásti; vše zde sobě rovno a poprášeno se raduje a jeden druhému s toho se vysmívá. Outlé pohlaví v kočáru chrání tváři své síťovitými larvami růžové aneb bělomodré barvy, držíce je v levé jako štít proti outoku a házíce pravou confetti aneb kytky. Jest to sice nevinná zbraň, ale mnohé srdce bývá tím raněno. Z obratlivosti a ze slušnosti při tom házení poznají se Římané. S mnohých stran hází se na měřice confetti; jaká to radost, jaké řechtání, když společnost od okna aneb z bal-

konu se odstraniti musí, aneb některý kočár právě zasypan bývá! Což větším dílem cizí činí, jichž o tom času přes šedesát tisíc zde bývá. Na znamení z děl, všecky kočáry jako mocí kouzelnou zaniknou a se do stranních ulic odeberou. Lid se hrne na obě strany zápraží oddělení jízdy kvapem se žene přes celý Corso. Po malé chvíli osm závodních koní bez stroje, jichž hřbety do cela šumichou posázeny jsou, od náměstí Piazza del Popolo se spustí, a hulákáním lidu a šuměním šumichy zdivočeni, co šipka mžikem celý Corso přeletí. Na náměstí Benátském rozsuditelové přiznají cenu nejrychlejšímu. Každý, kdo ponejprv to vidí, zalekne se a očekává nějakého neštěstí. Děla hřmí, zvon zvoní, a v tichosti se rozcházející lid modlí se Ave Maria.

Tím způsobem se drží Karneval každý den, vyjímaje pátek a neděli, ode tří až k večeru. Masopustní úterý pak z večera tak nazvaná radovánka Moccoli se nejvíce vyznamuje. Jak se soumrkne, drží každý krátkou voskovou svíčku v ruce, rožže ji, křiče: „Ecco il moccolo“,*) hledí svou ochrániti a jinou pak zhasnouti. Nemáli kdo světla aneb když se mu zhasne, obklíčen jest hromadou křičících: Eccolo senza moccolo. Těmi semotam se pohybujícími tisíci a tisíci světylkami, s tím stotisícohlasým křikem a smíchem dosahuje veselost nejvyššího stupně. Na dané znamení zanikne svě-

*) Hle světlo! Moccolo jest kus voskové svíce.

tlo i hluk, lid se v tichosti rozchází, jenom „Eccolo-Moccolo“ nepřestane zvučeti v uších.

Při hemžení tolika lidu, vše až na nejnižší luzu se pohybuje slušně, nevidí se opilosti ani rozpustilosti, velmi zřídka se slyší o krádeži, nikdá o neštěstí. Přes sto a dvadcet tisíc lidí, mezi nimiž cizí ze všech krajin světa, takové množství vozů, a všudy takový pořádek, že se tomu každý diví. Kdyby se tyto radovánky v jednom velikých severních měst držely, jakého vojska byloby třeba, udržeti takový pořádek; jakých rozpustilostí nepáchal by lid tam opilství oddaný, o jakém taškářství a daremnosti nebyloby slyšeti?

V tom okamžení, když zvon Kapitolinský oznamuje začátek Karnevalu, a stkvostné tažení se vší veselostí s jedné strany kráčí po kapitolinských schodech dolů: táhne na druhé straně po schodech dolů skrze Forum bratrstvo až na oči v popelavém oděvu zahaleno do Colosseum, *) — modlí se křížovou cestu a počíná postní pobožnost.

(15. unora.) Po nočním dešti povětří se něco ochladilo; jasné nebe pak uvádí mne na mysl, jako bych byl v naši krajině ze začátku měsíce června. Teploměr ukazoval v stínu o poledni + 12 R.; předtím + 18.

Na večer u stolu uvedl mi pan vyslanec mně dobře známého bývalého ministra mexi-

*) Kde křesťané bývali divoké zvěři předhazováni.

kánského Gutierez-a de Estrade, kterýž mne několikrát navštívil, když jsem po nastuzení byl se roznemohl.

Vatikan.

Ačkoliv Lateran ode čtvrtého století býval hlavním sídlem papežů, přec již za starých časů bydleli oni také po nějaký čas ve Vatikánském palácu blíže hrobu s. apoštola. Po navrácení z Avignonu měli své sídlo ve Vatikanu, někdy také v Quirinalu, zvlášť letního času, pro zdravější vzduch. Vatikan se od času k času zveličil, obnáší dva a dvadcet dvorů, a jedenáct tisíc síň, světnic a t. d. Objem všech stavení k němu patřících hádá se tak veliký jako celé Sardinské hlavní město Turin.

Od pravého sloupořadí na svatopetrském náměstí vede dlouhá chodba bez stupňů vždy více a více vystupující půdou k velikým schodům, Scala reggia. Semotam stojí švejcarská stráže v malebném oděvu s bradaticemi*) v ruce. Tyto schody vedou k velikým síním: Sala reggia, Sala ducale, Capella Paulina, a Capella Sixtina.

V kapli Paulinské jsou znamenité malby na obmítce: Obrácení sv. Pavla, a ukřižování sv. Petra od Mich. Angela. Zde bývá boží hrob.

Capella Sixtina, vlastně kaple papežská, tak jmenovaná od Sixta IV., kterýž ji r. 1473 vystavěl, jest veliký podlouhlý čtverhran, jehož strop a zdi malbami na obmítce představují-

*) Hellebarden.

cími svatou historii ozdobeny jsou. Na zdi jedné ouzké strany jest ono výtečné vyobrazení posledního soudu od Michaela Angela, deset sáhů vysoké a pět sáhů široké, začež až do smrti každoročně 2000 skudů (à 2 zl. 6 kr. stř.) dostával. Andělové volají surmami mrtvé z hrobů k soudu Syna Božího, an v oblaku se znamením kříže, dobrým nebe za odměnu: zlým pak peklo za trest usuzuje. Sbor Svatých modlitbami a zásluhami dobrých skutků k pomoci přispívá. Andělové duše blahoslavených do nebe vyprovázejí, a jiným na milost přijatým pomáhají se vydrati z rukou ďáblů, ani mocí je udržeti se vynasnažují. Andělové duše zlých útokem na nebe dorážející dolů svrhují; Charon je veslem bije*), a ďáblové je vlekou ku převozu přes Acheron. Minos (podobizna Biaggia ze Sieny, bývalého obřadníka Pavla III.) jim v pekle místa vykazuje.

Toto veliké znamenité dílo mělo již několikrát pro množství nahých osob býti zrušeno. Zachovalo se však tím, že Daniel da Volterra a Pozzi mnohým tělům šat přimaloval.

V prvním dvoře Vatikanu ve dvou patrech jsou překlenuté pavlany běžící ve dvou křidlech vysokého stavení. Klenutí prvního patra jest ozdobeno arabesky a vinními révy od J. da Udine; druhé patro jest ozdobeno arabesky a obrazy biblickými dle kreslení Rafaela na ob-

*) Dante.

mítce, tak nazvané Loggie Rafaelovy. Odtud se přichází do síní veleslavných jmenovaných Stanze di Rafaele, bývalých stkvostných síní Leona X.; později stavši se obydlím vojenským Francouzů byly něco porušeny: později však zase napraveny:

1. Stanza della Segnatura s malbami představujícími předměty theologie, filosofie, básnictví a právnictví s mnohými podobíznami učených mužů onoho času.

2. Stanza d' Eliodoro s biblickými a historickými malbami.

3. Stanza dell' incendio, síň tak nazvaná od vyobrazení ohně v blízkém dílu města Borgo požehnáním Leonovým udušeného. Na domlouvání Rafaela zachovala se na stropě stará malba jeho milého mistra Perugina.

4. Sala di Constantino s výtečnou malbou představující bitvu s Maxenciem r. 312 u Ponte Mole (Milvio).

Obrazna Vatikanská.

Viděl jsem již tolik velikých obrazáren, ale žádná na mně takový dojem nepůsobila, jako obrazna Vatikanská. Má toliko jen čtyry síně a nemnoho obrazů; jsou pak ale nejvýtečnější.

Od Rafaela: Proměnění Páně — Na nebevzetí blahoslavené Panny, jmenovaná Madonna da Fuligno a — Korunování Panny.

Od Giulia Romana: Korunování Panny — to samé od Penni-ho.

Od Domenichina: Přijímání svátosti Oltářní sv. Jeronyma.

Od Quida Reni: Madonna in gloria, — Ukřižování sv. Petra.

Od Titiana: S. Sebastian.

Od Perugina: sv. Benedikt, Placidus a Flavia a j. V kapli sv. Vavřince jest vyobrazení života toho Svatého od Fiesole-a.

Sbírka starožitností ve Vatikanu.

Jest to pravý Labyrinth sestavající z předlouhých křižujících se chodeb, podloubí, nesčíslných síní, jedna do druhé vedoucích v dvou patrech, — do něhož umělecké poklady, egyptské, řecké, etruské a římské, buď co svědkové dějepisů pravdomluvní, aneb co vzory umění až posaváde nepředčené pro všecku budoucnost se vložily.

První chodba předlouhá a čistá a vždy otevřená obsahuje tisíce starých nápisů na kamenech ve zdich z dola až nahoru na obou stranách dle obsahu v třídách zasazených. V levé zdi jsou starokřesťanské nápisy, větším dílem v katakombách nalezené. Tatéž chodba mříží oddělená obsahuje dále na obou stranách množství mramorových soch, z nichžby se celé pluky postaviti daly: — poprsí, hrobky, vypuklé řezby, vasy, popelnice, pohanské oltáře, sloupy z drahého kamení a j. Odtud z jedné síně do druhé, každá čím dále tím více skvostnějšími věcmi naplněná, až konečně se přijde

do Belvederu, kdež nejvýtečnější poklady se chovají. Zde jest onen znamenitý Torso di Belvedere od Apollonia, — mužské tělo z bílého mramoru bez hlavy, bez rukou, bez nohou, něco málo nakloněné — snad Herkulesa po dokonané veliké práci odpočívajícího. Toto dílo za nejdokonalejší vůbec uznané, ustavičně se obdivuje. Nalezen byl tento dřík v ríceninách divadla Pompeja, kde Caesar zavražděn byl a nyní palác „La Cancellaria“ stojí.

V dvoru Belvederu, il Cortile, jest podloubí naplněné skvostnými sochami, oltáři, sarkophagy a všelikými řezbami. V každém rohu jest kaple z hora osvícená a v ní jeden z nejkrásnějších předmětů, jako:

Sousoší Laokoona, které někdy dle Plinia ozdobovalo palác Titův. Nalezeno bylo blíže „Sette sale“, které patřívaly k jeho lázním. Papež Julius II. daroval člověku, co je nalezl, polovici potravní berně u brány Porta S. Giovanni. M. Angelo jmenoval toto mistrovské dílo divem umění. Plinius jmenuje tři umělci: Agesandra, Polydora a Athenodora z Rhodus, kteří na něm pracovali.

Překrásný Apollo di Belvedere, nalezen v Antium, pravzor spanilosti spojené s zmužilostí jinocha.

Výtečný Antinous di Belvedere.

V čtvrté kapli „Perseus s dvěma pěstníky“ od Canovy, jehož nesmrtelné práce toho čestného místa zasluhují.

V podloubí Belvederu mezi jinými znamenitými starobylostmi chovají se veliké hrobky císařovny Heleny, Constancie — z červeného mramoru s vypuklou řezbou — též hrobka, napisy hrobní a jiné památky Scipionů. V mnohých síních jsou dobře zachované skvostné mosaikové půdy z paláců císařských, leskem barev a krásnými obrazy zajímající, zábradlím kolem ochráněné, by se neporušily.

Též znamenité jest Museum Egyptské a Etrurské od Řehoře XVI. postavené. Mezi sloupy z jaspisu, porfyru, a žlutého prosvítavého afrikánského alabastru vedou schody z vyleštěné žuly do hořejšího patra.

Dvě předlouhé v středu se křižující široké chodby, ozdobené malbou na obmitce, působící zajímavé průhlednictví, chovají knihovnu Vatikanskou. Z počátku jedné chodby jest socha sv. Hypolita, biskupa z Porto ze třetího století, sedícího na biskupské stolici, na ní kolem velikonoční oběh (cyclus) šestnácti roků krásnými řeckými písmenami vyrytý jest, což tuto sochu z bílého mramoru velmi vzácnou činí. Nalezla se v šestnáctém století u sv. Vavřince před městem. Naproti ní jest socha Aristidesa Smirnenského z druhého století z bílého mramoru. Ku knihovně této patří ještě mnoho síní. V rámcích za sklem jsou rukopisy z pátého až do osmého století. V šest a čtyřidceti nízkých skříních, na nichž starobylé vásy stojí, chovají se rukopisy.

Velmi zajímavé jsou starobylosti křesťanské, nalezené větším dílem v katakombách: hrobní kameny s výpuklou řezbou představující předměty starého i nového zákonu, skleněné nádoby s obrázky ve zlatě, všeliké nastroje mučení; lampy z kovu aneb z pálené hlíny s křesťsnskými symboly; nádoby svaté, kalichy, kříže, prsteny, lžičky, kulaté plosky z kovu jako patény, na nichž vyobrazený jest dobrý pastýř. Velmi mne zajímal překrásný mosaikový obraz B. Spasitele, as střevíc vysoký, pocházející z prvních časů křesťanských, v nich umění toto ještě květlo, nesahající přes třetí století. Ze středověku od šestého až k jedenáctému století, chovají se zde byzantinské a italianské malby, řezby, dyptycha, triptycha; též i popobizna Karla Velikého.

V jedné dlouhé chodbě s jedné strany jsou na zdech napnuté čalouny Rafaele, které byly v Nizozemí tkány, a od Leona X. pro Sixtinu určeny. Představují svatou historii nového zákona. Od Rafaele vyhotovené a malované vykresy (Cartoni) jsou nyní v Anglicku. Tyto čalouny, by barvy a jich světla více ohnivosti nabyly, jsou zlatem protkány. Živost barev tratí se již na mnohých místech; však pro jich výtečná složení patříť přec mezi nejvýbornější památky dokonalosti křesťanského umění.

Jaké poklady chovají tato přenáramná prostranství. V palácu tomto, mezi všemi ve světě největším a nejtišším, umění a vědy slo-

žily své nejvýtečnější plody co pravzory pro všecky národy a časy... „C'est tout un peuple de marbre qui habite le plus silencieux des palais et le remplit d'un éclat, d'une gloire, d'une majesté, qu' aucune cour vivante n'a jamais donnée aux satrapes de l' Orient. Au fond de ces portiques, de ces corridors, de ces galeries dans un coin reculé de ce labyrinth de marbre, de jaspe, de porphyre, on trouve une salle depouillé et modeste d'humilité chretienne; lá est assis un vieillard sur une chaise de bois, c'est le pape, comme un de ces hommes riches et hospitaliers des anciens jours; il a cedé aux étrangers toutes les magnificences de sa maison et s'est rétiré dans le grange avec ses serviteurs.“ Scenes de la vie italienne par Méry.

Překlad franzouského zní: „V tak prostranném, ze všech nejtišším a nejskvostnějším palácu ubytuje lid mramorový, dávaje jemu lesku, slávy a veleby takové, jaké ještě žádný živoucí královský dvůr až posud nedal svým satrapům na východu. Na konci těchto sloupořadí, korridorů, pavlanů najdeš ve vzdáleném koutu téhož labyrinthu z mramoru, jaspenu a porfyru, síň prostou a skromnou křesťanské pokory; zde sedí Starec na dřevěné stolici — jest to papež — jako jeden oněch mohovitých a hostinných mužů ze starobylosti, an ustupuje cizím všecku velebnost domu svého, odstraní se do záhumní se svými služe-

bníky.“ — Zde přijímá návštivy císařů, králů, knížat a všech rodem, důstojenstvím, umělostí a učeností vznešených; — zde rady dává a napomínává panovníky a jejich vyslance; — zde přivítává biskupy z celé církve Páně k Němu, jakožto ku středišti celého katolictva, o radu a pomoc v důležitostech církve útočiště béroucí — zde žehná a láskou odměnuje každého sluhu Páně pro pobožnost sem putujícího; — zde přijímá, poučuje, pobízuje a žehná posly, símě Slova Božího nevěřícím do dalekých krajin nesoucí; a jim co věrným služebníkům korunu mučednictví přislibuje; — zde přijímá srdečně každého bez rozdílu národu, stavu a náboženství ze všech končin světa; žádného neopovrhuje; každého i sebe chudšího přívětivostí a vlidností zajímá a potěšením a ulehčením oblažuje. Viděti jest velmi často celé davy chudých putujících z blízkých i nejvzdálenějších končin světa, rozličných národů, rozličných barev, rozličných oděvů a obyčejů, ani v síni s radostí očekávají nevyslovitelnou spatřiti a uctíti Otce svatého, Otce duchovního celého křesťanstva katolického, po celém světě mezi všemi národy rozšířeného. On přichází, — a vše slzami v očích mžikem na kolena se vrhne. — On laskavě co pravý otec jednomu každému se blíží, každému některá slova přívětivá a potěšitelná promluví, a ačkoliv pro mnohé ucho cizích národů nerozumitelná jsou slova tato, přec každé srdce

řeči jeho rozumí, ohněm lásky se rozže a radostí plápolá, o požehnání žádá, je obdrží a veleoblažené k domovu se vrácí a nikdá v celém svém živobytí na šťastnou chvíli tuto nezapomene. Pomyslíšli sobě, kolik tisíců každoročně ze všech stran světa pro pobožnost, pro ponaučení a důležitosti svědomí a povolání svého do Říma putují, a že každý uctu svou Otci svatému osobně proukázati žádající, tu milost také obdrží; — pomyslíšli sobě, kolik milionů již od vždycky sem pro to putovali, a které svaté, veliké a v historii znamenité osoby na tomto místě před Mistodržícím Páně se pokořily: — právě uznáš velebnost a důstojnost svaté této Stolice, jenž jest pravé střediště Církve svaté!

Villa Borghese.

Hned před bránou „Porta del Popolo“ jest tento proztomilý daleko se rozšiřující park knížete Borghese, jeho vlídností celoročně pro potěšení lidu otevřený. Krásné dráhy a cesty vedou skrze tmavé haje piniové, vavřinové a všeho druhu stromy, okolo zajímavých vodometů sochami ozdobených, okolo vodopádů, rybníků; zase skrze otevřené zelené palouky, jimž semotamo jednotlivá stavení živosti dávají, na pahrby krásnou vyhlídkou oko zajímající, až ku libohradu, v němž viděti jest starobylé krásné mosaikové půdy, starobylé sochy, vasy, kandelábry, skvostné sloupy a malby.

Fontana Termini.

Z veliké přídy ozdobené kolosální sochou Mojžíše u skály (od Prospera da Brescia) vylévá vodovod „Aqua Felice“ vodu do vodojemu. Tento vodomet jest nedaleko lázní Dioklecianových.

Fontana Barberini.

Čtvero delfínů podpírá Tritona, kterýž kolmo do velké výšky tak subtylný paprsek vody vyprýská, že jej sotva pozorovati jest (od Bernini-ho). Na náměstí Piazza Barberini jest kostel S. Maria di Concezione, v němž se nachází hrob knížete Alexandra Soběského, a kardinala Frant. Barberini, vystavitele kostela a kláštera kapucinského, s hrobním nápisem: „*Hic jacet pulvis, cinis et nihil.*

Basilika S. Paolo

před městem.

(3. března.) Na patě vrchu Aventinu po břehu Tibery vede stará dráha, Via Ostiensis, skrze zbořeniny tak nazvaného oblouku „Arco di Orazio Coclite“ po starém spustlém Římu. Semotam prastarý kostel, říceniny obrostlé břečtanem a květoucím křovím, libohrady a jednotlivé domky se vypínají ze zahrad a vinnic nad sutinami bývalého starého města. Na pravo k Tibeře se vyzdvihuje vrch Monte Testaceo, pozůstavající ze třepů, které na to místo z celého města se vyvážely. Na tom místě, kde prý

Svatí apoštolové Petr a Pavel před usmrcením se loučili, stojí kaple s malou nemocnicí. Od městských zdí as půl hodiny cesty v nezdravé Campagne, býval statek nábožné matrony Luciny, která zde tělo sv. apoštola Pavla v Tre Fontane, půl hodiny odtud dále, sťatého, pochovala. Konstantin císař dal nad hrobem malý kostel vystavěti. Na konci pak téhož století od r. 378 až 390 vystavila se za Theodosia, Valentiniana II., Arcadia a Honoria nová převeliká basilika, jejíchž pět lodí se dělilo množstvím krásných sloupů z frygického mramoru (bílého s fialovými žilami). Stropu nebylo, trámy a střecha vnitř malbou, zlatem a stříbrem, zdi pak byly mosaikovými obrazy, podobiznami papežů, (od pátého století pravdivými) ozdobené, kteréž dala vyhotoviti Galla Placidia, dcera Theodosia Velikého, a sestra Honoria. Pod jedním obrazem stála jmena „Leo a Placidia Augusta“ (440—450) s nápisem:

Placidiae pia mens operis decus omne paterni
Gaudet pontificis studio splendere Leonis.

Na vítězním oblouku hlavní lodi:

Theodosius coepit, perfecit Honorius aulam
Doctoris mundi sacratam corpore Pauli.

Předdvoří kostela ozdobil papež Symmachus (okolo r. 500) vodometem.

Byl to nejvzácnější kostel v celém světě, a dobře zachován až na naše časy. Leta 1823 15. června při opravování a letování střechy

nedbalostí dělníka se zapoměla pánev s uhlím, tak vyšel oheň, a celou basiliku zrušil. Jediné díl křížové lodi s hlavním oltářem nad hrobem sv. apoštola a zadní mosaikový výklen pro trůn papežský se zachoval. Drahé sloupy ohněm se zvápnily a převzácné podobizny papežů a jiné obrazy a ozdoby mosaikové se zrušily. Řehoř XVI. velikým nákladem a velikou horlivostí z novu stavěl tuto basiliku. Těšil se ji r. 1850 dokonati a vysvětiti; však se toho nedočkal. Jediné křížová loď dokonaná a od odstatních lodí prozatím zdí oddělená sloužila toho času pro služby boží. Nad hrobem sv. apoštola jest vyšší oltář se stupněmi z bílého mramoru od zadní strany pro papeže; z přední strany několik stupňů vede dolů k menšímu oltáři, na němž každý kněz sloužiti může. Zde se zachovaly pilíře z frygického mramoru, jehož nikde více se neláme. Vida je, vzpoměl jsem na krásný oltář kaple Königswartské, z částí téhož mramoru v šutu této basilice od ohně zachovaných vyhotovený, jejž Řehoř knížeti Metternichovi pro tuto kapli daroval. Nový kostel bude míti strop s pozlacenými skřinkami.

Zvláštním listem opatřen musí býti, kdož chce viděti překrásné sloupy darované od Mehemeda Ali. Jest to šest sloupů a tolik také pilířů vyžlábkovaných as šest sáhů dlouhých ze žlutého prosvítavého afrikánského alabastru,

z nichž dva z kusů čistě složeny jsou, ostatní v celosti.

Vězňové pod dohlídkou vojenské stráže pracovali při stavení co podavači.

Vedle kostela jest starý klášter Benediktinů, v němž pro nezdravý vzduch jenom časem v roku několik kněží se zdržuje.

Aquae Salviae. Tre Fontane.

Jel jsem půl hodiny dále v kopčité Campagně okolo několika libohradů na pahrbech vystavených ku Tre Fontane. V malé, pahrbky obstavené dolině — Aquae Salviae — stojí nedaleko od sebe jeden větší a dva malé kostely s malým spustlým stavením. Dva Františkani, kteříž jen na čas zde bývají a pro nezdravé povětří v tomto smutném místě s jinými se střídají, otevřeli mi větší kostel sv. mučedlníků Vincencia a Anastasia z 7. století. Do něhož uvedl sv. Bernard své řeholníky, kteříž se později odtud odebrali. Druhá kaple se jmenuje Scala Coeli, na oltáři obraz sv. Bernarda. V třetí kapli jsou v jedné řadě tři studně, každá od sebe as dva sáhy vzdálená a mramorem ozdobená. U každé jest z mramoru „giallo antico“, vydlabaná hlava sv. apoštola Pavla, kterýžto na tomto místě stať byl. Odťatá hlava třikráte vyskočivši tři tyto prameny, prý, vyrazila.

Na zpáteční cestě nedaleko Tre Fontane spatřil jsem zdaleka veliký zástup až na oči

černě oděných mužů, ani naproti mně pospíchají. Za nimi jely dva vozy. Nemálo jsem se toho ulekl, mysle již na hrozný rozkaz banditů: „Faccia in terra“. Kočí mně pak upokojil ujištěním, že jest bratrstvo, které po obdrženém návěští vyhledává nemocné a mrtvé po celé Campagně. Pan vyslanec mne též pojistil, že osoby vznešeného stavu bývají oudové téhož bratrstva.

Basilika s. Sebastiano

a Katakomby před městem.

(4. března.) Před městem na dráze Via Appia v jednom oddělení katakomb jmenovaných „hřbitov sv. Calixta“, dal papež Damasus r. 367 vystaviti nad hrobem sv. Sebastiana tuto basiliku. Dolejší podzemní polookrouhlá kaple jest velmi památná. Neboť za časů pronásledování církve papežové s křesťany zde se skrývali a služby boží konali. V středu jest malý oltář s poprsími sv. apoštolů Petra a Pavla, jichž těla na krátký čas pod tímto oltářem ležela. Kolem té kaple ve vodorovných výklenkách ležela těla čtrnácti prvnějších papežů. Kolem zdi jest mramorová lavice, na níž v středu před oltářem jsou viděti známky oné mramorové biskupské stolice, na níž sv. papež Štěpan I. r. 252 za císaře Valeriana při službách božích přepadnut, s pěti jáhny usmrcen byl. Tato stolice přišla na prosbu Toskánského velkovévody Cosma III. do chrámu sv. Štěpána

v Pise. Nedaleko té kaple na místě hrobu sv. Sebastiana jest malý oltář s krásným poprsím téhož Svatého z bílého mramoru od Bernini-ho.

Katakomby.

Z kaple sv. Františky vede se do katakomb. Byl jsem v společnosti katolického faráře ze Šverina, Josefa Brochen-a, který také v tom samém domě co já, bytem byl. Mladý klášterník dal nám každému dvě svíce do ruky a vedl nás dolů. Katakomby, podzemní hřbitovy starokřesťanské, roztahují se takměř okolo celého Říma, pravý to Labyrinth podzemních chodeb, vykopaných v trasu, často po dvě i tři patra. Tento tras jest vulkanská prsť aneb popel krupniční, šedočervené barvy, tak nazvaná Puculana, kteráž se v Campagně hojně vynachází, a s vápnem míchaná dobrou maltu k stavení dává. Puculana u větší hloubce jest pevnější, a zde jsou vykopány tyto chodby 6 — 8 střevíců široké a vysoké. Po obou stranách chodeb v stěnách puculánových jsou horizontální hroby vytesány, každý o sobě dle velkosti těl, větším dílem tři nad sebou, as dva střevíce hluboké a 15 — 18 coulů vysoké. Puculana má tolik pevnosti co zpukřelý pískový kámen, odtud možno, tyto chodby a v stěnách i tři hroby nad sebou vykopati. Do těchto vydlabaných podlouhlých čtyrhranných děr kladla se těla v plátno zaobalená, a díra podlouhlým mramorem aneb hrnčenými ploskami

aneb cihlami zároveň se stěnou se založila a nepředyšně (hermeticky) zamazala. V těchto podzemních chodbách v čas pronasledování křesťané se skrývali a konajíce obět nejsvětější na hrobech mučedlníků, jeden druhého k stálosti ve víře napomínali. Častokráte i zde od nepřatelů přepadnuti mučeni bývali.

V těchto křižujících se chodbách vedeni jsme byli dolů nahoru; všecky hroby na tomto místě jsou vyprázněny, chodby nebezpečné kameny zastaveny. U jednoho rohu křižujících se chodeb jest hrob sv. Cecilie, nápisem poznamenaný. Jejíž tělo dal s mnohými jinými Paschal I. do kostelů přenésti. Dále se spustiti jest velmi nebezpečno. Velký díl těchto chodeb jest zbořen, zasypán a protržením vod prstí zavezen.

Živě jsem si zde představoval svatého Jeronýma, který na to samé místo bez mála před patnácti sty lety co študující jinoch často chodíval, o čemž sám v svém kommentaru na Ezechiele C. XL. zmínku činí: „Dum essem Romae puer et liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem aetatis et propositi diebus dominicis sepulchra apostolorum et martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quae in terrarum profundo defossae ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum et ita obscura sunt omnia, ut...“ Když jsem v Římě ještě pacholíkem byl a svobodným vědám se učil, obcházíval jsem s ji-

nými téhož stáří a předsevzetí v nedělích hroby apoštolů a mučedlníků, a často jsem vstupovával do krypt v hlubině země vykopaných, které po obou stranách v stěnách chovají těla pohřbených, a vše tak temné jest, že...

Vůbec skoro drželo se za to, že první křesťané římští používali k svým hrobům hotových jam aneb dolů, z nichž se písek aneb kámen pucolánový od dávna dobýval, tak jakoby katakomby před časem křesťanským již hotovy bývaly.

Tomu ale není tak. P. Macchi, jemuž papež uložil dohlížeti a říditi vykopávání, a k tomu učelu k jeho ruce šest ingenieurů přidal, oddal se velikou pilností a obětnou činností této důležité věci: ten dokazuje ve své práci „Roma sotterranea“, že katakomby, v nichž na miliony křesťanů pohřbeno jest, od křesťanů v prvních čtyrech stoletích vykopany byly.

Pohanští Římané pochovávali mrtvá těla buď do kameněných rakví (hřbiletů) aneb pálívali těla v osinku, a popel do malých výklenků v Columbarium dávali, což jenom bohatým a zámožným možno bylo.

Těla chudých a otroků a hovada pošlá zahrabávaly se v jamách na Esquilinu před branou — in puticulis od putescere, hníti, commune sepulchrum Romae miserae plebi. — Připustiti se může, že ze sta zemřelých as deset jen se kladlo do sarkofagu, aneb se spálilo; devadesát pak se házelo do jámy. Kdožby byl

z pohanů při takovém množství luzy (proletárů) a otroků tolik výloh činil, nemajících víry v obcování svatých ani ve vzkříšení těla. Hrdá mausolea stavila sobětná žádost, ještě stkvíti se po smrti. V Columbarium skládal se popel přátelům na památku.

A nebyliby staří Římané, ani o všem vypravují, také zmínku učinili o tom nesmírném, několik mil celé město co síť opásajícím podzemním hrobišti, jehož chodby dle rozvrhu vykopány jsou, kdyby se to za jejich dob bylo stávalo?

Čte se sice v starořímských spisech o jamách pískových a o roklích v kamenných lomech; ale nikde o velikém podzemním hrobišti. A tyto jámy a rokle, z nich staří pohanští Římané písek a kámen vyváželi, nejsou na žádném místě tak hluboké, jako katakomby. A jestli semotam něco do hlubokosti sahají, nejsou nikde dle nějakého plánu, nýbrž bez všeho směru kopány, jakkoli snadněji lepší písek aneb kámen vydobýti mohli.

Křesťané věříce vzkříšení těla a obcování Svatých, pochovávali své mrtvé dle způsobu židovského, jakž o tom písmo svaté u vzkříšení Lazara vypravuje. Jednomu každému i nejchudšímu zapravila církev pohřeb ze záduší, uznávajíc za milosrdný skutek, pochovávati mrtvé dle příkladu nábožného Tobiaše. Možnější křesťané dávali pro své rodiny vykopati po straně chodeb zvláštní kaple — cubicoli — jsouce

pamětlivi slov apoštola: „ne gravetur ecclesia“, by církev se neobtěžovala. To potvrzují nalezené nápisy: N. N. . . non gravat ecclesiam . . bisomum . . trisomum . . místa pro dvě, tři těla . . z čehož také vyplývá, že církev chudým pohřeb zapravila.

Katakomby s hroby křesťanskými jsou toliko na místech, kde se písek a kámen pucolanový kopával, a jmenují se také „ad arenas“; jsou však vždy v hluboké a tvrdší půdě. V písku pucolanovém nebylo možno, patra chodeb a v stěnách dva, tři hroby nad sebou kopati. Pročby Římané pohanští byli kopali písek tak hluboko, jehož všudy povrchně dosti se nalezá. A jestli hlouběji také kámen, tras (Peperin) k stavení lámali, zajisté ne kopali ouzké nesmírně dlouhé a pravidelné chodby, z nichž kámen vyvážeti příliš těžká by práce bývala, nýbrž na každém místě, kde tužší tras se nalezal, učinili prostrannější lom, z něhož větší lehkostí kámen vydobyti a vyvážeti se dal. V lomech tvrdého kamene okolo Říma nikde se posud nenalezly hroby křesťanské.

Již v prvním století byly v rozličných dílech města modlitebnice křesťanské — tituli — fary. U každého tohoto sboru byli ustanoveni hrobařové — fossarii —, kteří mrtvé svého okresu nejblíže před branou pochovávali, a sice vždy v chodbě již na delší čas hotové. Tito hrobařové bývali takměř nejnižší stupeň hierarchie, a jich úřad byl skutečně svatý. U kaž-

dého tohoto sboru — fary — byli ustanoveni Notarii, kteří děje mučedlníků — Acta martyrum — zaznamenávali.

Pronasledování křesťanů často na delší dobu se upokojilo. Vydobytá puculana aneb tras se prodal. Křesťané se od dne ke dnu množili, tak že na konci druhého století již veliký díl Římanů křesťany se stal. V tomto času mělo město nesmírnou lidnatost, ana se počítá přes dva miliony. Před všemi branami kolem města každý hřbitov ustavičně se rozšiřoval. Počítalo se již — dle Macchi-ho, Arringi-ho a j. šedesáte hřbitovů, které na rozličných místech začaty časem semotam pod zemí se spojily. Hroby zůstaly neporušeny, každé tělo mělo svůj nový hrob; bylali chodba naplněna, kopala se jiná.

Za času pronásledování křesťané zde se dobře ukrývavše a služby boží konavše mívali tajné vchodby, jiné kamením a pískem velikou opatrností zasypováli, leckdes na pahrbu stávala stráže, by návěští dala, kdyby nepřátelé křesťanstva chtěli je přepadnouti. Při vší té opatrnosti bývali přece někdy přepadnuti, zasypáni aneb zavražděni. Nalezený kámen s hrobním nápisem na dráze „Via Appia“ o tom svědčí: Alexander mortuus non est sed vivit super astra, et corpus in hoc tumulo quiescit, vitam explevit cum Antonio imp. qui ubi multum beneficii antevenire provideret pro gratia odium reddit genua enim flectens vero deo

sacrificaturus ad supplicia ducitur o tempora infausta quibus inter sacra et vota ne in cavernis quidem salvari possimus quid miserius vita sed quid miserius in morte cum ab amicis et parentibus sepeliri nequeant tandem in coelo coruscat parum vixit qui vixit IV. X. tem.“ ☩ ☧ ❦ ⚱.

Jiný: Tempore Adriani imperatoris Marius adolescens dux militum qui satis vixit dum vitam pro CHO cum sanguine consunsit in pace tandem quievit benemerentes cum lacrimis et metu posuerunt I. D. VI. ☧ ❦ (Arringi)

V těchto dobách nevyvážel se tras, by se tím neprozradili, nýbrž chodby již hroby naplněné celé se zasypaly šutem, kterýžto se dobyl vykopáním nových chobeb. P. Macchi našel takové zasypané chodby, v nich všecky hroby až dosaváde neporušeny byly.

Vynašly se sice někdy v katakombách, ale velmi zřídka maličkosti pohanské, které pak náhodou tam přišly; z čehož někteří soudili, že v nich i pohané se pochovávali. Křesťané se chránili dle možnosti všeho obcování s pohany a všeho se štítili, což pohanského bylo.

Macchi nalezl v jedné chodbě katakomb sv. Anéžky neporušené hroby, v nich docela zetlelá těla položena byla na vrstev vápna, v němž se dobře pozoroval vraz dvojího plátna, a sice tenčího okolo těla a silnějšího neprostředně na vápně ležícího. Až po tu dobu nikde se nenašlo vápna v hrobech; což on

vykládá tím způsobem, že tato těla v čas pronasledovaní nějaký čas v domech skrytá, později již sleželá tam se přenesla a na vápno položila, by povětří v katakombách tímto puchem se více nenakazilo. Známo jest, že nabožní křesťané, jako sv. Pudenciana a Praxedis, s vynaložením života svého, těla a krev mučedlníků v svých domech ukrývaly a potajmo v katakombách pochovávaly.

Do hrobů mučedlníků dávaly se skleněné aneb hrnčené nádohy s krví, někdy také všeliké nástroje mučení. Plosky mramorové aneb hrnčené, nimiž hrob nepředyšně s stěnou rovně zavřen býval, mívají nápisy a všeliké starokřesťanské symboly, jako: monogramma Krista ☧, kříž, palmu, kotev, věnec, rybu aneb řecké slovo ΙΧΘΥΣ, ryba, jehož písmena Ιησους Χριστος Θεου Υιος Σωτηρ, Ježíš Kristus Boha Syn Spasitel vyznamuje. Velmi často viděti holuba s ratolestí olivovou aneb s vinním hroznem v zobu. Všecky ty symboly potahují se na budoucí z mrtvých vstání a nacházejí se někdy také na stěně vedle hrobu v maltě vyryté.

Nápisy jsou latinské, někdy řecké, také latinské s řeckými písmenami; některé krásně v mramoru vyryté aneb na hrnčených tabulích psané; některé s písmenami nezhlednými v řeči prostého lidu, mícháním B s V, I s E a t. d. Hrobařové (fossarii) semotam svá jména připojovali, prosíce svatých mučedlníků o přímluvu.

Na mnohých místech, jako v katakombách u sv. Anéžky před městem, kde chodby ve třech patrech nad sebou se vynašly, a toho času tam pod zprávou Macchi-ho se kopalo, jsou malé čtverhranné kaple s jedním sloupem v každém rohu podpírajícím klenbu. Mezi dvěma sloupy na jedné straně nad kamenným hrobem sv. mučedlníka držívala se nejsvětější obět. Na stěně malovaný obraz. Před tímto tak spořádaným oltářem visela lampa; vše podobně mnohým oltářům nynějšího času. Nalezené hrnčené a kovové lampy mají křesťanské symboly; při mnohých se nacházejí řetízky, na nichž visely.

Semotam jest viděti malby představující biblické předměty: první rodiče, Noeho z hroznem, Abrahamovu obět, Mojžíše u skály, z níž se voda prýští, Daniela v lví jámě, tři mládence v ohnivé peci, Jonáše, Dobrého pastýře, Ukřižovaného spasitele, vyobrazení panny Marie, apoštolů, mučedlníků a jiná z nového zákona. Leckdes se vynašly mramorové sarkofagy, na nichž ve vypuklé řezbě ty samé obrazy se vynacházejí. (Arringi)

Tyto mramorové hrobky později v kostelích za oltáře se užívaly. Odtud až podnes každý oltář se podobuje hrobce, a do každého se kladou ostatky Svatých.

V některých těchto kaplích jest půda mosaiková.

Semotam se vynašly studně, které časem za baptisteria sloužily.

Vchody mají buď stupny, aneb vedou bez stupnů dolů. Na některých místech jest vchod do dolejšího patra velmi náhlý, protož viděti po straně stěny díry, by spouštící se dolů po provazu, nohou se zadržovati mohli.

V sedmém, osmém a devátém století množství těl sv. mučedlníků se vyzdvihlo a do oltářů v kostelích se pochovalo. Bonifacius IV. r. 608 dal osm a dvadcet vozů ostatků vložiti pod hlavní oltář v Pantheonu, kterýž se na to kostelem stal pode jménem: S. Maria ad Martyres.

Barbarové mnohý díl katakomb vyloupili, a mnozí s nalezenými ostatky zisku vyhledávali. Protož od církve zakázano, bez authentiky biskupa ostatky za pravé míti.

Kdykoli se tělo mučedlníka hrobním nápisem aneb jenom s některým kritickým znamením nalezne, vyzdvihne se z katakomb, by žádné zlé užívaní ním se nestalo a vloží se do Sacrarium. Neví-li se jméno, da církev jedno, jako: Justus, Innocens, Candida a podobné.

Žádá-li kdo sv. ostatky v Římě, hlásí se u ouřadu k tomu ustanoveného; ony se mu vloží do přinešené nádoby k tomu dle předpisu spořádané, zapečetí se a přidá se authentika bez úplatku.

Řím za času když papežové přebývali v Avignonu, zpustl až na 60,000 obyvatelů, a v těch dobách se také na katakomby zapomělo. Sixtus V počal svá zření na ně míti. Vykopáním zasypaných chodeb vynašly se znamenité památky, pro které Řehoř XVI. starokřesťanské Museum založil.

V tomto podzemním labyrinthu mezi křesťanskými hroby nalezá vzdělaný katolík rozzličná prostá znamení, symboly, malby, prosté nápisy, které však více zajímají a více obsahují, nežli mnohá, mnohoslavná, marnochlubná epitaphia našeho času, a kaple, v kterých se v dobách bouře na hrobech mučedlníků nejsvětější obět Nejvyššímu Bohu konala; kde křesťané strachem se shromážděli, a jeden druhého k stálosti ve víře napomínal. Z rozličných památek, které oku zpytajícímu se představují, cítí se přibližovati k prvním dobám křesťanstva a poznává, že učení a mnohé obřady církve, na kteréž tyto podzemní temnosti světlo lijí, až podnes velmi se sronávají s oněmi prvních křesťanů, pro které církev katolická bývá od nepřatelů osočována a pronasledována.

Katakomby kolem města Říma.

Na pravém břehu Tiberu:

1. Jeskyně Vatikanské,
2. Ad s. Calepodium u kostela sv. Pankracia před branou Porta Aurelia (Pancratiana)

3. Pontinianské před branou Porta Portuese. Na levém břehu:
4. Ad s. Lucinam u hrobu sv. Pavla na cestě Via Ostiensis před branou Porta s. Paolo (Ostiensis).
5. Coemeterium Calixti na cestě Via Appia u kostela s. Sebastiano před branou P. Appia (Sebastiano).
6. Ad s. Petrum et Marcellinum, nyní vnitř městských zdí, nedaleko Lateranu, protože Aurelian r. 270–275 zdi městké rozšířil. Bývaly též před branou, neb pochovati v městě bylo zákonem římským zakázáno.
7. Ad s. Castulum, s. Cyriacam s. Helenam blíže kostela s. Vavřince před branou Praenestina (Maggiore a Porta Tiburtina, s. Lorenzo).
8. Ad s. Priscillam, kde s. Pudenciana a Praxedis vyzdvíženy byly před branou P. Salara, na cestě Via Nomentana.
9. Ad s. Agnesem před branou Porta Pia (mezi starými branami P. Salara a Nomentana) daleko se rozšiřující katakomby; kde nad hrobem sv. Anéžky Constantin krasný kostel dal vystavěti, a nynějšího času P. Macchi kopání řídil.

Mausoleum aneb hrob Cecilie Metelly.

Na samotě v kampagně na dráze Via Appia, nedaleko sv. Sebastiana se všech stran zda-

leka jest viděti velikou okrouhlou věž na čtverhranné podstavě velmi malebného pohledu — Mausoleum Cecilie Metelly, manželky Triumvira Crassa, jejíž mramorový sarkofag nyní ve dvoře Farnéského palácu stojí. Tato vysoká, jedenácte sáhů v průměru silná věž, jejíž vlyz kolem kamennými hlavami zvířat ozdoben, a vrchol později cimbuřím korunován byl, sloužila v středověku za malou tvrz.

Nedaleko ní jsou říceniny bývalého Circus Maxentius (mylně Caracalla), v němž místa bylo pro 18,000 diváků.

Dále v tomto velmi zajímavém okolí jest studně s krásně obrostlým klenutím tunitým, jmenovaná Grotta nymfy Egerie; též malý chrám, nazvaný Deus rediculus, na památku, prý, že bohové Hannibala, kterýž až k tomu místu se přiblížil, od Říma odtáhnouti donutili.

V tomtéž okolí jest chrám boha Bacha s malým oltářem téhož boha, ze času Antonina, nyní kostelík Sant Urbano. V tomto spustlém chrámu skryl se sv. papež Urban I. r. 222 za času pronásledování a pokřtil zde Valeria, zasnoubence svaté Cecilie a jeho bratra Tiburcia. Vnitř jsou byzantinské malby od r. 1011, představující pána Krista a příběhy sv. Urbana, sv. Cecilie a j.

S. Lorenzo fuori le mura.

(5. března.) Před branou Porta Tiburtina (s. Lorenzo), čtvrt hodiny na cestě do Tivoli

vystavil Constantin r. 330 nad hrobem sv. Vavřince v katakombách svaté Cyriaky tuto znamenitou basiliku. Pelagius II. r. 578 ji obnovil a mosaiky na vítězném oblouku ozdobil. Adrian I. r. 772 ji rozšířil a Honorius III. r. 1216 ji zase opravil a mosaiky ozdobil. Dva a dvadcet rozličných starobylých jonických sloupů ze žuly dělí tři lodě. V ohlaví jednoho sloupu jest vypodobněna ještěrka, z čehož se poznalo, že tento sloup pochází z Porticus Octaviae. Dle Plinia ozdobovali dva umělcové Saurus a Batrachus tento Porticus, a když se jim nedovolilo jména připojiti na dílo své, vypodobnili jeden ještěrku, druhý žábu v ozdobách tohoto stavení, což jejich jména řecká vyznamenávalo. Dvě mramorové Ambony a krásná půda ozdobuje tuto basiliku. Starobylý sarkofag s výtečnou vypuklou řezbou, představující sňatek pohanský, pochází z časů Augustových. Presbyterium, zvláště stavení Konstantinovo, jest ozdobeno dvanácti výbornými vyžlábkovanými sloupy, korintského druhu, z mramoru frygického. Množství překrásných figurek obživuje ohlaví a architrav. Tato ozdoba pochází bez pochyby z jednoho nejkrásnějších chrámů pohanských. V hlavním oltáři jsou ostatky sv. Štěpana a Vavřince. Po straně kůru jest veliký starokřesťanský mramorový sarkofag, v němž sv. papež Damasus I. († 381) pohřben byl. Z kostela se jde do katakomb sv. Cyriaky.

Blíže toho kostela jest jeden římských hřbitovů, podobný velkému náměstí malým kamením čistě dlaždděnému, na němž ničehož není viděti než čtverhranné plosky v stejných řádách něco od sebe vzdálené nad děrami ležící, skrze ně těla do podzemních krypt se spouštívaly. Pomníky a nápisy jsou jediné kolem zdí. Naproti vchodu u zadní zdi jest malý kostel.

S. Agnese fuori le mura.

Asi půl hodiny před branou Porta Pia vede cesta mezi milohrady ku znamenitému kostelu svaté Anéžky, kterýž vystavil Konstantin nad jejím hrobem v katakombách obšírných tohoto místa. Tento kostel byl již r. 355 od Liberia a od Innocencia I. r. 401 opraven a v sedmém století od Honoria I. mosaiky ozdoben. Široká chodba, v jejíž stěnách kameny se starokřesťanskými hrobními nápisy v katakombách nalezené zazděny jsou, vede osm a čtyřidcet stupňů dolů do kostela na bývalou půdu katakomby, v ní sv. Anéžka pochována byla. Nad šestnácti krásnými sloupy vypínají se jiné outlejší v druhém patru, všecky korintského druhu z frygického mramoru a mistrně vyžlábkované. Jest zde stará biskupská stolice, starobylý svícen a poprsí Krista Pána od M. Angela. Tělo sochy představující sv. Anéžku, jest antika, k ní Nicola Cordieri hlavu, ruce a nohy z pozlaceného bronzu přidělal.

Takové skvostné Mausoleum obdržela brzo po její smrti ona třináctiletá dívka, jenž r. 305 pro čistotu a stálost ve víře umučená svou hrdinskou smrtí celé zástupy ku Kristu přivedla. Zde na tomto místě, vypravují Acta s. Agnetis, zjevil se rodičům u hrobu plačícím zástup panen oděných v roucho zlatem protkané a v jasném světle obcujících, kteří spatřivše dceru svou po boku beránka nad sníh bělejšího v sboru těchto panen, potěšili se. Na toto podání se potahuje každoroční svěcení bílých beránků 21. ledna v tomto kostele. Tito beránci se dávají k vychování pannám kláštera s. Antonio blíže S. Maria Maggiore. Z vlny těchto beránků dělají se Pallia pro patriarchy a arcibiskupy; a pak se kladou na hrob sv. Petra. Jest to bílá pentle s pěti černými křížky, přes hlavu po prsech a znaku, na půl lokte dolů visící.

Byl jsem velmi pohnut, vida v tiché a hluboké pobožnosti klečeti okolo hrobu sv. Anežky několik chovanců propagandy, kteří dříve nežli do dalekých krajin co missionáři vysláni bývají, u hrobů sv. mučedlníků modlitbou a rozjímáním k svatému a obtížnému povolání se připravují. Později jsem se s nimi sešel před kostelem. Jeden z nich, Abešín, mluvil též italiansky.

Na levo nedaleko kostela jest stará Rotunda S. Constanza. Toto stavení nepochybně dle starých krásných mosaiků, představujících toliko jen vinohradní práce a lisostroje, bývalo chrámem Bacha. Čtyry a dvadcet dvojsloupů

podpírají vysokou kupli, a spolu mosaikovou klenbu nižší chodby kolem ní. Zde stál prvé veliký mramorový sarkofag Konstancie, dcery Konstatinovy, kterýž nyní se chová ve Vatikanu. Alexander IV. (v 13. stol.) učinil z tohoto Mausoleum kostel. Nedaleko odtud jest viděti řiceniny bývalého velikého závodiště Hippodromus Constantini.

S. Maria del Popolo.

Císař Nero zavraždil sebe u propuštěnce Phaona na dráze Via Nomentana, tělo jeho se pohřbilo, dle Svetona, na pahrbu, Collis hortulorum. V okolí tomto nedaleko nynější brány Porta del Popolo, vypravuje jedna tradicí, vidíval lid na starém stromu ustavičně seděti krkavce; načež pověrečný lid, maje toto místo v ošklivosti, pod stromem kopati počal, a nalezla se popelnice s nápisem: „Popel Nerona“. Popel větrem roztroušen byl. Lid pak žádal, by toto místo popelem tohoto zuřivce zprzněné se zasvětilo kostelem blahoslavené Panně obětovaným. Paschal II. r. 1099 na žádost lidu tento kostel vystavěl, a dal mu jméno S. Maria del Popolo. Odtud též jméno blízké brány, která se před tím Porta Flaminia jmenovala. U toho kostela jest klášter Augustianů, v němž Luther přebýval.

Isola s. Bartolomeo.

(6. března.) V společnosti pana Brokena došel jsem na ostrov řeky Tiberu sv. Bartolo-

meo. Tiber na tomto místě jest nejširší a má veliký pád. Z města na ostrov vede most Pons Fabricius, dle nápisu vystavený od L. Fabricia 692 U. t. j. 62 let před Kr. P. Z druhé strany ostrova na Trastevere vede most Pons Cestius, pochazející z času republiky; však dle nápisu za Valens-e a Graciana r. 368 byl přestaven a zasvěcen.

Římané přivezli prý z Epidauru hada pro boha Aesculapa. Tento had vyskočiv z lodi ubral se na tento ostrov, na němž tomuto bohu na to chrám se vystavěl, jehož ostatky viděti jest pod klášterem u kostela sv. Bartolomeo, blíže něho v staré silné pobřežní zdi, kteráž ostrov na dolejší straně chrání, jest něco nad vodou v kamenu vytěsaný had. V kostele sv. Bartoloměje jsou ostatky tohoto apoštola od císaře Otty III. r. 973. přinešené; též tělo svatého Paulina de Nola; malby jsou od A. Caracci-ho. Vedle kostela jest klášter reformovaných Františkánů.

Druhý kostel na tomto ostrově s. Giovanni di Dio s klášterem milosrdných bratří (benfratelli) a s nemocnicí, jest sice malý, ale docela drahými mramory vykládaný. Celý kostel byl čistě ozdoben, protože druhého dne se slavila slavnost tohoto svatého. Mimo tyto kostely celý ostrov jest domy zastavený.

S. Coecilia.

Na pravém břehu Tiberském v Trastevere zasvětil Urban I. již r. 222-230 v otcovském

domě této panny kostel. Paschal I. r. 821 jej zvětšil, mosaiky ozdobil a těla sv. Cecilie, sv. Urbana a j. z katakomb sv. Šebestiana vyzdvihl a v tomto kostele pochoval. V hlavním oltáři jest tělo této svaté. Před hrobem překrásná socha z kararského mramoru od Maderna, představuje tuto Svatou, jak byla do hrobu položena, tělo i s hlavou plátnem zaobalené. Krásné a outlé toto vyobrazení veliký dojem na mne působilo. Bývalá lazební komora, v níž tato panna mučena byla, má až potud ve zdi zachované vodní a pární trouby, a jest po straně kostela co kaple ozdobená. U toho kostela jsou panny řádu sv. Benedikta.

(8. března.) Na vrchu Janiculus před městem jest kostel sv. Pankracia a katakomby pode jménem sv. Kalepodia. U toho kostela jest pochován náš poslední Slavata*), generalprokurator Karmelitů. Nedaleko odtud jest jeden z největších a nejskvostnějších římských milohradů Villa Doria Pamfili.

Povětří s velikým lijavcem bouřilo tyto dni, jichž jsem použil pro Musea.

(9.—11. a 12. března.) Na den sv. Řehoře šel jsem do kostela krásně ozdobeného tohoto Svatého, kdež prvé jeho otcovský dům stával. Tentýž den tam také papež Řehoř konal svou pobožnost.

Lístkem opatřen šel jsem odpoledne do velikého koncertu ku cti jmenin papeže ve velké

*) České hrabě, slavného rodu.

síni palácu Senatorského na Kapitolu daného, kde mimo hudbu, zpěv, také se přednášely řeči, sonnety a se rozdělovaly vysazené ceny desíti umělcům. Kardinalové, Senator, Conservatorové, římská šlechta, vyslancové, duchovní a množství pozvaných obojího pohlaví a cizinců ze všech krajin světa naplnilo velikou tuto síni a pavlany. Velkokníže, ruský nástupce trůnu, přišel něco později a posadil se za posledním kardinálem. Z jeho ruky obdržela jedna umělkyně první cenu s dovodným spisem za malovaný obraz, totiž zlatou medalii (20—30 římských dukatů). Ostatní ceny rozdělovali kardinálové.

(13. března.) Okolo poledne přijel generál klášterníků Trappistů, slavný Geramb k našemu domu. Stařec tento, pln zdvořilosti, nemoha tolik stupňů vylezti, odevzdal mi svou kartu na znamení své visity.

Navštívil jsem tohoto dne rakouského pana vyslance; od kteréhož na výroční taneční ples as dvanáct set osob pozváno bývá.

S. Maria di Vittoria.

(14. března.) Po vítězství na bílé hoře u Prahy 1620 byl na vrchu Quirinalském nedaleko lázní Diokletianových tento překrásný, drahými kameny ozdobený kostel vystaven dle plánu C. Maderna. Skvostné řezby, sochy a malby od Domenichina, Guida, Bernini-ho ozdobují tento chrám. Na oltáři se chová onen malý

obraz panny Marie, nímž jeden karmelita povzbuzoval vojsko k boji. Stranu kostela v jedné síni veliké obrazy představující bitvu na bílé hoře s městem Prahou; podobizny Ferdinanda II., vítěze vývodu Maximiliana Bavorského; podobizna císařovny v oděvu Terciárském.

Nedaleko odtud v zahradě Berberinské jest viděti ostatky prastarých kvadrových zdí Servia Tullia, říceniny okrouhlého chrámu Lady a bývalého Circus v zahradách Sallustových, blíže místa jmenovaného Campus Sceleratus.

Hospic san Norberto, nedaleko S. Maria Maggiore.

Toto stavení s malou kaplí, v ní jsou obrazy sv. Norberta a Svatých řádu Premonstratského, patřívalo této řeholi; nyní jest zde klášter panen. jmenovaných „Sorelle di Carità“. Papež Řehoř sám mne pozorna učinil na to, an připojil, že on, co kardinal býval protektorem tohoto řádu.

Pallazo Rospigliosi.

V zahradě toho palácu krásné kamelie a kvítí všeho druhu již kvetlo. V galerii jest na stropu nejvýtečnější dílo na obmítce od Guida Reni, totiž Aurora. Zasluhuje tento veliký obraz, praví mnozí popisovatelové, zvláštní cestu do Říma. Mimo to se zde vynachází několik výborných olejomaleb Guida, Rubensa a Dürrera.

S. Pietro e Marcellino.

Na dráze Via Labicana jest tento kostel, u něhož jsou též katakomby, které prvé nežli městské zdi Aurelian rozšířil, před branou byly. Dnešního dne zde byla slavnost (Statio).

S. Maria in Via lata (in Corso).

(15. března.) Stará půda na tomto místě byla as o patnáct střevíců nižší. Pod kostelem tímto jsou prostranné síně starořímského domů, v němž dle starého udání sv. apoštol Pavel bydlel a později pod stráží držen byl, ačkoliv mu obcovati s jinými svobodno bylo. Tato svatyně jest několika oltáři a vypuklými řezbami ozdobena. Na jednom sloupu řetězem obvinutém jest nápis: Verbum Dei non est alligatum*). Zde na tomto místě psal apoštol své listy k Efeským, k Filipenským, druhý list Timotheovi a onen k Židům. Zde s ním přebýval jeho věrný spoludruh sv. Lukáš, kterýž skutky apoštolské, jestli v celosti nesepsal, aspoň je zde dokonal. Zde, jako i v domě Pudense se shromážďovali první křesťané. „On všechny přijal, kteří k němu přicházeli, kázal jim o království božím, a vyučoval o Pánu Jesu Kristu vší důvěrností bez překážky“; (Skutk. 28. 30. 31.) až do onoho času, když psal na konci druhého listu Timotheovi: „Nyní již budu obětován, a čas mého rozvázání se blíží“ a t. d. (4. 6.) Nedaleko toho místa na náměstí Pi-

*) Slovo Boží není uvázáno.

azza Colonna jest sloup Antoninův, na který pro nevzdálenost této svatyně Sixtus V. sochu sv. Pavla postaviti dal. Kostel hořejší byl již za času Konstantina vystaven, a r. 700 od papeže Sergia opraven.

Byla neděle a odpoledne zde bylo křesťanské cvičení pro dívčí třídu. Vždy deset děvčat kupmo obstoupilo vyrostlou dívku, která katechismus v ruce držíc v středu nich a se jich vyptávala. Katecheta od jednoho oddělení k druhému chodil.

S. Ignazio in Collegio Romano má ohromnou kupli, která nemajíc oken střední díl kostela temní.

S. Luigi de' Francesi.

Jest to francouský narodní kostel, v němž jsem několikrát výborného kazatele francouzského slyšel. Kostel byl vždy naplněn. Italianské kostely nemají lavic, cožby krásné půdy mosaikové zohyzdilo. V předsíni bývají lehká sedadla s pletivem slaměným. Každý si jedno vezme, pakliž v kostele prázdného nenajde. Jeli jaká slavnost a veliké shromáždění, tu přinášejí chudí sedadla z jiných kostelů, podávajíce je přicházejícím za almužnu. I já jsem vzal jedno sedadlo, dávaje muži jak obyčejně jeden bajoccho (groš v. č.); on však kroutě hlavou pravil: „Oggi no, due (dnes ne, dva).“ Vida že kurs dnes vystoupil, dal jsem mu jich několik, zač jsem i několik: O, benedetto! obdržel.

Pan vyslanec mi laskavě dovolil s císařským kurierem jeti do Neapoli. Nestálo to více nežli pošta; jede se ale rychleji. Též mi obstaral také pas pro Neapoli a Sicilii.

Cesta do Neapole.

(16. března.) Ráno okolo desáté hodiny vyjeli jsme z Říma. Císařský kurier Müller, rozený Hanák, byl mi příjemným společníkem. Rozprávěli i zpívali jsme celý den, často i hanácky a česky. On co vysloužilý šikovník a mnoho zkušený muž věděl mi mnoho zábavného povídati. Povětří bylo milé, jeli jsme krásnou dráhou, vyjímaje vrchy, vždy kvapem, větším dílem čtyrmi koni. Pošta jede 30–36, my jsme jeli 24 hodin až do Neapole. Campagna jest z pravé strany starověkými říceninami, hroby, středověkými rozpadlými věžemi positá; na levé straně se táhnou tolika mil dlouhé, ohromné vodovody s nesčíslnými oblouky na klasické hory Albanské. Dlouhé stromořadí prastarých skalních dubů vede na vrchol Albanský ku Castell Gandolfo, starému hradu papežskému. Skrze Albano, letní sídlo bohatých Římanů a cizinců, jeli jsme okolo etruského pomníku, domnívaného hrobu Horaciů a Curiaciů, skrze malebně položenou Arricii po novém krásném mostě od Řehoře XVI. vystaveném, spojujícím dva vrchy, přes Gensano, dráhou z vrchu na vrch co had se kroutící do Veletri, kolem pahrby a vinohrady obsaze-

ného, na vysokém kopci malebně ležícího města, jehož vzácného vína již staří Římané sobě oblibovali. Odtud pořád s vrchu dolů přijeli jsme k poslednímu místu před pontinskými močály k cisterně (ad tres tabernas), kde přátelé římští apoštolovi Pavlovi naproti přišli.

Na jižní straně vrchů Albanských se rozvírá zcela nový svět s překvapující vyhlídkou na mnoho mil dlouhou a širokou planinu až ku vysokému předhoří u Terraciny, opiatou mořem neskončeným; na pravo u vzdálenosti se vypíná Il Monte Circello, na něj Homer Circi ubytuje; na levo strmí vysoké a dlouhé souhoří Volské s prastarými městy; mezi jinými viděti jest Cori, vlast Coriolanovu.

Někteří papežové nabyli velikých zásluh tím, že se vynasnažili odvodniti a vysušiti veliký díl močálů pontinských. Přede všemi Pius VI. dal vykopati hluboký kanál, který 8–9 mil německých přímou linií se táhne, ze všech stran vodu z jiných kanálů béře a u Terraciny jí do moře vylévá. Jmenuje se tento kanál Linea Pia a nese malé lodi. Celé krajiny tím již se zourodněly a semotam dvory a zámky se vystavily. V močálech dlouhou travou a sítím porostlých pasou a válejí se stáda černých buvolů a černých sviň; hejna vodního ptactva lítají se všech stran. Jednotlivé boudy sítím kryté bývají outočiště pracujících zde lidí, jejich nohy dřevěnými deškami a řemeny až na kolena obvázané je chrání proti pichu vo-

dního hmyzu. Vzduch jest velmi nezdravý, a v kočáru spáti nebezpečno. Od Torre di tré Ponti přes čtyry pošty se táhne ona Linea Pia, a vedle toho širokého kanálu vede dráha krásným stromořadím, z jedné strany jednou, z druhé proti slunci třemi řádami vysokých jilmů přímou linií až do Terraciny. Celou cestu tuto od Cisterny pět pošt dlouhou jeli jsme kvapem v pěti hodinách; u každé pošty stáli koně připraveni a k večeru jsme dorazili do Terraciny, kde jsme krátký oběd drželi a se dále odebrali.

Terraciana.

Město pod vysokou příkrou skalou má mnohé říceniny prastarého města Trachina — Anxur. Na skále jest viděti ostatky chrámu Jupitera Anxur, kterých dle mínění některých Theodorik za tvrz užíval. Položení jest velmi malebné. Vyšel jsem několik kroků od hostince k moři a zde jsem viděl celou podobu bývalého, nyní pískem zanešeného přístavu od Antonina Pia vystaveného, a leckdes v kamenu zadělané staré kruhy železné, na ně se lodi přivazovaly. Vláda papežská staví nový kathedralní kostel, a bude, prý, stavěti nový přístav. Rostlinění jest zde do cela jižní. Po břehu moře na patě příkrého mysu vede dráha k středověké veži Torre de' confini, která co meziště souhraní má ouzký průjezd mezi skalou a mořem.

Fondi.

V dolině nedaleko moře se dvou stran vrchy objaté, kde jsem největší a nejkrásnější citronové háje viděl, leží toto staré město cyklopskými zdmi obehnané. Krajina tato Neapolská se jmenuje Terra di lavoro. Víno zdejší bylo již od starých Římanů chváleno. V jednom klášteře přebýval zde S. Thomas d' Aquino.

Itri.

Urbs Momurrarum, mezi vysokými vrchy ležící pro banditství zlopověstné hnízdo, jehož domky po skalách roztroušené a semotam čouhající ostatky cyklopských zdí velmi malebný pohled podávají. Nový most přes hlubokou propasť ulehčuje průjezd. Jeli jsme tuto strašlivou cestu v noci bez všeho ourazu. Odtud na cestě do Moly jest domnívaný hrob Ciceronův.

Mola di Gaeta (Formiae).

Z velikého vrchu náhle dolů ouzkou uličkou vede cesta do městečka toho po břehu mořském se roztahujícího. Přijeli jsme o půlnoci, měsíc jasně svítil, veliké ticho panovalo. Sstoupil jsem po pískové hrázi břehu dolů, nechaje hráti malé vlnky u noh svých, jsa celý okouzlen obrazem vznešeným přede mnou. Veliký záliv stříbroleský co velikánské zrcadlo, v něm a nad ním se třpytělo jižní nebe pře-

krásné; na mysu*) vábně položené město Gaeta, odtud as dvě hodiny vzdálené; na vysoké, z moře se vyzdvihující příkré skále ležící tvrz, il Castellone, mezi Gaetou a Molou; řiceniny chrámů, milohradů Scaura, Hadriana a Cicerona, vše krásně měsícem osvícené veliký dojem na mně působilo. Gaeta má 10,000 obyvatelů, a byla prý od Aenea ke cti své chůvy Cajety, která zde umřela, vystavena. Od Gaety při čistém povětří jest viděti Vesuv, Cap Miseno, a skalnaté ostrovy zálivu Neapolského. Milohrad Ciceronův patří nyní knížeti Capesole. Cicero a Conradin padli zde do rukou nepřátel svých. Gaeta byla r. 1702 a 1815 Rakušany obležena a mnohý krajan našel zde svůj hrob.

Carigliano

s ostatky prastarého města Minturnae a s říceninami Amphitheatru u Trajetto. Přes řeku Carigliano vede železný most.

S. Agatha s pověstným vínem Falernským.

Sessa s říceninami starých lázní, chrámů divadel, má kostel arabského slohu.

Capua.

Nynější město na řece Volturno se 7000 obyvatelů, leží vedle daleko se roztahujících řícenin starého etruského města Vulturnum, které od Římanů po vítězství nad Hannibalem,

*) Předhoří.

a v pátém století od Vandalů rozkotáno bylo. Na místě starého města jest veřejná beseda S. Martino. Zde viděti ostatky pověstného Amphitheatru, v němž gladiatorové pro celou Italii se vychovávali. Cicero v listu k Attikovi podáva 40,000 chovanců tohoto šermířského ústavu.

Aversa

s 13,000 obyvatelů jest velmi přívětivé město a pověstné pro bílé perlující se víno (Asprino). Skoro před každým domem stály veliké prazdné sudy. V starověkosti se vyznamenovalo posunkohrami (ludi Atellani).

Dráha vždy více se rozšiřuje a koni, mezky, dvoukolnými malými i velkými vozy, osly a osobami na nich jezdícími, se oživuje. Málo kdy viděti někoho pěšky jíti. Mezkové raději by si hlavy rozraziti dali, nežli by se vyhýbli, tak že i pošta pořád se vyhýbajíc křížem jeti musí. Vysoké oklestěné jilmy a jiné stromy stojí po obou stranách dráhy řadami v polích, na nich stromosilné révy až na vrchol se vinou a od jednoho k druhému stromu obloukovitě se táhnou. Mezi nimi roste bujné obilí a zeleniny všeho druhu, což celé krajině prostomilý pohled dává. Čím dále tím více živosti, až konečně se přijede do

Neapol.

(17. března.) Okolo desáté hodiny přijeli jsme k palácu v středu zahrady položenému,

v němž vyslanec rakouský, kníže Felix Švarcenberk bydlel.*) V tétež hodině přijela ruská Cárovna s Velkoknížetem Constantinem a Velkokněžnou Olgou z Palerma, kde celou zimu meškala. S ní přijela její a krále pruského sestra, Velkovévodkyně Šverinská se synem Vilémem a dcerou Luisou.**) V krásném dílu města S. Lucia č. 28, v hostinci po břehu mořském ležícím jsem se ubytoval. Skoro celý den děla z ruských lodí nedaleko před mým bytem, a děla neapolitanská z hradu Castello Nuovo hřměla. Vstoupiv na balkon, nímž každé okno v čtyrech patrech hostince opatřeno jest, byl jsem překvapen obrazem, jehož krásu popsati nelze. Tu jsem vspomněl na slova: „Napoli vedere e mori“***). Předemnou celý majestatný záliv krásně modrého moře s městy Neapoli, Portici, Herkulanum, Annunciata, Torre del Greco až ku Pompeji v polokruhu nepřetržně celý břeh statnými budovami přes sedm hodin délky ověnčujícími; nad nimi vysoký, dvouhrbý, z jedné špice oheň soptící Vesuv, jehož kouř co veliký oblak daleko přes celý obzor sahá; u vzdálenosti jednotlivé vysoko z moře se vypínající skalnaté velmi malebné ostrovy; vše, kam oko se obrací, jest vznešená krása. Zde příroda zdá se se-

*) Nynější ministrpresident Rakouský.
**) Kterou pražský mladý kníže Windischgrätz, major v c. k. vojště, za manželku pojal, tam se seznamivše. R.
***) „Neapol viděti a umříti.“

be samu předčiti. Aby pak člověk tímto nezapoměl na věčnost: všemu zahubou hrozící Vesuv píše zjevně ohnivými čárami na nebi, že všecka zemská stkvostnost zahyne.

Neapol, třetí největší město v Europě, dvadcet mil italianských aneb deset hodin v objemu, má položení ve světě nejkrásnější, domy 4 as 7 pater vysoké, větším dílem bez střechy, jenom něco okrouhlou lepeninou z vápna a puculany kryté. Hlavní ulice Toledo, Chiaja a ostatní dle břehu moře mají nejkrásnější paláce. Postranní ulice, ačkoliv s vysokými domy, jsou semotam velmi ouzké.

Kníže Švarcenberk přijav mne laskavě, k stolu mne pozval a radil mně, bych co nejdříve při krásném povětří šel na Vesuv. Od doby velkého výprudu před měsícem nebylo možno na něj vstoupiti; nyní ale, ačkoliv ještě soptil, bylo možno s velkou sice obtížností na něj vylezti, a ve velké kotlině něco již ochlazené, v jisté vzdálenosti od malé sopky v středu, jej s tím větší zájemností pozorovati.

Šel jsem tohoto dne do několika kostelů:

S. Gennaro, kathedrální kostel, jest od Karla II. z Anjou r. 1299 vedle staršího kostela svaté Restituty vystaven. Sloupy pocházejí z chrámu Appollina a Neptuna. V konfessí sv. Januaria jest stříbrná socha Oliviera Caraffa; v klenotnici stříbrné poprsí s krví sv. Januaria. Kolem kostela hroby králů Karla a

Ondřeje; nápis na hrobu posledního obviňuje manželku Joannu, že jej usmrtila.

S. Francesco di Paula, zcela nová dle římského Pantheonu vystavená veliká rotunda, ozdobující náměstí před královským hradem sloupořadím a bronzovými sochami.

S. Maria del Carmine. Zde za oltářem velikým několik stupňů ve zdi ukázalo se mi místo s nápisem, kde těla na náměstí před kostelem statých Conradina a Bedřicha rakouského zazděna jsou.

Kostely s. Chiara, s. Filippo Neri a jiné jsou sice krásně ozdobené, však římským se vyrovnati nemohou.

Toledo, nejhlavnější ulice nádhernými paláci ozdobená a dlažděná velkými ploskami, táhne se zdola od hradu královského volně na vrch skrze celé město přes hodinu dlouhá. Tato jako i hlavní ulice po břehu moře vedoucí jsou nejlidnatější.

Pausilip jest tunnel aneb průjezd na jednom konci města skrze vysokou skálu u břehu moře prokopaný, tisíc kroků dlouhý, pět sáhů široký a osm sahů vysoký, skrze něj dráha do Puzzuoli vede. Již Strabo o něm zmínku činí. Na skále Pausilipu viděti jest ostatky milohradu římského Luculla. Poslední s trůnu shozený římský císař Romulus (r. 476) na tomto místě překrásně položeném a od Odoakra sobě vykázaném poslední doby života svého trávil. Nedaleko odtud na této skále

jest malé Columbarium, domnívaný hrob Virgilia. Bylo toto místo vavřinem obsazeno; však není ho více. Cizincové žádoucí míti odtud nějakou památku, jej docela vyplenili, a nově zasazenému nedají ani se zakořeniti. Blíže hrobu Virgilia jest několik hrobů s nápisy sentimentalních ctitelů velkého básníře, kteří na tomto místě pochovati se dali. Bylo to k večeru, slunce již zacházelo, nemoha se nasytiti krásnou vyhlídkou z tohoto vrchu na skvostnost města, celého zálivu a celé přírody, sstoupil jsem dolů a procházel jsem se v roztomilém, po břehu moře založeném Parku Villa Reale, jejž semotam vyborné sochy ozdobují. Večerního času množství procházejících se v něm a množství skvostných kočárů a jezdců v široké a dlouhé dráze La Chiaja kolem něho veliké živosti dodávají. Nedaleko odtud na břehu moře, naproti starobylému hradu Castello d'uovo, kterýž na vejci podobné skále z moře se vypíná, měl jsem svůj byt. Nedaleko před domem na hrázi silnými zdmi proti vlnám ohražené držívá se rybní trh. Zde množství rybářů a polonahé luzy neapolské až do hluboké noci hrálo, žertovalo, zpívalo a všelijaké hudby provádělo. Dlouho jsem se na to díval s pavlanu okna svého; však nejvíce mne zanímal ustavičně soptící Vesuv. Leže již v posteli, dlouho do noci ještě jsem pozoroval ohnivý jeho vrchol.

Pompeji.

(18. března.) Věčně památný mi ťento den! Byl jsem v Pompeji a vstoupil jsem na Vesuv. Časně ráno při svítání vkročil jsem na balkon. Nebe bylo jasné, moře tiché. Ze soptícího vrchu vysoko hnal se popelošedý dýmný sloup, jenž mnoha mil přes celý obzor Tramontanou t. j. větrem severním se táhl. Vše zvěstovalo krásný den. Po ulicích, na náměstích nebylo viděti človíčka, všecko jako vymřeno; semotam po moři několik loděk lovících aneb z daleka k rybnímu trhu s kořistí veslujících rybářů. Pomalu přicházeli dělníci, prodavači všeliké potravy, sloužící, fiakrové, a živost všudy počala. Najmul jsem malý kabriolet, a jel jsem ku nádraží, a odtud železnicí, která okolo zálivu po břehu moře u Portici a Herkulanum v tvrdé lávě stará města patnáct střeviců kryjící vytesána jest, přijel jsem za hodinu do Pompeji. Od bývalého města na této straně nebylo ničehož viděti. Vůdce můj mne vedl k otevřenému místu, kde jsem ustanoveným dohlížitelům šest karlínů (1 zl. stř.) zaplatil, z nich jeden mne všudy prováděl. Samotný s mými dvěma vůdci procházel jsem se a obzvláštním citem kráčel jsem po staré, velkými kameny dlážděné dráze v bývalém předměstí před branou Herkulanskou města tohoto před osmnácti sty lety popelem a šutem soptícího vrchu zasypaného. Hned z počátku na pravo jest veliký dům, bývalý libohrad

Diomedův. Pohodlnými kamennými schody sstoupil jsem dolů do velikého a světlého sklepa klenutého, kterýž pod celým stavením v čtyrech křídlech se táhne. Zde v jednom rohu stojí několik v utvrdlém popeli pevně do pola vězících, něco ku zdi nakloněných velikých hrnčených nádob na víno. Celý sklep jest vyprázdněn. Našlo se v něm osmnáct koster, mezi nimi kostry dvou dítek. Od jedné mladé osoby zachoval se v popeli vytisk hlavy a prsou, se zlatou náruční záponou a zlatou stužkou na krku *). Sem své outočiště vzavši horkým vzduchem a subtilným popelem, jenž do všech prostraností se prodral, udusili se. Mimo ty našla se jedna kostra ve světnici; kolem ní leželo rozličné kuchiňské nářadí; u zahradních vrat nalezly se dvě kostry; jedna z nich měla klíče v ruce a zlatý prsten; okolo ní ležely stříbrné nádoby a pytlík s stříbrnými a zlatými penězi. Dům Diomedův měl třetí patro z dřeva. U v chodu do domu byla jedna světnice pro vrátného; jiná pro návštěvy. V jiných domech bývaly při vchodu krámy, vnitř kolem čtverhranného dvora kryté sloupořadí, z něho se vcházelo do ložnic, v nich na povýšeném kamenu lůže se stlalo. Malé ložnice oken neměly, a ony pro ženy jako i pro otroky

*) Kus tohoto černého utvrdlého popele, v něm tento výtisk se nachází, jako i ony zlaté šperky s několika kostmi chovají se ve vzláštní skříni za sklem v Neapolském Museum. Byla to snad mladá paní aneb dcera Diomedova.

byly odděleny, světlo vpadalo dveřmi do vnitř. V tomto krásném ponebí se obcovalo v otevřených síních, a ne v zavřených světnicích. Dále v zadu byly konírny a stáje. V středu dvora otevřená sloupová síň, jídárna, Triclinium; nedaleko toho Impluvium, t. j. malý rybníček pro dešťovou vodu. V malých domech se nachází toto nedaleko vchodu do domu, do něhož dírou ve střeše déšť padal. Dále ve dvoře malá sádka pro ryby, zahrádka na květiny a zeliny; studně aneb vodomet sochami, mosaiky a lasturami ozdobený. Leckdes veliké vásy na květiny. Dále v domě jídárna při nepohodlném povětří, kaple aneb Sacrarium pro skřítky, před nimi lampa hořela; exedra, aneb světnice pro ženský přístroj, v ní se malých lahviček nachází; láznice všelikého druhu, teplé, vlažné, chladné, párové, ježto jmenovali Hypocaustum, Tepidarium, Sudatorium, Calidarium, Laconicum; při těchto lázních jsou komůrky pro svlékání a oblékání se, Spoliatorium. V láznicích jest vidětí malá okénka z tlustého zakaleného skla. Vylezl jsem kamennými schody do vyššího patra, v něm jsou pokoje enkausticky malované. Zde bývala obrazovna (Pinakotheka) a knihovna.

Na tento způsob jest několik velikých domů až dosaváde vykopaných, jako dům Sallusta, Pansy, Vestalek a jiné. V těchto domech se vynalezlo mnoho mramorových ozdob, soch, mosaiků, krásné enkaustické malby na

zdech dobře zachovaných; zlaté, stříbrné, bronzové nádoby, šperky, peníze, krásně malované vásy proztomilých forem. Zdi jsou stavené z lávy aneb z opuky, potažené stukem, hlazené a malované.

Stěny pokojů větším dílem mají v červené a žluté půdě překrásné arabesky, figurky, ptáky a rozličné ovoce. Co do barev, mívali Pompejští podivnou krasochuť. Semotam viděti jest sloupy do polovice červeně a do polovice bíle malované. Do ulice velmi zřídka bývají okna, a ta jen malá, sklem zakaleným ochráněna. Půdy jsou mosaikové z malých kamínků rozličné barvy, větším dílem bílé a černé. V síních bohatých nalezly se půdy s výbornými mosaikovými obrazy. Na mnohých domech čte se jméno majitele. Naproti domu Diomeda jsou hroby této rodiny.

V libohradu Cicerona na tomto předměstí vynašly se výborné enkaustické malby na zdi, představující tanečnice, asi devět coulů vysoké figurky v lehkém prosvítavém oděvu outlé barvy na černé půdě, které jako ostatní výborné malby s celou maltou opatrně od zdi byly odloučeny. Krása a outlost postavy těchto tanečnic v barvách dobře zachovaných obdivuje se nyní v Museum Neapolském. Vynašly se tu také dva mosaikové Dioskorida ze Samos.

Od domu Diomeda vede dráha ku bráně Herkulanské. Po obou stranách této cesty jsou

kamenní hrobky s nápisy, a mezi hroby jest malé stavení, v němž pohřební hody se držívaly, Silicernium, kde v kamenu jsou vytesané symboly smrti. Nedaleko před branou jest bývalý hostinec pro venkovský lid a cizí, jimž se nedovolovalo noclehovati v městě. Zde se nalezly koňské stroje, vůz, nádoby, šperky a pět koster, z nich několik v náručí druhého leželo.

Stál jsem nyní před branou Herkulanskou. Brána má v kamenu vytesaný falc pro železnou mříž a po obou stranách průchod pro pěší. U brány stojí malá kamenná strážnice naším dřevěným podobná, v ní ozbrojená kostra poslední stráže se vynašla, čekajíc osmnáct set let na vystřídání.

Až posaváde jest vykopáno šest bran, a zdi městské bez mála kolem celého města. Zdi městské bývaly dvoje, z nichž jedna v příkopu byla, a táhly se as hodinu cesty kolem města. V zdech městských v nestejných mezerách jest až potud vykopáno jedenáct bašt tři patra vysokých.

Branou jsem vkročil do města, od něhož dvadcet ulic a čtvrtý díl města vykopáno jest. Ulice ouzké, dlážděné velkými ploskami z tvrdé lávy, mají kluboko vyjeté koleje, v nich našimi kočáry špatně by se jelo. Po obou stranách domů jsou přes střevíc vysoké pěšníky aneb trotoary též z nerovných lávových plosk, pod nimiž vodní odtoky. Kde se ulice křížují,

jsou přes cestu od jednoho k druhému pěšníku s ním stejně vysoké podlouhlé kameny položené tak, že mezi nimi kola jela a po nich přes cestu se kráčelo a se blátu vyhýbalo. U nárožních domů bývají studně ozdobené, též i oltářky pro skřítky, Lares compitales, před nimi lampy hořívaly.

V městě na levo u brány Herkulanské nárožní dům, bývalá krčma, v ní viděti police na sklenice.

V této ulici, Via Domitiana, na levo dům Sallusta, jeden z největších a nejvíce ozdobených. Před ním jest krám, v němž kamna pro vaření, police pro láhve na víno a jiné kuchyňské nářadí. Snad to byla veřejná jídárna. Naproti tomu zahrádka s letní jídárnau a s krásnou studnicí. V tomto domě viděti dobře zachované malby. Zde se vynašel bronzový Herkules s jelenem, nyní v Palermě.

Nedaleko v druhé ulici veliký dům Pansy s barevným nápisem majitele. Tento dům má sedm krámů, každý s zvláštním vchodem. Dům jest velký, mramorem a mosaiky ozdobený. Zde se našlo mnoho zlatých a stříbrných šperků a bronzových nádob.

Dům „dramatického basníře“ nazvaný jest jeden z nejozdobnějších. U vchodu do domu nalezl se mosaik představující psa s nápisem: „Cave Canem,“*) nyní v Museum v půdě zasazený. Od zdí se odebralo mnoho krásných

*) „chraň se psa.“

enkaustických maleb, z nich nejvýbornější jest „Loučení Achilesovo s krásnou Briseidou“. V bibliothece se nalezly krajinomalby, zatočené papírové rukopisy, krabuše; v larium řetězy opiatém malá socha Bachusova; v hořejším patře mnoho zlatých a stříbrných ozdob.

Dům veřejných lázní, r. 1824 vykopaný, má sedm vchodů. Z předsíni aneb Vestibulum se vchází do Atrium, v němž jsou sedadla. V Tepidarium, ve vlažné lázni jest podlouhlá síň s výtečnými stukovými relievy; ve vyklencích jsou malé sochy, majíce v rukou lampy a malé nádoby na masti. V stropě díra sklem opatřená pro čisté povětří; ohřívadlo kravou ozdobené sloužilo za kamna. Lázeň teplá, Calidarium, má vyžlabkované zdi, by vodní pára lehčeji stýkala; zde jest též potnice, Laconicum, lazební vana z bílého mramoru. V stropě jsou tři díry a dvě nad vanou v stěně pro čerstvý vzduch. Na hořejším konci jest lázeň chladná. Jest viděti vodojem a trouby. Zde as 1300 lamp z pálené hlíny, mnoho skla, a rozličných nádob se nalezlo.

Na rohu ulice, Via Fortunae, jest malý ale krásný chrám Fortuny s výklenkem pro bohyni. Podstavek, na němž stála socha Cicerona, má nápis: M. T. Cicero Fortunae Augustae. Pompejanští postavili sochu tuto Ciceronovi z vděčnosti za chrám od něho vystavený. Socha bohyně i Cicerona jsou nyní v Museum.

Na velkém podlouhlém náměstí jest ve-

liké Forum, právě les stojících sloupů. Kolem něho jsou chrámy: Pantheon, chrám Jupitera, Lady, Augusta, Quirina, a Basilika s nápisem. Mezi sloupy ve Forum viděti podstavky, na nich stály sochy vyznamenaných měšťanů. Chrám Jupitera a některé jiné budovy šestnáct let před všeobecnou zkázou města velikým zemětřesením pokažené počínaly se zase spravovati a nebyvši ještě docela opravené, byly jako celé město soptícím vrchem zasypány.

Ve Forum triangulare podpírá sto dorických sloupů trojí portikus, jehož vchody se zavírati mohly. V středu něho jest chrám Herkulesův, který též po r. 63 po Kr. P. se začal opravovati. Pět velikých stupňů se čtyř stran vedou na půdu přes patnáct sáhů dlouhou a 11 sáhů širokou. Kusy velikých vyžlábkovaných sloupů leží porůznu. Tři oltáře proti východu, z nichž prostřední pro svatý oheň. Na větších obětovala se zvířata. V peristylium za oltářem dorickými sloupy ověnčeném nalezl se svatý popel.

Velmi znamenitý a dobře zachovaný jest chrám bohyně egyptské Isis. Nápis svědčí, že po zemětřesení (r. 63)*) opraven byl jest Numeriem Popidiem Celsinem. Viděti jest celu pro bohozvěst (oraculum) a jinou tajnou komůrku. Na podlouhlé podstávce stály sochy boha Horus a bohyně Isis do polovice pozlacené (nyní v Museum). Vedlé té podstávky

*) šestnáct let před všeobecnou zkázou leta 79.

jsou malé tajné schůdky. Ve výklenku nalezly se zde dvě člověčí lebky. Okolo svatyně jest portikus se čtyř stran, v němž vyhlazené malované oltáře a komory pro kněží. Na jednom oltáři leželo uhlí a spálené kosti, okolo něho věnce poslední oběti, v jedné díře spálené ovoce a ožinky, v podloubí veliká tabule bronzová, lampy, svícny, amulety, skříně z pozlaceného dřeva, sochy Bachusa, Hora, Lady z lázně vystupující, dvě mísky pro zasvěcenou vodu. Kolem otevřené síně jsou komory, v nichž se vynašly zbytky dřevěných a kovových soch a člověčí kostra, nedaleko ní kosti ptačí, rybí, chléb a víno a nádobí k jídlu; v kuchyni též rozličné kuchyňské nádoby, zbytky jídel a člověčí kostra s velikým nožem. Malby představují Isis se sistrum, Anubisa s psí hlavou, kněží s palmou a ožinkami, hrocha nilského, delfiny, nesyta egyptského (Ibis) a jiné. Na oltářích a nádobách jsou relievy potahující se na služby bohyni Isis konané. Nedaleko odtud jest chrám Aeskulapa. Bulvera krásně popsané „Poslední dny města Pompeji“ četl jsem sedě v chrámu Isis, a nemálo jsem obdivoval vtip jeho, jímž všeho, co zde viděl, tak rázně použil k výbornému vyobrazení života, obyčejů a osobností nedávno před zahynutím města tohoto panujících.

V domě pekaře viděti jest pec, v níž se chléb nalezl. V jedné komoře bylo zadělané těsto a chléb dopečený. Zrna pšeničná velmi

dobře zachovaná se nalezla, která na zkoušku sitá po osmnácti set let zárodnosti neztratila. Chovají se tyto věci též v Museum. V jedné komoře jsou čtyry ruční mlýny na mouku. Okrouhlý kámen as pět střevíců v průměru a střevíc vysoký leží pevně na zemi; v středu má pevný půl druhého střevíce v průměru silný kámenný čap se špicí nahoru; na čapu stojí kolmo kamený dutý válec, podobný sypacím hodinkám, jenž v středu jest něco slabší a vnitř malou díru má. Do hořejší větší dutiny se obilí sypalo, skrze malou díru, v středu na špic čapu stojícího, padalo, a otáčením válce mezi ním a čapem se rozetřelo, a na dolejši horizontalní okrouhlý kámen co mouka a otruby vypadalo. Podsívadlem mouka se vyčistila. Hořejší na čapu kolmo stojící dutý válec má dvě čtyrhrané dírky, do nich se dřeva zasadila, jimiž dvě osoby válec otáčely. Tři takové mlýny stojí neporušené, válec čtvrtého jest pak porušen.

Již léta 63 město toto zemětřesením mnoho trpělo.

Na mnohých místech jest viděti hotové, na jiných počaté a nedohotovené opravy. Roku 79 hrůzným soptěním vrchu Vesuva celé město popelem a rumem as patnáct střevíců hluboko zasypáno bylo, tak že se nevědělo, na kterém místě město stálo. Teprve r. 1748 rolník kopaje studni v své vinnici, příhodou narazil na zdi, sloupy, sochy, a od té doby

město se počínalo vykopávati. As tři čtvrti města leží ještě pod rumem. Nalezené, od zdí vší pozorností odloučené, dobře zachované malby, kovové i mramorové sochy, rozličná umělecká díla, klénoty a šperky zlaté i stříbrné; nářadí všeho druhu až k nejmenšímu, k potřebě domácí patřící, všecko, až na kladivo kovářské, i to umělecky okrášlené; některé věci v takovém způsobu, jak až posaváde v té krajině se užívají — chovají se v Museum Burbonském v Neapoli. Na malbách pozorovati jest rozličné jestikulace aneb posunky, kterýchž až posaváde lid této krajiny užívá.

V jedné krásné síni veřejných lázní, mramorem a prostomilými ozdobami okrášlené, sedě odpočíval jsem a čistou vodou a novopečeným chlebem jsem se občerstvil. Odtud jsem se procházel skrze pusté ulice, skrze chrámy od bohů a lidí opuštěné, skrze tichá Fora, někdy plná živosti; chodil jsem okolo krámů někdy rozličným zbožím naplněných, okolo domů rozličných řemeslníků, ranhojičů, penězoměnců; okolo hostinců a okolo několika hanebných mist, kdež prostopášné hodování veřejně se držívalo. Veliká Arena, a jiná divadla nyní jsou pustá, vše nyní mrtvo; u města bývalý přístav, někdy pln živosti, zmizel; moře na hodinu cesty od města se vzdálilo, — jenom malý Sarno, kanál čisté a dobré vody, zde zemí zaklenutý, tam otevřený, bublati nepřestal a života a spěšného běhu skrze město zachoval.

Vesuv.

Vodič můj zatím když jsem se procházel v Pompeji, objednal mi dvoukolí s jedním koněm (biga), kteréž na druhém konci města mne očekávalo. Jeli jsme dráhou v prachu bělavém na píď hlubokém, jímž zcela zaprášeni udusiti jsme se mohli, kvapíce přes Torre del Greco a Annunziata, dorazili jsme okolo poledne do Resiny, stojící nad starým městečkem Retinae, jež jako někdejší Herkulanum něco nížeji k moři, patnáct střevíců silná láva zakryla. V hostinci najmuv jezdeckého koně a jiného vodiče, ubíral jsem se starou potrhanou cestou, kteráž o mnoho kratší jest než ona nová v serpentinách tažená, a přijel jsem za půl druhé hodiny na poustku, kdež jsem chvíli odpočinul. Zde se dělí hora na dvě špice, La Somma a Vesuv. Poustka leží na patě levé špice. La Somma, něco nad dolinou mezi dvěma vrchy. Schody kamenné vedou do prvního poschodí, v němž několik světnic hostinských se nachází. Před poustkou v stromovém stínu odpočívají zde koně i mezkové, tam zase vodičové, fiakrové, libujíce si ve vínu výborném, aniž dbajíce na onu vznešenou a přerozkošnou vyhlídku, která se již z tohoto vysokého místa otvírá; ano lhostejni pohledem ustavičným nevšímají sobě ani zuření strašlivého souseda. Mužové prodávají ovoce a jiné pokrmy, chlapci zas oloupané hole, jimiž se lechčeji leze na vrch. Novou dráhou se může

až na toto místo kočárem jeti. Sedm Francouzů a dva Rusové spolu se mnou lezli na vrch.

Po odpočinutí u poustevníka jeli jsme jezdecky jeden za druhým okolo královského stavení as čtvrt hodiny cesty mezi velikými kusy lávy, výprudem Vesuva v Unoru téhožto roku svalené, až na patu veliké homole. Ouzkou steziczkou a často po černých balvanech dolů nahoru, byla to jízda nebezpečná. U paty jsme slezli. Každý z těchto pánů najal mimo svého vodiče ještě jednoho muže, jenž silnou holí a střevíci se železnými špičáky zaopatřený předcházel, řemen přes levé rameno na zad hodil, jehož se Eccellenza rukou chopila a na tahlo se vzala.

Nyní se lezlo nahoru přes černé lávové, v uhlu pět a čtyřidceti stupňovém návrstvené hmoty, jimiž někdejší stezka výprudem v unoru z cela zavalena byla, až na kraj veliké kotliny. Toto krušné plazení-se trvalo celou hodinu. Z počátku lezl jsem sám bez pomoci as čtvrt hodiny cesty. Muž silný, zavalitý s opálenou tváří hned z počátku k vlečení se podávaje mne přec neopustil. Vedlé mne kráčeje a často okem na mne házeje, myslel asi sobě: „Ty mi neujdeš“. Z cela zpocen již těžce jsem oddychával. Konečně obětovaje mu čtyry karlíny (40 kr.) dal jsem se též co Eccelenza na tahlo vzíti.

Třikrát položiv se na kus černé lávy a odpočinuv sobě, slyšel jsem od doby k době

hřmění výprudů a strašný třeskot padajících balvanů, jímž celá hora se otřásala.

Podotknouti musím, že od velikého výprudu v unoru až do polovice března na vrch vylezti zcela nemožno bylo. Tyto dny teprv, kraj veliké kotliny něco ochlazen přístupu dovoloval.

Na kraji veliké kotliny v průměru as půl hodiny široké, řídíce se dle větru, jenž vyhozené kusy stranou zanášel, vynašli jsme mezi velkými balvany černé, vlažné lávy, jisté místo, odkud jsme malou soptící homoli v středu velké kotliny dobře pozorovati mohli. Zde jsme se posadili na ještě teplou lávu, vyhýbajíce se pozorně všem žíznivým skulinám, z nichž sirný dým vystupoval, bychom podšvy a oděv si nespálili, sedíce zde jako v síropární lázni, kdež zachráněni před studeným větrem ve výšce 3600 střevíců nad mořem u paty vrchu, v dobročinném teple jsme si libovali, a kdež nám v okamžení pot na těle uschnul.

Až sem za námi přišli prodavači podávajíce nám pomaranče, žemličky, víno, vejce a jiné lahůdky. Vejce položené na žíznivé skuliny v okamžení se upekly aneb spálily.

Veliký vyprud se stal. Strašlivým hřmotem a otřesením celé hory omámená celá společnost, jakoby v tom okamžení byla se skamenila, očíma vypoulenýma na malou homoli v středu velké kotliny obrácená, dechem zaraženým pozorovala ukrutné množství nad černý

kouř vysoko do nebe vyhozených balvanů, z nichž mnohé co černé puntíky na modrém nebi přilepeny býti se zdály, a kus po kusu od větru zahnané 100 až 300 sáhů stranou od ústí strašlivým praskotem do velké kotliny semotam padaly. As dvě stě sáhů od nás padl jeden z největších kusů, počítaje od kraje až k středu malé homole něco přes 500 sáhů.

Všecko utichlo. Jeden hledě na druhého, očekával, jestli se kdo nezdvihne a neodstraní, žeby se také odstranil. Zůstali jsme seděti. Každou šestou sekundu stal se malý výprud, jímž vyhozené kameny větším dílem zase do ústí aneb na kraj malé homole padaly. Tyto malé výprudy vždy více oslabovaly, až zase po 15–20 minutách veliký výprud se stal; což se vždy opakovalo.

Láva leckdes na kraji a něco dále k středu velké kotliny na nesčíslných místech z větších skulin každým výprudem co žíznivé tekoucí železo z hluboka jako cukáním vypuzená, vylévala se v průměru jednoho neb více střevíců, v ústí nejžíznivější, podále červené, fialové, až na konci černé barvy. Jakž pomálu na konci chladnula, trhajíc se na kusy se odvalovala, což ustavičně všudy cinkáním se objevovalo. I šel jsem s mým vůdcem, leza po velikých kusech lávy dolů nahoru několik a dvadcet sáhů blížeji k středu, tu již počínalo všecko býti horčejší; a přistoupivše k jednomu výlevu, odtrhli jsme dvěma holmi dva kou-

sky rozlité lávy, do níž já dva papežské peníze na památku jsem zadělal, a které ještě za několik hodin vlažné zůstaly.

Nyní celá společnost bázně zbavená semotamo se rozptýlila, jenom ne na onu stranu, kamž vyhozené kusy a popel vítr zaháněl. Lezli jsme po černých balvanech dolů nahoru, vyhýbajíce se řeřavým skulám, až jsme se zase do hromady dostali a veselou myslí několik pečených vajec, housek a pomarančů a něco vína požili. Každý z nás na zdraví svých milých též sklenku vyprázdnil.

I za času, když Vulkan nesoptí a celá kotlina uchladne, vystupuje ustavičně z malé homole ohromný dýmný sloup přímo do veliké výšky, a větrem zahnán táhne se co oblak přes celý obzor. Toho času může na malou homoli se jíti i také do její kotliny tak daleko dolů se spustiti, jakž tomu horkost a vystupující dým a sírný výpar dovoluje.

Před několika lety dva páni se tu spálili.

Jeden Francouz, povídalo se mi, co sebevrah, dolů se svrhnul, a v okamžení spálen byl prý vyhozen.

Čas západu slunce se blížil, tu jsem se odebral na kraj velké homole. Bože, jakýto vznešený obraz stál před mýma očima! Celý lazurový záliv ověnčen krásnou Neapolí se svými v zlatě třpytícími báněmi, se svými hrady a paláci; dále po břehu na jedné straně malebná města sluncem zapadajícím krásně

osvícená a dílem pozlacená, ruce sobě podávající Portici, Resina, Herkulanum, Annunziata, Torre del Greco, Pompeji, Castellamare až ku Sorrento — na druhém břehu Puzzuoli, Bajae až ku Capo Miseno s dálšími vysokými horami — v střed klubokomodrého moře rozptýlené velmi malebné, vysoko strmící skalnaté, zlatem obroubené ostrovy Capri, Ischia, Pročida ve violohnědé roušce — západní nebe v kráse oblaků posud nevidané — to vše z tohoto vysokého, z moře vystupujícího vrchu pozorovati, působí ten nejvznešenější dojem; a právě jeden každý zde uzná, že příroda na tuto krajinu všecky vnady vylila, a jak říkají, sama sebe převýšila. Slunce do tmavomodrého Oceanu majestatně se sklonilo, celá krajina mžikem se zatemnila, oheň soptící Vulkan tím strašlivěji se rozžal, a nastala noc.

Po straně Vesuvu k jihovýchodu vynáší se popelní vrch. V tomto sopkovém popeli spouštěli jsme se jako v hrubém písku dolů, a každým krokem přes sáh dolů se svalujíce, což nám mnoho vyražení působilo, přišli jsme za čtvrt hodiny na patu homolé, kdež koně nás očekávali. A odtud za čtvrt hodiny přijeli jsme k poustevníkovi, kdež výborným vínem Lacrimae Christi jsme se občerstvili. Zde v duchu děkuje Bohu za vše mi udělené milosti, trojí připíjení na zdraví mých milých jsem pronesl, a vymrštiv se na koně pln blaženosti tou samou cestou dolů jsem se odebral.

Na polovici cesty ptal jsem se svého vůdce, jestli na knihu nezapoměl: „O diavolo — dall' eremita“, odpověděl, tluče si rukama čelo. Dav mu koně a on co šipka zpátkem odletěl. Dlouho jsem zde mezi vinicemi seděl a chodil, kdež ve zvětralé lávě výborné víno „Lacrimae Christi“ roste, až vůdce s koněm se zase navrátil. Potkali jsme několik společností, které s fakulemi na vrch lezly, tam noc trávíce a východ slunce očekávajíce, což téhož času ještě nebezpečno bylo.

V Resině sobě odpočinuv zjednal jsem kočárek s jedním koněm a okolo deváté hodiny dorazil jsem do Neapole. Na nábřeží nedaleko S. Maria del Carmine jel dvoukolý vůz, na němž as dvacet osob bylo, z nichž větší díl jak vůbec jen jednou nohou a rukou vozu se drží, přímo nám naproti s splašeným koněm. Můj fiakr vyhýbal jak mohl, nebylo platno. Vrazivše na sebe, oba koně padli. Lidé z vozíku jak hrušky se stromu střeseni po zemi semotam leželi. Žádnému pak se nestalo ničehož; jenom splašený kůň byl raněn a obě lucerny na mém kočárku porušeny. Bylo to strašlivé okamžení. Tohoto dne vyplnily se mi dvě veliké žádosti; měl jsem to štěstí, viděti Pompeji a vylezti na soptící Vesuv; a tento tak blažený den jak lehce truchlivě mohl skončiti!

(19. března.) Den sv. Josefa jest v Neapoli zasvěcený svátek. Na krásném náměstí

před královským palácem, Largo del Palazzo, postavilo se vojsko a královská stráž ve velké parádě, a očekával se dvůr. Krále s královnou a s celou rodinou ve stkvostných vozech doprovázelo vojsko skrze Toledo, tu nejkrásnější a nejživější ulici až ku kostelu s. Josefa blíže Il Museo Burbonico. Ruská Carovna s ostatnými hosty stála na pavlanu.

Všecka náměstí a ulice tohoto krásného města jsou dlážděny stejnými kamennými ploskami. Všudy jest tolik živosti, zvlášť pak v Toledu a na pobřeží La Chiaja a s. Lucia, kde jsem zůstával. Mimo pohodlné Omnibus, které za pět kr. lid po celém městě vozívají, dostanou se též za malý peníz hezké malé kočárky s jedním koněm. S takovým kočárkem jel jsem na královský hrad, krásně nad městem na vrchu ležící Capo di Monte, kolem něhož rozkošné sady se zajímající vyhlídkou na město a celou půvabnou krajinu daleko se rozkládají. Nedaleko jest Propaganda, ústav pro rozšíření víry v Čínsku, Observatorium a veliký sirotčí dům, s něhož se vchází do katakomb. Jsou to v pískové skále vytesané dlouhé a široké křížující se chodby, kde křesťané prvních století se pochovávali. Hroby jsou po každé straně v skalných stěnách jeden nad druhým vytesány; chodby jsou širší a vyšší nežli ony v římských katakombách; však katakomby tyto, ačkoliv veliké, Římským katakombám na mnoho mil okolo Říma se rozta-

hujícím se nevyrovnají. Veliká v skále vytesaná kaple chová starokřesťanské malby.

Největší stavení na hořejším dílu města jest dům pro chudé, Il Reclusorio aneb albergo reale dei poveri, r. 1757 od Karla III. vystavený.

(20. března.) Najmul jsem kočárek s jedním koněm na celý den a prošel jsem místa klasická, kdež staří Římané největší luxus provozovávali.

Skrze na tisíc kroků dlouhý již za starých časů v skále vykopaný tunnel, Pausilip, o něm již Strabo píše, vede dráha po břehu mořském do

Pozzuoli (Puteoli),

někdy obchodem zobohaceného města. Mívalo dobrý přístav a veliké pevnosti, a bývalo hlavním spojištěm bohatých Římanů. Z mnohých zde bývalých libohradů a paláců nyní jen málo zřícenin pozůstalo. Zde přistav sv. apoštol Pavel, setrval sedm dní dle skutků apošt. a putoval pěšky přes Terracinu do Říma. Kathedralní kostel s. Procolo přestaven ze chrámu Augusta od Calpurnia založeného, chová několik sloupů a nápisů z téhož času.

Na náměstí jest kamenný podstavek, na němž někdy stály Allegorie čtrnácti měst, zemětřesením času Tiberia v malé Asii zbořených.

Od zřícenin staré hráze přístavu (il molo) viděti jest z moře čouhati staré černé pilíře, na nichž Caligula chtěl vystavěti most s pět

a dvaceti oblouky přes moře až do Bajae, míniv tím slaviti velikou pompou své vítězné tažení nad Daky a Parthy. Však se mu to nepovedlo, a musel pro tuto slavnost vystavěti lodní most. Tyto pilíře smutně z moře čouhají, a více neb méně jich viděti jak koliv moře padá neb roste. I zdá se, jakoby vlny pohrávajíce ustavičně nimi, až dosavád se posmívati chtěly tomuto bezsmyslnému podniknutí.

Nejvíce zajímají zde zříceniny krásného a velikého chrámu boha slunce aneb Jupitera Serapisa, kterýžto z mlékobílého mramoru as 200 let před Kr. P. vystaven, později snad výprudem blízkého Vulkanu, nyní Solfatara jmenovaného zasypán, roku 1750 do čista zase vykopán, hned na to zemětřesením se zbořil. Socha Jupitera Serapisa chová se v Neapolském Museum. Mnoho krásných bílých sloupů a ozdob vzalo se do kaple velikého královského hradu Caserta. Až posud stojí na svém místě mnoho porušených sloupů, a semotam leží jiné polámané. Půda se zachovala, stojí pak as půl druhého střevíce pod vodou. Viděti jest železné kruhy, na nich zábitné oběti se uvazovaly, oltáře s vytesanými stružkami pro odtekající krev; síně pro lázně a komůrky pro kněží. Cicero měl zde dům (Academia), z něhož něco zbytků viděti.

Odtud jel jsem na oslu na vrch, kdež tak nazvaný Labyrinth Daedalův se nachází, t. j. veliké podzemní vodou naplněné sklepy, aneb

sádka na ryby. Nedaleko nich jest docela zachované Amphitheatrum, podlé něhož římské Colosseum bylo vystaveno.

Něco dále jest ona udušená kotlina vulkánská, tak nazvaná Solfatara, z ní na jednom konci ustavičně horký sírní výpar vystupuje, již od zdaleka co kouř viditelný, a na okolních kamenech síra se hlatí. Půda této kotliny na ochladlých místech křovinami zarostlá jest bělavé barvy. V středu kotliny, hodí-li se kámen silně na půdu, otřese se celá kotlina tak, že to pozorovati jest na kouři na jednom konci vystupujícím an každým hozením zřetelně silněji vyráží. Po každém hození jest slyšeti podzemní prohlouhající hukot; z čehož souditi lze, že vnitřní dutost kryjící povrchnost nemůže býti velmi silná.

Po břehu dále jel jsem kočárkem k vrchu il Monte nuovo. Tento vrch na patě as tři čtvrti hodiny v okolku stal se vulkanským výprudem za 36 hodin r. 1538 a zasypal hnedle docela jezero Lukrinské. Toto jezero někdy pověstné pro zelené ústřice, chované zde za lahůdku pro labužné Římany, jest nyní mizerná louže.

Non me Lucrina juverint conchylia.
Hor. Ep. Od. 2.

Za vrchem il Monte nuovo jest jezero Avernské, Lago Averno, 400 střevíců hluboké, bez pochyby udušená vulkanská kotlina, vodou naplněná, která před časy všelijaké plyny vy-

dýchovala. Agrippa je spojil s jezerem Lukrinským, ku které práci prý 20,000 otroků potřeboval. Virgilova Aeneis VI. béře zde vchod do pekla. U břehu tohoto jezera na patě hustoporostlého pahrbu jest onen mysterný vchod do tak nazvané jeskyně Grotta di Sibilla, která prý s jeskyní kumeiské Sibilly spojena byla. Široký v skále čistě vytesaný vchod vede do vnitř. Muž s dvěma fakulemi mně předcházel. Na konci této chodby vede na pravo dolů ouzká hlemejžditá chodba do v hlubokosti vytesaných komor. Seděv na širokém hřbetu muže zavalitého, až nad kolena majícího nohy obnažené, držícího v obou rukou hořící fakule, jel jsem kouřem prskajících rákosových fakul na polovic udušen, a smradem omámen — do pekla. Vlasy oběma nám hořely, a v kabátu mém as pět děr hořící smolou se vypálilo. „Sior é molto pesante“ (Pán je velmi těžký) promluvil na této strašlivé cestě můj nosič. Tomu rozumím, pomyslel jsem si: jistě něco více žádati, aneb mi hroziti budeš, jestli nedám, že mne s hřbetu spustíš dolů do Stygeiských vod. Byl jsem samotný, můj vozka hezky daleko u břehu jezera čekal. Muž tento brodiv přes kolena v čisté vodě nesl mne skrz černé chodby do dvou komor, ukazovav mi v skále něco nad vodou vytesanou loži Sibilly, na niž jsem stoupil. Pozorovav na druhé straně to samé a ptav se, kdo tu ležíval, odpověd jsem dostal: „Její služka; neb Sibilla byla

pannou.“ Uvázav na tyčku fakuli ukazoval mi na stropě stuky a malby. Já pak neviděl ničehož, protože celý strop ustavičným ukazováním již docela začazen byl. Fakule se tratily, i zanechtělo se mi, déle zde setrvati, „andiamo“, pravil jsem a posadiv se zase na hřbet vyjel jsem z pekla tu samou cestou na hořejší svět. Bez pochyby bývaly tyto komory studené podzemní lázně.

Na břehu jezera *Averno* k východu jsou pozůstatky starobylého chrámu Plutona a blíže jeskyně zříceniny libohradu Cicerona, kdež on díl své republiky psal. Místo tmavých hájů a černé, mrtvé, jedovaté vody, kdež se podzemním bohům obětovávalo, má celé vysokými horami obroubené pobřeží rozkošnou okolnost a čisté povětří; jezero, které snad někdy vulkanskými výpary a plyny nečistou vodu mívalo, má nyní čistou vodu v niž mnoho ryb se nachází. Neplatí více slovo Virgilia o této krajině:

... tota lacu nigro nemorumque tenebris.

Na dráze po břehu k *Bajae* jsou zříceniny libohradu Neronova, kdež se nacházejí ony velmi znamenité potní lázně, stufe di Nerone.

Jsou to v skále vytesané chodby a komůrky, v nichž čím hlouběji do vrchu tím horčejší vzduch vystupuje. Semotam vytesané lože. Šel jsem v jedné chodbě tak daleko jak mi možno bylo. I stál jsem zde jako v horké peci a v okamžení po celém těle jsem se potil.

V okolí na mnohých místech prýští korké nerostní vody, u nichž semotam malé nezhledné lazebny.

Po celém pobřeží až na patu vrchu viděti jest zříceniny paláců, Julia Caesara, Pompeja, Maria, Sylly, Nerona a jiných římských boháčů; též pozůstatky chrámů, lazeben a jiných stavení někdejšího pro páchané zde prostopášnosti pověstného, a Římanům zalíbeného města Bajae, kdež Caesar, Lepidus a Antonius Triumvirat a tím vládu celému světu utvořili. Toto bývalé sídlo největší nádhernosti, rozkošnictví, obžerství a chlipnosti jest nyní mizerné hnízdo. Na tom samém místě, kdež někdy Říman nádherně hodoval, v zelených Lukrinských ustřicích a v rybách v sádkách Pollia masem otroků krmených a v jiných drahých jídlech si obliboval — nebylo ničehož k dostání, než omeletta, t. j. čtyry vejce v oleji pečené a sazemi zašpiněné, a to za drahý peníz.

Znamenité jsou pozůstatky vně šestihranného, vnitř okrouhlého chrámu Diana Lucifera. Chrám Merkura s celou klenbou zachovaný má v průměru sto střevíců. Rotunda tato, podobná Pantheonu římskému, má v závěrku díru pro světlo, a jest tak akusticky stavená, že každé tiché slovo i každé dechnutí pronešené u jedné stěny dobře jest slyšeti na naprotější straně. Chrám Venuše má po straně komůrky a několik podzemních světnic, mosaikem ozdo-

bených, do nichž vjíti jsem se štítil. Na mysu strmí překrásně položený hrad.

Dále k Misenum viděti jest hrob Agripiny, kterouž její syn Nero, dle Tacita, zde zavražditi poručil. Její věrní služebníci ji dali postaviti tuto hrobku.

Divokrasný jest pohled na mys Misenský, kdež někdy římský přístav byl, z něhož Plinius starší výprud Vesuva, jímž města Herkulanum, Pompeji, Stabiae zašla, pozoroval. Zde bylo hlavní sídlo římské pomořské mocnosti. Nedaleko odtud jest Mare morto, Lago Fusaro, a Elyseiské pole.

Vraceje se k Neapoli zajel jsem k Lago Agnano, kdež nedaleko na vysokém vrchu překrásně položený klášter Camaldoli leží.

(21. března.) V společnosti dvou pánů Vídeňských, kněze Schadek-a a Mayerhofer-a, s nimiž jsem se v Římě zeznámil, šel jsem do velkého Museum (Studí publici, Museo Burbonico). Veliký počet mramorových a bronzových soch, obrazů enkaustických, ode zdí s maltou odebraných z Pompeji a jiných míst, krásných starobylých nádob, vás etc. semotam vykopaných zajímá velmi každého, jenž před tím ona místa viděl, kdež se nalezly. Cavaliere Lanzi ukazoval mi s velikou přívětivostí rozvinování zuhelněných zatočených papírů, které v domě tak nazvaném: di poëta dramatico v Pompeji a na jiných místech se vynašly. Jest to velmi prostý, však důmyslný a výsle-

dný návod. Kůžička měchýřová u velikosti čtvrtky, potřená vyzím klím se prostře na několik nitek. Na ní se položí černá bulka papírní. Válečkem nitky pomalu vejš natočené působí, že bulka přes celou čtvrtku papíru se otočí a tím na celou kůžičku troudovitý lístek se přilepí. Pan Lanzi nyní mi podal tuto černou čtvrtku do ruky, bych se o čtění pokusil. Z počátku bylo všecko černé. Nyní obrátiv lístek něco k světlu, spatřil jsem na černé leskavé půdě sazobarvá krásně psaná řecká písmena. Jakou radostí četl jsem některá slova. Tuto čtvrtku podal on po tom k opisování. Tím způsobem se odvinuje pomálu celá bulka. Kus tento jednal o mluvokráse. As dva tisíce těchto bulek papírních zuhelněných chová toto Museum. Kdožkoliv je v skříních navrstvené spatří, má je za dřevěné uhlí.

Z mého velikého potěšení vytrhl mne do síně vkročící Custos, an nám zvěstoval příchod královských vysostí, pro které každému z Museum vystoupiti bylo určeno. Postaviv se s mými společníky u velkých schodů, těšil jsem se spatřiti velkokněžnu Meklenburskou. Však vší zdvořilostí i od toho místa byli jsme vypuzeni. Něco již rozhorlen bral jsem se druhou stranou dolů. Tu mi naproti běžela mně dobře známá slečna v černém oděvu a v černé roušce, ana již z daleka mne poznala, ji pak já teprv jsem poznal, když se přiblížila, a

přitom hned na velkokněžnu volala. Tato se obrátivši nemohla se dosti nadiviti z potkání v takové vzdálenosti. Vší sníženostmne uvodivši svému synu a dceři, též ruskému velkoknížeti Constantinovi a krásné Olže, velmi přívětivě mi vypravovala o svém přezimování v Palermu. Chtěl jsem se poroučeti, ona pak nedovolila se mi odstraniti, žádaje, bych déle u nich setrval. Procházeje s nimi veliké síně malbami a sochami naplněné, nemálo byl jsem od mých společníků záviděn, ani mne skrze mříž viděli obcovati s těmi Vysostmi.

V dolejších síních jest několik tisíc starobylých enkaustických malеb, které se v Pompeji, v Herkulanum, Stabiae etc. neporušené vynašly, a vší pozorností s obmítkou od zdí odloučily. Některé z nich pro velikou výbornost se drží za dílo velíkých řeckých malířů; na jednom obrazu stojí jméno: Alexander Athénský. Obrazy tyto v rámce sazené nejsou veliké. Mnohé z nich vyobrazují jeviště obecního života, mravy a obyčeje starých obyvatelů, které nynější lid těchto krajin po 1800 let buď docela aneb dílem ještě zachovává. Velmi znamenitá jest řeč ukazovací nynějších Neapolitanů, ani slova nepromluvíce často delší čas posunky a všelijakými znameními rozmlouvají, která znamení na těchto starobylých malbách dobře se pozorují. Mramorové a kovové sochy a skoro každý předmět jest poznamenán písmenou ukazující město, kdež

se vynašel. Jeden každý obdivuje nesčislný počet uměleckých těchto předmětů, svědčících o bohatství a o vysokém vzdělání oněch časů.

Z palácu Farneského v Římě pochází tak nazvaný Farneský býk — velikánské sestavení s několika osobami (Dirce od Amphiona a Zetha, synů thebanského kralé Lyka, vlasy přivázaná k hlavě divokého býka, od matky své Antiopy osvobozená) z jednoho balvanu bílého mramoru, jest dílo Apollonia a Tauriska Rhodenského; kolosální Herkules, dílo Glykona, obě vynalezené v lázních Caracallových, jako i ohromná socha Flory.

Velmi bohatá jest sbírka egyptských, etruských a oskských starobylostí, zuhelněných papírů, starobylých skleněných, hrnčených, bronzových, stříbrných a zlatých nádob, drahých kamenů, šperků, penízů, a všelijakých nástrojů užívaných v kuchyni, v domácnosti a v obchodu, vše důvtipné a až na kladivo kovářské krásně ozdobené.

(22. března.) Tohoto dne jsem se procházel v Castell nuovo, ve velké tvrzi, ležící po břehu vedle královského hradu, a po velké hrázi, Molo grande, kdež na konci ona outlá svítnice vysoko do lazurového nebe se vypíná. Mimo jiné stála v přístavu největší neapolitanská řadová loď s 80 děly; té samé velkosti ale docela nová krásně vystrojená ruská řadová loď s dvěma fregatama a s dvěma párníky. U svítnici koupalo se ruské vojsko ná-

mořské. Krásný to byl den, moře tiché, a množství lidu se procházelo po hrázi. Parníky a lodi všeho druhu přicházely i odcházely, veliká živost panovala na celém přístavu.

Campo Santo.

Odpoledne vyjel jsem na hodinu vzdálený veliký hřbitov, Il Campo Santo. Jest to jeden z nejkrásnějších předmětů, kterýchžto mnoho Neapole cizým k obdivování podává. Po choleře r. 1837 tyto krásné daleko na ubočí vrchu se rozšiřující sady počaté, docházejí nyní k své dokonalosti. Mezi městem a Vesuvem vnadně položený veliký tento park, rozmanitým stromovím, křovím a vždy květoucím kvítím jest ozdoben, cesty a cestičky vždy čistě držené na vše strany se křižují. Na sta krásných kaplí a tisíce stkvostných pomníků z bílého mramoru s pozlacenými báněmi a jinými ozdobami semotam prokmitají rozmanitou zelenost. Zdi a škarpy jsou kryty vždy bělozeleným a růžově květoucím kaktusem jako aksamítovými koberci. Mezi stromovím a křovím jsou podlouhlé čtyrhranné pole kvítím obroubené, na nichž v stejných řadech malé stejné černé křížky hroby oznamují. Každý křížek má číslo a rok, z čehož dle matriky hrob jednoho každého lehce se vynajde. V středu té veliké zahrady jest nové velmi libé stavení v normanském slohu, jako koruna nad zeleným hájem se vypínající. Jest to klášter malý pro

několik Kapucinů, strážných tohoto hřbitova. V chodbách kláštera okna z barevného skla rozkošnou vyhlídku podávají. Na přívrší staví se veliké budovy pro rodinné aneb bratrské hrobky, umrlčí komory a větší kostel. V středu velikého čtyrhranného prostoru, zavřeného korridorem ze čtyr set vyžlábkovaných sloupů, vážného dorického slohu z popelavé lávy, stojí velikánská socha představující náboženství křesťanské. V tomto čtyrhranu jest sto šedesát kaplí patřících toliko bratrstvům.

Velmi vznešené jest položení tohoto hřbitova. Na pravo leží krásné veliké město, obraz života — na levo, záhubou a smrtí hrozící Vesuv — před sebou moře s nebem se slívající s krásnými ostrovy ve vzdálenosti — co obraz věčnosti a budoucího života. Na patě pahrbu železné dráhy a rychle ploucí pární lodi s dlouhou černou dýmovou rouškou co obraz rychle pomíjejícího času a brzo nastávající pouti na onen svět. Jistě nikde jinde nenajde se příležitějšího místa pro svaté pole.

Za založení těchto a jiných krásných sadů okolo Neapole, má město co děkovati krasozahradníkovi Lenhardt-ovi, Rakušanu, jehož jsem několikráte navštívil a od něho mnoho semení obdržel.

V San Carlo, v největším divadle na světě, viděl jsem „Giovanni da Parigi“, novou operu od Donizetti-ho.

(23. březua). Hlukot a dunivé vlnobití moře, též strašlivého Scirocco mne probudily, Otevřev okenice a postaviv se na balkon, viděl jsem pěnící se vlny zuřivě přes vysoké zdi hráze se přenášeti. A tohoto dne mám plouti do Palerma! Po mrzutém semotam běhání a ptání se, dověděl jsem se, že odjetí na zejtří opolední odloženo jest. Šel jsem toho dne zase do bohatého Museum. V jedné veliké síni obrazny z daleka ke mně běžela jedna dáma, kterouž jsem teprv poznal, když se přiblížila. Byla to Excell. hraběnka Heiden, která se svým manželem, ruským Contre-Admiralem před rokem dlouho v Marianských lázních přebývala.

K večeru ještě hrůznější bouře povstala. Těsností obklíčen ptav se Lazara a jeho manželky Agostiny, kteří dobří lidé v tom samém poschodí posluhovali, zdaliž možná bude zejtra odjeti, dostal jsem za odpověd: „Possibile che si — che no“ — a krčili ramenama. Čas mi byl přiměřen, pas a karta k odjeti objednány a zaplaceny. Bude-li bouře několik dnů trvati, nemohu do Sicilie, protože na květnou neděli 5. dubna již zase v Římě býti jsem si předevzal. Tato nejistota byla mi velmi trapná. Naděje má každou chvíli mizela, neb až do půl noci vlny hrůzně na břeh dorážely, že se dům otřásal, lijavec na lepenici mocí šlehal, že jsem myslel každou chvíli, že voda stropem se prorazí; neb domy střech nemají. Černé oblaky zakrývaly oheň soptící vrch, z nichž někdy na

okamžení ohnivý puntík prohlídal. Poručiv se do vůle boží a do ochrany P. Marie, usnul jsem. Probudiv se a poslouchav, zdaliž bouře nepřestala, viděl jsem jasné světlo skrze skuliny okenic prohlídati. Vše bylo ticho. Otevřev okenice viděl jsem čisté nebe, moře pak bylo ještě zbouřeno.

Lehčejším srdcem připravoval jsem se k odjetí a jel jsem s Vetturinem k Doganě. Posadiv se na loďku a kolíbán nahoru dolů přes vysoké vlny as za čtvrt hodiny připloul jsem k parníku stojícímu v hlubokém moří. Byl jsem první zde z cestujících, a měl jsem času dosti pozorovati překrásnou Neapoli z vzdálenosti na moři. Teprve opoledne kotvice se vytáhly, stroj počal chobotati, as čtyřicet sáhů dlouhý velikán „Misene“ se otřasati, nyní zavrávoral a rychlostí se odebral. Krásná Parthenope vnadně osvícená, objímajíc moře vždy více se potápěla, až konečně i koruna její, pozlacené báně a hrdé hrady se oku ztratily a moře s nebem v krásný lazur se slilo. Jenom vysoký dýmový sloup Vesuva a ostrov Capri s jednotlivými vysoko z moře čouhajícími skalami bylo ještě viděti asi za pět hodin cesty. Jedna z těch skal, podobná obrovské bráně otevřené, velice mne zajímala. Moře počalo průhled od dola zavírati až konečně celá brána i ostrov zmizel. Dlouho ještě dalekohledem jsem pozoroval dva osvícené bílé puntíky jižného

pomoří, které se též okolo šesté hodiny při krásném slunečním západu potopily.

Nyní nebylo ničehož viděti, nežli nebe, a moře co malé tmavomodré kolo, jehož poloprůměr jenom několik hodin délky býti se zdál, v středu něhož loď se kolebala.

.... nec jam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undique et undique
coelum. Aen. V.

Pohled tento byl mi velmi zajímavý. Brzo se vidělo pohybovati ono tmavomodré kolo moře, jakoby loď stála, brzo zase se viděla loď pohybovati se vysoko nahoru dolů.

Studený bouřlivý vítr i mne, však jistě posledního odehnal dolů s paluby do rohoží. Nyní počalo divadlo o mnoho ošklivější, než jsem je na palubě viděl. Jeden každý semotamo se motal; tu zase jeden ležel, oči valil a se vinul jako rozšlápnutý polomrtvý červ. Vše rohoží a každý koutek byl naplněn; při tom ustavičné hekání, vzdychání a volání o pomoc. Služebníci semotam běhali; „Lazaro, Lazaro“ se všech stran se křičelo. Na nebohého Lazara přišlo to samé. Rychle on vylezl do rohoží zrovna nademnou a v okamžení hojný vodopád dolů se kácel. Vzduchem nepříjemným a tou ošklivostí i mně žaludek již se obracel. Tenkráte, jsem si myslel, ani ty nevyvázneš. V očekávání toho padl na mne pot a usnul jsem. O, jak tvrdé bylo mé rohoží; probudiv se, všecko mne bolelo. Však přec jsem

se zaradoval, vida, že já a jenom dvě jiné osoby z takového množství byly od nemoci ochráněny. Vstav a semotam se motav, drže se o stěny, žval jsem kousek piškvorce, jejž jsem za praeservativ držel, a objednav částku beefsteak, podal jsem žaludku jadrnou zábavu. Jeden za druhým vylezl nyní na palubu lapaje čisté povětří. Nebe bylo jasné, vítr chladný, moře ještě zbouřené. Bledé mrzuté tváři leckdes v koutku své outočiště braly. Nemoc mořská ještě panovala, ačkoliv ne tou mocí, jako včerejšího dne.

Nejvíce trpělo čtyřicet polonahých Calabresů, co rekrutové do Palerma poslaných.

Palermo.

(25. března.) Najednou jsme zahlídli co šedomodrou řasovanou roušku z moře vystupovati. Byly to náznatky hor Sicilských. Až konečně celý ostrov, krásné město se svým vysoko strmícím, strážním „Il monte Pelegrino,“ a za ním celé kuželovité hory, se ukázaly. Sotva se spustily v přístavu kotvy, již hejno člunečníků obsadilo loď; na člunu mém počala bitva; dva z nich utrhše sedadla prali jimi jeden do druhého až konečně několik silných pěstí kamaradů je od sebe odtrhlo. V hostínci „London Hôtel“ na náměstí „Piazza marina“ obdržel jsem krásný velký pokoj v prvním naschodí s balkonem za 40 kr. denně. První

cesta má byla k panu Cajetanoví Petix, knězi kláštera S. Maria di Mercede řádu s. Petra Nolaska, jemuž jsem doporuční list podal. Vší přívětivostí a ochotností tento mladý a vzdělaný kněz, jehož příjemná vnější podoba každého zajímala, mne se ujmul, a od rána až do večera mne provázel. Každého dne jsem sloužil mši svatou v kostele toho kláštera a mnohé příjemné hodiny jsem trávil v společnosti vzdělaných mužů téhož kláštera.

Kathedralní kostel sv. Rosalie vystaven jest r. 1185 za Viléma II. na místě starého, kterýž někdy od Mouřenínů v mešitu přestaven byl. Vnější podoba chrámu s krásně ozdobenými čtyrmi nárožními věžemi a s cimbuřím, a s krásnou a bohatě ozdobenou velikou předsíní jest až na římskou kupli vznešeného normano-arabského slohu. V jedné postranné předsíni jsou arabské nápisy. Vnitřek znovomoděn má osmdesát žulových sloupů a drahé ozdoby achatové, jaspisové, z Lapis Lazuli a z jiných drahých kamenů. Oltář v kapli sv. Rosalie jest z ryzího stříbra a chová tělo této svaté. V středu jedné kaple stojí dvě porfyrové hrobky, císaře Jindřicha VI. a Bedřicha II.

Na náměstí před kostelem jest viděti mnoho stavení slohu mouřenínského. Zde jsem si živě představil tak nazvané sicilianské nešpory, 30. března 1282. Zvonilo se na nešpory v pondělí velikonoční. Francouz Drouchet opovážlivě ruku vložil na mladou Sicilianku pod zá-

myslem, jakoby hledal u ní schovanou zbraň. Manžel a otec přiskočivše jej probodli. Rozvzteklenosť lidu čekala na příležitost. Strašlivé krveprolití počalo po všech dílech Sicilie, ani pohlaví, ani stáří se nešetřilo a 12,000 Francouzů bylo zavražděno.

Jednu stranu hořejšího náměstí zavírá královský hrad, Palazzo reale, od Saracenů vystavený, později s normanskými přídavky ozdobený. Bývalá to tvrz stala se residencí krále Roger-a v 12. století. Na dvoře jest několik pater na sobě stojících velmi odvážných Corridorů se štíhlými sloupy a vysokými oblouky, což se všech čtyr stran celému čárovný pohled propůjčuje. V jedné předsíni jsou podobizny místokrálů. V síni „Sala di Parliamento“ jsou malby na obmítce od Velasquez-a. Šťastnou příhodou ukázaly se mi všecky pokoje a síně téhož palácu. Nad hradem vypíná se hvězdárna, kdež 1. ledna 1801 Piazzi vynalezl oběžnici Ceres. Odtud jest velmi zajímavá vyhlídka na celé město, na půvabnou okolnost, na malebné souhoří a neskončené moře.

Krása zámecké kaple, Capella Palatina, od krále Roger-a r. 1120, v slohu špičatých oblouků vystavené a docela ozdobené mosaiky na zlaté půdě, mne velmi překvapila. Arabské chvalonápisy se potahují na zakladatele. Sloupy jsou z afrikanského mramoru, půda mosaiková z blyskavých kamenů (pietre duré). Škola pro

mosaiky, založená od Roger-a v 12. století v tomto palácu až posud se zachovala.

Jeden z nejvýtečnějších kostelů jest onen Benediktinek „Della Martorana“ z 12. století. V střední lodi se pozoruje v krásné harmonii sloh arabský, řecký a normanský. Osm korintských sloupů s arabskými nápisy ozdobují kůr, na stěnách jsou mosaiky. Obraz krále Roger-a od Krista P. korunovaného jest mosaik dobře zachovaný. Z tohoto kláštera, jako i z jiných paláců jsou podzemní chodby do nejživější ulice Toledo aneb Cassara, kdež často všelijaké slavnosti se provozují.

Kostel s. Caterina má drahé mramory a obraz od Rubens-a.

Palazzo del Praetore ozdobuje veliká mramorová studně, na ní množství soch.

V Palazzo del duca Serra di Falco, (v němž často bývala carovna ruská, protože přebývala v Olevuzze v zámku patřícím tomu samému majiteli) byl jsem uveden P. Cajetanem, jehož otec správcem tohoto domu býval. Manželka nynějšího spravce s prostomilou dceruškou ukázala nám stkvostné pokoje, malby, mosaikové půdy a láznici tohoto palácu.

Mnoho jiných krásných kostelů*) jsem zde viděl; odpočinuv tohoto dne v obecné zahradě La Papiretta.

---

*) jako: S. Giuseppe, Ai Jesuiti, S. Maria di Pietà etc.

Monreale.

(26. března.) Můj nerozlučný průvodce jel s sebou do toho, na vrchu půvabně položeného města, vzdáleného as dvě hodiny cesty. Město má 8000 obyvatelů. Dráha vede skrze nejpůvábnější dolinu, kteráž palmami, chlebovníky, aloemi, kaktusem, pomaranči, citrony ozdobená a potokem Amiraglio (Orethus) občerstvená pro svou bujnorodnost Conca d'oro, t. j., zlatá kotlina se jmenuje. Kathedralní kostel S. Maria nuova od Viléma II. r. 1170—1176 vystavený jest jeden nejznamenitějších památek ze středověku v byzantinsko-normanském slohu. Množství sloupů vysokými špicovatými oblouky spojených podpírá vysoké zdi mosaikem v zlaté půdě ozdobené až pod střechu, jejížto trámy zlatem a barvami oko zajímají. V presbyterium veliké mosaiky představují Spasitele a nejblahoslavenější Pannu, jiné na stěnách pozlacených představují Svaté a děje starého a nového zákona. Při tomto divokrásném kostele jest arcibiskupství a klášter Benediktinů. Zde jsou hrobky Viléma I., manželky a tří synů. Bronzová vrata jsou v Pise vypracována od Bonomus-a.

Zpáteční cesta byla velmi příjemná. Před námi krásná bujnorodná dolina s hlavním městem, na levo vysoký Monte Pelegrino, na pravo špičatý Capo Zafferano, to vše mořem neskončeným opiaté, půvabný činí pohled.

Na mezech a u potoka bujná růže bobková (Oleander) se plemení jako naše vrba, vinnice na pahrbech vždy zeleným kaktusem a aloemi jsou obhraženy. Kaktus tento mívá kmen v průměru jeden, dva střevíce; sáhodlouhé tlusté lupení má na špici bodák přes střevíc dlouhý. Skrze takový plot prodrati se nemůže nic. Skály semotam jím porostlé zdají se zdaleka velmi malebně jako violovým do zelena hrajícím rouchem ozdobeny býti.

V kapucínském klášteře před městem jest ona veliká podzemní krypta, v ní ve výkleních po obou stranách stěn nad sebou tisíce těl vysušených a ošacených stojí. V jednom oddělení jsou těla žen v skleněných skříních v šatech, které za živa nosily. Na výroční den navštěvují je jejich pozůstalí přátelé. Vycházeje z této hrůzné společnosti potkal jsem muže, kterýž samotný oděného mrtvého v rukou nesa, skrze chodbu do zahrady šel, kdež vnitřnosti mrtvému se vyberou, tělo se umyje, do pytle zašíje, a na slunci a povětří se vysušiti dává. Vyschnuté tělo buď v tmavou tuniku aneb obyčejný oděv se oděje a ve výklenci se postaví a upevní.

Olevuzza, malé ale velmi krásně položené místo, blízko Palerma, se stkvostnými libohrady a sady. Zde přebývala předešlou zimu carovna ruská a velkovévodkyně Meklenburkská. V zahradách bylo všecko v plném rozkvětu. Nedaleko odtud jest starý mouřenínský hrad,

Castel Zisa Španěla, kterýž vyhnal Mouřeníny ze země.

Položení města Palerma a jeho okolností jsou převnadné, ačkoliv příroda zde není tak velikotvárná jako v Neapoli. Zvláštní pohled působí železné pavlany buď v každém patru v celosti od jednoho konce k druhému, aneb před každým oknem pro sebe, ozdobené kvítím. Nad mnohými domy jsou ven vypuklé kryté pavlany ze železného pletiva v arabském slohu, tak že celý nejhořejší prostor domu proti slunci krytý pro čerstvé povětří obyvatelé na horu láká, kdež užívajíce krásné vyhlídky se shromáždívají. Větší domy mají až do nejhořejších pater vodovody. V soukromých místech jest umývadlo s kohoutkem a vana pro studené lázně. Voda z okolních hor vedená jest velmi dobrá a čerstvá. V středu města se křižují dvě rovné hlavní ulice dělící celé město na čtyry čtvrti. Čtyry rohy otupělé v každém patru sochami ozdobené působí malé osmihranné náměstí.

Velmi zajímavý průhled podává jedná z těch dvou ulic, Toledo, od brány Porta nuova skrze celé město až ku bráně Porta Felice s přístavem.

Zde ještě více nežli v Neapoli panuje řeč tváření a v znameních. Ponebí jest výborné. Teploměr zde nikdy nepadne až na nullu. Od podzimu až k dnešku žádného deště nebylo, a přec všecko čerstvo-zelené a v rozkvětu;

jediná židovská třešně, ačkoliv v plném rozkvětu, listí ještě neměla. Veliké stromořadí židovských třešní, oblíbená Palermitanů na břehu mořském procházka (La Favorita) s množstvím velikých červených květů bez listí, podivný pohled tohoto času působilo. Letního času veliké parno, leč v stínu, vyjíti nedá; opar slunce jest velmi nebezpečný.

(27. března.) Universita jest teprv r. 1816 od Ferdinanda I. založena. V Museum jest onen v Pompeji nalezený Herkules, nejkrásnější bronzové sousoší ze starobylosti.

Monte Pelegrino
a jeskyně sv. Rosalie.

Odpoledne vyjel jsem na oslu (ciuccio) na v každém způsobu znamenitý, velmi příkrý čedičný*) vrch, Monte Pelegrino, kterýž se takměř 1963 střevíců (o 60 střevíců vyšší nežli položení Marianských lázní) z moře kolmo vypíná, a tři čtvrti hodiny od města vzdálen jest. Na tomto vrchu Hamilkar Barkas tři léta proti Římanům se bránil. Jenom po jedné straně ve velké úžlabině po vystaveném a v serpentinách na horu se táhnoucím cestovodu jest možná pěšky aneb jizdecky na horu se dostati. Zde jest jeskyně s. Rosalie. Skrze malou na mramorových sloupech stojící předsíň se vkročí do malého otevřeného přededvoří, kteréž kolmé skály se tří stran zavírají. Vnitř jeskyně jsou tři oltáře, z nichž

*) Basalt.

jeden na tom místě stojí, kdež se tělo s. Rosalie, neti Viléma Dobrého (1166), která zde na samotě velmi přísně žila, za několik set let krapníkem*) obtažené vynašlo. Jeskyně celá jest krapníková, jejížto vody nyní olovněnými trubkami po straně stěn se odvádějí. Tělo této svaté velmi ctěné patronky města, přenešeno jest do kathedrálního kostela. Vedlé této jeskyně jest dům pro dvanáct kanovníků. Celý vrch jest posetý velkými kameny, mezi nimiž a přes ně osel vší pozorností kráčí aneb je přeskakuje. Jel jsem vždy vejš, až jsem přišel na onu vysost, kdež skála přímo z moře se vypíná. Zde stojí pozůstatky hromem rozbořené velké sloupové kaple, nad níž velikánská socha s. Rosalie lodím na moři zdaleka viditelná bývala, nyní mezi sloupy rozražená leží. Ještě vejš jest Observatorium s telegrafem.

Jistě jest to jedno z nejkrásnějších míst na světě. V takové výšce přímo nad mořem otvírá se oku převeliký, velmi překvapující obzor. Mým dalekohledem mínil jsem dosáhnouti v neskončeném lazuru mořském Afriku; však jsem viděl jenom několik ostrovů a několik lodí co malé bílé puntíky v dalekém moři. Den byl překrásný. V stínu sloupového chrámku odpočinuv a pozorovav velikotvárnost přírody, až k slzám byl jsem pohnut. Velmi ducha zajímá viděti s takové výšky v neskončené roztáhlosti krásně modré, tiché moře, ony vio-

*) Tropfstein.

lové leckdes něco zazelenavé kuželovaté hory až na ony Demonské sněhem kryté, z nichž Aetna se vypíná. Blízko viděti jest vždy pařící se vrch Cavallo Ferrato, bujnorodné doliny Conca d'oro, Bagaria, Favorita s skvostnými ze citronových a pomarančových hájů prohlídajícími libohrady. Veliké město Palermo zdá se z této výšky býti co hnízdečko v krásném zeleném křoví.

Byl to pro mne jeden z dnů života, kterých člověk málo počítá.

Vojsko tohoto dne se cvičilo v zbrani u paty vrchu a vracelo se s tureckou hudbou k městu. Můj osel tím též rozveselen počav poskakovati a kabrioly činiti rychle semnou k městu uprchnul.

K večeru u nárožního domu před krásným kostelem S. Maria di Pietá shromáždilo se pomalu něco lidu. I spatřil jsem na zeď pověsiti kvítím ověnčený obraz trpícího Spasitele. V středu tohoto sestupu stáli dva sluncem opálení šumaři, jeden hrál na housle, druhý na violončel a přitom zpívali. Třetí talířem chodil almužnu sbírati. Jeden po druhém ze zástupu padal na kolena a hluboká pobožnost se jevila. Nesmál jsem se tomu, a sám byv tím pohnut, žádal jsem býti dobrým malířem, bych vykresliti mohl tento zajímající výjev. Zde mne nalezl můj nerozlučný přítel, a šli jsme spolu na velkou, po mořském břehu se roztahující procházku. Jistě jest to jedna z největších a nejskvostnějších. V středu velkého sadu jest

chrámek pro hudbu. Společnost vždy více se množila, svítelna se rozsvítila a v okamžení v sadu a po celém břehu hořely tisíce v moři se odbleskovajících světel. S dovolením svých představených déle do večera venku se zdržeti, vedl mne P. Caetano do hlavní ulice Toledo, kdež zlatníci slavili tento večír památku bolestné matky Boží. Na jednom rohu byl s obrazem bolestné Matky a s mnohými svíčkami přistrojený stříbrný oltář. Vedle něho stálo připraveno množství rozličných raket, kol a hvězd ohněstrojných. Ulice lidem byla naplněná. Na protějším rohu postavili jsme se. Velmi přívětivý majitel domu přinesl nám sedadla. Rakety počaly se vznášeti, a jeden stroj po druhém se vypalovati, o pobožnosti nebylo slyšeti. Konečně největší kolo se počalo točiti, na jehož ručičkách dva vycpaní Poličinelli přivázani v ohni rychle počali se pohybovati a se teteliti. Všeobecný smích a jásání lidu s rachotem a bouchání těch ohňostrojů jistě velmi malý soucit s bolestnou Matkou jevil.

Na večír hrál jsem piano u Generalvikaria v klášteře di Mercede, a zpíval jsem mimo jiné italianské a francouzské písně též naší zamilovanou: „Kde domov můj“, kterouž jsem několikráte opakovati musel. Několik těch pánů se sešlo, rozličné ochládky se podávaly a velmi dobře jsme se vyráželi. Můj „Inseparable“ mne doprovodil do mého bytu.

Velikou radost měl můj starý sloužící, jehož jsem za Siciliana měl; vida mne čísti anglickou knihu. Byl to irský katolík a od té doby nijak než anglicky rozprávěl.

(28. března.) Kostely S. Domenico, Olivella, S. Teresa jsou stkvostné; jedna z nejstarších basilik jest na náměstí „Piazza marina“. Ulice hlavní jsou velmi čisté, stranní pak ulice ouzké, a proto že všecko venku pracuje a žije, leckdes velmi nečisté. Až do půl noci lid se všudy hemží. Zeleniny kuchyňské jsou výborné; jedinký karfiol, šedé barvy, co velká koule, za malý peníz, celou rodinu nasycuje. Ačkoliv povětří od severo-západu válo, času poledního pro veliké horko tohoto dne na slunci dlouho státi nebylo k vydržení; každý se do stínu odebíral. V mém pokoji měl jsem žarlivky zavřené a okna docela otevřené.

Palazzo di Marchese Forcelli u krásné brány Torre Greca, toho času se ozdoboval mosaiky a malbou pompejskou.

Veřejná zahrada Flora na břehu moře krásně jest položena a sochami a poprsími znamenitých mužů a umělců ozdobena. V rostlinnické zahradě přišel ke mně k. bavorský zástupník von Berüff, z Řecka se vraceje, s nímž jsem strávil večír v Nolatinském klášteře, kdež jsem druhého dne (v neděli) poslední mši sv. sloužil.

(29. března.) V kostele di Mercede ukázali mně duchovní velikou stříbrnou sochu,

zakrytou v jednom oltáři Panny Marie, kteráž jenom na některé svátky lidu se ukazuje. Srdečně jim děkovav za vší přívětivost, rozloučil jsem se.

(30. března.) Silným větrem bylo moře zase zbouřeno. Připravoval jsem se k odplutí s parníkem Il Nettuno okolo jedné hodiny opoledni. P. Caetano sebou do loďky si sedl, která vlnami semotam házená tři čtvrti hodiny potřebovala, nežli párníka v hlubokém moři dostíhla. Oba slzami v očích se rozloučivše pro vždycky na tomto světě, poroučeli jsme se do ochrany Boží. Po třetím zvonění opustil můj vší lásky hodný přítel loď. Dalekohledem dlouho ještě pozoroval jsem jej státi na pobřeží v bílém oděvu co malý puntík v zástupu, an mi šátkem pozdravení zasílal.

Od chvíle k chvíli počalo město s okolnostmi se potápěti, a pomálu celý ostrov se svými kuželovými horami zmizel. K večeru dorážely mocí vysoké vlny na lodní stěnu, že několikráte okraj přeskočily a lodí tak silně pohybovaly, že všecky sedící se sedadel svrženi na tvářích leželi.

Vida na jedné vlně dvě větší ryby se vznášeti, ptal jsem se, a odpovědělo se mi z jedné strany: „delfino“; z druhé: „fiera“. Jaká to fiera (zvíře) nedověděl jsem se. I tenkráte větší díl se roznemohl. Já pak zase té ošklivé nemoci zbaven jsem byl. Byla to třetí cesta po moři.

*

(31. března). Z rána moře bylo tiché, vítr dobrý a nebe čisté. Pomalu počínaly z modré půdy vystupovati rozkošné ostrovy Ischia, Capri, Cap Misene, konečně i Neapole se svými okolnostmi a se svým sousedem vše převýšujícím Vesuvem. Okolo vysoko-skalnatého ostrovu Capri plujíce viděli jsme vysoko na něm hnízdící velmi malebná města Capri a Anacapri. Dále se přibližujíce těšili jsme se z krásného pohledu na ozdobené a ozbrojené ruské a neapolitánské velké lodí, na nichž ruská carovna s královskou rodinou a mnohými hosty tohoto rána snídala. Celý záliv byl naplněn loďkami, na nichž množství diváků bylo. Dlouhé provazy s velkými korkovými koly všecky velké lodí, z nichž ustavičně děla hřměla, kolem zavíraly, aby k ním jiné se nepřibližovaly. I náš Nettuno do svátečního šatu se odíl, nechaje plápolati národní prápory.

(1. dubna.) Pan Firtsch, sekretář našeho vyslance pana knížete Švarcemberka, laskavě mi pas pro odjezd s císařským kurýrem do Říma a potřebné karty pro královský palác Caserta doručil.

Tohoto a zejtřejšího dne jsem se procházel na znamenitějších stranách města, a v společnosti vídeňských dvou pánů jel jsem ještě jednou na krásný Campo Santo.

(3. dubna.) Přijel jsem na nádraží a v tom okamžení vlak již odjel do Caserty. Musel jsem čekati od 8 až do půl desáté. Tohoto

času použiv zajel jsem ku romantické bráně Porta Capuana, španělským erbem ozdobené, kdež mnoho prodavačů a prostého lidu se hemží. Na dráze ku Portici u mostu Ponte della Maddalena stojí na památku socha s. Januaria na místě, až kam láva k velikému strachu Neapolitanů se jednou rozlívala. Nedaleko odtud jest na břehu veliké dlouhé stavení „Il Granajo“, na němž celé pluky by se mohly pohybovati.

Okolo půl desáté hodiny jel jsem železnicí v bujnorodné rovině, velikou pilností zdělávané, a za hodinu dorazili jsme do Caserty.

Jest to v Evropě největší královský palác. Velmi stkvotná předsíň má veliké schody ze žlutého mramoru (giallo antico), stěny, sloupy a všecky ozdoby z nejkrásnějších mramorů. V kapli jest dvanáct mlékobílých sloupů, vzatých z chrámu Jupitera Serapis v Puzzuoli a jeden obraz od Mengs-a. Odtud půl třetí hodiny jest veliký vodovod dle starořímského způsobu s trojím zloubením, deset sáhů vysoký a třináct hodin dlouhý, od Karla III. vystavený. Veliký park táhne se po rovině a po boku vysokého vrchu, z něhož veliký vodopád do rybníka se kácí.

Půl hodiny od Caserty jest znamenitá hedbavárna S. Leuccio a palác Cartidello. Celý večír jsem trávil v kanceláři p. vyslance, a okolo půl noci odjel jsem s tím samým císařským kurýrem.

(4. dubna.) Cesta byla velmi příjemná; jeli jsme zase přes Terracinu; a co jsem viděl na první cestě z Říma do Neapole v noci, to jsem nyní viděl ve dne, a naopak. Okolo půlnoci dorazili jsme zase do Říma.

Řím po druhé.

(5. dubna květná neděle.) Má první cesta byla zase k s. Petru, kdež tohoto dne Svatý otec palmy světil, a je patriarchům, biskupům a vyslancům a celé assistenci rozdával. Při slavné processí byl papež na trůnu nesen, a měl présens na trůnu při slavné mši, kterouž jeden z kardinálů sloužil.

Bylo nás nyní pět českých kněží v Římě a v tom samém domě; k nám třem se připojil děkan Procházka ze Skalska a P. Sieber (litom. diec.), kterýžto později putoval přes Alexandrii do Jerusaléma.

(6. dubna.) Tohoto dne jsem si pojistil skrze laskavost pana vyslance, cís. kurýra na bílou neděli k odjezdu do Florencie; navštívil jsem ostatní pány ouředníky při vyslanství, jako i našeho krajana malíře Kandlera, a rakouského malíře Schönmann-a. Odpoledne jsem byl v kapitolinském Museum a procházel jsem se později ve Forum, Colloseum a šel jsem do několika kostelů.

(7. dubna.) San Lorenzo in Damaso, vystavená basilika od papeže Damasa I. v zří-

ceninách bývalého divadla Pompeja, u jehož sochy César zavražděn byl.

Na náměstí Piazza Navonna (bývalém Circus Agonalis) vypíná se krásná kuple mezi dvěma věžema, kostel s. Anežky nad starými zdmi a klenutými podzemskými prostrannostmi, kdež někdy římský lupanár býval, do něhož tato outlá svatá panna k podvodu pohozena, zázrakem čistotu svou zachovala.

(8. dubna. Středa velkého téhodne.) Villa Albani, jeden z největších a nejkrásnějších libohradů a parků, před branou Porta Pia, kdež množství řeckých a římských uměleckých starobylostí se chová. Zde jest jediná zachovaná římská Meta z nějakého Circus. Mezi sochami ukazuje se bývalé římské Palladium, malá nepatrná socha, představující Minervu, rouškou zakrytou.

Palazzo Spada má krásné obrazy od Quida Reni. Zde se chová ona veliká mramorová socha Pompeja, při níž César zavražděn byl.

K večeru okolo čtvrté hodiny obdržel jsem skrze pana Curtins-a dobré místo v Sixtině a sice vedle generalprokuratora řádu Františkanů reformatů. Měl jsem sebou náš breviář a od slova k slovu celé Matutinum se zpívalo. Veliký sbor zpěváků výtečných ve violovém taláru na něco povýšeném kůru překrásně zpíval. V první polovici veliké této kaple, seděli kardinálové, biskupové, generálové, kanovníci a veliký zástup kněžstva; v druhé tenkou mříží

oddělené polovici ostatní lid, větším dílem cizozemci se všech krajin světa. Po zpívaném Matutinum všecko kněžstvo na tvář padlo, a nyní počalo srdce pronikající Miserere, nejdokonalejší skladba Alegri-ho aneb Palestriny.

Zelený čtvrtek.

(9. dubna.) Monsignor Silvester, praefekt hostince a kostela all' anima měl velkou mši s. a všickni kněží bydlící v domě přistoupili k stolu Páně. Šli jsme potom k sv. Petru. Prostranosti velikého chrámu byly již naplněny. M. Curtins nás vedl skrze vojenský špalír v hlavní lodi od Confessí na pravo do křížové lodi, kde veliké ozdobené pavlany pro ceremonie a vznešené hosty připraveny byly. Svaté ostatky chované v čtyrech pilířích, o nichž jsem mluvil při popsání kostela, lidu se ukazovaly. Pro vysokost těchto galerií nemohl jsem mnoho rozeznati. Nyní dal papež z velké loggie venku lidu požehnání, po němž veliká processí se táhla do křížové lodi. Po zpívaném evangelium u oltáře, vstoupil s. Otec s assistencí na pavlan, kdež třináct kněží z rozličných národů sedělo, mezi nimi jeden kněz Indianský a dva kaplani litoměřické diécese, P. Karl a P. Pitsch. Kněží tito obdrželi dlouhé roucho s kapí z bílého plátna, vysoký bílý cilindrový baret bez stříšky dle starobylého obřadu. Připisuje se tento obřad sv. Řehoři Velkému, jemuž mezi třinácti cizými kněžmi Pán se zjevil. Nyní

s. Otec myl jednomu každému z nich nohu a ji polibil. Na vysokém pavlanu naproti vzlášť byla velkokněžna Meklenburská s princem a princeznou, princezna saská Amalie, Don Miguel etc. Po tom šel s. Otec s celou assistencí do velké síně vedle velké loggie, odkud před tím lidu na svatopetrském náměstí požehnání udělil. Zde posluhoval u tabule pro třináct těchto kněží. Jednomu každému podal tento čerstvý utěšený starec servit s kytkou a zlatý a stříbrný pamatní peníz. Jednomu každému předložil rozličná jídla, a každý dar nějakým utěšeným žertem osladil. Celá veliká síň a ostatní bližší prostory a veliké schody byly diváky se všech národů naplněny. Tlačenice veliká, však všudy pořádek. Mnozí se tlačili, by něčehož, buď kvítek, lupen aneb nějaké konfetti na památku s sebou vzali. Pozbylá jídla, konfetti a mražené, i servit s celým nářadím k jídlu jednomu každému těchto kněží v košíku, jako i ono roucho do svého domu se zaslalo. I my v našem domu na poledne a na večír požívali jsme zbytků této papežské tabule.

Na večír navštívil jsem Nejsvětější svátost v sedmi kostelích.

Veliký pátek.

(10. dubna.) Tohoto dne kázal P. Ventura z řádu Theatinů, ve velké kapli svatopetrského kostela. Výborné jeho přednášení hluboký dojem na mne působilo. Nejsvětější bylo vysta-

veno v kapli Paulina, a ceremonie se konaly v Sixtině.

Odpoledne šel jsem do kostela s. Apollinara, kdež knězský seminář jest; do kostela sv. Jeronyma pro Slovany ilirské; s. Marcello in corso, na místě, kdež tento papež r. 308 v císařských konírnách veliký úkor trpěl; též do dvou malých kostelů, které velmi okrašlují náměstí, Piazza del popolo: S. Maria dei miracoli al Gesù e Maria; konečně do velkého kostela s. Augustina.

Bílá sobota.

(11. dubna.) Po slavnosti konané v kostele all' anima, šel jsem do starobylého kostela s. Lorenzo in lucina, r. 305 od papeže Marcella vystaveného, a obnoveného od Celestina III.; též do kostela S. Maria in campo Marzo, s. Maddalena a s. Jakuba. V žádném kostele, jediné v Collegium Romanum, nebylo vystaveno Nejsvětější; aniž se slaví kde vzkříšení Páně tohoto dne na večír. V Sixtině při v. mší svaté po Kyrie vstoupne kardinal děkan k trůnu přítomného papeže a zvěstuje vzkříšení Páně těmito slovy: „Beatissime Pater, annuntio Vobis, Dominum Jesum Christum resurexisse a mortuis“, počemž „Gloria“ a „Alleluja“ se intonuje, zvony zvoní, z děl na hradu Angelském a ve všech ulicích z ručnic se střílí.

Velikonoční neděle.

(12. dubna.) Největší a nejskvostnější slavnost, která v Římě se koná, jest velikonoční

svátek. S. Otec s Tiarou a s Pallium byl velkou processí na trůnu od kaple di Pietà až k velkému oltáři s. Petra nesen. Tiara, kterou tohoto dne na hlavě měl, jest dar od Napoleona, a má velký diamant, dva miliony franků ceny. Za to Napoleon před tím kostely v celé Italii oloupil, poklady pobral a celou zem do chudoby uvrhl. U velkého oltáře vzala se Tiara s. Otci, a oblečen byl jako biskup in pontificalibus s Pallium. On jediný měl zlatou mitru, ostatní latinští biskupové měli prosté bílé mitry bez zlata a kamenů; patriarchové řecký, syrský a armenský, měli drahá roucha. V dlouhém kůru s obou stran trůnu byly zvlášť připravené a červeným rouchém ozdobené pavlany pro kardinaly, biskupy, kanovníky, generály řádů, vyslance a jiné kněžstvo; v hořejším patru pro výsoké hosty. Špalíry dělala šlechtická stráž, a vojsko v středu celého kostela. Po obou stranách Confessí byly velké pavlany pro dámy vyššího stavu, jichžto několik set v černém krásném oděvu a v subtilné černé roušce bez klobúka, nějaký vážný pohled působilo. Kostel nesmírný všudy byl lidem naplněn. Při začátku velké mše počal papežský sbor zpěváků na zvlášť postaveném pavlanu stranu velkého oltáře zpívati vznešené skladby od Palestrina bez průvodu hudby. Po Kyrie odebral se papež na vysoký trůn přes sto kroků od oltáře vzdálený; s obou stran trůnu seděli kárdinalové. Na nejvyšším stupni na pravo od s. Otce seděl

kardinal děkan s tváří něco k trůnu obrácený. Ostatní biskupové a celá assistencí s obou stran. Na nejdolejším stupni seděli kolem celého trůnu ze třech stran kněží komorníci v šarlatu oděni. Dva jáhnové a dva podjáhnové, vždy jeden latinský a druhý řecký, zpívali epištolu a evangelium, napřed latinsky potom řecky na znamení katolické jednoty. Řečtí měli oděv řecké církve. K obětování přistoupil s. Otec k oltáři a vše se konalo jako při každé velké mši. Nemálo jsem se divil silnému a zvučnému hlasu jeden a osmdesáti letého starce, an préfací zpíval. Před podzvihováním přestal zpěv. Veliká tichost panovala. S největší pobožností a vážností konal s. Otec pozdvihovaní, an s pozdviženou hostií a potom také s kalichem velmi zdlouha na tři strany se otočil. Celý velký zástup ležel na kolenách, s nesmírné výšky veliké kuple zazněly jemné a líbezné trubní harmonie, které co hlasy s nebes velký dojem na každého působily. U s. Petra při žádné mši se nezvoní. Před přijímáním posadil se s. Otec na trůn, kam jáhnové obě přepodstatněné způsoby přinesli. S. otec přijímal díl hostie, ostatní díl diakon; též z kalichu trubkou napřed papež a potom jáhen, to na památku starého obřadu, an papež aneb biskup přepodstatněné způsoby ostatním kostelům k přijímání na znamení církevního obcování a katolické jednoty zaslal. Ablucí teprv u oltáře jáhen činil a strávil. Před

koncem velké mše vyšel jsem z chrámu. Jací to byli zástupové lidu — lidu se všech končin světa! V středu kostela vojsko se postavilo v příční linii, a ponechávalo díl po dílu lid vycházeti čtyrmi východy z jedné a dvěma z druhé strany, by tlačením žádného neštěstí se nestalo. Nyní vycházely rozličné gardy a zástupové vojska, vždy v celém pluku hlavními vraty, připojivše se k ostatnímu vojsku pěšímu a na koních, které již dříve na svatopetrském náměstí postaveno bylo. Tu se pozorovalo teprv množství vojska špalíry v chrámu činícího.

Na náměstí svatopetrském přes sto tisíců lidu očekávalo požehnání. Množství kočárů bylo v řadách postaveno. Nyní s. Otec na trůnu sedě obstoupen biskupy od celého zástupu byl viděn na loggii. Veliké ticho panovalo. Chvíli sedě se modlil, vstal, ruce k nebesům pozdvihl — žehnal město a celý obor světa (Urbi et Orbi). Lid na kolenách, odkrytou hlavou přijal požehnání. Listiny ujišťující odpustky z loggie lítaly. Z blízkého hradu Angelského děla hřměla a všemi zvony celého Říma se zvonilo. Okamžení toto, když s. Otec vstal, ruce k nebi pozdvíhl a nesmírný tento zástup žehnal, takový dojem na mně působilo, že slzami v očích s největší skroušeností požehnání jsem přijal, i v duchu také za všechny mé milé přátely. I podiviti jsem se nemohl dosti, jakým pořádkem lid a množství kočárů bez všeho ourazu se rozešlo.

Dvě slečny z komonstva velkokněžny meklenburkské v černé roušce a v černém oděvu z daleka mne poznavše, ke mně přiběhly radujíce se z nenadálého shledání, z nich jedna velmi vzdělaná prohlásila: „Jaké množství vznešených věcí jest viděti v Římě“.

Na poledne byl u nás u stolu pan Curtins, a konal okolo páté hodiny nešpory.

Na večír v sedm hodin počalo osvícení svatopetrského chrámu. Všecky nástiny celého kostela, velikánské kuple i s křížem, jako i celé velké náměstí ověnčené sloupovými korridory byly papírovými lucernami ve všech barvách osvíceny. Osmá hodina bila, a v okamžení hořeli tisíce velikých plamenů pořádně rozdělených v liniích již osvícených. Celé velikánské stavení a celá okolnost zdála se býti jedním plamenem. Jeden každý celý ohromen, obdiviti se nemůže dosti velikokráse této, ani popsati lze velikotvárný tento dojem. Trvalo vznešené toto divadlo až k desáté hodině, pořádek všudy panoval, tolik tisíců lidu bez ourazu a se vší slušností, vesele a pokojně na vše strany se rozešlo.

Velikonoční pondělí.

(13. dubna.) Sedm hodin ráno sloužil jsem mši svatou u hrobu s. Petra v podzemním kostele, do něhož u jednoho pilíře velké kuple schody dolů vedou. Po mně sloužil jeden biskup švýcarský, a po něm několik nověvysvěcených kněží propagandy. Při mé mši položil

jsem množství obrázků na oltář, které jsem na prastaré obrazy s. apoštolů na oltáři dotýkal. Na každý těch obrazků napsal jsem tohoto dne několik řádek na památku, což mne skoro celý den zaměstknalo.

Girandola.

Osm hodin na večír šel jsem v společnosti všech domácích duchovních na Angelský most, nejpříležitější a nejbezpečnější místo, bychom viděli Girandolu. Udeřením deváté hodiny počal tento velikotvárný znamenitý ohňostroj. Přede vším vyznamenávalo se proměnění celého velikánského Angelohradu v gotský chrám v zeleném, červeném, žlutém a brillantovém ohni, tak že všecky krásné nástiny, zelené, špičovaté oblouky oken, červené, a ostatní ozdoby chrámu rozličných barev byly. Pod chrámem třpytilo se brilliantovými literami jmeno papeže. Lythografie krásného tohoto gotského chrámu byla druhého dne ve všech knihkupeckých krámech k prodeji vyvěšena. V okamžení proměnil se tento chrám ve velikánský dvojnásobný vodopád; a tento zase konečně ve velikou pevnost, ana od nepřítele ustavičným hřměním z děl se dobývá a mocí se brání.

Takové ohňostroje jest jenom zde viděti, neboť jenom zde jest Angelohrad a ten tak krásně položen. Nesmírný počet lidu na mostě, na náměstí, v ulicích, na pobřeží Tiberském, ve všech oknech, na všech střechách

byl v okamžení tomto, když překrásný chrám oku se zjevil, celý ohromen a bezdechý — najednou pak ze tisíců hrdel na všech stranách zaznělo: „O quanto bello, o che bello! Evviva il papa Gregorio!“ A když naposledy velikánský ohnivý snop k nebesům se vznesl a velikým hřměním se rozprysknul a zmizel, ztratilo se množství lidu a kočárů na vše strany v krátkém čase tiše a pořádně. Nebylo slyšeti ani o ourazu, ani o krádeži aneb jaké svévolnosti.

Lázně Titovy.

(14. dubna.) Titus vystavěl tyto velmi daleko se roztahující lázně dílem na zříceninách tak nazvaného zlatého domu Nerona, v němž toho času papež vykopati dal mnohé již od Tita zasypané chodby a síně bývalého paláců Nerona. V těchto chodbách a síních nově vykopaných viděti jest dobře zachované malby enkaustické.

V jedné dlouhé chodbě několik střevíců od půdy jest na stěně malba představující metlu, a z obou stran hada; nad tím nápis v initialích:

Duodecim . Deos . Et . Deanam . Et . Jovem . Optimum Maximum . Habeat . Iratos . Quisquis . Hic Minxerit . Aut . Cacarit.

Toť jest důvodem, že tehdější římský lid i v nejslavnější periodě nemiloval více čistotu, nežli nynější, an v císařském paláců, v němž

služebníci a otroci se hemžili, takového hrození třeba bylo.

V dominikánském klášteře u starobylého kostela s. Klementa navštívil jsem zase pana podpřevora, vyhostěného Španěla, an mi své příběhy vypravoval. Vždy velkou uctivostí vkročil jsem do této starožitné znamenité basiliky.

Na poledne obědvali jsme všickni z našého domu u p. Curtins-a. Po stole na cestě do svatopetrského chrámu viděl jsem již dříve oznámený ballon s dvěma větroplavci přes Tiberu a vysoko přes Vatikan a svatopetrskou kupli se vznášeti. Za tři hodiny u Rieti, as 20 hodin od Říma daleko, šťastně se zase na zem dostali.

Tivoli.

(15. dubna.) Časně ráno v společnosti p. děkana Procházky jel jsem do Tivoli, sedm hodin od Říma vzdáleného města, větším dílem na staré cestě Via Tiburtina, přes most Ponte Mammolo (Pons Mammacus ke cti matky Alexandra Severa, která se jmenovala Mammea), vedoucí přes potok Teverone aneb Anio. Na cestě viděti jest pomník Julie Stemmy, a vypálenou vulkánskou kotlinu, jezero Lago de' Tartari, na jehož pobřeží mnoho skamenělin se nachází. Kanál běložluté sířiční vody velký smrad daleko roznáší. U mostu Ponte Lukano stojí velmi malebná věž, hrobka Plautianská,

a na pravo Villa Hadriana s velikými zříceninami.

V hostinci Albergo di Sibilla u chrámu Vesty jsme slezli. Zde z tarasu jest libá vyhlídka na vodopády, na hluboké propasti mezi podívnými skalnými útvary, na město Tivoli malebně na skále trůnící, na krásně křovím porostlé zříceniny chrámů a libohradů a celou klasickou krajinu. V skále od generala franzouzského Miollis vykopanou chodbou přišli jsme k jeskyni „Grotta di Nettuno“, která velmi malebná jest. Město Tivoli na stalaktitové skále položené ve velikém nebezpečenství bylo, protože vody vždy více a více základné zdi jeho podrývaly. Papež Řehoř XVI. nebezpečenství toto odvrátil, daje v skále vykopati dva veliké průchody vedle sebe, oba 420 kroků dlouhé, jimiž řeka Anio s vrchu do hluboké propasti padá. Kolem prostřední skalné stěny mezi dvěma průkopy vede chodba, po kteréž jsem prošel oba průkopy od jednoho konce k druhému. Stoje u střední skály na oné straně, kdež s obou průkopů voda do veliké propasti se kácí, byl jsem velikostí divadla tohoto celý ohromen.

Grotta delle Sirene, jeskyně veliké krásy, přijímá do sebe celý tento tok pádem rozprášený, a vylévá dále doleji jeho vody již upokojené. Odtud posadiv se na osla jel jsem s hory dolů nahoru okolo libohradů patřícím někdy Catullovi, Horacovi až ku kostelíčku S. Maria

di Quintilio, kterýžto v středu olivového háje stojí, kdež někdy libohrad Quintilia Vara stál.

Jaký krásný pohled jest odtud na prášící se vodopády, Cascadelle, s oken řícenin libohradu Mecéna. Tento libohrad pevné stavby, a velmi roztáhlý jest vnitř proměněn v drátovou továrnu, však bez poškvrnění starého znamenitého stavení. V této továrně dělají se z anglického železa nejtenčí drátové struny. Z Říma jel se mnou syn majitele této továrny, jenž mne provázel a všecko důkladně mi ukazoval.

Villa d'Este, vystavená nákladem milionů od kardinála Hipolita d'Este, má velmi zajímavé položení, prastaré cypřiše, velikánské vodomety, sochy a t. d. Hrad, celý park a všecko patří Velkovévodovi Modenskému.

(16. dubna. Poslední audience.) Dnešního dne byl jsem oučasten obdržeti poslední audienci. I tohoto dne stál tento vysoce ctihodný starec u psacího stola v prostém bílém oděvu, dlouho se mnou v italianské řeči rozmlouvaje o mnohém a všelijakém dobrém, což náš klášter pro církev a stát působí. Mezi jiným pravil jsem, že v 17. století kněží našeho kláštera díl krajiny naší zase ku katolické jednotě přivedli, ani mimo náš velký patronát ještě několik čtyřidcet far dlouhý čas obstarávali, až světské kněžství zase se zotavilo. Když jsem vypravoval, že jeden neb druhý z nás také na universitách, třináct na gymnasium plzeň-

ském a několik na domácím theologickém ústavu učí, a jeden že jest k. hvězdářem v Budě a jeden při astronomii Vídeňské, odpověděl s. otec: „Il miglior astronomo é colui che conduce al cielo“ *. Sobě podané Indultum, kteréž mě p. Curtins diktoval, četl bez brýlí hlasitě a podepsal je vlastnoručně. Konečně udělil mně a všem, kteříž se jemu poroučeli, s. požehnání.

Na velikých schodech potkala mne velkovévodkyně Meklenburská, s princeskou Luizou, ana dlouho se mnou rozprávěla. Dále vdole kardinál Acton s komonstvem čekaje, poznav mne z oděvu, francouzsky promluvil: Vy jste řádu prémonstratského a já protektor téhož řádu. Nač jsem jemu odpověděl, že se přiznati musím, že ani já ani kdo z bratří našich o tom nevěděl, že máme v jeho Eminencí ctíti svého protektora. Velmi přívětivě mne pozval, bych jej příštího dne navštívil.

Tohoto dne podal papež kardinálský klobouk arcibiskupovi Neapolskému. Já již jednou při této slavnosti byl a opustiv místo pro mne připravené jinému, použil jsem krásného dne a vylezl jsem na kupli svatopetrskou.

Svatopetrská kuple.

Zde teprv se pozná veliký tento světa div. Ani jednoho stupně leztí třeba a přijde se širokou točitou chodbou, na kteréž jména

*) Nejlepší hvězdář ten, kterýžto do nebe vede.

vysokých hostů na mramorových tabulích, jako i tenkráte posledního navštívitele cára Mikuláše zaznamenána jsou, až nad kostel třidcet sáhů vysoko. Zde každý míní býti na náměstí nějakého velkého města. Veliká planina, velkými kamennými ploskami dlažděná, kolem kamenným zábradlím, na němž sochy osmnáct střevíců vysoké stojí, ověnčená; zde vodomet, semo tam rozličné budovy, v středu velikánská k nebi se vypínající kuple a jiné malé semo tam; množství lidu zde se procházejícího: to vše na mysl oučinkuje, jakobychom na náměstí lidnatého města se procházeli.

Z této planiny vedou teprv krásné, veliké dvojité schody na velikou kupli, okolo níž vně a vnitř gallerie. Nyní se leze přes schody v jednom pilíři až k noze ohromného dvojitého klenutí, a mezi dvojím klenutím vedou točité schody až k lucerně, u kteréž vně a vnitř kolem gallerie vede. Tato nad klenutím stojící lucerna rovná se malému kostelu. Jaký to překvapující pohled s této několika sedmdesát sáhů vysoké gallerie dolů do vnitř chrámu na konfessí a velký oltář pod ní stojící, též na lid vdole semo tam chodící. — V jednom pilíři této lucerny vedou zase schody vejš nahoru nad klenutí, kdež malovaný, stanu podobný pokojíček, sedadlem k odpočinutí slouží. Zde zase gallerie před okny. Odtud v dutém kovovém cylindru po železném řebříku leze se kolmo do báně okny osvícené, v kteréž

šestnáct osob místa mají. Dříve, než kdo za mnou přišel, použil jsem té chvilky, a pomodlil jsem se zde, která slova jsem též do mého album si zaznamenal. Vznešená jest vyhlídka odtud na celé město Řím, celou Campagnu až ku moři.

Na zpáteční cestě sešel jsem se s několika pány vyslanství rakouského, v jejichžto společnosti jsem uveden byl švedskému básníři Andersen-ovi, s ním jsme se procházeli nad kostelem a později v tamnějších skladnách na všeliké vzory dívali. Mezi jinými jest zde vzor celé kuple od Bramantes-a, který vyveden nebyl, však tak veliký jest, že do něho celá společnost vešla. Zajímavé též jsou vzory pro rozličná lešení.

Palazzo Colonna.

Slavnost kard. arcib. Neap. Riario Sforza.

Pan vyslanec, u něhož jsem tohoto dne stoloval, měl mne k tomu, bych po obědě (osm hodin večír) šel k slavnosti do palácu Colonna, v němž novému kardinálovi, arcibiskupovi Neapolskému Riario Sforza, od Římanů a cizích hostů veřejná ucta se skládala. Palác a ulice k němu vedoucí byly osvíceny a špalír granátníků postaven. Na velikém dvoře množství kočárů a liberaje. Na schodech očekávali sloužící fakulemi hosty, kteréž nahoru vyprovázeli a jich jména a karakter při vstoupení do síni hlasitě oznamovali; kteráž jména

často zohavená od síně k síni provolávána byla až k velké obrazovně krásně ozdobené a osvícené. V jedné menší síni červeně vyčalouněné byl trůn s podobiznou papeže. Zde nový kardinál přijav hosty od nejvyššího stavu až k prostému knězi aneb ouřadníku, za přání jednomu každému srdečně se poděkoval. Jeden z dvou vyslanců papežských hlasitě četl dekret papežský, načež kardinál velmi zajímavou řeč učinil.

K této slavnosti shromáždí se tisíc, dvanáct set a více osob; každý měšťan, kněz a ouředník má přístup a jednomu každému bez rozdílu se podávalo kafé, čokoláda, thé, mražené a cukrové. Ve všech síních viděti bylo se procházeti a obcovati osoby ze všech stavů, ze všech národů, i ženské pohlaví ze všech krajin, jeden druhého jinému uváděje. Obdivoval jsem zde velikou skvostnost, štědrost, svobodu ve všem pohybování, příjemné splynutí všeho stavu a důstojenství, a při všem největší slušnost bez nucenosti. Nejdéle a ustavičně v české řeči zabýval se kardinal Mezzofanti se mnou, jehož lehké a dobré výřečnosti, jako i jehož srdečnosti a libosti jsem se nemohl dosti nadiviti.

(17. dubna.) Tak jsem nalezl toho uctivého starce i dnešního dne, an do mého Album následující verše vlastnoručně napsal:

O comfort of Mankind, o Charity!
O sweetness of our life, o Piety.

Quaere Deum semper : fallax est gloria Mundi.
Gloria te in Coelis non peritura manet.
Slawná gest Řeč y pěkná Maudrého,
Maudrý gest Czech, též pěkná Řeč geho.
Rzjm 17. Dubna 1846.

J. Mezzofanti.

Kardinal Acton nalezav v mém Album mnohé jemu známé osoby zapsané, nasledující slova do něho napsal:

Carolus Cardinalis Acton Praemonstratensibus omnia fausta adprecatur.

Odpoledne poroučel jsem se u pána Curtins-a a šel jsem do některých starých kostelů v Trastevere, jako s. Petra, s. Maria in Trastevere a s. Chrysogona.

(18. dubna.) S panem děkanem Procházkou konali jsme pobožnost k sedmi basilikám. Odpustků dosahují ti, kteříž v čtyřiadvadceti hodinách náležitě sv. zpověď, příjimání a v každé z sedmi basilik zvlášť na úmysl svatého Otce modlitbu konají. Kdo pěšky pobožnost tuto činí, již den předtím odpoledne u sv. Petra se zpovídá a modlitbu koná; druhého dne ráno ostatní kostely navštěvuje a v jednom z nich přijímá. V kočáru pobožnost tato dá se vykonati za půl dne. Časně ráno konali jsme zpověď u sv. Petra a v basilice s. Pavla u hrobu s. apoštola v Campagně sloužili jsme mši svatou; odtud jsme jeli k s. Šebestianu, s. Janu v Lateraně, k s. Kříži Jeruzalemskému, k s.

Vavřinci a k s. Maria Maggiore. U s. Vavřince seznámil jsem se s jedním anglickým Benediktinem Jenkins z S. Gregory's Downside, novězřízeného kláštera v Anglicku, kterýžto co pěstoun s dvěma mladými Angličankami tu samu pobožnost konal.

Provodní neděle. Odjezd ze Říma.

(19. dubna.) Okolo poledne v provodní neděli opustil jsem Řím, kdež jsem mnoho viděl, a mnohému se naučil. Čím déle v Římě někdo setrvá, tímž více se jemu toto věčné město zalíbí. Mnohé věci při prvním pohledu nezdají se býti tak velikotvarné, jakož jsme si je dle popisu představovali. Pozorujíli se častěji a pozorněji, tenkráte se teprv vyjevují ve své vznešenosti. Mnohé věci naopak při prvním pohledu docela každého ohromí, a obraz, kterýž jsme sobě o nich v mysli tvořili, daleko předčí. Žádné město na světě nepodává cizímu k podivení tolik vznešeného, jako Řím. Vláda novějších časů mnoho činila pro zachování starobylých uměleckých a historických pokladů, ačkoliv její síla ouklady nepřátelskými mnoho seslábla. Školy pro prostý lid jsou zanedbané, též obchod a průmysl. Nejvíce zanedbán jest lid pracující v Campagně a na oněch místech, kdež není vesnic ani far a škol. Lid tento, když práce v polích přestává, do měst se uhrne a zde žebrotou cizince obtěžuje. Proto přec jest tento lid velmi služebný,

soucitný, srdečný a v požívání mírný. Nikde jsem nenalezl opilého, ačkoliv zde máš dobrého vína za 6 krejcarů. Vzdělaný se vyznačuje svou vážnou slušností, libostí, šetrností a srdečností. Vzdělání jeho jest harmonické; co věda pro rozum, to jest jemu náboženství pro srdce. On se nestydí klečeti před Nejsvětějším vedle žebráka. V společnostech se pohybuje líbeznou slušností bez ostýchání svobodně, však ne nezbedně. On miluje slušnost bez napnutosti. V společnostech při velké štědrosti není žádné předčivosti, vše se pohybuje na jedné půdě, jakoby jenom vzdělanost urozenosti platila. Žádné město na světě nemá tolik velkých a rozličných dobrodinných ústavů, a sice již od té doby, v kteréž se jinde na ně ani nepomyslilo. Pro nábožné vzdělání mládeže mnoho oučinkují klášterní vychovatelny a rozličná bratrstva. Při velkých slavnostech často více než jedenkrát sto tisíc lidu všech stavů na jednom místě shromážděného dá se lehce v pořádku udržeti; množství koní a vozů mezi lidem semotam se pohybuje v největším pořádku; a vše bez všeho ourazu na znamení dané v tichosti se rozejde a neslyší se ani o neštěstí a málo kdy o taškářství. Nynější lid jako někdejší oblibuje sobě ve velkých veřejných divadlech, a hlasitě svou radost jeví; on jest čilý, vtipný a prchlý, nedověrlivý proti každému, kdož jeho řeč nemluví, a zlý tomu, kdož jemu nedůvěrnost

ukazuje a k hněvu ho popuzuje. Míníšli ho ošiditi, již jsi dříve ošizen *). Na ulicích lid pracuje a venku je celý den, protož v stranných ulicích nečistota; též množství oslů, mezků a koní to působí. Nepříjemný pohled způsobuje prádlo v oknech k sušení vyvěšené (protože pod střechami málo místa mají) v mnohých dílech města, a velmi protivno jest ustavičně slyšeti skuhravé hlasy prodavačů na ulicích. Jest pak vše toto jenom zápačí strana a neujímá ničchož vznešenosti tohoto věčného města.

Město toto tak často zuřením živlů a hrubostí barbarů v zpoustu přivedené vždy ze sutin a popele znova zas se pozdvihlo, a stolice Svatopetrská, ona jediná ze všech apoštolských, na vzdor vší vzteklosti nepřátel církve svaté a při vší nestatečnosti několika papežů, se zachovala v nepřetržené posloupnosti nástupců svatého Petra.

Ačkoliv velice jsem již toužil po domovu, přec slzami v očích opustil jsem Řím.

Před odjetím okolo poledne, byla to neděle, hledaje v Corso něco cukroviny na cestu, nalezl jsem všecky krámy zavřené. Vida krásné, lákající pečivo za sklem, čehož se mi velmi zachtělo a klepaje na okno, obdržel jsem

*) Putoval jsem často samotinký v horách a na místech, o nichž jsem slyšel, že velmi nebezpečná jsou. Však všudy jsem nalezl dobré lidi, jejichžto srdečnosti a služebnosti často jsem se dosti nadivitl nemohl.

za odpověd: „Non si apre.*)“ Kočár s čtyrmi koni letěl z Palazzo di Venezia přes Corso již krásnou pletí naplněný, přes piazza del Popolo okolo vždy nově vyhlížícího pyramu Rhamses-a půl třetího tisíce let starého k bráně Porta del Popolo.

Zůstaň na vždycky Věčné Město pod ochranou Všemohoucího a pod mírodajnou berlou nejvyššího pastýře, středem katolické pravdy a jednoty, a záštitou šlechetného umění a pravé vědy!

Nebe se zachmuřilo a obvlažilo již dlouho žíznící Campagnu. V duchu se obírav pořád se Římem a nedbav na jednotvárnost a truchlivost její, jel jsem skrze Ronciglone, městečko s tvrzí a se starobylou vítězní bránou, k večeru nedaleko jezera Vico, Lacus Ciminus přes Viterbo, „město krásných studnic a dívek;“ v noci přes Montefiascone, nedaleko něhož jezero s teplými sirnými prameny a proslulé víno „Est.“ Zde na hřbitově jest prý na hrobovém kamenu biskupa Fuggera nápis: „Est, Est, Est, propter nimium Est, Dominus meus mortuus est.“

(20. dubna.) V tmavé noci pozorovali jsme větrem pobouřené jezero Bolseno a časně ráno přijeli jsme na nejvyšší vrchol, bývalou etruskou tvrz Radicofani. Nebe jasné, daleká vyhlídka, čerstvé studené povětří, a

*) Ne otevře se.

vrchole objíněné upamatovaly mne na domov. Z vysokého vrchu čím dále dolů tím více se zase nám jaro jevilo. Kopcovatou pilně vzdělanou krajinou Toskanskou přijeli jsme skrze Buonconvento do Sieny, krásného města s vznešeným chrámem z bílého a tmavomodrého mramoru. Císařský kurýr mně dovolil podívati se do kostela a na pěkné náměstí. Okolo půlnoci za 36 hodin dorazili jsme do krásné

Florencie.

(21. dubna.) Firenze bella, na řece Arno, kteráž město dělí ve velké líbezné dolině. Všecky hostince byly naplněny, po dlouhém semotam jezdění vyhledal mi císařský kurýr příjemný byt v Hotel Suisse v nejlidnatější ulici středu města. Teprve okolo čtvrté přišel jsem do postele a již okolo sedmé byl jsem v katedrálním kostele S. Maria del fiore. Začat byl Arnolfem da Colle 1298, pokračován Giottem a dokonán 1421 Bruneleschim v německo-toskanském slohu. Vyjma přídu, celé ohromné stavení, kuple, baptisterium a vysoká zvonice jsou vyložené různobarevným mramorem. Kuple má dvojí klenutí, mezi nima se leze jako ve svatopetrské kupli na lucernu, a vynáší se co osmihran špicovatými oblouky. Vnitřek ozdobuje množství pomníků a zvlášť krásně malovaná okna. Ačkoliv cestou velmi unaven, vylezl jsem přec již okolo osmé hodiny na vysokou pro sebe od kostela sto-

jící krásnou zvonici Il Campanile, kterouž čtyry a padesát vypuklých díl a šestnáct soch okrašlují. Vyhlídka zde na město a okolnost přemilá.

Naproti hlavní přídě, něco vzdáleno jest velmi znamenité Baptisterium, osmihran vysoký, jehož kovová vrata, sochy, vypuklá díla, mosaiky a malby velmi zajímají. Před jedním vchodem stojí dva porfirové sloupy s řetězem přístavu Pisanského, co vítězné znamení od r. 1362.

Kaple Mediceiské jsou Mausolea rodiny této. Starší jest od M. Angela; novější se skvostnými pomníky a malbami na obmítce, není dohotovena.

S. Lorenzo s hrobkou Cosma a pomníkem Lorenza Magnifika v sakristii, od něhož tento kostel vystaven byl.

S. Maria Novella od M. Angela vystavený krásný chrám, kterýžto on svou chotí jmenoval. Zde jest tak nazvaná kapitola Španělská s velikými obrazy na zdi ze školy Giotta. Na velikých obrazech jsou podobizny Petrarky, Laury, Boccaccia, Fiametty, Cimabue-a a jiných historických osob.

S. Croce, v německo-toskánském slohu, jest pravé národní Mausoleum. Zde jsou překrásné pomníky M. Angela, Alfieri-a, Macchiavelli-a, Dante, Alghieri-a, Galilea a j.

S. Onofrio, vyzdvižený klášter, nyní továrna na koberce, má v bývalém refektorium

veliký obraz na obmítce, představující večeři Páně. Tento veliký obraz byl uznán, za nynějších časů prácí Rafaelovou.

Přes Arno vedou čtyry mosty. Na starém mostě, Ponte vecchio, jsou dvě řady domů se šperkovním zbožím.

Velmi krásný most Ponte di Trinita se svými velkými a plochými oblouky všem mostům za vzor by sloužiti měl.

Viděl jsem též kostely S. Filippo Neri s Oratorium; S. Spirito v basilikovém slohu a s osm a třidceti kaplemi.

(22. dubna.) Museo della storia naturale, aneb la Specula, má velmi znamenité ve vosku vyobrazené předměty anatomie a ze všech říší přírody, zvlášť takové, kteréž v okamžení se mění aneb pomíjejí, a zachovati se nedají.

Gabinetto di Galilei, sbírka mnoha nástrojů a skel, jimiž Galilei znamenité objevy vypátral. Zde socha a příběhy jeho v malbách na obmítce, a v skleněné nádobě jehož první prst, jímž po svém odvolání své: „però si muove“ dotvrdil.

S. Maria Maggiore, kostel, v kterémž čtyry vysoké outlé sloupy celé klenutí tří lodí podpírají.

S. Maria Annunziata, kostel, založen sedmi s. bratřími řádu Servitů.

S. Michele s bronzovými sochami v přídě; vnitř veliký bronzový baldachin nad oltářem anny Marie, jenž 96,000 zl. stál.

Accademia delle belle arti nebyla otevřena, protože vnitř se činily oprávky.

Palazzo Pitti, residence velkovévody má velikou a velmi znamenitou obraznu.

Palazzo degli uffici, veliký palác za Cosma I. od Vasari-ho vystaven. Zde veliká sbírka soch, bronzovin a znamenitá obrazna. Nejvznešenější sochy jsou: proslulá Venuše Mediceiská od Kleomenesa, nalezená v libohradu Hadriana — Apollino ze Praxitelové školy, — tancující napilý Faunus, opraven M. Angelem, — brusič, — soušoší zápasníků, — Niobe se svými dětmi Apollinem a Dianou do smrti pronásledovanými, jest kopie dle Skopa a vynalezená u brány Ostienské v Římě. Zde jest též sbírka drahých kamenů, sloupů z východního alabastru, a jiných klénotů.

Náměstí Piazza di Granduca, střed veřejného živobytí ozdobuje starý palác se věží outlou a vysokou, podloubí slávy se sochami znamenitých mužů, veliký vodomet s kovovými sochami.

Palazzo Vecchio, stkvostné a vážné stavení s velikými síněmi, v nichž veliké obrazy, sochy a podobizny Mediceů; mezi jinými podobizna Bianky Capelly, Kateřiny z Francie. Na obmítce obraz představuje dvanáct ministrů u dvanáct rozličných dvorů sloužících, které papež Bonifacius VIII. v milostivém letě 1300 přijal, a kteříž všickni rození Florentinští byli.

Jako již příroda Toskanská něco od severních krajin Evropy na sebe béře, tak také na budovách se rozeznává pomíšený sloh italiansko-germanský; i lid něco od karakteru přísnějšího severoeuropských krajin na sobě jeví; vojsko se nosí bíle, i já jsem již se cítil býti blížeji vlasti své.

(24. dubna.) Knihovna Laurenziana, od Lorenza Magnifika založená, povstala ze knihovny San Marco. Stavení dle návrhu M. Angela krásně vyvedl Vasari. Dvě řady, kostelním podobných, osmdesát stolic, chovají 9000 rukopisů; na každém pultu jest několik řetízky přikovaných rukopisů. Okna jsou světle malovaná. Zde jest nejstarší rukopis Virgilia ze 4. neb 5. století; též Tacitus z téhož času; pandekty ze 6-7 st., od Pisanů z Amalfi odnešené; biblia ze středu 6. st., od Benediktina Cervanda sepsaná — Plutarch z 9. st. — Listy Cicerona ad familiares psané rukou Petrarky — v jednom Canzionere ze 14. stol. jsou podobizny Laury a Petrarky. Velice mne tato knihovna zajímala; neboť před mým odjezdem z domova četl jsem život Lorenza Magnifika od Roscoe, kterýžto Lorenzo sbíráním starých klasických spisů mnoho ze staré literatury nám od zkázy zachoval.

Le Cascine jsou krásné stínivé, daleko se roztahující sady před branou Porta di prato, v nichž vévodský palác.

Dnešního dne viděl jsem ruskou Cárovnu s dcerou Olgou a s jejími hosty vyjeti z Hotel

d'Italie, bývalého Palais Murat. Připravoval jsem se k odjezdu.

(25. dubna.) V přelibém ourodném údolí dle řeky Arno jel jsem vetturinem od půl osmé ráno až do druhé odpoledne do Pontadery, kdež čekaje as půl hodiny na vlak, dorazil jsem železnou dráhou okolo města Pisy k večeru do Livorna. Což jsem učinil, bych se ujistil ještě tohoto dne parníkem pro večír druhého dne, a času a výloh uspořil.

Livorno,

Portus Herculis Labronis, Liburnus, jest město kupecké, čistě stavené, se širokými kanály v středu ulic, jimiž zboží od přístavu až do domů kupeckých se přiváží. Vejdeš-li branou Pisenskou do města, vrazí na tebe z těchto kanálů nelibý puch, jakobys vkročil do slanečkového krámu. Zde se scházejí kupcové ze všech končin světa. Pro podívání nepodává město ničehož obzvláštního. Kostely jsou velmi prosté.

Na jednom přes průtok vedoucím mostu stojí socha s. Jana Nepomuckého. Velmi jsem se zaradoval viděti i v Italii na některých místech, jako i v Římě na oltáři v kostele all' Anima, obraz našeho s. krajana. Stoje před sochou opisoval jsem nápis, jsa obklíčen velikým zástupem svatvečeřících plavců, neb byl to sobotní večír. „Těší mne, pravil jsem, viděti ctěna býti u vás tak daleko od vlasti mé,

mého s. krajana"; — a hle, celý zástup na jednou smekl s hlavy.

Napis tento jest:

B. Joanni. Nepomuceno. Pragae. Canon.
Presbyt. Martyris. Laurea. Illustri. Sacramenti.
Poenitentiae. Arcan. Assertori. Constantissimo.
A. Max. Pont. Bened. XIII. et Clemente XII.
Summis. Affecto. Honoribus. Quod. Eum. Alter.
SS. Martyrum. Albo. Adscripsit. Alter. Illius.
In. Etruria. Cultum. Praecepit. Carolo VI.
Imperat. Semper. Augusto. Invicto. Pio. Felici.
Maria Theresia. Austriaca. Magna. Etruriae.
Duce Efflagitantibus. Caesareae. Militiae. Duces.
Ordinesque. Austriacae. Domus. Pietatis. Aemuli
Perenne. Hoc. Obsequii. Monumentum
D. D. D.
A. Aerae. Christianae MDCCXXXIX.

Sv. Janu Nepomuckému, Kanovníku Pražskému, Knězi korunou mučennickou oslavenému, Svátosti tajné zpovědi Zastavateli nejzmužilejšímu, Jehožto papež Benedikt XIII. do počtu sv. mučedníků zapsati a Klement XII. na prosbu Jeho Osvícenosti Císaře Karla VI. a Marie Terezie Rakouské, Velkovévodkyně Etrurské v Etrurii ctěna býti rozkázal, — císařští vojenští Vůdcové a řádové domu rakouského horlivou pobožností postavili věčnou tuto památku.

Léta Páně 1739.

Šel jsem na přístav a posadiv se u břehu mořského, očekával jsem západ slunce. Večír byl prostomilý, moře velmi tiché; město, přístav a množství lodí krásně osvícené; vzdálí v azurovém moři plouti se zdál skalnatý ostrov Meloria ve violové roušce. As čtvrt hodiny před západem pozoroval jsem zatmění dolejšího slunečního kruhu. Nedůvěřovav svým očím, učinil jsem na to pozorna nedaleko mě stojícího pána, jenž byl Angličan, vytahl malý kalendář z kapsy, a tím jsme se přesvědčili, že právě tu dobu zatmění slunce počalo. Slunce sotva moře se dotykaje na jednou zapadlo; krásný zlatorůžový žár nebes se zakalil, a obrovským krokem se šířila noc přes moře i zemi. Obrátiv se k městu, kráčel jsem již skrz ulice plynem osvícené k hostinci Aquila nera.

Pisa.

(26. dubna.) Železnou dráhou za dvadcet minut přijel jsem do Písy. Město od počátku řecká kolonie, 193 let před Kr. P. s Římem spojené, v středověku obchodem stalo se slavné a bohaté, pak žárlivostí Janova a Benátek v zkázu bylo přivedeno. Město jest veliké, krásně stavené v rovině na řece Arno, má universitu, obyvatelů jest jenom 18,000, a podává k podivování čtvero velmi znamenitých předmětů, kteréž před městem z jednoho místa přehlednouti lze, to jest: kostel katedralní; nedaleko něho na levo pro sebe stojící ohro-

mná Rotunda Il Baptisterio: na pravo od kostela pro sebe stojící velmi nakloněná krásná vysoká zvonice, Il Campanile; za kostelem něco vzdálí znamenitý hřbitov Il Campo Santo. Pohled na tyto skvostné budovy v širém poli před městem stojící, na dalekou rovinu až na vysoké vzdálí zamodralé hory jest velmi zajímavý.

Katedrální kostel, byzantinsko-italianského slohu, od Raynolda a Buschetta r. 1103 dokonán, z modrého a bílého mramoru, tak že jedna vrstva z modrého a druhá z bílého se střídá, má pět lodí podpírajících se na 74 větším dílem starobylých sloupech. Přídu ozdobuje 54 sloupů v pěti řadech. Veliká bronzová vrata okrašlují vypuklá díla, a okna malby. Veliký mosaik v presbyterium jest od Cimabue-a r. 1302*); hlavní oltář z drahých kamenů. V krásné kapli jest hrob s. Raniera a obraz P. Marie v mosaiku. V kapli Nejsvětější Svátosti jsou vypuklá díla ze stříbra, krásné malby a mosaiky. Velmi mne zajímaly ony z rozdílných výší visící lampy, z jichžto rozdílného kývání Galilei předůležitý zákon kývadla vynalezl, jenž velmi znamenitým výsledkům sloužil. Viděl jsem v Bologně a v jiných městech nakloněné věži. La torre delle milizie v Římě, z kteréž prý Nero zpívaje při lyře na veliký oheň města od něho zapáleného se díval, má následkem zemětřesení velkou nakloněnost. Ale

*) Na hradě Prazském máme od něho obraz Rodičky Boží.

žádná se nerovná věži Pisanské, Il Campanile. Ona pro sebe stojí a vypíná se hřidelovitě se sedmi patry sloupořadí přes 23 sáhů výšky. Nakloněnost vynáší dva sáhy a čtyry coule. Z krásného zazelenavého mramoru jako ulitá a nepoškvrněná, nese sedm velkých zvonů, nimiž se často zvoní. Vystavená byla r. 1174. Mnozí architektové mají za to, že schvalně byla tak stavena, dokládajíce, že na katedrálním kostele, jako na baptisterium žádné docela rovnoběžící přímky se nenachází, což, ačkoliv v celosti vše oku se líbí, z nějaké zmaněnosti schvalně tak se stavilo. V třetím a v pátém patru sloupořádí pozorovati jest, že sloupy proti dolejším něco kolměji stojí. Po několik měsíců tohoto roku veliké zemětřesení mnohá stavení zbořilo, věží touto též pohybovalo, a přece ji nezbořilo. Na této věži vyskoumal Galilei zákon tížní síly.

Il Baptisterio, křtitelna, jest ohromná vysoká Rotunda s kuplí a lucernou z různobarevného mramoru římsko-toskanského slohu s mnohými ozdobami, sochami, vypuklinami a starobylými sloupy. V středu na třech stupních jest velký osmihranný vodojem z bílého mramoru s krásnými rosetkami, v němž se potápěním křtívalo. Nyní jest v středu něho obyčejná malá křtitelna. Kazatelna velmi znamenitá, jest šestihranná, a stojí na sedmi sloupech, s výtečnými vypuklinami od Nikola Pisano

r. 1260. Celé stavení jest bylo vystaveno r. 1153 od Diotisalvi-ho.

Ozvěna v něm každého velmi překvapí, ana sebe hlubší hlas až do nejvyších oktávů vždy vejš a vejš vynáší, a v nejvyšší lucerně co nejtemnější harmonie zmizí.

Il Campo Santo jest hřbitov pro ostatky a pomníky znamenitých Pisanů i jiných o bývalou republiku zasloužilých mužů, vystaven od Giovanni Pisana r. 1283, německo-toskánského slohu, veliký čtverhran. Vnitř vede kolem široká chodba s 62 okny v špicovatém oblouku, s tenounkými sloupky a gotickými ozdobami. V této chodbě jsou pomníky a malby ze 13. a 14. století, hrobky, náprsí, vypuklá díla a několik kaplí. V středu toho stavení jest veliké zelené pole, jehožto zem od Pisanských kupců někdy na lodích z Palestiny přivezena byla. Chodba má otevřený čistě dělaný krov.

Viděl jsem následující kostely:

S. Stefano, s vítěznými památkami z křížových bojů. S. Sepolcro, kostel řádu Malteského. S. Michele, jehožto věž, několik měsíců, zemětřesením se rozpadla.

V jednu hodinu odpoledne přijel jsem zase do Livorna. U společenského stolu nalezl jsem kupce a kupecké mládence ze všech německých krajů, křesťany a židy.

Okolo čtvrté ploul jsem loďkou k parníku „Il Castore“, kdež jsem se sešel s velikou ra-

dostí zase s farářem Broken z Mecklenburku, od něhož jsem se na vždycky v Římě rozloučil, a nyní s ním až do Milana cestoval. Dva Kapucini a dva Jesuiti, poslední ve světském oděvu, putovali co missionáři přes Anglicko do Ameriky.

Čas byl velmi krásný, moře jako zrcadlo, pomoří s vysokými parožnatými horami malebné a vždy viditelné, společnost veliká proti slunci velikým pavilonem ochráněná, to vše dělalo cestu tu po moři nejpříjemnější. V noci viděli jsme vzdálí svítnici v přístavu ve Spezzii, a dlouho do noci pozorovali jsme podivné svícení moře*). Před půl noci počalo v horách na pomoří blýskati se a hřmíti, a tichý déšť zahnal nás s paluby dolů.

Janov. (Genua).

(27. dubna.) Okolo čtvrté ráno stáli jsme již v přístavu před Janovem; pro mlhu nebylo ničehož viděti, až konečně slunce mlhovou oponu roztrhlo a celé nádherné město sluncem ozlacené se ukázalo. Město po boku vrchů dolů k moři se tahnoucí pro nádherné mramorové kostely a palácy, pro krásné položení, bohatství a čistotu obdrželo jméno Genova Superba. Zbylo mi tolik času, viděti katedrální kostel z bílého a modrého mramoru v stejných pásmech, německo-lombardského slohu; L'An-

*) Což se zdá, jakoby z vln jiskry lítaly. Red.

nunziata z čistého bílého mramoru, vnitř bohatě z nova pozlacený kostel; S. Ambruogio s obrazy od Rubens-a a Guida; S. Syro, již v šestém století známý kostel; mimo jiné paláce, náměstí a hlavní ulice.

(28. dubna.) Odpoledne okolo třetí jel jsem rychlíkem přes hory di Giove, Tortonu, Vogheru, Novi do Pavie. Nedaleko Tortony na usvitě rozšiřovala se veliká rovina znamenitého bojiště u *Marengo* 14. června 1800, kdež Napoleon svou budoucí moc založil. Často již na těchto polích rozliční národové krvavě se potýkali, a tisíce tisíců od dávna zde zahynuli. U Novi 15. srpna 1799 svítězil Suwarow nad Joubertem a Moreau-em. Blíže mostu přes řeku Po stojí rakouská Dogana. Zde mi se zdálo býti již aspoň jednou nohou doma. Brzo po tom dorazili jsme do Pavie.

Pavia.

V katedrálním kostele S. Lorenzo jest krásná mramorová hrobka s. otce Augustina s nápisem: Tělo blahoslaveného Otce Augustina, biskupa Hypponenského od prchlých biskupů z Afriky do Sardinie přenešené, a Saracenům velmi draze odkoupené, Flavius Luitprandus, král Longobardů slavně do Pavie převezl a v znamenitém chrámu s. Petra v zlatém nebi pochoval, léta 724 *). Druhý nový

*) Tělo s. Augustina jest nedávno do afrikanského města Hippe převeženo, kde tento Svatý biskupem byl. Red.

nápis na hrobce oznamuje, že tělo do toho kostela přenešeno a jedno rámě tohoto Svatého vyzdviženo a od francouzských biskupů slavně do Afriky převezeno bylo. — Tam odtud přivezl nám také do Prahy, slavné paměti Karel IV. 1355, tělo sv. Víta; kde již rameno od času s. Václava odpočívalo.

S. Michele, prastarý kostel. Na portálu, na sloupech, na vlysech nacházejí se podivné potvory.

Ustavičným válečním pleněním toto bývalé hlavní město Desideria krále Longobardského (r. 774) tak zpustlo, že se nikdy více nezkřísilo.

Jel jsem vetturinem do znamenité *Certosy*, Kartusianského kláštera, několik hodin vzdáleného, a od císaře Ferdinanda r. 1836 z nova zřízeného. Vznešená přída kostela již mne velmi překvapila, celá z kararského mramoru s mnohými sloupy, sochami, vypuklinami; zvlášť hlavní portál jest subtilnými řezbami bohatě ozdoben. Bratr zákonní v hnědem oděvu velmi přívětivě nás přijal a vše ukazoval. Dva rakouští důstojníci se nám připojili. Prošli jsme čtrnáct kaplí, nemohouce se dosti nadiviti kráse a důmyslnému sestavení obrazů na plátně a na obmítce, vypuklin, malovaných oken, drahých mramorů, klenotů, mosaiků, bronzů i krásných mříží, které tyto kaple kolem kostela od vnitřní lodi dělí. Od jedné kaple přichází se chodbou v pilíři do druhé, a první jako po-

slední nás překvapila; přede vším kuple, co sloupový pyram, hlavní oltář a kůr. Kostel s klášterem založil Giovanni Galeazzo Visconti r. 1396. Kněží nosí bílý hábit. Každý má pro sebe domek se zahrádkou, při zemi dvě světnice pro zimu, a v prvním patru dvě pro léto. Čtyry a dvacet takových domků zavírají se tří stran veliké čtyrhranné pole, toho času žitem posité; čtvrtá strana obsahuje refektorium, knihovnu a t. d. Kolem jde sloupová chodba mistrovského díla ze „terra cotta“*). Převor byl nemocný. Podpřevor, rozený Francouz, laskavě mne přijal, ukázal mně svůj byt i zahrádku. Celou kartousu s budovami pro hosty, pro hospodářství, řemeslníky, s polemi, zahradami, loukami zavírá zeď a voda. Řeholníci se scházívají v kůru a v refektorium, a chovají přísné silentium. Toho času bylo tam 13 mnichů.

Blíže té kartousy r. 1525 svítězil Karel V. nad Františkem I., francouským králem, jenž chycen byv a uveden do kostela kartouského v tu dobu, když se v kůru verš z třetí hodiny zpíval: „Ssýřilo se jako mléko srdce jejich“, hlasitě následující verš spolu zpíval: „Dobrét mi jest, že jsi ponížil mne, abych se naučil spravedlnostem tvým“. Odtud psal on své matce: „Vše ztraceno, kromě cti.“ **)

Pořád dle velkého kanálu a mezi rejžo-

*) Z pálené hlíny.
**) Ogni cosa é perduta, tranne l'onore.

vými poli, tehdáž pod vodou stojícími, jedouce spatřili jsme brzo majestatný chrám Milánský vypínati se nad městem co sněžná hora. Ten samý večír má první cesta byla viděti tento světa div.

Milán.

(29. dubna.) Krásné město s 160,000 obyvatelů, má mnoho živosti a průmyslu. Ačkoliv jest staré město, od Pompeja druhý Řím jmenované, mimo 16 korintských sloupů co ostatků prý lázní Maximianových, nezachovalo mnoho ze starobylosti.

Kathedrále, podivuhodný chrám, pět a sedmdesát sáhů a čtyry střevíce dlouhý a pět a čtyřidcet sáhů široký, r. 1386 za Giovanni Galeazzo Visconti-ho od architekta Arlera z Gmünd* začatý, jest kromě žulového soklu, vnitř i vně i se střechou z cela z kararského bílého mramoru. Přída a mramorová střecha za Napoleona r. 1805 se dohotovila. Pět lodí podpírá padesát pět svazečných sloupů sochami ozdobených. Klenutí jest překrásné na způsob krajek též z bílého mramoru prolamované, aneb průzorné; okna ohromná jsou malovaná; vše právě majestátné. Vylezl jsem na kostel, na nádhernou kupli a na vysokou průzornou věž až ku veliké nad ní stojící tři sáhy vysoké pozlacené soše Panny Marie, ku kterému místu 512 stupňů vede. Číslo stupňů při každém oddělení k utěše lezoucích jest poznamenáno.

*) Který dostavil chrám Páně sv. Víta v Praze. Red.

Všecky pilíře jako i vnitřní sloupy pět lodí vypínají se nad střechou a činí 135 věží menších a větších. Každý pilíř, každá věž má ve výklencích a na špici sochy svatých. Všech již stojících soch jest 6500 malých a velkých. Aby se vše vyplnilo, jest jich ještě 2000 třeba. Ustavičně se pracuje na sochách a všelijakých ozdobách. Kostel má svůj vlastní mramorový lom. Na pěti do cela plochých též bílým mramorem krytých střechách mohly by celé pluky vojska se pohybovati. I trativody jsou krásně ozdobeny. Z galerie vysoké věže nad kuplí podobá se tento kolos rozkošnému krásosadu, jehož pravidelné lihy všelijakým kvítím a jehlančitými stromy obroubeny jsou. Vyhlídka odtud na kostel, město, daleké ploché a ourodné okolí až na vysoko strmící alpy Piemonteské, Švejcarské a Tyrolské jest srdcevznesná.

V tomto kostele zachovává se při mši svaté obřad s. Ambrože. V podzemní konfessí s. mučedlníků jest kaple s hrobem s. Karla, celá pozlaceným stříbrem a klénoty obkládaná v ceně 4 milionů franků.

S. Ambruogio. Jest to ten samý kostel, vystavený r. 387, v němž s. Ambrož učíval, s. Augustina pokřtil a císaři Theodosiovi pokání uložil. Portikus se starými nápisy před kostelem jest z 10. století. Znamenitý mosaik za velkým oltářem z 9. století. Jeden duchovní tohoto kostela vylezl semnou na lešení, bych mosaik, který toho času se opravoval, na blízku

pozorovati mohl, a ukázal mi staré kaple s malbami na obmítce, též missal ambrosianského obřadu. V hlavním oltáři jsou ostatky sv. Ambrože. Pod kazatelnou jest starokřesťanská hrobka, jak se praví, Stilika, ze 6. století. Kazatelna jest z 11. století; hrob Ludvíka II. r. 875 a souvěkého arcibiskupa Ansperta. Velký dojem působil tento prastarý chrám na mne. Viděl jsem v duchu zde ony velké osvícené muže vytasiti dvousečný meč slova božího proti pověře a porušenosti mravů, ona dvě světla církve svaté čtvrtého století, s. Ambrože a od něho pokřtěného s. Augustina. Zde u velkých vrat stál s. Ambrož nedaje do svatyně vkročiti císaři Theodosiovi, krví tisíců nevinných poškvrněnému (r. 390). I podrobil se tento ku vzdělání celého zástupu trestu církevnímu.

Kostel S. Maria delle grazie má kupli a kůr od Bramante-a. Bývalý klášter Dominikanský stal se kasárnou. Mluvil jsem zde s několika českými vojenskými jezdci. V bývalém refektorium jest onen znamenitý obraz na obmítce od Leonarda da Vinci, večeře Páně. Ale bohužel! vandalismus přivedl tento výborný obraz hnedle docela v zkázu, neb po zdvižení kláštera byla zde konírna.

Kostel s. Vittore má mnoho maleb na obmítce; s. Simpliciano též krásné obrazy.

L'arco della pace, velká vítězná brána z bílého kararského mramoru. Nad ní bohyně míru na vítězném voze se šesti bronzovými koni;

na každém rohu jízdecké Viktorie, mimo jiné vypukliny a ozdoby. Tuto nádhernou bránu počal stavěti Napoleon 1804 na památku svých vítězství a snížení Rakouska; dostavena pak byla císařem Ferdinandem na památku obdrženého světa-míru skrocením Napoleonovým, od architekta Ludvíka Cagnola nákladem 4 milionů lyr.

Od této brány až ku starému hradu jest veliké zbrojniště, ověnčené stromořadím a sady. Stranou tohoto jest veliká Arena pro závody s koni jízdeckými a zapřaženými a pro 30,000 diváků. Celý půl dne provázel mne dělostřelec, Moravan, s nímž jsem se náhodou sešel.

(30. dubna.) Šel jsem do velikého Lazaretu před městem, kterýž s. Karel za času velkého moru založil, na veřejní sady a na některá místa, kteráž mne zajímala v krásné knize Manzoni-ho „Zasnoubení“. Presidialní sekretář pan Kolb dal mi doporuční list pro bibliotéku Ambrozianskou, a pro pokladnici v Monze, kdež železná koruna se chová.

Biblioteku Ambrozianskou, založil arcibiskup Bedřich Borromeo l. 1607. Zde mezi jinými vzácnými věcmi viděti jest Virgilia Georgica, která kniha patřívala Petrarkovi s vlastnoručními poznamenaními; Josephus Flavius, rukopis na papyrus z 7. století. Vlastnoruční listy Lukrecie Borgia. Codex Atlanticus Leonarda da Vinci s nákresy. Veliká zbírka nákresů velikých malířů, jako Carton školy Aténské od Ra-

faéla, nákresy Leonarda, Luini-ho a j. též obrazy, bronzy a jiné umělecké plody.

Kostel s. Lorenzo, jeden z nejstarších kostelů, s mosaiky ze 6. století.

Monza.

(1. května.) Železnou dráhou jel jsem časně ráno do Monzy, bývalé residence Longobardských králů. Kathedralní kostel jest vystaven od Theodolindy v 6. stolelí, a v 14. století obnoven. V sakristii ukazují se všelijaké znamenitosti z času Longobardských králů; mezi jinými kupa kalichu z jednoho kusu safýru; dary dané královně Theodolindě od papeže Řehoře Vel., dyptycha a ostatky svatých, graduale s purpurovým písmem na violovém poli. a jeho vlastní rukou na papyrus psaný soupis darovaných ostatků (r. 601.): stříbrná slepice s kuřátky, jako i faksimile koruny železné. Pravá koruna se ukazuje jenom s dovolením zemského řízení. Proukázav je proboštovi, byl jsem veden od několika kněží v pluviálu a rochetách k oltáři postrannímu, na kterýmž se svíce rozžehnuly. Jeden z kněží vylezl na horu, otevřel pozlacený bronzový otvor s mříží, viděl se velký pozlacený kříž, kterýž po incensování dolů se vzal a mi k políbení a k pozorování do rukou dán byl. Tento stříbrný, pozlacený kříž jest čtyry střevíce vysoký, 4—5 coulů široký, a dva silný. V středu kříže mezi dvěma krystalovými skly jest

ona stará Longobardská koruna, zlatý kruh, dva coule široký, drahými kameny a perlami vykládaný. Vnitř kruhu kolem přidělán jest železný kroužek ze hřebu umučení Páně. V středu koruny visí na třech řetízcích kulatý krystal, v něm kousek houby od umučení Páně.

Na poledne přijel jsem zase do Milána. Pan Kolb mne sám uvedl direktorovi Marchesi v Accademii delle sculture, v jehožto dílně toho času mnoho dělníků zaneprázdněno bylo. Pracovalo se tehdáž na velikém sousoší, představujícím křesťanskou víru, naději a lásku. pro nový kostel s. Karla. Ukázav mi rozličné nákresy, podobizny a vzory, předložil mi knihu k zapsání a vedl mne do zahrady, v ní semotam mramorová poprsí umělců z křoví zeleného se vyskytují.

Odtud jsme šli do nového kostela s. Karla, jehož kuple toho času z ruky bez podporovacího lešení se klenula.

Zůstával jsem nedaleko tak nazvané Gallerie Cristofori, dlouhé chodby sklem kryté, v ní krámy s rozličným zbožím a vždy mnoho lidu se nachází.

(2. května.) Odpoledne okolo třetí jel jsem železnou dráhou až do Treviglio a odtud poštou v společnosti lidumilovné přes Brescii do Desenzano na jezeru Lago di Garda, kdež jsem v pátou hodinu ráno přijel a až do deváté na párník čekati musel. Procházel jsem se v městečku a po břehu jezera, okolo sedmé se zvo-

nilo, slyšel jsem mši svatou, v prostém kostele panovala tichá pobožnost, byl to všední den; i zde mi napadlo, že katolík jest všudy domovem. Každodenně plavou dvě pární lodi do Rivy. Vyvolil jsem novou, kteráž o mnoho dříve dorazila. Velmi příjemná byla plavba na krásném tom jezeru osmnáct hodin dlouhém k jihu šest hodin širokém. Břeh západní jest velmi malebný s jižní ourodností, libohrady a městečky posity. Zahrady pro pomaranče a zvlášť pro citrony vynášejí se od jezera po boku vrchů, v nich stejnoběžící řady zdí k tomu slouží, by citronové stromy před jarním mrazem skrýti se mohly. Na jižním konci jest půlostrov Sirmio, kdež se vynacházejí ostatky bývalého libohradu Catulla. U výtoku řeky Mincio jest pevnost Peschiera s přístavem. Nevědělo se tenkráte, jaké neštěstí a krveprolití tu krajinu v krátkém času potká. V středu jezera vypíná se velmi malebný skalnatý ostrov s hradem hraběte Lecchi. Čím dále k severu tím více se ouží jezero mezi vysokými a příkrými skalami, z nichž vodopády, zvlášť onen u Ponale velmi zajímají. Jezero bývá časem velmi bouřlivé. Okolo jedné dorazili jsme do Rivy; odtud přes vysoké hory dostavníkem okolo vysoko ležícího jezera a hradu Barco přes Mori přijeli jsme do údolí Tyčenského. Vždy po břehu Tyče mezi vinnicemi a tabákovými poli vede dráha do Roveredo, znamenitého města pro dobré víno a hedbavárny. Špat-

nou vodou Milánskou pokažený žaludek zdál se dáti napraviti dobrým červeným. Nedaleko odtud bylo r. 845 město San Marco svalenou horou zasypáno. Dante Inferno XII. K večeru přijeli jsme do Tridentu.

(3. května.) Byla neděle a velmi krásný den. V sakristii kathedralní dal mi Generalvikár, jehož jsem žádal o dovolení sloužiti mši svatou, na památku krátké popsání velikého sněmu. Slouživ v kapli nejsvětější Svátosti na oltáři, u kteréhož shromážděni otcové přísahávali, podával jsem nejsvětější Svátost velkému zástupu. V tomto kathedrálním kostele drželo se 14 prvních sezení, 11 ostatních jako i velká a malá shromáždění držela se v krásném kostele. S. Maria Maggiore. V kathedrálním kostele chová se s velkou uctivostí onen krucifix, před kterým podepisy se staly. Při velkém tomto sněmu bylo 6 kardinalů, 3 patriarchové, 25 arcibiskupů, 168 biskupů, 7 opatů, 7 řeholních generalů, 25 prokuratorů, 16 vyslanců rozličných dvorů, 50 bohoslovců a 12 officiálů. Město ne velké ale dobře stavené, jest vysokými alpami zavřené, a tak říkaje, od světa oddělené, do kteréhož tehdáž bouřemi honěná loď Petrova se ubrala a pokojného přístavu nalezla.

K večeru dorazil jsem do Botzen, Bolzano, prvního po německu vyhlížejícího města. Ještě toho večera šel jsem do kathedralního kostela, kdež jsem krajana, P. Doškáře navštívil. Přes

Brixen a vysokou horu Brenner přijel jsem v noci do Inspruku, a odtud přes Mnichov, Freising, Landshut, kdež jsem již zdaleka hor Šumavských radostně pozdravil, dorazil jsem 10. května r. 1846 do milé své vlasti, do milých mi Marianských lázní.

Přehled Cesty

přes Vídeň na Hradec. (Graz.)

R. 1846			Strana
1. ledna		Adelsberg, jeskyně	3
	„	Občina	6
	„	Terst	7
3.	„	Odplutí do Benátek	10
4.	„	Benátky	12
10.	„	Padua	25
11.	„	Ferrara	28
12.	„	Bologna	29
	„	Imola, Faenza	30
13.	„	Ravenna	31
14.	„	Rimini	38
15.	„	Cattolica, Pesaro	39
16.	„	Fano, Sinigaglia	40
	„	Ancona (Jakin)	41
17.	„	Loretta	43
18.	„	Macerata	46
19.	„	Tolentino, Valcimare	47
	„	Valle di Muggia	48
20.	„	Serra Valle, Colfiorito	49
	„	Foligno	50
21.	„	Spello	51
	„	Assissi	52
	„	S. Maria degli Angeli	55
22.	„	Perugia	55
23.	„	Foligno, Spolleto	59
24.	„	Terni, vodopád	59
25.	„	Narni	62
	„	Civita Castellana	63
26.	„	Campagna	64
	„	**Řím**	68

Strana
16. března Cesta do Neapole 193
„ Albano, Terracina 195
„ Fondi, Itri 196
„ Mola di Gaeta 196
„ Capua 197
17. „ Aversa, Neapol 198
18. „ Pompeji 203
„ Vesuv 214
20. „ Pozzuoli a okolí 222
„ Solfatara 224
„ Bajae 227
23. „ Odplutí do Sicilie 234
25. „ Palermo 237
26. „ Monreale, Olevuzza 241
27. „ Monte Pelegrino 244
30. „ Odplutí do Neapole 249
31. „ Neapol po druhé 250
3. dubna Caserta 251
4. „ Odjezd do Říma 252
5. „ Řím po druhé (Velkonoci) 252
15. „ Tivoli 263
19. „ Odjezd z Říma 271
20. „ Siena 275
21. „ Florencie 275
25. „ Livorno 280
26. „ Pisa, Livorno 282
27. „ Genua (Janov) 286
28. „ Marengo, Pavia 287
„ „ Certosa 288
29. „ Milan 289
1. května Monza 294
2. „ Brescia, Lago di Garda 295
3. „ Trient, Inspruk, Mnichov 297
10. „ Landshut, Plzeň 297

Alfabetický soupis.

	Strana
Adelsberg	3
S. Agata	197
Albano	193
Ankona (Jakin)	41
Arricia	193
Averno Lago	226
Aversa	198
Bajae	227
Benátky	12
Bologna	29
Borghetto	62
Caligulův most	222
Campagna	63
Campo Santo v Neapoli	232
Campo Santo v Pise	285
Camurano	43
Capo Miseno	228
Capua	197
Caserta	250
Castell Gandolfo	193
Cattolica	39
Certosa u Pavie	288
Cesenatico	38
Cesarea	31
Cisterna (tres tabernae)	194
Civita Castellana	63
Classe	31
Clitamnus	59
Colfiorito	49
Desenzano	295
Falerii	63
Fano	40
Ferrara	28

Strana
Florencie 275
Foligno 50, 58
Fondi 196
Gaeta 196
Garda, jezero 295
Genua (Janov) 286
Grotta di Sibilla 224
Helvia Recina 46
Itri 196
Kapucinská krypta v Palermě 242
Linea Pia 194
Livorno 282
Loretta 43
Lucrino, jezero 224
Macerata 46
Magliano 63
S. Maria degli Angeli 55
Milán 289
Monreale 241
Monte Mario 67
Monte Nuovo 224
Monte Pelegrino 244
Monza 293
Narni 62
Neapol 193, 198
Občina 6
Olevuzza 242
Otricoli 62
Padua 25
Palermo 237
Pavia 287
Perugia 55
Pesaro 39
Pisa 282
Pompeji 203

Strana
Ponte Felice 63
Ponte Molle 67
Pontinské bahniště 194
Pozzuoli 222
Rádicofani 274
Ravenna 31
Rimini 38
Řím 67, 252
„ Aedes Penatium 79
„ S. Agnese, Navona 116
„ „ „ fuori 184
„ S. Agostino 123
„ S. Alessio 113
„ Amphitheatro Castrense 132
„ Andělský hrad 73
„ S. Andrea della valle 100
„ „ „ delle fratte 116
„ S. Antonio 124
„ Antonínův chrám 115
„ Antonina a Faustiny dt. 79
„ Antoninův sloup 121
„ Aqua Claudia 133
„ „ Paola 103
„ Aquae Salviae 168
„ Audiencí u s. Otce 149, 265
„ Augustovo Mausoleum 123
„ Aventin 112
„ S. Bartolomeo 186
„ Basilica Ulpia 122
„ S. Bernardo 134
„ Bocca di veritá 112
„ Brány římské 141
„ Campo S. německé 73
„ Campo S. s. Lorenzo 184
„ Campo Scelerato 190

Alfabetický soupis.

		Strana
Řím	Capitolium	74
„	Capitolinské Museum	139
„	Carneval	150
„	Castell s. Angelo	73
„	Catacombe	169
„	Cestia pyramida	114
„	Circus Maximus	112
„	„ Maxentius	182
„	S. Clemente	102
„	Cloaca Maxima	111
„	S. Caecilia	187
„	Collegium Romanum	101
„	„ Germanicum	100
„	Colosseum	83
„	Columbarium	119
„	Concordia, chrám	78
„	S. Cosmas et Damian	83
„	S. Costanza	185
„	S. Croze in Geruzaleme	132
„	Deus rediculus	182
„	Domine quo vadis	114
„	Dogana	115
„	Egeria, grotta	182
„	S. Filipo Neri	137
„	Fontane Aqua Paola	103
„	„ Termini	165
„	„ Berberini	165
„	„ Trevi	115
„	Fortuna virilis	110
„	Forum Romanum	76
„	„ Pacis	79
„	„ Boarium	110
„	„ Augusta a Nervy	117
„	„ Trojani	122
„	S. Francesca Romana	83

Strana
Řím Geramb 106, 296
„ al Gesú 100
„ Ghetto 110
„ S. Giovanni in Laterano 127
„ S. Giovanni e Paolo 126
„ S. Giorgio in velabro 112
„ Girandola 261
„ Graecostasis 79
„ S. Gregorio 124
„ Hromnice 104
„ Janus quadrifrons 111
„ Ignazio Lojola 192
„ Karneval 150
„ Katakomby 169
„ Kuple sv. petrská 266
„ Lateran 127, 130
„ Lázně viz Thermae.
„ S. Lorenzo fuori 182
„ „ „ in lucina 256
„ „ „ in Damaso 252
„ „ Luigi 192
„ Mamertinský žalář 81
„ Marcello 256
„ S. Marco 143
„ „ Maria Maggiore 140
„ „ „ all'anima 72
„ „ „ del priorato 113
„ „ „ della pace 101
„ „ „ della consolazione 88
„ „ „ ad martyres 107
„ „ „ Egiciaca 110
„ „ „ del Sole 110
„ „ „ in Cosmedin 112
„ „ „ d'ara Celi 124
„ „ „ in navicella 127

Strana
Řím. S. Maria degli angeli 135
„ „ „ in valicella, nuova 137
„ „ „ in Trastevere 138
„ „ „ del popolo 186
„ „ „ in via lata 191
„ „ „ di Vittoria 189
„ „ „ della concezione 165
„ S. Martina 82
„ S. Martino 145
„ Mausoleum Hadriana 73
„ „ Augusta 123
„ „ Cecilie Metelly 181
„ Mezzofanti 99, 269
„ Minervy chrám 78
„ Monte Cavallo 133
„ „ Pincio 114
„ Mosty římské viz Ponte.
„ Museo Capitolino 139
„ „ Vaticano 155
„ S. Nerei ed Achilei 118
„ S. Norberto 190
„ Nympheum Alexandri 132
„ Obelisk s. Pietro 89
„ „ Laterano 130
„ „ del Popolo 69
„ Oblouk vítězní Severův 78
„ „ „ Titův 80
„ „ „ Constantinův 80
„ „ „ Drusův 120
„ „ zlatníkův 111
„ S. Onofrio 138
„ Osvícení svatopetrského kostela 260
„ Palác Venezia 143
„ „ Collonna 268
„ „ Rospigliosi 190

Strana
Řím. Palác Borghese 123
„ „ Spada 253
„ Palazzi dei Cesari 127
„ Palatinus 127
„ Palladium 253
„ S. Pancrazio 188
„ Pantheon 107
„ S. Paolo fuori 165
„ Pasquino 120
„ S. Pietro ... 70, 88, 104, 254, 255, 256, 266
„ Sv. Petra báně 266
„ S. Pietro in montorio 103
„ S. Pietro in vincoli 148
„ S. Pietro e Marcellino 191
„ Piazza (náměstí) del popolo 68
„ „ „ Navonna 116
„ „ Colonna 121
„ Pobožnost k 7 basilikám 270
„ Ponte Molle 67
„ „ rotto 110
„ „ S. Angelo 74
„ „ Fabrizio e Cestio 187
„ Porta del popolo 68
„ „ S. Paolo 114
„ „ Latina 142
„ „ S. Sebastiano 120
„ „ S. Lorenzo 141
„ „ Maggiore 142
„ S. Prassede 144
„ S. Prisca 113
„ S. Pudenziana 143
„ Pyram Cestiův 114
„ Quattro fontane 134
„ Quirinal 133
„ Rafaelův hrob 109

Strana
Řím S. Saba 113
„ S. Sabina 112
„ Saturnův chrám 78
„ Scipionů hroby 118
„ S. Sebastiano 169
„ S. Silvestri Titulus 146
„ Servia Tullia zdi 190
„ Sette sale 147
„ Slavata poslední 188
„ Sloup Trajanův 122
„ „ Antoninův 121
„ „ Phokas-a 78
„ S. Stefano rotondo 126
„ Studně, v Fontane 126
„ Tabularium 77
„ Tassův hrob 138
„ Thermae, lázně Caracalovy 117
„ „ Dioklecianovy 135
„ „ Titovy 262
„ Ulpia basilika 122
„ S. Urbano 182
„ Vatikan 155
„ Vatikanské jeskyně 98
„ Veliký týden 252
„ Vespasianův chrám 78
„ Vesty chrám 110
„ Villa Albani 253
„ „ Borghese 164
„ „ Madama 136
Roveredo 296
S. Rozalie jeskyně 244
Serra Valle 49
Serapisův chrám 223
Siena 275
Sinigaglia 40

Strana
Solfatara 224
Sorakte 62
Spello 51
Spoletto 59
Studii publici v Neapoli 228
Terni vodopád 59
Terracina 195
Tivoli 263
Tolentino 47
Tre taberne 194
Triest (Terst) 7
Valcimare 47
Valle di Muggia 48
Veletri 193
Le Vene 59
Vesuv 214

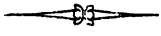

Opravy.

Strana,	řádka		
4	3	z dola	..... obrubou
13	8	„	..... riva
15	7	s hora	..... ostrov
22	12	„	svatého Saby v Akru, Syrském městě,
24	7	„	..... urbem
24	11	„	..... šířiti
25	6	„	..... Ptá-li
34	6	„	..... zdi
36	8	„	..... lustrando
38	1	„	..... Rubico
38	3	z dola	..... Štít a
49	9	„	..... s vysokou
52	14	s hora	..... občanstvo
59	5	„	..... Elsler
62	7	„	..... Velini
66	7	„	..... němuž
88	1	„	..... muky
89	5	„	..... Po Kristu
214	13	z dola	..... levé špice, La Somma
184	6	s hora	..... se spouštívají

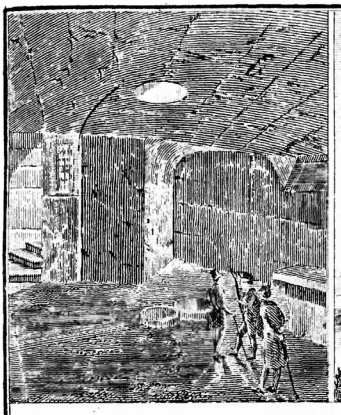

Carcere Mamertino.

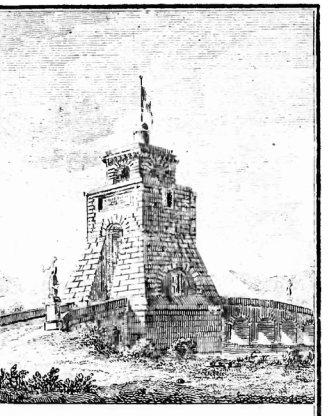

Ponte Emilio. *Ponte Molle.*

169

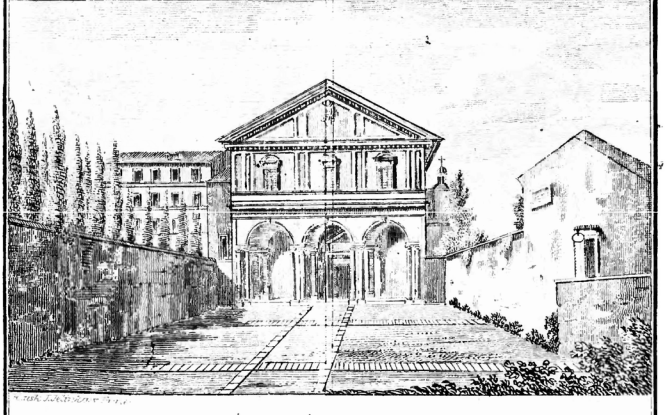

Basilica di S. Sebastiano.

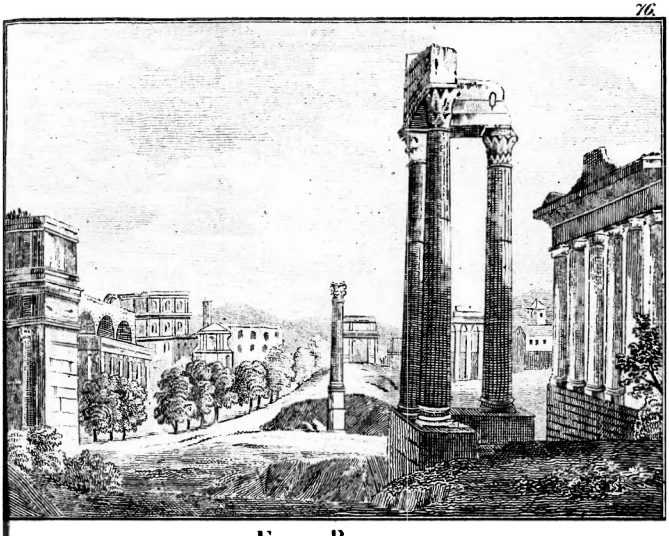

Foro Romano.

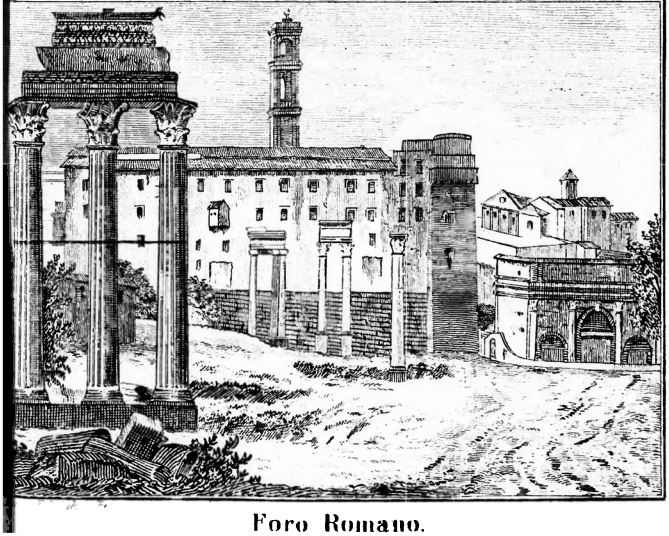

Foro Romano.

Tempio di Antonino e Faustina. Tempio di Remo. Tempj della Concordia, di Giove Tonante, o di Vespasiano. Tabulario o di Saturno

109. 114.

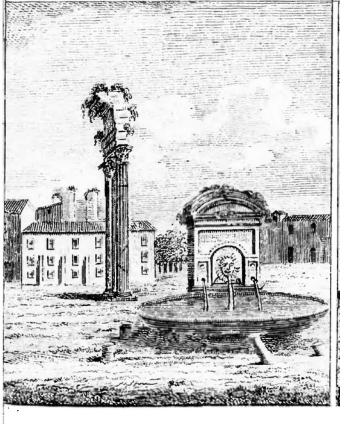

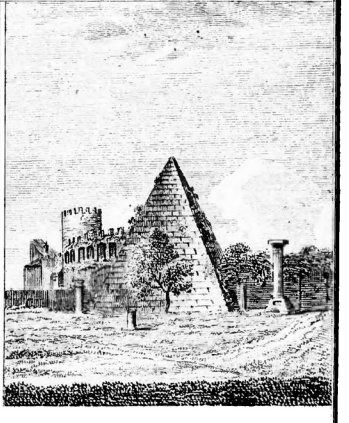

Tempio di Giove Statore. Tazza di granito. o di Minerva.

Piramide di Cajo Cestio.

Arco di Settimio Severo.

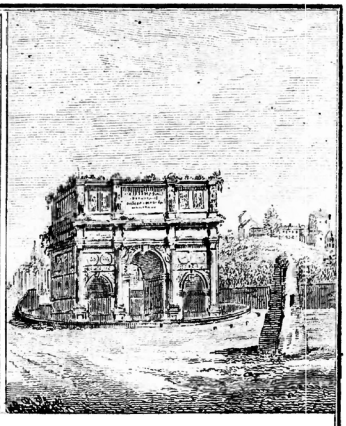

Arco di Costantino. Meta sudante.

90.

Arco di Tito.

101.

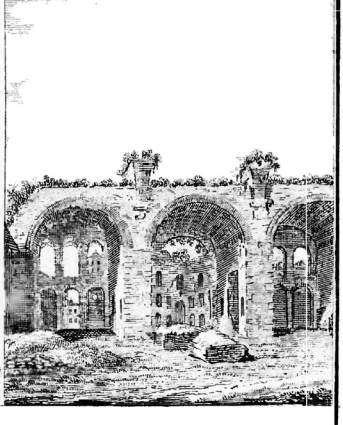

Tempio della Pace.

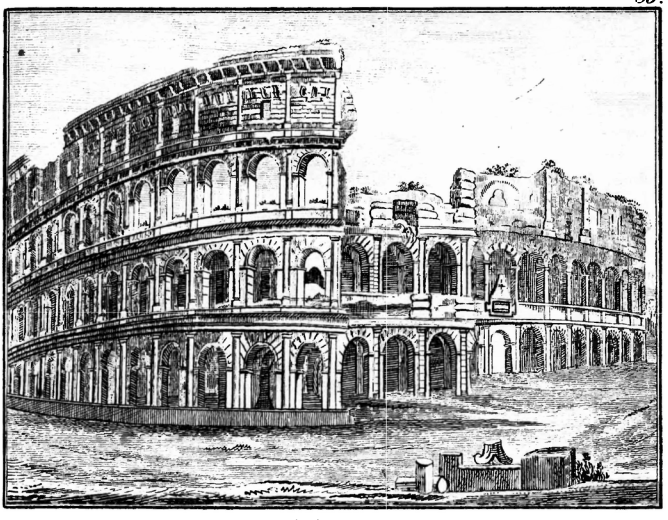

Colosseo.

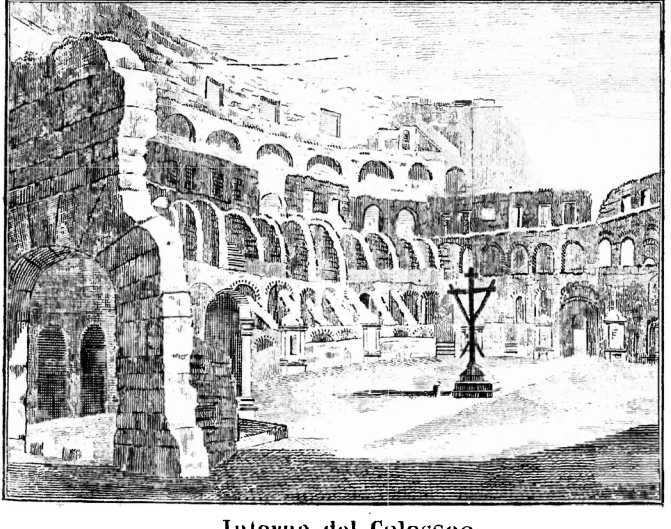

Interno del Colosseo.

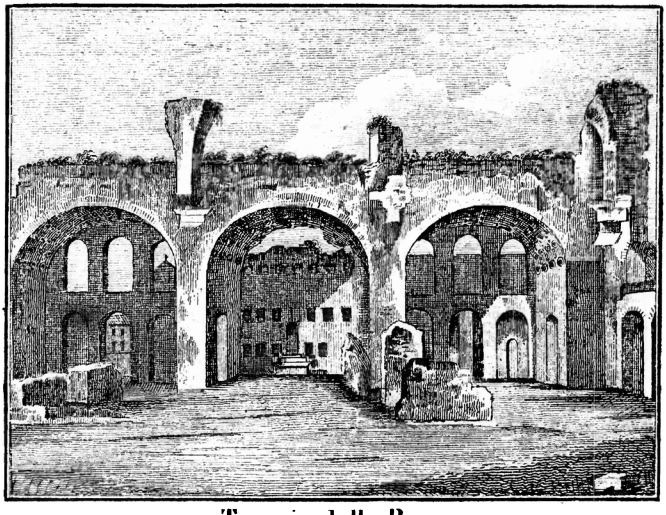

Tempio della Pace.

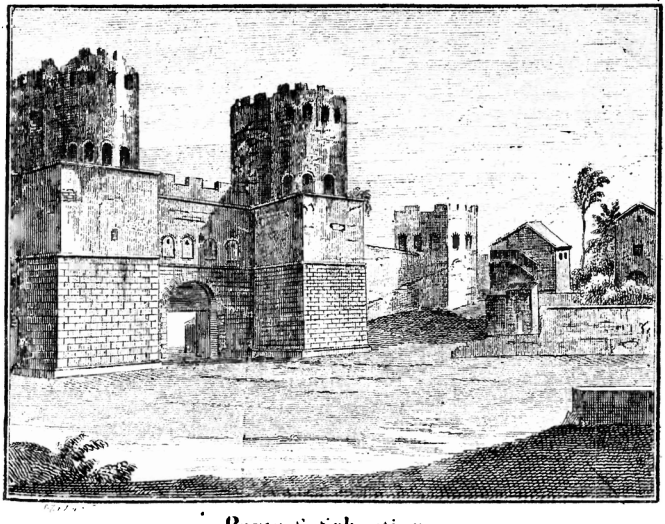

Porta S. Sebastiano.

Pantheon.

Interno del Pantheon.

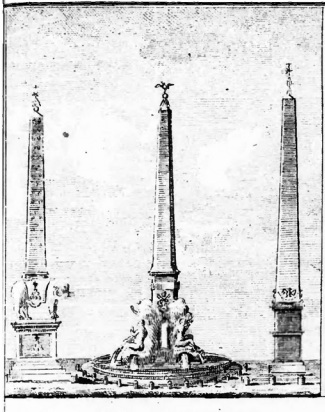

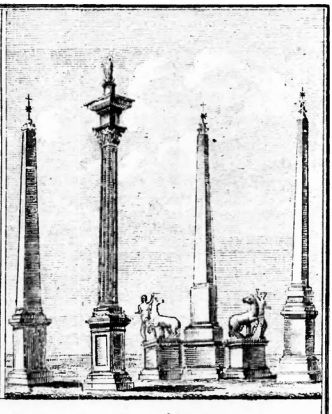

Obelisco della Minerva — Obelisco di Piazza Navona — Obelisco di Nuncore del Vaticano — Obelisco e Colonna di S. M. Maggiore — Obelisco di M. Cavallo — Obelisco della P. di Monte

121. 131. 72.

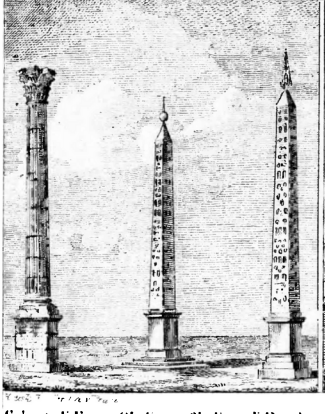

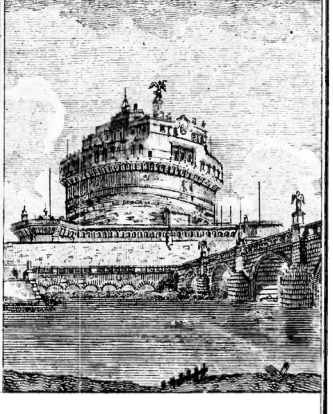

Colonna di Fora. — Obelisco di Mathei — Obelisco di Ramise già a S. Gio in Laterano.

Ponte e Mausoleo di Adriano. Castello d. Angeli

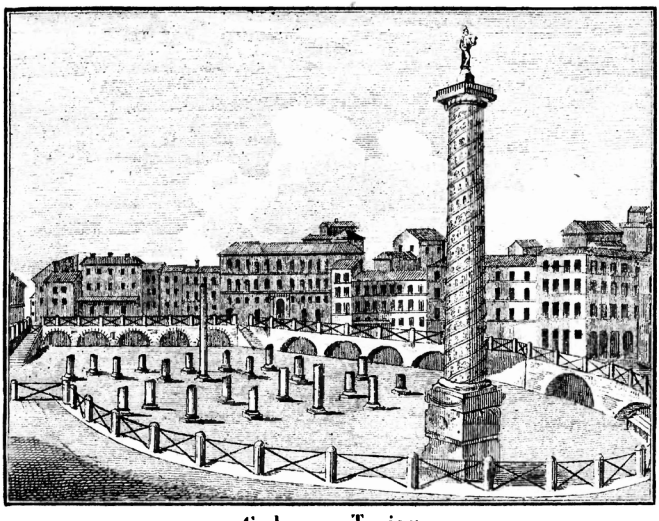

Colonna Trajana.

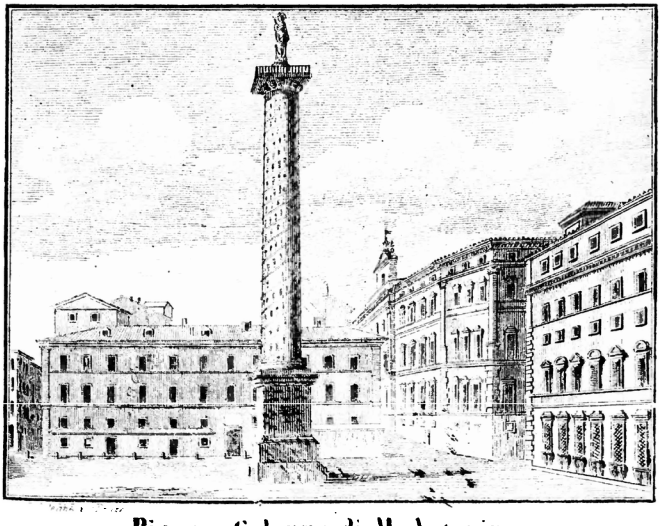

Piazza. Colonna di M. Antonino.

Basilica di S. Giovanni in Laterano.

Interno della Basilica di S. Gio. in Laterano.

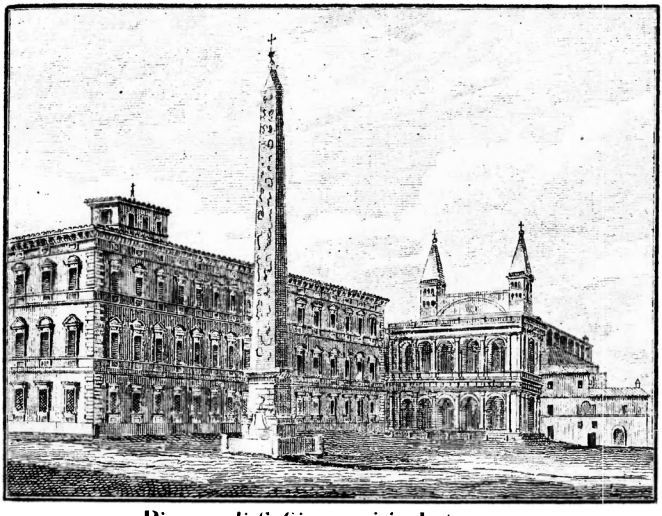

Piazza di S. Giovanni in Laterano.

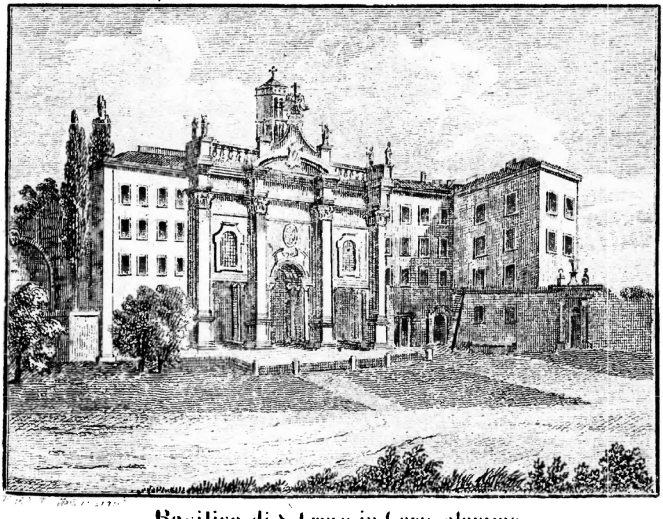

Basilica di S. Croce in Gerusalemme.

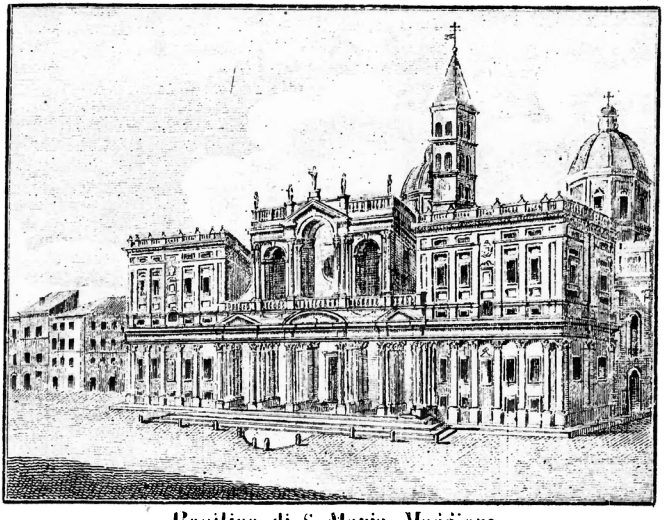

Basilica di S. Maria Maggiore.

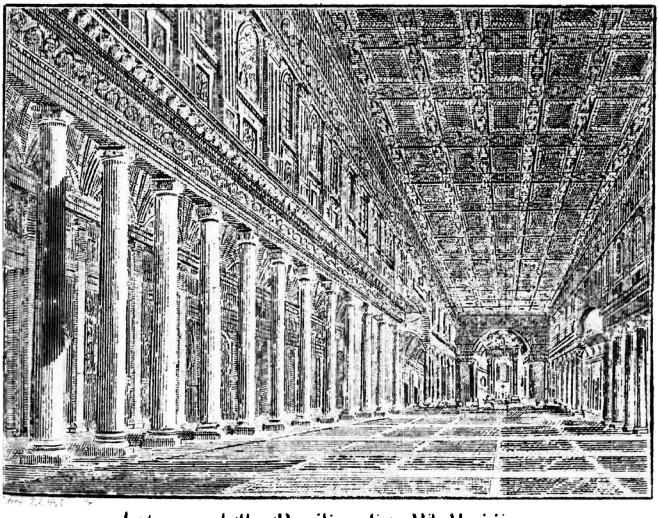

Interno della Basilica di S. Mª Maggiore.

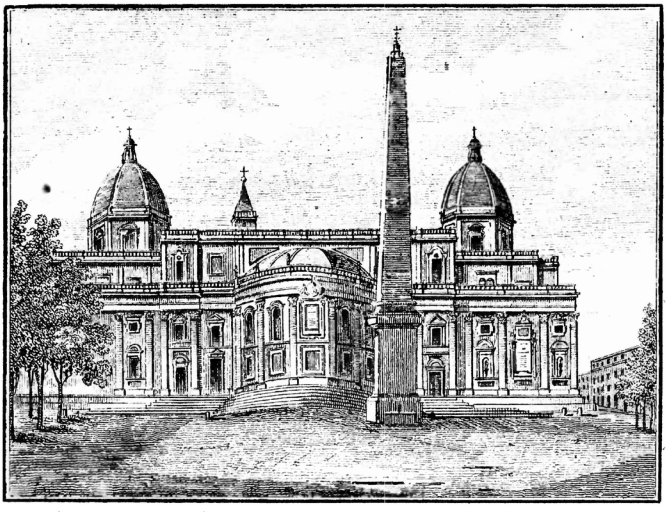

Basilica di S. Maria Maggiore dalla parte della Tribuna.

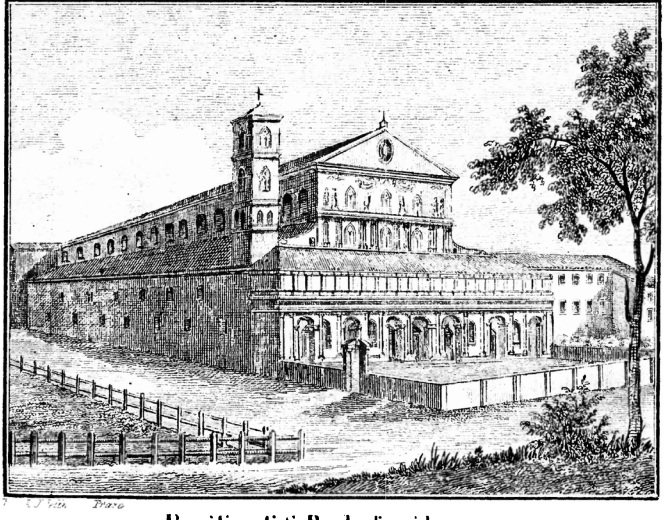

Basilica di S. Paolo fuori le mura.

Piazza della Basilica di S. Pietro.

Interno della Basilica di S. Pietro.

Interno della Basilica di S. Paolo.

Monte Cavallo.

Quirinale.

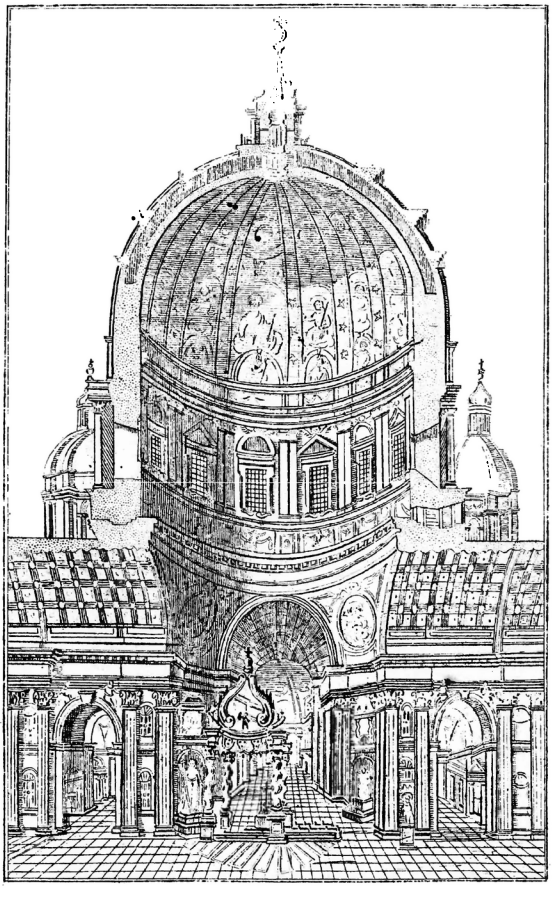

Il profilo della cupola di S. Pietro.

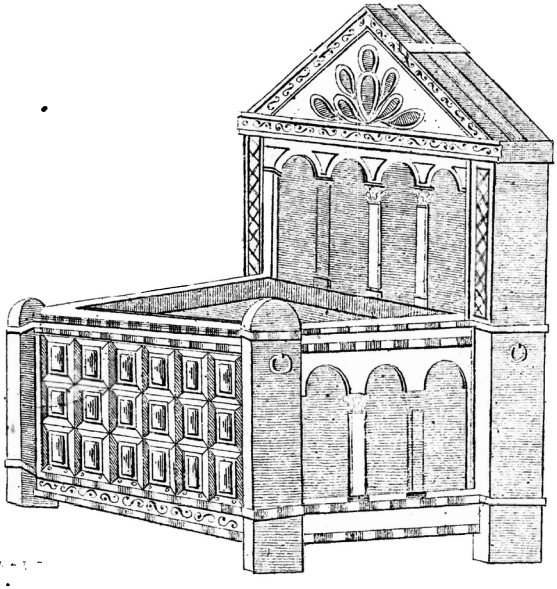

Stolice sv. Petra, Papežském chrámu Páně.

La sede di S. Pietro, nella Basilica Vaticana.

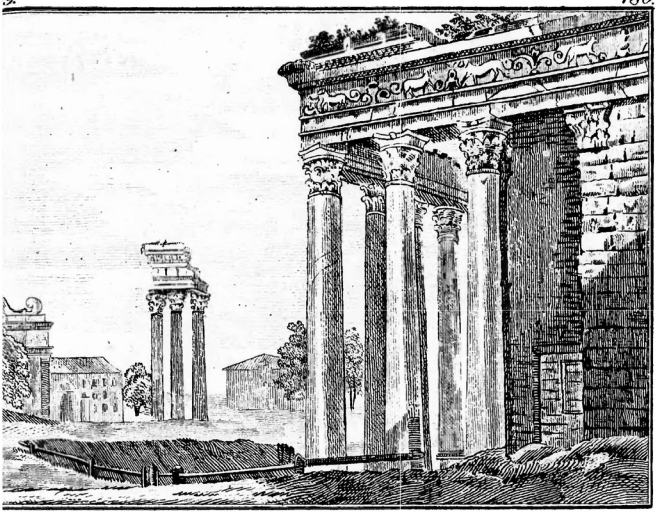

Tempio di Antonino e Faustina.

Tempio della Concordia e di Giove Tonante.

e Foro di Vespasiano.

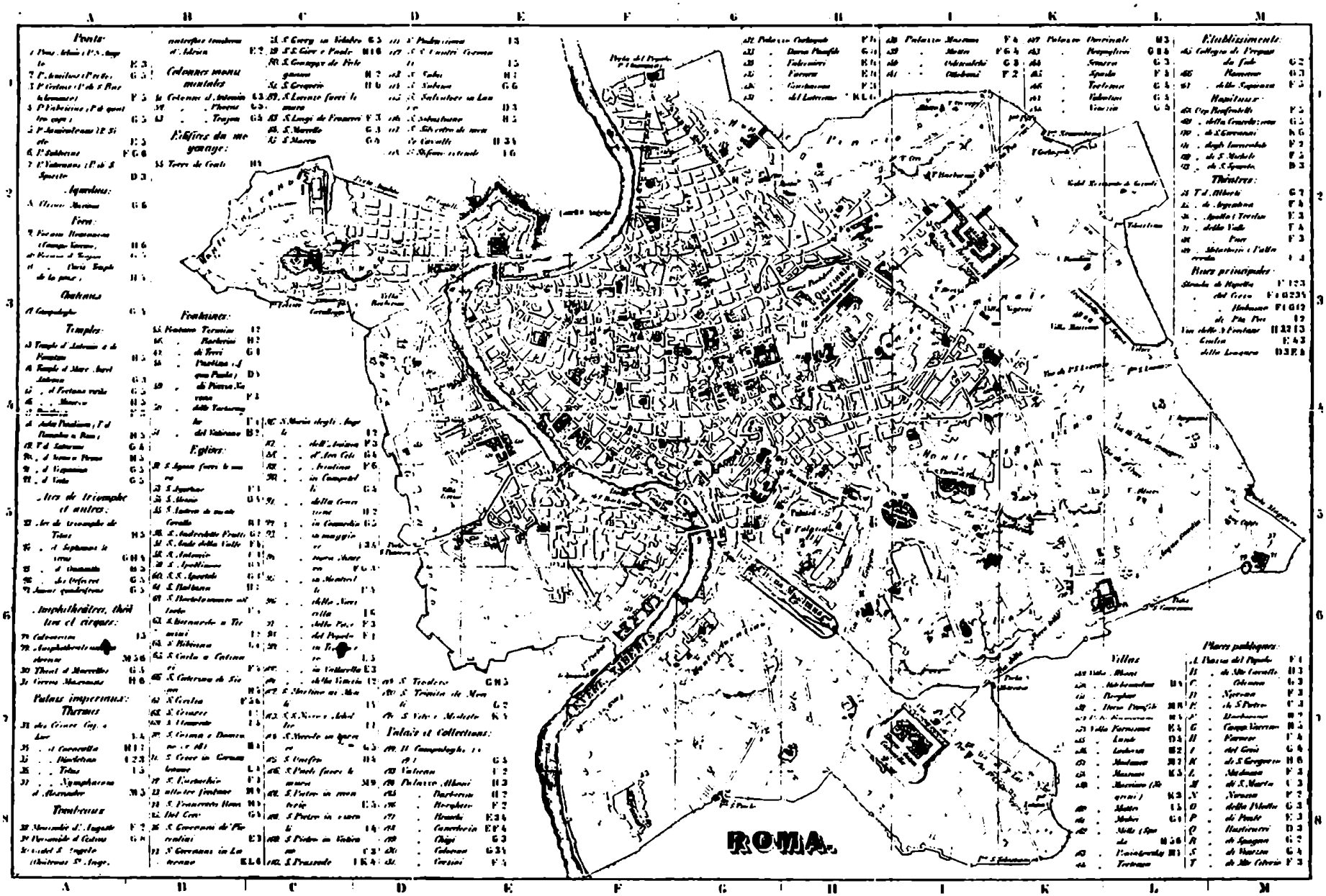
ROMA.
Ponts:
Aqueducs:
Ports:
Thermes:
Fontaines:
Eglises:
Palais et Collections:
Villas
Places publiques:
Etablissements:
Hospitaux:
Théâtres:
Rues principales:

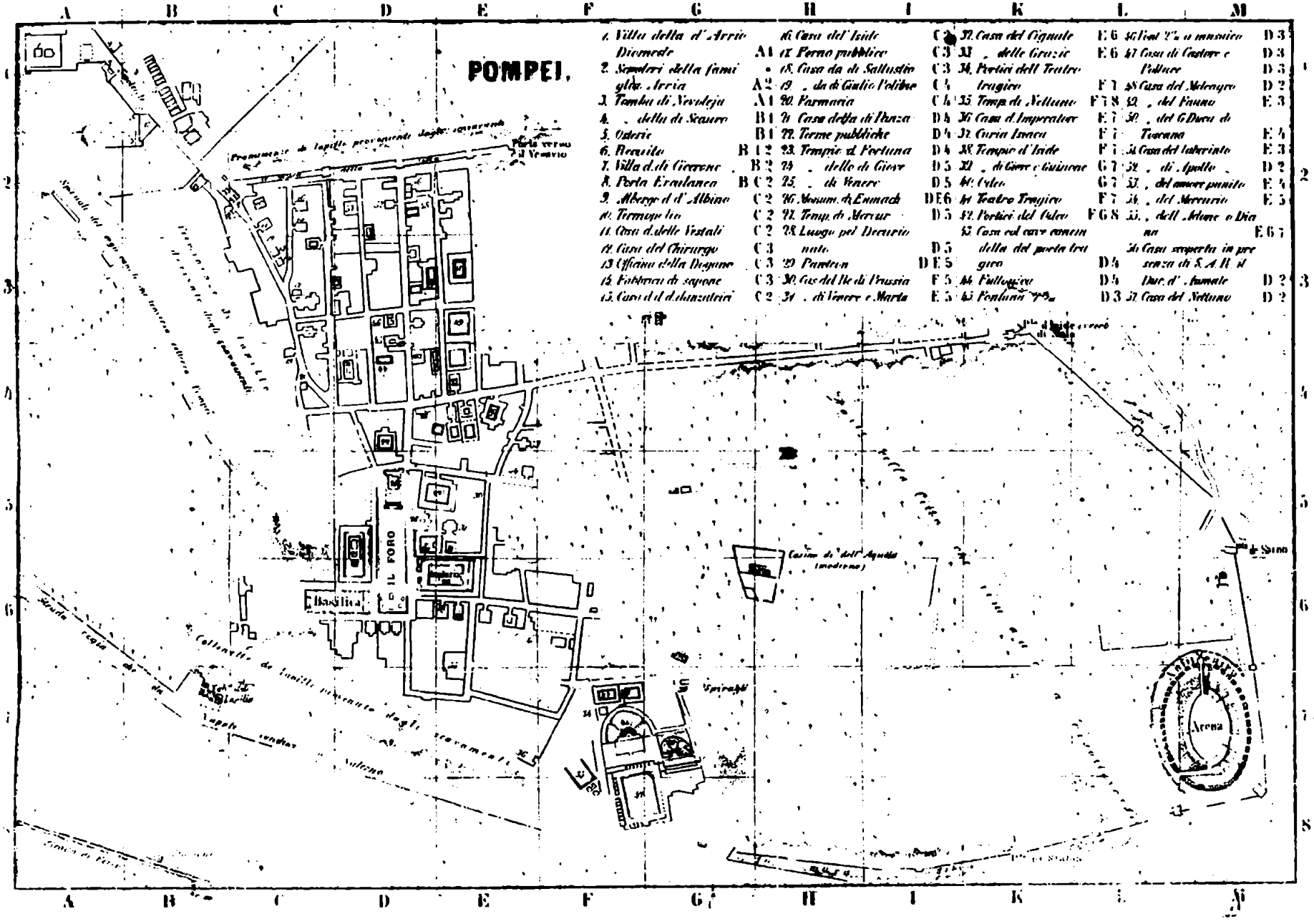
POMPEI.
1. Villa della d'Arrio Diomede A 1
2. Sepolcri della famiglia d'Arria A 2
3. Tomba di Nevoleja A 1
4. " della di Scauro B 1
5. Osterie B 1
6. Pretorio B 1 2
7. Villa d. di Cicerone B 2
8. Porta Ercolanea B C 2
9. Alberge d. d'Albino C 2
10. Termopolio C 2
11. Casa d. delle Vestali C 2
12. Casa del Chirurgo C 3
13. Officina della Dogana C 3
14. Fabbrica di sapone C 3
15. Casa d. d. danzatrici C 2
16. Casa del Iside C 3
17. Forno pubblico C 3
18. Casa da di Sallustio C 3
19. " da di Giulio Polibio C 4
20. Farmacia C 4
21. Casa della di Danza D 4
22. Terme pubbliche D 4
23. Tempio d. Fortuna D 4
24. " dello di Giove D 5
25. " di Venere D 5
26. Monum. di Eumach D E 6
27. Tempio di Mercur D 5
28. Luogo pel Decurionato D 5
29. Panteon D E 5
30. Casa del Re di Prussia E 5
31. " di Venere e Marte E 5
32. Casa del Cignale E 6
33. " delle Grazie E 6
34. Portici dell Teatro tragico F 7
35. Tempio di Nettuno F 7 8
36. Casa d. Imperatore E 7
37. Curia Isiaca F 7
38. Tempio d' Iside F 7
39. " di Giove e Giunone G 7
40. Odeo G 7
41. Teatro Tragico F 7
42. Portici del Odeo F G 8
43. Casa col cane cenerino della del porta tragico D 4
44. Fullonica D 4
45. Fontana D 3
46. Casa d. mosaico D 3
47. Casa di Castore e Polluce D 3
48. Casa del Melengro D 2
49. " del Fauno E 3
50. " del G. Duca di Toscana E 4
51. Casa del Labirinto E 3
52. " di Apollo D 2
53. " del amore punito E 4
54. " del Mercurio E 3
55. " dell Adone o Diana E 6 7
56. Casa scoperta in presenza di S. A. R. il Duc. d' Aumale D 2
57. Casa del Nettuno D 2
IL FORO
Basilica
Arena
Porta verso il Vesuvio